

2268

84
U-76

1148

10042 SE UPPAHL

ՄԱՐԻՕՆ ՏԸԼՕՐՄԻ

HAUSNUTZUNGEN

41217

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՐՓԱՆԲ

ቅ.ሊ.የዓ.ህ.ሊ.ጌቴ-3

ጥያቄ ረዕሰ ክርክር

ՀԱՏՈՐ ԱՌԱՋԻՆ

ՀԱՅԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԾԱՌԻՆԵՐ
Կ. Պոլիս Հայկաճաշարի 11
Առաջ Գրեթ-գրքու քի 698

Զմիշնիս

ՏԷՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՏԻԳՐԱՆ ԶԱՐԴԱՐԱՐՆԵՍ ԵՒ ՏԵՏԵԱՆ

ՏՊԼԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ՏԵՏԵԼՆ

1876

674

ՄԱՐԻՈՆ ՏԵԼՈՐՄԻ

ԻՌՍՏՈՎԱՆԱՆՔԸ

Ա.

6468
39

7

2003

ՇԱԼՈՆ-ՍՒՐԻ-ՍԱՐՆԻ մէջ ծնած եմ, 1601 մայիս
15ին : Հայրս՝ Գարրիէլ Տըլօրմ՝ գաւառանի ձիաւոր նաւիրանի
մէր : Իր գրեթէ բոլոր ժամանակը կ'անցունէր շրջակայ գիւղերն
ուղեորելով ուր կ'երթար դատական հրահրողիներ տանելու և
վճիռներ դորձադրել տալու համար : Խիստ միջոցներն անախորժ
էին իր հեղահամրոյր և խաղաղասէր բնաւորութեան, և բազ-
միցս դրամապէս օգնած էր այն աղքատ զիւղացիին զոր հալածե-
լու կը քահաղատուէր անողորմ պարտատէրներէ :

Արդ մայիսի 15ին այս սիրելի մարդն իր նիհար մատաղ ձիւն
վրան հեծնալով մեկնեցաւ իր սովորական ուղևորութիւններուն
մին ընելու համար :

Այս մղոնի չափ հեռանալէն ետք մեծաձայն աղաղակներով իր
կանչուիլը լսեց :

Անմիջապէս ձիւն սանձը դարձնելով տեսաւ որ կանչողն իր
դպիրն էր : Կոպիտ գէմբով, կարմիր մազերով ոռնամաշայն երի-
տասարդ տղատանի մէր այս դպիրը, որ այն ատեն խօսք կը տար
Համբայնեի սղեղաղոյն բնակիչներուն մին և պառաւին ամենեւն
անմիտն ըլլալու :

Գպիրը կատարելապէս բռնեց իր խօսքը :

— Ի՞նչ կայ, հարցուց հայրս՝ անդամին վրդովուն դէմքը քննելով :

Բռնորովին շնչասպառ պատանին սուած պատասխանն եղաւ կտրտուք խօսքեր և այլանդակ աղաղակներ : Սակայն վարոցաւորը հասկեցաւ թէ ինչ ըսել կ'ուզէր գպիրը :

— Լաւ, լաւ, ետեւ հեծիր, անաւակ, և լո՛ւէ :

Առանց պատասխան տալու՝ հնազանդեցաւ Յովսէփ Գամիւզար* և այս էր գպիրին անունը :

Հայրս տեսնելով թէ ծանր էր սրբազան, երկու կողմէն խթնեց ձին՝ արշաւակի Շալօն հասնելու համար :

Սակայն ողորմելի դրասար մոռցած էր արշաւակի երթը, կամ թերեւս բեռին ծանրութեան աւելնալը շատ նեղութիւն տուաւ իրեն : Աւստի յամառեցաւ կեցաւ, և ամենակատարեալ անշարժութեամբը բողոքեց իր սիրով չափազանց պահանջումներուն դէմ :

Գաբրիէլ Տըլօրմ թէև բազմիցս մտաւորեց ձին և իր երկու ժանդահար խթանները անոր կուշտը մխեց, սակայն դրասար փոխանալ քայլելու բազմիցս օգոյցեց որով քիչ մնաց հայրս վար պիտի դուրէր և որու պատճառաւ Գամիւզար վայնալի աղաղակներով ոռնաց :

Բայց աւելի մեծ դժբաղդութիւն մը պատահեցաւ, նոյն միջոցին եկաւ ճամբուն վրայէն անցաւ ուղեկառք մ'որ արագօրէն կը տահէր, կառապաններուն մտաւոր և ձիերուն բռնածները ահագին աղմուկ մը կը կազմէին :

Հետո դրասարն այս պատրուակը առիթ սեպեց վերստին արաջելու, մի և նոյն ժամանակ սաստիկ կերպով մը շեղեցաւ, և ա՛յ. Տըլօրմ իր գպիրին հետ քսան քայլ հեռի նետուելով ճիշդ հաճարի վաշտի մը միջին ընկան :

* Գրանսերէնի մէջ գամիւ կամ Գամիւզար կարճ ևս արագակ քիչ ևս նշանակէ :

— Սո՛ւրբ Աստուած, նայէ՛ խեղճ մարդերուն, ըսաւ պղտի և անոյշ ձայն մ'որ կառքէն կը գար. կեցնել տուր կառքը, մարգիղ, և տես թէ վիրաւորուած են արդեօք :

Մի և նոյն ժամանակ կնիկի շնորհագեղ գլուխ մը կ'երևար կառքին դռնակէն, և կը լսուէր մարդու ձայն մ'որ երկու սպասաւորներու կը հրամայէր վար իջնել և շուտով օգնութեան հասնիլ :

Սակայն հայրս արդէն ոտքի վրայ ելած էր : Բազմիցս մտաւորեց Գամիւզարը՝ ստիպելու համար զան որ իր օրինակին հետեւի. ապա կառքին մօտեցաւ ամօթահար, կրցած ինչափ ներումն խնդրելով յարդի ընկերութեան մ'առջև այնչան անշնորհ կերպով ձիէն վար դուրսուած ըլլալուն համար :

Աւելորներուն մեծ խնդում տուաւ այն միամտութիւնն որով հայրս ներում կը խնդրէր :

Գաբրիէլ Տըլօրմ քաղաքաւորներու յատուկ կնաւիրական քաղաքավարութիւն մ'ունէր որ առիթը պատահած ժամանակ շատ տարօրինակ կը դառնար առանց մտերմական ըլլալու :

Աւստի՝ երեք անգամ յարգանք բարեւ տալէն ետք՝ և ուղեւորով իրենց ցոյց տրուած հողասիրութեան փոխարէն իր շնորհապարտութիւնը յայտնել՝ ծաղկահասակ կնոջ ձեռքը բռնեց, որ պղտի, սպիտակ, քնքոյշ և վարդագոյն էր, և կառքին միւս կողմը նստող անձէն արտօնութիւն ուղեւորէն ետք միայն շուրթերուն մօտեցուց զայն :

— Համբուրէ՛, պարոն, մի քոշուիր, ըսաւ տիկինը՝ ժպտելով : Մարբիդն ամուսինն չէ, և թէ ամուսինն ըլլար, կը ցաւէր ըլլալուն, . . . այնպէս չէ՞, Վիլարոս :

— Ա՛յ, կոմսոհի, այդ կարծիքդ զրպաւստութիւն մ'է կիրթ ճաշակիւ դէմ, և հիմա տխուր հատայնեք թէ միայն Շալօնի մէջ կը դնուին գեղանի կանանց նկատուղ ասպետական զգացումները : Բայց աղէկ միտքս եկաւ, բարեկամ, միթէ՛ այս Շալօնի մէջ կը բնակիք :

— Այո՛, Պարոն մարբիդ :

— Այդ քաղաքին մէջ փոքր 'ի շատէ լաւ պանդոկ մը կը պանտիւրէ :

— Հո՛ւ , ըսաւ հայրս , Թառաշէկին պանդոկը կայ . բայց պարզասէս քահանայ մ'է միայն , ուր ' ներեցէք որ ըսեմ , տիկին , թէ օր մը նապաստակի մնի տեղ կառուի միս կերպուցին ինձ : Այդ նաեւ Խաչիկ-Մեհեմէտ պանդոկն որու տէրը զուարթասէր անձ մ'է . ատենօք զողովեան համար հինգ տարի թիափարովեան պատապարտուած է ան Թրօյի վերին ատենէն : Գեւ տասնուհինգ օր առաջ արձակուեցաւ թիարանէն : Իր վրայօք ըսուածներուն նայելով հիմա խիստ պարկեշտ մարդ մ'եղեր է ան , սակայն ես չեմ վստահիր իր պարկեշտութեանը :

— Եւ ո՛չ ես , ըսաւ տիկինը : Արեւմտ շարունակներ մեր ճամբան , մարքիդ , և վաղը լաւագոյն կերպով պիտի հանդիմ ապարանքիս մէջ :

— Բայց անշուշտ կատակ կ'ընես , տիկին կոմսուհի , ըսաւ Վիլարսօ : Երկու օրէ և երկու դիշերէ 'ի վեր արշաւակի ճամբորդութիւն կ'ընենք . Սթրազպուրկէն մեկնելէս 'ի վեր դեռ բան մը չգրի բերանս :

— Գուն առանկ ես միշտ , Վիլարսօ : Ձե՛ն ամենար որկրամոլութիւնդ այդպէս ցոյց տալու : Եջիւր ուրեմն Թառաշէկին պանդոկը , քանի որ քիչ մ'առաջ թանկադին տեղեկութիւններ արուեցան քեզ այդ պանդոկին խոհանոցին նկատմամբ :

— Թերեւս , ըսաւ հայրս , տիկին կոմսուհին և պարոն մարքիդ տունս իջնելու պատիւը կը շնորհեն ինձ : Սեղանս անշուք է , բայց երկու պատուական անկողին ունիմ :

— Արեւիկէ՛ Տէրը , ճշմարիտ բարեբաղդութիւն մ'է ատի : Արհաւանիմ . . . : Հապա դուն , կոմսուհի :

— Ես ալ կը հաւանիմ , ըսաւ կոմսուհին իր սիրուն ժպտովը : Սակայն այս ժպտը , ինչպէս նաեւ մարքիդին քաղցր նայուածքը , տարօրինակ կերպով մը Գարրիէլ Տըլօրմի մտքին շփոթութիւն կը տար . հայրս պարզասէս կը մոռնար պահ մ'առաջ զգալուն առած լուրը :

Մարքիդին մէկ նշանին վրայ հայրս կառքը մտաւ՝ կառապաններուն դռնէնով .

— Տէ Գօրպօ փողօցը , մեծապատիւ գատաւորին դրան դիմացի կողմը . . . : Արեւիկէ՛ , մե՛ք ալ իրեն պէս պալատական անձեր պիտի ընդունինք :

Եւ արշաւակի մեկնեցան սաստիկ շուարած ձգելով Յովսէփ Գամիւզարը :

Գալին տալու մը պէս ճամբուն վրայ կենսալէն յոգնած , թեւերը կախած և բերանը բաց էր երբ իր տիրոջ անհնազանդ դրաստը բռնեց սանձէն , ասիւ երկուքը միասին ճամբայ ելան ուղղակի Բիսուն երթալու համար :

Հայրս անհնարին ուրախութեամբ համակուած էր :

Գիտէր այն ատեն թէ իր տունը հրաւիրուող կինը Սէնթ-Էվըմօնի կոմսուհին էր : Տիկին կոմսուհին այրի էր և դեռ բոլորովին պատանի տղայ մ'ունէր . կոմսուհին Գերմանիայէն կը գար ուր զայած և մեծ ժառանգութիւն մը գտած էր , և Պ. Վիլարսօ՝ իր եղբորորդին ըլլալով՝ այս ուղեւորութեան մէջ իր ընկերն ըլլալու ամենամեծ շնորհը ըրած էր իրեն :

— Կարգուած ես , հարցուց կոմսուհին հօրս :

— Ա՛խ , Աստուած իմ , դռնեց Գարրիէլ Տըլօրմ , որուն յիշատակները յանկարծ զրգուեցան այս հարցումէն :

— Ե՛ , ի՛նչ կայ , ինչո՞ւ կը տոգոնիս , սիրելի հիւրընկալ :

— Առանց պատճառի չէ , տիկին . . . : Երեւակայէ՛ անգամ մը . . . բայց ո՛չ , ըսել կ'ուզեմ թէ . . . : Ա՛խ , Աստուած իմ , Աստուած իմ :

— Բայց վերջապէս խօսէ , ի՛նչ կայ :

— Սակայն խենդ չեմ , տիկին . . . : Արդեօք սա անխճեալ անկումն է . . . թերեւս այս է պատճառը . . . : Ասկից 'ի զատ մարդս ստէպ չունենար այսքան շնորհադեղ անձերու հանդիպելու բարեբաղդութիւնը : Խոստովանեցէք թէ ներելի է շփոթիլս :

— Պիտի խոստովանիմ մանաւանդ , սիրելի հիւրընկալս , թէ հանելուկներ ըսելու մասին զարմանալի քաջութիւն մ'ունիս : Այնպէս չէ՛ , մարքիդ :

— Յիրաւի, ըսաւ Աիլարսօ, ես չեմ ուզեր այդ հանելուկները գուշակելու աշխատիլ: Ինձ նայէ՛, բարեկամ, շարայարեց դէպ ՚ի նուիրակը դառնալով որ ձեռքովը ճակատը կը զարնէր յուսահատարար, եթէ ետ կ'առնուս խօսքդ, պէտք է ըսել. մեզի տունդ կ'ընդունին թէ չես ընդունիր:

— Բա՛րէ, պարոն մարքիզ. . . բա՛րէ, տիկին կոմսուհի, այսօր տունս պիտի ընդունուիք այնպիսի կերպով որ ձեզ արժանի չէ:

— Բայց ինչո՞ւ համար, չըսես: Բացատրութիւն տո՛ւր ուրեմն, զոչեց Աիլարսօ, բարկանալու պատրաստ:

— Աւան դի. . . վասն զի կնիկիս աղայարերութեան ցաւը բռնած է. . . : Մոռցեր էի:

— Հա՛, հա՛, հա՛, զոչեց կոմսուհին ահաղին քրքիջով մը կառքին բարձեբուն վըայ ընկնելով. սքանչելի՛, շքեղ մուսկիտութիւն. կը պաշտեմ այդ յիշողութեան տկարութիւնը. . . : Հա՛, հա՛, այս էրիկներն աշխարհիս մէջ ամենուրեք իրարու կը նմանին. . . : Իր կնկան ծննդաբերութեան վիճակի մէջ ըլլալը մոռնա՛լ. յիրաւի իր տեսակին մէջ շքեղ է այս մոռացումը. . . բայց, շարայարեց կոմսուհին՝ հովահարովն հօրս մատերուն զարնելով որ նոյն սլահուն խիստ սղորմելի կերպարան մ'առած էր, ատի մեզի տունդ չընդունելու պատճառ մը չէ: Հանգարտէ՛, սիրելի հիւրասէրս. . . : Պէտք է յոգնութեան գիմանալ, կամ համակերպիլ այդ կերպով ընդունուելու: Զաւկիդ կնքամայրը պիտի ըլլամ, և Աիլարսօն ալ չպիտի մերժէ անոր կնքահայրն ըլլալը:

— Ի՛նչ, մրմուռաց Գարբիէլ Տըլօրմ, տիկին կոմսուհին պիտի հաճի՛. . . պարոն մարքիզը պիտի հաւանի՛. . . :

— Այո՛, շաքարեղնաց ստակը մենք պիտի վճարենք, շքեղ կոշտնք մը պիտի տանք. Աիլարսօ սովաբեկի մը պէս հաց պիտի ուտէ, շատ պիտի զուարճանանք:

Եւ ահա կոմսուհին ծափ կը զարնէր, մարքիզը սրտապին կը խնդար, իսկ հայրս՝ ամօթահար՝ իր երախտադիւտութիւնը կը

յայտնէր: Երկար չընեմ, կառքը քաղաքը կը մանէր, և շուտով՝ ՚ի մեծ շուարումն հետաքրքիրնե՛րու՝ բերլինեան շքեղ կառքը պատասխանաւ տանին մէկ խեղճ նուիրակին անշուք տան առջևը կեցաւ:

Մայրս անձնեաց և ուժեղ, հրաշակալմ և քաջողջ կին մ'էր: Անմիջապէս աղատեցաւ, հեռեալար երբ եկաւ հայրս, արդէն պատրաստ էի զինքն իր աղնուական ընկերուհիին հետ ընդունելու:

Հօրի եղաւ երկուստեք բացատրութիւններ տալ: Մայրս ալ Գարբիէլ Տըլօրմին պէս սաստիկ հրճուեցաւ: Ուրախութեան արտառք լմափեց աղ որ այրի կնկան զիս գրկելը և ծնունդս շնորհատրելը անանելով: Տունը հանգիսի օրուան կերպարան մ'առաւ բոլորովին:

Ընտանիքին ամենէն կարեւոր անձերը տիկին կոմսուհին և Պ. մարքիզին հետ միասին ճաշելու հրախրուեցան:

Կնուսքը հեռեալ օրը տեղի պիտի ունենար:

Հիւանդուհին՝ այս առաջին գիշերուան զուարթութիւն տալու համար՝ տրիշներուն հետ համամիտ եղաւ վիներ բերել տալու, հաւատուելով թէ ասոնց ձայնն անհանդիստ չպիտի ընէր զինքը:

Տիկին ալ Ալեքս-Էմիլմօնտ հօրս հետ ասրամանք ըստած պարը լսեց. Պ. ալ Աիլարսօ կաշեկործ հօրեղբորս կնկան պարէ ըստած կայտառ և զուարթալին պարը առաջարկեց, և երեք անգամ ընդհանուր ֆէթիկեմը տարեցին: Այս պարահանդէսը բոլոր գրացիներուն նախանձը գրգռելու չափ ժխոր մը, զուարթութիւն մը և քրքիջներ ունեցաւ: Ընչանի պէս կը դառնային, կերպէին, իրարու կը փառէին, իր դարուն ամենէն յիմար արարածն ըլլալու սթարտաւորող մանկան մը ծնունդը կը տօնախմբէին զուարթալին:

Պարահանդիսէն ետք զոչեցին թէ պէտք էր բաղդս նայել տալ:

Շամբայինի հովիտներն ապագան իմացնելու պահանջումն ունէին այն ատեն և զեւ ունին այսօր: Այս կախարդութիւն ընողներուն մին իսկոյն կանչուեցաւ: Կախարդն իր հինուփուտ զգեստս

ներուն, պայտաւոր մուճակներուն, վարակաւոր դաւազանին, հո-
վուական տրիկին ու ցուպին հետ եկաւ: Այս դաշտային հանդեր-
ձանքն ամենեւին պակաս մը չունէր:

Գեղջուկին առաջին դործն եղաւ ամենուն ալ կարգաւ ուրիշ
փայտէ տեսակ մը զամբիւղ երկնյնել:

Իր աչերը փողփողեցան երբ մարբիզուհին նրբագեղ մատերուն
մէջ տեղէն երկու ոսկիի սպրդիլը տեսաւ: Պ. ալ Վիլարսօ իր
ուղեորութեան ընկերուհիին վեհանախութեան օրինակին հետեւ-
ցաւ, և միւս ամեն հանդիսականներն իրենց ընծան տուին:

Ուստի արդէն զիւրին էր տեսնել թէ կախարդը ստակիս հա-
մեմատ պիտի մարդարէանար իմ նկատմամբ:

Նախ զլուսս, ձեռներս և ոտներս բանալ տուաւ: Մարմնոյս
այս անդամներուն ամէն մէկը սաստիկ ուշագրութեամբ մը քնն-
նուեցաւ անորմէն: Ապա իր վարակաւոր դաւազանը և հովուա-
կան ցուպը որորանիս վրայ դրաւ խաչաձև, պատուհանը բանալ
տուաւ, և լուսինն ու աստղերուն նայեցաւ, միանգամայն մեկուսի
և ինքնին շղիտեմ ինչ սատանայական պաղատանք մ'ընելով:
Ետքը քովս եկաւ նորէն, դաւազանը և ցուպը վերստին առաւ,
արագօրէն շրջան մը գծեց որորանիս բոլորովը, և իր պատդա-
մը գաւառին բուն դռնիկէ բարբառովը տուաւ:

Այս պատդամը իմանալի խօսքով թարգմանելու հրաման կ'ու-
ղեմ:

«Այս մանկիկը, ըսաւ կախարդը ծանր կերպով մը, տասն
ու հինգ տարեկէն Եւրոպայի և թերեւ բոլոր աշխարհիս զեղեց-
կագոյն աղջիկը պիտի ըլլայ: Աստղերը կ'իմացնեն թէ արքունա-
կան պալատին մէջ պիտի փայլի և մեծ իշխանի մը կինը պիտի
ըլլայ նէ: Հզօր անձնութեան թշնամութիւնը պիտի զրգրէ իրեն գէմ,
պիտի փախչի թագաւորութեան երկրէն, և այն աստի իր կեանքը
բոլորովին խորհրդաւոր պիտի դառնայ: Գարէ մ'առելի պիտի
ասլրի: Շատ տարիներ անցնելէն ետք պիտի գիտցուի անոր ուր
և երբ մեռած ըլլալը»:

Իր քարանձախի ոգ սկսաւ խնդալ:

Այս փառաւոր մարդարէութեան պատճառ բռնեցին զեղանի
կնքամօրս և իր ազնուական ընկերին տաւտաձեռնութիւնը: Տի-
կին տը Սէնթ-Էվրմօն նորէն քանի մ'ոսկի տուաւ հովիւին,
և ուղեց անպատճառ վերստին սկսել պարը 'ի ձայն հովուական
տրիկին: Յայգահանդիսին վերջը սկիզբին պէս զուարթ եղաւ:

Հետեւեալ օրը կնուսքը կատարուեցաւ:

Կոմսուհիին նկարակերտ զարդերովն ու տանգելաներովը ծած-
կուեցայ և յաղթանակաւ եկեղեցին տարուեցայ ուր կնքուէին ետք
Մարէմ անունը առի: Առջի օրուան բոլոր հրաւիրեալները փա-
ռաւոր կոչուսքի մը մասնակից եղան, և երեկոյեան ժամանակ
դրան առջև ձիերուն պարծօրէն դնալը լսուեցաւ. ասոնք այն ձիերն
էին որք նախախնամական կառքը գէպ 'ի Բարիզ պիտի տանէին:

Հարկ եղաւ մնաք բարեւ ըսել իրարու: Հայրս և մայրս տաք
տաք արցունք կը թափէին:

Գեղեցիկ երազի մը վերջն էր այս:

Տիկին տը Սէնթ-Էվրմօն գէպ որորանս ծռուեցաւ, փետրա-
ւոր բարձիս տակը բան մը դրաւ անյայտ կերպով, և զիս գորո-
վապէս համբուրելով՝ ըսաւ.

— Նորէն տեսնուի՞նք, սիրելի մանկիկ: Եթէ հաւատամ ժամա-
դէտիդ (horoscope) օր մ'այս համբոյրին փոխարէնը պիտի տաս
ինձ . . . : Լուսնի պալատը կ'սպասեմ քեզ:

Այսպէս ըսելով կը խնդար կոմսուհին. սակայն հովիւին մաք-
դարէութիւնները կատարուեցան:

Բ

Տիկին տը Սէնթ-Էվրմօն որորանիս մէջ քսակ մը պահած
էր օր երկու հարիւր յիսուն քսան ֆրանքնոց ոսկի կը պարտաւոր-

կէր անուշադոյր վարդադոյն փոքր տոմսակի մը հետ, որու վրայ իր ձեռքովը յետադոյ խօսքերը դրուած էին.

«Անտ հիս օժտին համար՝ երբ ամուսին մը պիտի բնորէ իրեն» :

Այս իրողութիւնները քաղքին մէջ միտք պատճառեցին : Գաւառին շաղկերտները քիչ անդամ դաւեր էին այսօրան բեղմնաւոր բնաբանի մը վարժուելու առիթը : Կրթականչիւր որ իր կարծիքը ըստ, ամեն տեսակ մեկնութիւնները արուեստան, ամենն այլանդակ ենթադրութիւնները ջատագովներ ունեցան, և ամենն ին մէկու մը մտքէն չանցաւ : Վերջում ին վրայ խօսիլ, որ այս աշխարհիս շատ պատահարներուն առաջին պատճառն է :

Մանկութեանս տարիներուն վրայ երկար բարակ չպիտի խօսին. իմ հասակս ունեցող ամեն պղտիկ ողջիկներուն պէս ուրախ ու զուարթ, խնդալի, արթուն, խորամանկ և չարախօս էի : Բանաւորութենէն առաջ հպտատիրութիւնը զարդացաւ յիս : Գրացիներուն մօրս ականջին ըրած փսփսուքը կը հասկնայի. կը դաշակէի թէ ինչո՞ւ անցորդը կանկ կ'առնուր զիս տեսնելու համար, և կուրծքս հպարտութեամբ կը փրար երբ մէկը քովէս կը փախար :

«Բայց տես սա գեղանի մանկուհին» :

Մայրս որ խոհեմ և բարեպաշտ կին մ'էր՝ անապատութեան գիւմոզ այս արամադրութիւններս զսպելու կ'աշխատէր. սակայն վայրապար կ'աշխատէր ան, վասն զի Գարրիէլ Տըլօրմ իսկոյն կ'արէր անոր շինածը :

Բարեսիրտ նուիրակը շնորհալի կը դանէր զիս և առաւօտն փնջէ իրիկուն Ֆիլիպական յատկութեանցս վրայ կը հիանար՝ առանց քաջ հասկնալու թէ այս մշտնջենական հիացումը խիստ քիչ կ'օգնէր բարոյական յատկութեանցս զարդացումին : Զիս կը սիրէր ու կը պաշտէր իբրեւ իր սուրբ մատուցը, Աստուծոյ : Միշտ կ'ողջբէր, կը շոյէր, կը գոռէր զիս. քմածին յօժարութիւններս օրէնքի ոյժ ունէին իր առջև :

Եթէ մայրս յանդիմանութիւններ և պատիժներ չտար ինձ,

Ֆրանսայի և Նապոլի ամենն էրես առած պատանուհին եղած պիտի ըլլայի :

Երբ կըցայ երկու խօսք հասկնալ և երկու դաղափար միասին կապել, Գարրիէլ Տըլօրմ հոյ տարաւ պատմելու ինձ այն կարգէ դուրս պարագաները որք որորանս շրջապատեր էին : Իրմէն սորվեցայ կնքամօրս անունը. հայրս ասոր բարեսիրտ թիւնը, վեհանձնութիւնը, փառաւորութիւնը նկարագրեց ինձ :

Մանկային երեակայութիւնս անոր եռանդալի պատմութիւնը տեսիլ կը զարդարէր, և ուղեղիս մէջ մի անկիւնը հմայական վէպի մը դաղափարը կը տեղաւորուէր :

Երազիս մէջ շքեղազարդ կնքամայրեր կը տեսնէի. ասոնք քառաձի փառասր կառքերու մէջ նստած կը տարուէին, իսկ կառապաններն ոսկեղէն թեւերէն զարդարուած կ'երեւային. կնքամայրերը զիս իրենց գիրկն առնելով զէպ 'ի ցնորական աշխարհներ կը ստանէին ուր թաւիշի, անդամանդներու և մետաքսի վրայ շրջան կ'առնէի :

Հայրս քիչ մ'անխոհեմութիւն կ'ընէր՝ պիտի ս իմ առաջին տղատիրութիւններս զէպ 'ի պերճանք և փարթամութիւն ուղղելով :

Բայց վերջապէս բարի մարդն անմեղութեամբ կը վարուէր :

Իր աչերը տարօրինակ փոփոխուածով մը կը շողային երբ տիկին տը Սէնթ-Եւրմօնի վրայ կը խօսէր հետս : Առմուհիին հրապարակի գեղութեան նկատմամբ անդոյ չեղած էր, և կասկած ունիմ թէ սրտովին կատարելապէս հաւատարմութիւն մը ըրաւ մօրս :

Ծնունդս խիստ հաճելի հետեանք մ'ունեցած էր. չկարծեցին թէ հարկ էր կանկ առնուլ այսօրան գեղեցիկ ճամբու մը մէջ :

Ընտանիքն ահադին աճում մ'ունեցաւ. գրեթէ ութ տարուան մէջ չորս քոյր և եօթն եղբայր ունեցայ. տիկին Տըլօրմ նշաւոր բեղմնաւորութիւն մ'ունէր, երբեմն կրկին կնքների կէ հարկադրէր եկեղեցին :

Զմրս քոյր և եօթն եղբայր :

Երեակայէ՛ թէ ասոնք ինչ շփոթութիւն և աղմուկ կը հանէին նեղ և միասնար սրահներ ունեցող ցած և մթին տնակի մը մէջ։ Այս մանրերամ՝ կենդանիներն առաւօտէն մինչև իրիկուն և իրիկունէն մինչև առաւօտ կը խլրտէին, կը շարժէին, կը վազէին, կը ծեծկուէին, ոտքով՝ դետինք կը զարնէին, կը լային, կը մումալային, կը գոչէին . . . : Օրհնութիւն մ'էր այս։ Երբէք չդուշակած եմ թէ մայրս այս մասին ինչպէս կը վարուէր չխնայալու համար։ Խենդ չըլլալու համար իր բոլոր բարեպաշտութեան և առաքինութեան հարկաւորութիւն ունէր։

Ես՝ որ Գարրիէլ Տրլորմին աչքին լոյսն էի՝ մինչև տասը տարեկան հասակս ընդհանուր կռիւէն հեռանալու և հայրական խուցին մէջ ապաստան մը փնտռելու անընդհատ առանձնաշնորհութիւնը ունեցայ։

Հոն կը գտնէի Յովսէփ Գամիւղարը, որ միշտ աւելի տղեղ, աւելի ապուշ էր, և երկայն կաղ աթոռակի մը վրայ դարձ։

Մանկութիւնս ողորմ չունէր այս տրամալի մեքենային վրայ որ դրիչ՝ ի ձեռին յախտե՛նապէս կը նստէր և թուղթ կը մրտէր, և այսօր կը հարցնեմ՝ իրովի թէ ինչո՞ւ համար այնքան տարապարտ ոխ ունէի անսոսհ գպիւրին գէմ։ Միթէ այս ոխովս կանխաւ կ'զղայի՞ այն բաները որք ասպաղային մէջ պիտի պատահէին։ Միթէ տղեղութեան գէմ բնազդեցիկ ատելութիւնէ՞ մ'առաջ կը քար յիս իմ այն ոխը։

Յովսէփին մաղերը կրակի պէս կարմիր էին. ծաղիկի հլւանգութենէ մնացած նշաններ ունէր, և իր անդամներն իրարու հետ այնքան վայելչութեամբ կապուած էին որքան են տօնաւորաւ ներու մէջ ձեռնածունքու խեղկատակութեանց ծառայող պէտքեկներու անդամները։ Ասկից՝ ի գատ կոնակը դմբեթաձև, թեւերը ծայրալեզապէս երկայն և ծունդերը թիւրոտն ըլլալով, նայաւածքի ոչ այնքան ողորմ առարկայ մը դարձած էր ան։

Սակայն կը պարտաւորիմ խոստովանիլ թէ յոռի բնաւորութիւն ունեցող մարդ մը չէր ան։

Ճշգրտէր, կամոնաւոր և համբերատար կ'երևար, այնքան համ-

բերատար որ կը հաւանէր իզմէ կսմիթ ուտելու, խածնուելու, ճանկաւտուելու՝ զժպտալով թեան ամենաթնթնե շշան մ'առանց ցոյց տալու։

Երբ ճիշդ տասը տարեկան եղայ, մայրս յարմար դատեց արդիւնէլ գիւ հօրս խուցը մանելու, նաև հրամայեց ինձ որ այնուհետև օդնեմ իրեն անտեսական հոգեբուն մէջ։ Ասի կը նշանակէր թէ մանկանց բոլոր երաժիշտ հոգ տանելու բեռն իմ վրայ պիտի մնար, և թէ ամենէն քաղցր զուարճութիւնս պիտի ըլլար դուլպայի ծակեր դոցել և վարտիք կարկտել։

Չայրացայ այս հեռատեսիլ պատկերին դէմ։

Սակայն կատարինէ Մերդատիէ՝ կին Տրլորմի՝ խոսքը առջև տանող էր, և ի՛նչ պահանջել հարկի գրեթէ չէր վարանք ապաւան մը տալու։ Նուիրակը այս նօթի մանկիկներու դունդը տեսնել սկսելէն ի վեր տան մէջ ամեն բան կառավարելու հոգը իր անտեսահիին կը թողուր, ուստի սլարտաւորեցայ հնազանդելու յանձնառու ըլլալ։

Տասնէն մինչև տասնեհին տարեկան հասակս մննելս մէն մի օր իր ձանձրոյթի և աշխատութեան մասը հետը բերաւ։

Այս հինգ տարուան միջոցին առաջին անգամուան սուրբ հաղորդութիւնս առի, և երբ գրել կարդալ սորվեցուցին ինձ, թոյլ չտուին որ իմացականութեան ասպարէզին մէջ աւելի հեռի երթամ։

Միայն թէ այն ժամանակ մերձարեակ պառաւ պչոռող մը սէր ձգեց իմ վրայ, և ընտանիքէս զաղանի վիսպասնութիւններ տուաւ ինձ որ կարդամ։ Գիշերներս կարդալով կ'անցունէի, այս վիսպասնութիւնները մէկին տեղ քսան անգամ՝ կը կարդայի անյաբար։

Հայրս՝ ձերանալով՝ աւելի կորովաստութիւն չստացած էր դատաւորաց ատենին վճիռները դորձադրելու համար, և իր սաշտօնակիցները լաւազոյն գործերը կ'զրաւէին։ Միւս կողմէն եօթն եղբայրներս և չորս քոյրերս մեծցան, զժուարին էր այնքան պիտոյից հոգը տանիլ։

Սովն երբեմնակի կը դար կը տեղաւորուէր մեր տունը։

Տամուհինդ տարեկան էի, գեղեցկություն ամեն օր հրաշալի կերպով կը յառաջադիմեր: Եթէ կիրակի օրերը գործ ելնէի ժամ երկուսու համար, քաղաքին երիտասարդները ճամբուս վրայ կը խոնէին մէկըմէկ հրելով և ակննջս ՚ի վայր ուղղելի խօսքեր կ'ըսէին կամայ մը: Նախ չէի համարձակեր վեր բնելու աշխարհ, կաս կարմիր կը կարուէի և աւելի շատ կը քայլէի: Բայց շուտով յաղթող հանդիսացաւ պէրասթիւթիւնն օր այնքան բնական է կանանց և որ մանաւանդ բնական էր ինձ:

Օր մ'օտարեկանի մը տղան ժամերգութեան ժամանակ համարձակեցաւ մինչև անդամ գաղանապէս սիրապիւր մը գնելու բողբոջի գրպանը:

Եկեղեցիէն ետ դարձայ բողբոջի յուզում:

Այս թուղթը գործողք կ'ընէր զիս. ձայն մը խղճիս ներսէն կ'ըսէր ինձ որ մօրս տամ զայն, այլ սակայն տալու քաջատրտութիւնը չէի զգար: Հետաքրքրութիւնը բողբոջի ցած կերպով բիր պարտականքեր կը սար ինձ, կնիքը մատերս կ'այլեր, կարծես կը ժպտէր ինձ սիրապիւրն անիծեալ պահարանն որ նա բնջեղոյն պղտի ժողովներով բնուստ սրտած էր բողբոջին:

Անըջապէս Սատանան յաղթող եղաւ: Բայց և կարողացի յետագայ դիրք:

«Աղսր ես, օրիորդ, այնքան արոր ուրբան ներելի չէ խեղճ»
 «Նոյրակի մ'աղջկին: Տիկին Բնութիւնը այլանդակ և ծիծաղելի»
 «Էն սխալ մ'ըրած է, գուցէ կը պարտաւորելիս զքուհի ծնիլ»
 «Բնութանայ խելքն ուր է որ քեզի տէս զմայլելի անձ մ'ան»
 «Գնալ դարուն նորաձեւութեանց վերաբերող զգեստներով հազուամ կը թողու: Բողբոջի վերի կողմին կերպարը հնաճութեան»
 «Սղայէ մը հանուած է որ հանգուցեալ Անրի թաղաւորին օժման»
 «Ժամանակ մեծ - մայրը կը զարդարէր: Հաստն ինձ օրիորդ, բն»
 «Գունէ՛ սրտիս մեծարանքը և ամսէ ամիս երսուն ֆրանք, հա»
 «Գոտարի կապուստիկ պիտալիս հաղալու համար»

«Յ. Գ. Երեկոյան ժամերգութեանն ետք եթէ տաճարին դրան

«քով ձեռքէս օրհնած ջուրը ընդունիս, առաջարկութեանցս»
 «քեզ հաճելի ըլլալը ինձ իմացուցած պիտի ըլլաս»:

— Անամթ, գոչեցի իր րով՝ տոմսակը բարկութեամբ ճզմելով:

Աշերտ արտաքով լեցուեցան, և այս առաջին տհաճութիւնը սաստկապէս վշտացուց սիրտս:

Սիրապիւրը ընդունելու ախտէն զիս ընդ միշտ բժշկելու ծառայող լաւ և խիստ յատուկ դաս մ'էր այս, սակայն օգուտ չքաղեցի այս դասէն:

Յամթ իմ կը պարտաւորիմ խոստովանիլ իսկ որ ոտիկանին տղուն նամակին մէջ հաղուստիս նկատմամբ պարտականած կատակներն ամեն բանէ աւելի վերադարձեցին զիս:

Սակայն թշնամանքն այս կատակներուն մէջը չէր:

Ընթերցողն ինչպէս կը դուշակէ, երեկոյան ժամերգութեան չգացի:

Բայց այն օրէն սկսելով դիշերներուս մէկ մասը կանոնաւորապէս գործի յատկացուցի քիչ մը ստակ վաստակելու համար որուն ոչ ոք կարենար խառնուիլ, և միտքս դրի այս ստակը պահածաճանացս քանի մը փոփոխութիւններ տալու գործածել:

Սիրապիւրին հեղինակին մտքէն չանցած էր բնաւ զիս թշնամանել. անմիտը ստուգապէս կը սիրէր զիս. այս թեթեւ միանգամայն լիբը դարձուածներով կը յուսար բարձր գաղափար մը տալ ինձ իր հանձարամտութեան նկատմամբ: Զշմարիտ հաճոյք մը զգացի զինքը նորէն գպրոց դրկելով որպէս զի սորվէ ուրիշ անգամ լաւագոյն կերպով լարել հրապոյրի ծուղակները, և խորամանկութեամբ զերեւեցի այն ամեն հնաքները զոր գտաւ զիս տեսնելու և մղմելու համար:

Յանդգնեցաւ երէք կամ չորս նոր նամակ սահելու ձեռքս:

Իր աչքին առջև պատուելի այս նամակները, և որովհետեւ ատկալ ետ չէր կենար իր հալածութենէն, եղելութիւնը ծնողացս իմացուցի:

Գաբրիէլ Տըլօրմ՝ անմիջապէս դնաց ոստիկանը դատաւ և դանակաւ :

Յարդի պաշտօնակալը սաստիկ և երկար յանդիմանութիւն մը տուաւ իր քծնաւոր տղուն, և այս կերպով լիովին վրէժս առի . . . մեծ-մօրս հնաձեւ բօսային փոխարէն :

Սակայն այս դէպքն իր օղուան ունեցաւ, որ էր անձնական արժէքս ընտանեացոյ նշմարել տալ և զգուշացնել ծնողքս այն վտանգներէն որոնց կրնայի ենթարկուիլ :

Հաւանեցան նշմարելու թէ աղւոր էի :

Սոյն օրէն սկսելով կանոնաւորապէս հսկողութիւն մ'եղաւ ժայռերը դիտելու և առաքինութիւնս ձախողանքէ ազատ պահելու համար : Ծնողքս այս հսկողութեան ճամբան բռնելէն ետք ալ կը պարտաւորէին վեր նայիլ միայն՝ աղան կամ անաղան հորի-զոնին վրայ ամուսնութիւն մը տեսնելու համար :

Այս բանս իսկ խիստ շուտ տեղի ունեցաւ, և հայրս օր մը զեւ իր խուցը կանչեց որու սեմն ատենօք արդիւնաւոր էր ինձ :

Հայրս աղաչեց որ նստիմ, և նախ ըսաւ ինձ .

— Սիրելի աղջիկս, ուզող մ'ունիս որ ինձ կը դիմէ :

Այս անակնկալ խոստովանութիւնը սարսուռ տուաւ ինձ : Անգամ մը հօրս նայեցայ, նայումք որ կիսովին հետաքրքիր և կիսովին վեհերոտ էր : Իր դրբին հանդիսաւորութիւնը խիստ անկատակ խօսակցութիւն մը կը ծանուցանէր, և իր ծխախոտին մոլոր ծծելով կլնելուն յամր և խորհուն կերպէն կը յայնաւոր այնպիսի մարդու մը մոտաանջութիւնը, որ իր պատճառաբանութեանց զօրութեան նկատմամբ խիստ ապահով չըլլալով իր դեղահատը խօսքի ձեւերով ոսկեղծելու կ'աշխատի :

— Այո՛, կրկնեց, կ'ուզեմ կարգել քեզի :

— Որո՞ւ հետ, հայր իմ :

— Ի՞նչ շուտ կը խռովիս . հանդարտէ : Որո՞ւ հետ, կը հարցնես . կը նայիմ որ անհամբեր ես : Ահա ասանկ են աղջիկները : Որո՞ւ հետ, կ'ըսեն քեզ :

— Բայց բաւական բնական է այդ հարցումը :

— Չէ՛, Մարիօն, չէ՛ . հայր մ'իր զտակներուն մին կարգելու պէս ծանր խնդիր մը յուզելէ առաջ՝ խնդիրին յարմարութեան և օգտակարութեան վրայ որոշում մ'ըրած կ'ըլլայ : Ուստի խելացի և խոհեմ աղջիկ մը փոխանակ «Որո՞ւ հետ» պատասխանելու, կը պարտաւորի «Պատրաստ եմ» պատասխանը տալու : Այս երկու պատասխաններուն մէջ ամբողջ աշխարհ մը կայ . մէկէն կը հասկցուի թէ աղջիկը կարող է չհնազանդելու, իսկ միւսն անսահման հլութիւն և ակնածութիւն ցոյց կը տայ :

Գթուարին էր բարի գուշակութիւն մ'ընել այս յառաջարանէն :

— Սակայն, հայր իմ, համարձակեցայ ըսելու երեքուն ձայնով, չես կրնար հետս կարգուիլ ուզողին անունը իզմէ՛ գաղտնի պահելու նպատակը ունենալ :

— Մտիկ բը՛է, Մարիօն, պատասխանեց Գաբրիէլ Տըլօրմ՝ աթոռ իր հոլանտական կաշիէ հին թիկնաթոռին քովը քաշելով և ձեռքս բռնելով գորովանօք, բարի աղջիկ մ'ես դուն, և քու վրայ ունեցած դորովաղին սիրոյս նկատմամբ բնաւ կամկած ունեցած չես, այնպէս չէ՛ :

— Ամենեին չկասկածեմ եմ, հայր իմ :

— Սաստիկ կը յուսահատէի եթէ երանութիւնդ և ապագադ վտանդի մէջ զնէի : Քեզի ուզողն է յարդի, հանդարտ, աշխատասէր տղայ մ'որ խելքի և դէմքի կողմանէ թերեւս չունի . . . :

— Սո՛ւրբ Աստուած, զոչեցի իւրովի, Գամիւզա՛րն (տափաքիթն) է ուզողը :

— Աղէկ գտար, ըսաւ աչքիս մէջը նայելէ զոյշ կենալով :

Ապա սկսաւ ցցամատը և բթամատը իր ծխատուփին մինչև տակը խօթել՝ կերպարան մ'առնելու համար :

— Եւ կը կարծեմ, հայր իմ, թէ այնպիսի հրէշի մը կինը պիտի ըլլամ :

— Լռէ՛ . հովսէփը քիչ մ'առաջ դիւանապետին տունը զրկեցի . ճամբան երկար չէ . կրնայ ետ դառնալ և վրայ հասնիլ յանկարծ :

— Թո՛ղ դայ, հոգս չէ : Պատրաստ եմ իր երեսին իսկ այսօր :

վաղը, ամեն օր ըսելու թէ կ'ատեմ, կ'արհամարհեմ զինքը, թէ երբէք իր կինը պիտի չըլլամ. . . : Երբէք, երբէք, երբէք. . . : Ո՛ր Աստուած, ո՛րքան դժբաղդ եմ:

Այս բարկալի պատասխանէս ետք սկսայ արտասուել:

Հայրս՝ շուարեւով վայրկենէ մ'աւելի կանկ առաւ առանց խօսք մ'ըսելու ինձ:

— Մարիօն, ըսաւ վերջապէս, Մարիօն, ինչո՞ւ կը լաս, սաստիկ կը վշտացնես զիս. . . : Յովսէփ ոչ այնքան տղեղ է որքան կ'ուզես կարծել:

— Ո՛չ այնքան տղեղ է, սո՛ւրբ Աստուած:

— Լուէ. . . : Յիրաւի, կը խոստովանիմ թէ գեղեցիկ չէ. . . : Սակայն մօտ ժամանակներս ժառանգութիւն մը տեսցաւ, սիրելի աղջիկս: Իր հօրեղբայրներուն մին՝ որ Վիթրիի մէջ կը բնակէր՝ քսանուհինդ հաղար Ֆրանքի մօտ ժառանգութիւն մը թողուց անոր, և հիմալուան ժամանակս դրամք բան մ'է:

— Այսպէս զիս շահո՞ւ կը զոհես, մոմուացի հեծկտալով հանդերձ:

— Թող որ շարունակեմ: Խեղահասութիւնդ սկսելէն ի վեր կրցար տեսնել թէ քանի անգամ թշուառութեան մօտ գտնուեցանք: Հիմա կը ծերանամ, և ապագան սարսափ կը տայ ինձ: Անքամօրդ ստակը կը կենայ, աղջիկս. լուսնայ մ'անգամ չառինք այն ստակէն և ոչ իսկ այն օրերն ուր ամենամեծ էր մեր չքաւորութիւնը: Այսօր դրամագլուխը կրկնապատկած է. վայելուչ օժիտ մ'է այն, և եթէ կը մերժես Գամիւղարը, երբոր ուզես, ապահով ես քեզ աւելի ախորժելի ուրիշ ամուսին մը գտնելու. . . : Այո՛, ազատ ես, կատարելապէս ազատ ես. . . : Սակայն մայրդ, եղբայրներդ և քոյրերդ ի՞նչ պիտի ըլլան: Դու իրաւի պաշտօնս, որ յաճախորդ շունի ամենեկին, երեք հարիւր ֆրանք չարժեր. սակայն Յովսէփ տասնութ հաղար ֆրանքի պիտի դնէ այն պաշտօնս, և թէ հաւանիս հետը կարգուելու:

Չարմայման շարժում մ'ըրի:

— Այո՛, Մարիօն, տասնութ հաղար ֆրանքի: Մեծ հարստու-

թիւն մը չէ այս, բայց վերջապէս մօրդ և քոյրերուդ հետ պատուաւոր կերպով ապրելու կը նպաստէ ինձ այս գումարը: Գանք եղբայրներուդ. Գամիւղար իր քովը պիտի առնու անդրանիկը: Ամենէն պզտիկը եօթը տարեկան հասակը մտնելու վրայ է, նաւի մանուկ պիտի ընեմ զինքը: Արտսերը՝ Գրանսուան՝ զինուորական պիտի ըլլայ, և հարկաժողովը խօսք տուաւ ինձ առջև քշելու Խօսթաշը: Տղայ զաւակներէս երեքը պիտի մնան, որոնց զիւրին պիտի ըլլայ ինձ վայելուչ պաշտօն մը գտնել: Քոյրերդ մեռնելէս ետք պիտի կարգուին, կամ չպիտի կարգուին, և չկարգուելով աւելի երջանիկ պիտի ըլլան: Արդ, Մարիօն, անկեղծաբար կը խօսիմ քեզ թէ բոլոր ընտանեաց բաղդը ձեռքիդ մէջն է:

Այս խօսքերը սաստիկ յուզեցին զիս:

— Արեմն, հայր իմ, պիտի ընեմ ինչ որ լաւ պիտի թուի քեզ. սակայն թողունք Գամիւղարը և իր խնդիրը: Ինչո՞ւ ես ըլլամ կարգուողը և ոչ թէ Ժաղըլինը, Խրսիւլը, Ժօրժէլը և Սիւզոնը: Յիրաւի աղոր արհեստ մ'է ամուսնութիւնը, ամեն ինն ամիսն անգամ մը զաւակ մը, շատ անգամ երկու զաւակ ունենալ. . . կ'երգնում թէ չեմ ախորժիր այդ արհեստէն: Օժիտս քոյրերուս և իմ աշխատութեան հետ միանալով պիտի բաւէ ծերութեանդ օգնելու: Ի՞նչ հարկ կայ Գամիւղար մը խօրել մեր ընտանիքին մէջ: Հիմա համաձայն ենք, այնպէս չէ, հայր իմ:

— Չէ, աղջիկս, չէ: Տիկին կոմսուհին ձգած գումարը մասնաւոր բանի մը սահմանուած է, առանց կնքամօրդ հաւանութեան ոչ դուն և ոչ ալ ես ազատ ենք ամենափոքր փոփոխութիւն մը տալու այդ սահմանուած իրողութեան:

— Բարիդ նամակ մը գրենք, և հարցունենք անմիջապէս. շատ զիւրիին բան է այս:

— Մաքէդ մ'անցունենք այդ բանը, այդպիսի հարցում մ'ընեն իմ կողմէ նուաստութիւն ու միանգամայն խայտառակութիւն մ'է: Կոմսուհին ստակը քեզի համար պարգև մ'է, իսկ հօրդ

Համար ողորմութիւն մը կ'ըլլայ : Ասկից 'ի զատ կը պարտաւորիմ ըսել թէ Յովսէփին խնդիրն այնքան շահաւետ երեւցաւ մեզ որ մայրդ և ես խօսք տուինք իրեն : Գուշակեր էի զիմադրութիւնդ , ինքնին որոշեր էի անողոք ըլլալ , այլ սակայն դարձեալ որոշումներս տակնուվրայ կ'ընես : Բովդ՝ ինչպէս միշտ՝ խելքս անիրաւ է սրտիս առջև :

— Հայր իմ , բարեսիրտ հայր իմ :

— Այո՛ , կը շոյես զիս . . . : Սակայն ինչ ընելիքս չգիտեմ : Յովսէփ արդէն զրամ փոխ տուաւ մեզ . հարկ պիտի ըլլայ ետ դարձնել այդ դրամը , և իմացնել իրեն թէ ախորժելի չէ քեզ այս ամուսնութիւնը : Մայրդ կրակուբոց պիտի կտրի , կ'ուզէ՛ր հարիւր ոտք գետնին տակն անցնիլ :

— Լաւ ուրեմն , զոչեցի , պէտք է խորամանկել :

— Խորամանկել . . . բայց ինչպէս :

— Հիմա կ'ըսեմ քեզ : Սակայն նախ և առաջ Պ. Գամիւզարին պահանջումները մոռնանք : Ինչ որ ալ պատահի , երբեք չպիտի կարգուիմ այդ հրէշին հետ :

— Ինչ՞ տղայ , որքան չարաչար կը վարուիս իր նկատմամբ :

— Փա՛ռք Աստուծոյ , բնաւ տիկին Գամիւզար չպիտի ըսուիմ :

— Լաւ , լաւ : Հիմա տեսնենք թէ ինչ միջոցով պիտի յաջողես մեր տունին հանգարտութիւնը չվրդովելու :

— Լուէ՛ , ըսի , շուրթերուս վրայ դնելով մատերուս մին :

Նոյն միջոցին դուռը բացուեցաւ : Յովսէփ ետ եկած էր :

Հայրս սոգունեցաւ : Իր դէմքին բոլոր զիծերը ծայրայեղ շփոթութիւն մը կը յայտնէին :

Բայց ես՝ առանց բնաւ շփոթելու ուղղակի գացի Գամիւզարը զիմաւորեցի , և համեստութեամբ արտեանունքս դրոյնով ըսի .

— Պարոն , խնդրեցիր հետս ամուսնանալ . պահ մ'առաջ իմացայ խնդիրդ , և պահանջումներդ պատիւ կը սեպեմ ինձ : Եթէ այսօրուանէն իսկ չեմ կրնար որոշ պատասխան մը տալ քեզ , դէ՛թ կըրցածիս չափ պիտի աշխատիմ որպէս զի թէ քու և թէ իմ շահերու նպատաւոր որոշում մը ստանամ կարելի եղածին

չափ շուտով : Գիտես որ օժիտ տուած է ինձ Սէնթ-Էվրեմոնի գքսուհին , որ կնքամայրս է . ինծի համար պարտ մ'է իմացնել անոր այս ամուսնական նպատակը և յարգանք խնդրել իր հաւանութիւնը :

Այսպէս խօսելէն ետք ամենաշնորհալի ձևով մը բարեւ տուի :

Գամիւզարին այտերը իր մաղերուն գոյնը առեր էին :

Գպիրն իր ասրեայ գտակը մատերուն միջևը ճզմրտելով քաղաքավարական չզիտեմ ինչ ծիծաղաշարժ խօսք մը մումնաց , որմէ ետք երկրորդ անգամ ակնածական բարեւ մը շնորհեցի իրեն . ապա հօրս ականջին խիստ շուտով փսփսացի .

— Այո կէտը բռնենք կենանք . միւս ամեն բան ես իմ վրայ կ'առնում :

Միամիտ հայրս սաստիկ կը զարմանար :

Թողուցի զինքը որ իր գպիրին շնորհակալութիւններուն և եռանդազին ուրախութեանցն ենթարկուի , ապա փախայ սենեակս մոայ ուր երկու կամ երեք հարիւր ուղղադրական սխալներով հետեւեալ նամակը գրեցի տիկին տը Սէնթ-Էվրեմոնին :

Այն ստեղծէն 'ի վեր առած գասերս թոյլ կը տան ինձ սրբադրել սոյն նամակին բնագիրը :

» Տիկին և սիրելի կնքամայր ,

» Ասկից գրեթէ տասնուվեց տարի առաջ բերլինեան կառքէ մը » Շալօն-Սիւր-Մարն կ'իջնէիք աղքատ և անշուք ընտանիքի մը » զաւակին կնքամայրն ըլլալու համար : Բարեգործութիւններդ ու » բորանս շրջապատեցին , և աղօթքիս մէջ ամեն բանէ առաջ քու » անունը օրհնեցի : Եթէ երբեմն միտքդ բերիր սանուհիդ , սա » ևս խիստ շատ անգամ աշխատեցաւ քու մէկ պատկերդ երեւա » կայելու որպէս զի կարենայ իր սրտին մէջ պահել զայն :

» Եթե աղջիկ մ'եմ , տիկին , աղւոր կ'երեւամ ամենուն , խիստ » անպիտան տղայի մ'անգամ որ հօրս քով կ'աշխատի : Միտքդ » դրեր է կարգուիլ հետս . իր այս զիտաւորութիւնը շատ կը » վշտացնէ զիս :

» Ամուսնութիւնս բոլոր ընտանեացս երջանկութեան պատճառը
 » պիտի ըլլայ, կ'ըստի. դժուարին է հատալ այս երջանկու-
 » թեան, վասն զի հարկաւ իմ դժբաղդութեան պատճառը պի-
 » տի ըլլայ այն: Այս նեղ պարագայիս մէջ քեզ կը զիմամ,
 » սիրելի կնքամայր: Բարեհաճէ՛ հրաման տալու ինձ որ գամ
 » հօրս հետ այցելութիւն ընեմ քեզ. մեր հետը պիտի բերենք
 » զիս ուղողը, և երբ անգամ մը նայիս իրեն, իսկոյն և բացար-
 » ձակապէս պիտի հակառակիս տանուհիիդ նկատմամբ իր ունե-
 » ցած գիտաւորութիւններուն: Այս տղուն ամեն բանը, անունն
 » անգամ տղեղ է: Սակայն զրկելու պատասխանդ այնպիսի կեր-
 » սով մը դրէ՛ որ հոս ոչ որ կասկածի թէ հետը կարգուիլ չու-
 » ղել քեզ խնայուցած եմ: Եթէ կը տեսնես կնքհայրս, խըն-
 » դրեմ, ցոյց տուր իրեն այս նամակս, և ըսէ՛ թէ ո՛րքան երջա-
 » նիկ կ'ըլլայի եթէ կեանքս քու և իր քով անցունեի:

» Աստաբեւապէս անկեղծ յաբղանօք մնամ, սիրելիդ իմ կնքա-
 մայր,

» Սիրեցեալ տանուհիդ.

» ՄԱՐԻՕՆ ՏԵԼՕՐՄ»

» Նամակատունը յանձնուեցաւ այս գիրը, և տասնուհինգ օրէն
 ետք շքեղ պահարանով նամակ մ'առինք. հայրս Գամիւզարին
 և մեր ընտանիքը կազմող բոլոր անձանց առջև բացաւ այս նա-
 մակը:

» Նախ պահարանէն հինգ հարիւր ֆրանքի փոխանակադիր մը
 ընկաւ որ քաղքին առաջին սեղանաւորին վրայ քաշուած էր:

» Ամուսնին հետեւեալ պատասխանը տուած էր.

» Բարեսիրտ և սիրելի Մարիօն, շնորհակալ եմ մօտալուտ
 » ամուսնութիւնդ. ինձ իմացունելուդ համար, և ընտանիքդ սն-
 » շուշտ արժանապէս ընտրած է այն մարդը, որու պիտի յանձ-
 » նես բաղդը: Սակայն, սիրելի որդեակ, ամուսնութիւնը ծանր
 » և հանդիսաւոր բան մ'է. մեծապէս պիտի հրճուիմ եթէ քեզի
 » և փեսացուն տեսնեմ որպէս զի քեզ ալ, անոր ալ խոհեմա-

» թեան խրատներ տամ: Ճամբու ծախուց համար հարկ եղածը
 » ահա կը զրկեմ: Պ. Տըլօրմ ձեր հետը պիտի գայ, և ի՛նչ պար-
 » ձին պիտի ամուսնանաք:

» Եկուր ուրեմն, սիրելի Մարիօն, եկուր, ան հարսանեկան
 » պարգևդ, և առ այժմ ընդունէ՛ կնքամօրդ ամենագորովալի համ-
 » բոյրը:

» Պատուական էր այս նամակը:

Երբ Գարրիէլ Տըլօրմ աւարտեց ընթերցումը, ամենասաստիկ
 ուրախութեան եռանդներով համակուեցայ, և Գամիւզար ևս ա-
 ռանց բան մը գուշակելու՝ ամեն տեսակ ուրախագին ցոյցեր կ'ը-
 նէր:

» Աւաճառանալը հետեւեալ օրը կը մեկնէր: Հայրս պիտի երթար
 երեք տեղ բռնելու: Ուղեւորութիւնը չորս օր կը տեւէր:

Գ

» Ապրիլի վերջն ենք: Անմահն պայծառութիւն ունեցող երկինք
 մը կը լուսաւորէր մեր մեկնելու օրուան առաւօտը:

» Մայրս մինչև նաւն ուղեկից եղաւ մեզ եղբայրներուս և քոյրե-
 րուս հետ. աղմկարար, ցատկոտող, խայտաղող ուղեկիցներ ուր
 այսերս լափեցին ի՛նչան երթաւ բարեի:

» Անոնք յայտ ունէին թէ քիչ օրէն վերստին պիտի տեսնէին
 զիս աղնիւ կնքամօրս աղ որ պարզենք զարդարուած:

» Եղբայրս Էօսթաշ, զոր միւսներէն աւելի կը սիրէի, եկա-
 համբոյրներուս յանձնեց իր խարանձաղեղ սիրուն գլուխը, և ի՛նչ
 պատիւ շուրթերովս բռնած կեցայ՝ զատուելու ոյժը չունենալով:
 » Երես չգիտեմ ինչու մշտաբեկ էր բոլորովին: Նախազգացում

մը կը դռէր ինձ թէ վերջին անգամ կը համբուրէի մայրս, և այս նախազգացումը չէր խաբեր զիս:

Ա՛լ չէի պարտաւորեր նորէն տեսնել ծննդեանս քաղաքը, այն վայրերը որոնց կը յարէին մանկու թեան յիշատակներս, հայրական տունը, այն բարձր չմինէան որու ընդարձակ վերարկուին ներքե կը պատսպարուէր բոլոր ընտանիքը, առսախէ օրհնեալ Քրիստոսը, մեծ թիկնաթուռն որու վրայ երեք սերունդ նստած էր, ծաղկահաս աղջկի յատուկ սենեակս, պղտի ննջարանս ուր այնքան աղոթ երազներ տեսեր էի, սպիտակ վարագոյրներով պատահանը ուսկից առաւ արեգական զուարթագին ճառագայթները սպրդելով զարթումն կ'ուրախացնէին, պարտէզին բազմազան բոլորովին ծածկուած պատը, վերջապէս այն հին կնձինները, որոնց գլուխը կը նշմարէի մեր տան մօտերը դանդաղ և աստիճանապէս շարուած պայծառաչէն տուներուն վերեւէն:

Նաեւ արդէն կը քալէր:

Մայրս մնաս բարեւի վերջին նշանս առած էր: Գետեղբին երկու կողմէն բարեւ կը տրուէր մեզ. խաղախորդներն և լաթ լուացող կիները բարեկամօք ճամբորդութիւն մը կ'մաղթէին մեզ:

Ես յաւալի խորհրդածութիւններ կ'ընէի: Խոնաւ աչքս եկեղեցիին զանգակատան վրայ կանկ կ'առնուր. Մարն գետին բարձրաբերձ կաղամախիներուն ետեւէն զանգակատան աներեւոյթ ըլլալը կը դիտէի: Երբ կամուրջին կամարներուն տակէն կ'անցնէինք, կարծեցի թէ գետին տրամագին մրմունջներ հանելը կը լսեմ. երկու կողմէս ուռիներն իրենց ոստերը կը ծռէին տրամապէս, և կը լսէի ալօրիին թիզ-թաղր, միաձև և մեղմ ձայն որ հեռանալով կը նուաղէր մինչև անլսելի ըլլալը:

— Եթէ չեմ սխալիր, կը լաք, օրիորդ, ըսաւ յանկարծ բիրտ և անխորժապէս հնչող ձայն մը:

Վեր բրի աչքս, և Յովսէփ Գամիւղարը տեսայ:

Այս հանձարեղ գիտողութիւնը ինձ ուղղելու համար Գամիւղարի զիջաւ հեռանալու տեսակ մը կոշտ սեղանէ ու նախն տախտակամանին վրայ հաստատուած էր, և որու վրայ պահ մ'ա-

ռաջ չգիտեմ ինչ ըմպելիք խմած էր հօրս և ուրիշ ճամբորդներու հետ:

Իր տեսքը բաւական եղաւ ուրիշ կարգի վերաբերող խորհրդածութիւններ ներշնչելու ինձ:

Այս ուղեորութեան միակ պատճառն ինքը չէր: Արնամ ցաւիլ այնպիսի քաղքի մը վրայ ուր պիտի բռնադատուէի այսպիսի էրիկի մը հետ կարգուելու:

— Ա՛խ, պարոն, ըսի ետ հրելով Գամիւղարը, կ'աղաչեմ, մի այդքան մօտէն խօսիր հետս:

Հայրս կեցած տեղէն լսեց, և համամտութեան նայուածքով ինձ նայեցաւ անգամ մը:

— Եկե՛ւր, Յովսէփ . . . : Գնա՛ քովէն, քանի որ այդքան փափուկ է . . . : Չո՛ւզեր արդիւնէլ քեզի օղի խմելու . . . : Աղէ՛կ, բայց ինչ ընենք մինչև ճամբորդութեան վերջը:

— Աղէ՛կ ըսիր, անէր, պատասխանեց Գամիւղար ապուշի պէս բարձրաձայն խնդալով:

Եւ սկսաւ նորէն խմել:

Գամիւղար իբր փեսացու ծնողացս հաճելի ըլլալով մեր հետն աւելի մտերմական յարաբերութիւն ունենալէն ի վեր իր վրայ նշմարեր էինք ինչ ինչ պարսաւելի միտումներ որոնց համարձապ կապէս հետեւեցաւ, այն օրէն սկսելով ուր հօրեղորը թալեռներն իր ձեռքն անցան իբր ժառանգութիւն:

Հատ անգամ անոր գինովութեան մօտ վիճակի մը մէջ մեր տունը դալը տեսեր էինք:

Մայրս խստիւ կը յանդիմանէր զինքը. սակայն բարեմիտ նուիրակը, որ մեղսակիցս եղած էր բոլորովին, Գամիւղարին բազմասական յօժարութիւնները ողորկելով կը զուարճանար, քաջ գիտնալով թէ կնքամօբս առջև մեզի անխրաւ ցոյց տալու չպիտի ծառայէր Գամիւղարին ինչպէս միւս նոյնպէս և այս հանգամանքը:

Ուտի տրամութիւնս փարաւոր էի, և հետաքրքրութեամբ կը քննէի նաւը, ինչպէս նաեւ ուղեորները:

Վաթսուն ոտք երկայնութեամբ և տասնութ ոտք լայնութեամբ

ծանր նաւ մ'էր այն : Պարաններու լծուած վեց ուժեղ ձիեր դետեղեան կը քաշէին զայն : Տեղ տեղ կը փոխուէին ձիերը , և օրը դիւրութեամբ տասներկու կամ տասնուհինգ մղոն ճամբայ կ'առնուէր : Նաւին տախտակամածին վրայ վրանի ձևով դրուած վարդոյրներ կային ուղեւորները արեւէն պատսպարելու համար : Երբ գէշ ըլլար օդը , նաւին ներսի կողմը կը պատսպարուէինք , ուր էր հասարակաց սենեակը . այս սենեկին բոլորովոր կարգաւ բազմաբաններ կային :

Ամենքս երսուն ճամբորդ էինք :

Աջ կողմն Սուրբ-Բենետիթի միաբաններէն ահադին վանական մը կը խորդար : Նաւը ճամբայ ելած ժամէն իսկ կարելի եղածին չափ հանդստաբար տեղաւորուած էր քնանալու համար : Իր քովն ուրիշ երկու բենետիթեան կրօնաւորներ իրենց աղօթքը կ'ըսէին , և աւելի հեռի տեղ մը խմբուեր էին տասներկուքի չափ Շամբայների զիւղացիներ կամ արջաւի վաճառականներ , որք ասորեայ դտակներ , մինչև կէս ծունկը կոճկուած երկայն կօշիկներ ունէին , նաև տեսակ մը գորշագոյն կրկնոյններ որոնց մէջքի կողմին վրայ կաշիէ գօտի մը կապուած էր :

Չախ կողմն դառնալով երեք բաւական առողջ դիւղացի կիներ տեսայ որք Բարիդ կ'երթային մեծայան մանկիկներ ետ տանելու համար :

Առջևս սեղանին քով միշտ նստած կը կենային Գարրիէլ Տըլօրմ և իր գպիւրը Շալօնցի բազմաթիւ մարդերու հետ , և անոնց ետևը բազմաբանի մը վրայ՝ որ իմինիս դիմացի կողմն էր՝ դարձեալ զայեակներ , վանականներ և կղերանոցի երկու աշակերտ նստեր էին . ասոնց քովը կը կենար չորարեկ և գեղնագոյն քահանայ մը , անաչառ պահուող մ'որու յօնքը կ'ամփոփուէր երբ խեղճ երիտասարդները գէպ իմ կողմն կը դարձնէին իրենց աչքը :

Նաւին տէրը զեկին քովը կը կենար :

Իր կիներ՝ որ անձնեայ , զուարթ , կաս կարմիր և գունդի մը պէս բոլորակ էր՝ թեւ կողով մ'առած՝ նաւին տախտակամածին մէկ ծայրէն միւս ծայրը ծանրապէս ոտոտտելով կը վազէր , դի-

նի , օղի , ոչխարի՛ զիստ , կարկանդակ և խողի սխտորուտ խճուղ վաճառելու համար :

Այս ամեն բաներն անհաւատալի տեսարան մը , բազմադիմի անլուր խառնուրդ մը , հետաքրքրական խառնաշփոթութիւն մը կը կազմէին :

Տարօրինակ բղզումով մը կը վարակուէին ականջները : Վանականը կը խորդար միշտ , իր եղբայրակիցներն իրենց աղօթքը կը մըմնէին , գիւղացիներն իրենց գոեհիկ բարբառով կը հայհոյէին , ըմպողները կը *trinquen* (trinquen) , մանկիկները կը լայլն և գայեակները կ'երգէին : Աւելցուր այս ամենուն վրայ խորին քրթմնջիւն մը , աղաղակներ , նաւին կուշտերէն ելնող ողորմագիւն մայումներ (bêlement) զոր խաւարին վանդակի մը մէջ խառն 'ի խառն դիզուած և իրենց լեղւովն օդ և անջրպետ պահանջող խօզերը , սաղերը , ոչխարները կը հանէին , և ահա գաղափար մը կ'ունենայայ այն սոսկալի նուագահանդէսին վրայ որ ձրիաբար կը տրուէր վաճառանաւին մէջ :

Այսպիսի գումարումի մը ծիծաղելի հանգամանքը եթէ 'ի բաց առնուի , ճամբորդութիւն ընելու հաճելի ու միանգամայն հանդիստ կերպ մ'էր այս : Գարնան այն միջոցին բոլոր ծառերը կը ծաղկէին : Քամին շրջակայ գեղձիներէն և կերասենիներէն սպիտակ և վարդագոյն պղտի *գուրնէր** երամ մը գողնալով մեր գլխին վերեւը կը բերէր : Հոն հոս բնական զմայլելի վայրեր երևան կ'ելնէին : Աւատական հին աշտաբակները բլուրներուն վերեւ կանգնած կը տեսնուէին . ապա յանկարծ հովանաւոր ծառերու անտառի մը մէջէն դուրս կ'երևային աւելի ժամանակակից զղեակներ , մեր առջև ցոյց տալով իրենց փայլուն աղիւսներով ճակատը , բարձրաբերձ աշտաբակիկները և սրածայր քիւիերը :

Գիմացի կողմն նստող կղերանոցի աշակերտներուն մին փոքր 'ի շատէ կը յաջողէր 'ի դերև հանելու արբասին խիստ հսկողութիւնը , և ժամանակ առ ժամանակ վեհերոտութեամբ ինձ կը

* Corolle. Ծաղկանց առէկէի և պորթի անդէման պահպանելը :

նայէր, ուսկէ խիստ բնականաբար հետեցուցի թէ հաճելի կ'երևայի իրեն: Անձամբ բաւական բարեձև, և քումայթ պատանի մ'էր այս քահանայացուն. ապահով եմ թէ աւելի աղէկ պիտի երթային իրեն կրկնոցն և սուրը քան թէ կղերական փողապատն և փոքր օձիքը: Ար տեսնէի որ իր համբիշին հատերը վրդովաւի կերպով մը կը շարժաւէր, և իր կուրծքէն յաճախ հառաչներ գուրս կ'երնէին:

Աղերանոցի աշակերտին այս յուզումն երկնային երանութեան վերաբերող խորհրդածութենէ՞ մ'առաջ կը դար թէ ոչ այս աշխարհիս ուրախութեանց մասնակցելու փափաքէ մը: Այս մասին ետքը պիտի պարտաւորինք որոշ պատասխան մը տալ:

Օրն արագօրէն անցաւ, և իջեանելու համար Էբրընէյ հասանք: Արդէն բազմութիւն կար այն օթեանն ուր իջանք: Միայն երեք անբնակ սենեակ կար: Այս սենեակներուն առաջինը և երկրորդը մենք բռնեցինք. կղերանոցի աշակերտներն և իրենց մնւորը երրորդը բռնեցին, իսկ դայեակները պարտաւորեցան նաւը մնալու, ուր նաւատէրն անոնց յարգ տուաւ անկողնի տեղ գործածուելու համար:

Գիւղացիներն ալ յաջողեցան այլոք տեղաւորուելու, և վանականներն իրենց ուխտին վերաբերող վանքի մը մէջ բնակարան մը գտան:

Մենք փափաք ունէինք ընթերելու. սակայն պանդոկին սրահը լեցուն էր, սեղանն ալ զբաւուած էր երկու երիտասարդ և շքեղ բարեզգիներէ որք կողոնք կը տային քաղաքին քանի մ'երեւելինքնուն: Սրտակներուն խիցերն աղմկալի պայթումով մը կը հանուէին, գլինին լայն բաժակներու մէջ կը փրփրէր, և Աստուած գիտէ թէ լեզուներն ինչպէս կը փափաքէին սեղանակիցներէն վրէժ առնուլ ասոնց անժուժկալութեան պատճառաւ:

Սրահին մէկ անկիւնը տեղաւորուէին ետք յաջողեցանք քիչ մ'ուտելիք բերել տալու և մեր ստամոքսը դո՛հ ընելու մօտակայ սեղանակիցներուն ժխորին համբերելով:

Սակայն անոնց խօսակցութիւնը մեր հետաքրքրութիւնը զրդուեց սաստիկ:

— Խաչոր, պարոններ, կ'ըսէր անոնց մին, իր բաժակը սեղանին զարնելով, կը պնդեմ թէ Պիրօնի մարէշալն ամենեւին մեղադրուելու ոճիր մը չունէր: Անրի թագաւորն այս գործին մէջ ներելի չէ:

— Խղճիս վրայ կ'երդնում թէ շատ զարմանալի է այդ պնդումը: Միթէ չընտուեցաւ մարէշալին ձեռքովը ստորապրուած զաշնագիրն որով Սպանիայի և Սալոյայի խօսք կը տար կուռիլ իր հայրենեաց դէմ:

— Իրաւ է:

— Պիրօն մասնիշ մ'էր:

— Թո՛ղ այնպէս ըլլայ, կրկնեց ուժղնութեամբ առաջին խօսողը. բայց քանի որ Անրի Բաբի Բաբի անունը առած էր, իր զթութիւնը հաստատելու առիթն էր այն գործը: Պիրօն աստեօք հաւատարմութեամբ ծառայած էր իրեն, և մարէշալին եղբայրը, այսինքն Արման ար Ասնթօ ճիշդ այս կողմերը Էբրնէյի պաշարումին ժամանակ պատերազմելով մեռաւ օգնելու համար միապետին որ իր զահը վերստին ստանայ յաղթութեամբ:

— Չէ, ես չէ կ'ըսեմ, կը լսէք. չիք զթութիւն մասնիշներու, գոչեց ուռնալով հսկայաձև մարդ մ'որ միայն ինք երեք մարդու տեղ կը բռնէր սեղանին քովը, Անրի Գ. անիրաւութիւն չըրաւ անգութ երեւալովը, և եթէ Լուի երեքտասներորդի կողմն ըլլայի, առանց զեղեւելու անմիջապէս կախել կը տայի այսօրուան մասնիշները, այսինքն այն պահեապարտ խալաղիները զոր մեր մայր-թագու հին անմտաբար կը պաշտպանէ Լուվրի պալատին մէջ: Օ՛ն, լեցուցէք բաժակս . . . վասն մահուան Գօնշիներու*:

Այս խօսքերը սոսկալի արձագանք մ'ունեցան:

Գրեթէ բոլոր սեղանակիցներն ոտք ելան հրացայտ աչերով. քսան բերան միահաղոյն աղաղակեցին.

— Իրաւնք ունի. այն անիծեալ օտաբաւանները Գաղղիան կը կործանեն:

* Բենեդիկտ Գերարդասիանը հազմող անշէրոս հայրական անունն է:

— Թող ի՞նչ տրուի անոնց որ տէրութեան դանձր վասնեն :

— Որ ժողովուրդին քրտինքը խմեն :

— Կործանի՛ մայր-թաղուհին և իր սիրելիները :

— Թո՛ղ կախուի մարեշալ Տանդրը :

— Մեռնի՛ կալիկաին :

Երկու բարիդէան աստիճաններն ամենեին բան մը չէին ըսեր այս ամեն ժխորին ժամանակ : Գիւրին էր զանազանել այս երկու երիտասարդները՝ իրենց հաղուստը գիտելով որ դաւաւարնակնեւ բուն հաղուստէն խիստ շատ աւելի մաքուր և աղոր էր , գիտելով վայելչասիրութեան այն տեսակ մը գրոշմը որու հետքն աւանց փոքրագոյն շարժումներուն մէջ կ'երևար :

Ան՝ որ միւսէն աւելի գեռահաս կ'երևար՝ յամբաբար ոտք ելաւ , նշան ըրաւ ըութիւն պահանջելու համար և սկսելով խօսիլ քաղցրանման ձայնով մ'որ հեղնութեան յայտնի շեշտ մ'ունէր , ըսաւ .

— Պարոններ , քաղաքական իրերու վրայ շատ նուրբ և շատ փափուկ նշմարումներ ունիք : Կը համարձակիմ ըսելու , և մտերմագոյն բարեկամս՝ Տէմարէ տը Սէն-Սօրլէն իսկ կ'ընայ հաստատուել թէ Բարիդի մէջ այս խնդիրներուն վրայ այդքան ճիշդ դատողութիւն և խորունկ գիտողութիւն եղած չեն : Կարծեմ ամենքդ ալ համաձայն էք այն պատիժին նկատմամբ զոր ադան կամ անադան հարկ պիտի ըլլայ կրել տալ մարեշալ Տանդրին և Լէոնօր Կալիկաին որ իր սիրելի և արժանապատիւ կինն է : Ուրեմն կըրնաք ուրիշ նկատելու վրայ խօսիլ : Ես շատ կողմնակից չեմ վիճաբանութեանց , մանաւանդ հացկերոյթի մը միջոցին : Արդ կը հարցնեմ ձեզ թէ ինչո՞ւ կերուխումի ուրախութիւնները վրդովենք վէճերով :

— Ճիշդ է այս պատճառաբանութիւնը , ըսաւ սեղանակիցներուն մին :

— Երբ բաժակները կը լեցուին , երբ գինին կը փրփրի , գոչեց ատենաբանն ողի տունելով , ուրախալի խօսքեր , աղիւտութեամբ հանճարեղ բաներ , կսկծալի կատակներու և աղոր պա-

տասխաններու տեղատարափ մը պէտք է : Սեղան նստինք , պարոններ . պէտք է որ խնդանք , երդենք , զբօսանքի և սիրոյ վրայ խօսինք . . . : Կը խմեմ մեր սիրուհիներուն՝ կենացը :

— Մեր սիրուհիներուն կենացը , կրկնեցին միւս բոլոր սեղանակիցները :

— Եւ ահա , շարունակեց դէպ ինձ նայելով , մինչդեռ դուք , պարոններ , քաղաքականութեան բարձր կողմերն ելնելով՝ կորսուեր էիք , ամենեին չէիք նշմարեր հոս , այս սեղանին քով , երկրիս վրայ սիրոյ ամենէն գեղեցիկ հրեշտակը և այն երկու սեւած թոյր մեծ աչերը որոնց նմաններուն հեշտալի երազի մը մէջ փողփողելը չտեսած էք բնաւ :

Երիտասարդն իր աթոռը ետ հրելով մեր սեղանին մօտեցաւ :

Ես կարմրած էի և ամօթահար կը մնայի :

Գամուզար ծաղրելի կերպով մը բերանը կը բանար և կը լուէր : Հայրս՝ ապշելով այսքան նոր ատեսարանէ մը բան մը չէր գտներ խօսելու :

Սքանչացման շուք մը կը շրջաբերէր սեղանակիցներուն մէջ , սրահին ամեն անկիւններէն երեսիս կը նայէին որ տժգունելով կը տղեղնար :

Երիտասարդն ամենաշնորհալի կերպով մը բարեւտուաւ և անթերի քաղաքավարութեամբ մ'ըսաւ ինձ .

— Հանդիստ եղի՛ր , օրիորդ , մեր մէջ յարգանք և մեծարանք սրտի դտնես միայն : Կը փափաքիս ճանչել ձեր չորս կողմը զըտնող անձերը . այս քաղաքիս վերին ատենին խորհրդականներն են այս պարոնները . ընկերս՝ Սէն-Սօրլէն և ես՝ կոչուիք կը տանք իրենց 'ի պատիւ դատի մը զոր հոս վարելու եկայ . . . : Աղնուութեամբ ինձ շահեցուցին այն դատը : Փաստաբան եմ , օրիորդ . անուս է ժաղ-Էմմանուէլ Վալէ Տէ Պարօ , և վաղը Բաւիլ կը վերագառնամ դատին բարեյաջող ելքը իմացնելու պաշտպանելոյս որ տիկին տը Սէնթ-Էվրմօնն է :

— Տիկին տը Սէնթ-Էվրմօնն :

Հայրս , Գամուզար և ես միտին հանեցինք այս աղաւաղի :

— Այո՛, Սէնթ-Էմիլիոնի կոմսուհին, երկնային և շնորհալի կին մ'որ սակայն կ'սկսի պառաւնալ. մե'ղք։ Այս կողմերս եօթը կամ ութ հարիւր հազար ֆրանքի արժողութեամբ կալուածներ ունի . . . : Բայց, ըսէք ինձ, ի՞նչ է ձեր զարմացման պատճառը. չէ՞ք կարծեր թէ տակաւին շատ պզտիկ եմ և հետեաբար դատ մը վարելու անկարող։

— Ներեցէք, ըսի յուզուած ձայնով մը, զարմայայ, վասն զի տիկին կոմսուհին կնքամայրս է, և Բարիզ կ'երթամ զինքը տեսնելու համար։

— Ի՞նչ զեղեցիկ, ի՞նչ զմայլելի դիպում. տիկին տը Սէնթ-Էմիլիոն կնքամայրդ է . . . : Ուրեմն ամեն ժամանակ պիտի կրնամ իր տանը մէջ ձեզ հանդիպիլ . . . : Աղէկ մտածելէն ետք կ'որոշեմ վաճառանաւով երթալ Բարիզ . . . : Միայն ինձ կը պատահին այս բարեգէտ յաջողութիւնները։

Անզգամն երկու ձեռներս կը բռնէր և եռանդաղին կը համբուրէր։

— Կեցի՛ր, կեցի՛ր, պարոն, կեցի՛ր, ըսաւ Գամիւզար, ու միանդամայն Տէ Պարօն քաշեց թեղանիքէն։

— Ի՞նչ . . . ի՞նչ կ'ըսես . . . ո՛վ է ասի, հարցուց վերէն վար Յովսէփին նայելով, և խիստ անամօթ կերպով մ'աչքը թարթելով։

— Ասի՛, պատասխանեց Գարրիէլ Տըլօրմ, ասի աղջիկիս հետ կարդուիլ ուզող մ'է։ Առանց առելի հեռի երթալու ուղեցինք նախ այս պարոնը տիկին կոմսուհին ցոյց տալ և այս ամուսնութեան հաւանիլը խնդրել։

— Բիւր ներումն կը խնդրեմ . . . : Հրաշալի զաւակի մը հայրն ես, և այդ յատկութեամբդ իրաւունք ունիս պահանջելու որ կատարելապէս յարգենք և պատուենք քեզի, ըսաւ փաստաբանը։ Իսկ այս պարոնը որ պահ մ'առաջ թեղանիքէս բռնելով քաշեց զիս . . . : Բայց աղէկ միտքս եկաւ, ի՞նչ է անունը։

— Յովսէփ Գամիւզար։

— Գամիւզար . . . խիստ աղւոր անուն մը։ Իսկ Պ. Գամիւզարին (Տափաքթին) դալով, կ'ըսեմ թէ զինքը ցոյց տալ ուղեւոր պատճառը կը հասկնամ . . . : Յիրաւի աղջիկդ առնուլ ուզող այդ պարոնն արժանի է տեսնուելու։ Վկայ են ըսածիս հոս զտնուող այս ամեն անձերը։

Սեղանէն ահագին քահաճ մ'եկաւ։

— Խնդալու բան մ'ըսի՛, հարցուց Տէ Պարօ, նորէն իր խօսուածքին այնպիսի անկատակ ձև մը տալով որ ես անդամ խաբուեցայ։ Եթէ Պ. Գամիւզար անձամբ բոլորովին զեղաձև չէ, փոխադարձապէս խիստ . . . պարկեշտ տղայի մը կերպարանը ունի։ Անշուշտ պիտի հաւանի բաժակ մ'ընդունելու և մեր հետը տրինկելու վասն շնորհալի զեղութեան իր ապագայ կնոջ։

Յովսէփը իր տկար կողմէն բռնել էր փաստաբանին այս առաջարկութիւնը։

Պահ մը Յովսէփին շուրթերուն ճերմկիլը և իր աչքին բարակութեամբ շողալը տեսեր էի. սակայն երիտասարդին յանկարծ անկատակ կերպով մը խօսելէն խաբուեցաւ։

Ընդունեցաւ իրեն առաջարկուած բաժակը։ Գարրիէլ Տըլօրմ նոյնպէս բաժակ մ'ընդունեցաւ, և ահա Շալօնի ատենին նուիրակն և իր դպիրը սկսան տրինկել. Էբբընէյի վերին ատենին խորհրդականներուն հետ։

Այս պարոնները հաճեցան բիւր անդամ թախանձել զիս որպէս զի հաւանիմ հացկերոյթին սեղանը նստելու։ Մերժեցի. վասն զի հոն չէր իմ տեղս, և ինձի համար պատրաստուած սենեակն երթալու պատրաստուեցայ։

Անտիական փաստաբանն ետեւս եկաւ մինչև սրահին դուռը։

— Օրիորդ, մըմնջեց ցած ձայնով, քեզի չափ գեղանի, քեզի չափ պաշտելի բան մը տեսած չեմ բնաւ։

— Պարոն . . . :

— Շնորհք ըրէ՛, մի սրգոյծիր։ Ամենեին անկարելի է որ տիկին տը Սէնթ-Էմիլիոն հաւանի . . . :

— Կը կարծեն, ըսի. ես ալ այդ յոյսը ունիմ։

Եւ արժանապատուութեամբ ու քաղաքավարութեամբ կեցիր բարեի ակնածական ձեւ մ'ընելով մեկնեցայ սրահէն :

Այս ամեն պարոնները զիշերն 'ի բուն խմբին : Փաստաբանս կատարելապէս զղիւնեց Յովսէփը :

Երբ նաւը մեկնելու պատրաստ էր, հարկ եղաւ զպէրը հոն փոխադրել և հասարակաց սենեկին ճիշդ մէջ տեղը երկնցնել այն յարգերուն վրայ զոր դայեակները ձգեր էին : Օգն առջի օրուան պէս սլայծաւ ըլլալով ուղեորները նախն գուրսը տախտակամածին վրայ կեցան, և Յովսէփին այս վիճակէն ոչ ոք նեղութիւն կրեց :

Ար խորհէի զիպուածին վրայ որ կոմսուհիին մտերիմ ճանչուորներուն մին առջևս կը հանէր ճամբուս վրայ :

Մեծ մարդերու կենցաղավարութեան փորձառութիւնը տակաւին չունենալովս, բնազդումս միայն ցոյց կը տար ինձ այս պարագային մէջ ինչ կերպով վարուելու պարտաւորիլս : Սիրուն կ'երեւար ինձ այս երիտասարդը, սակայն եթէ թեթեւութեամբ վարուէի հետը, իրեն արտօնութիւն տուած կ'ըլլայի՝ մեր ուղեորութեան վերջը՝ գործածելու ինչ ինչ ընտանեկան կերպեր ու բոնցմէ կնքամօրս առջև պիտի չախորժէի : Ամեն բանէ առաջ ուղածս էր պզտիկ անձիս նկատմամբ կնքամօրս խիստ նպաստաւոր կարծիք մը տալ, որպէս զի անմիջապէս դատու վաստկէի Գամիւզարը մերձել տալով : Երկար ատենէ 'ի վեր պատրաստեր էի պաշտպանողական միջոցներս : Կոմսուհիին փաստաբանն իսկ խիստ պատահութեամբ պիտի գար զանգասներուս իրաւունք տալու իր վիշտութեամբն և հաստատելու հետս կարգուիլ ուղղին տմարդի անժողկալութիւնը : Բաջողութիւնը կասկածելի չէր :

Երբ Պ. Տէ Պարօ եկաւ բարեւ տալու ինձ նախն տախտակամածին վրայ, ուղեց առջի օրուան պէս արձակ համարձակ կերպով խօսիլ հետս : Յուրտ քաղաքավարութեան մը սահմանէն դուրս չելայ ամենին, և հասկացի իրեն թէ հարկ էր վարուիլ հետս եթէ ոչ իբր մեծ տիկնոջ մը, գէթ իբր պարկեշտ և խոհեմ աղջկի մը հետ :

Բողորովին շուարելով հեռացաւ և նախն միւս ծայրը գնաց խօսակցելու համար իր բարեկամին այսինքն այն անձին հետ զոր Սէն-Սօրլէն անուանած էր : Հայրս սքանչացաւ վարմունքիս վերայ, և ներումն խնդրեց զիշերուան զեղխութեան մասնակից ըլլալուն համար :

— Այս երիտասարդները վտանգաւոր են, ըսաւ, խոհեմութիւն կ'ընես զանոնք հեռի կեցնելով : Երեկ ասոր համարձակութիւնը բերանս կը գոցէր : Չեռներդ պաղաւ . . . : Այո՛, բայց թո՛ղ հիմա գայ դարձեալ . . . :

— Ա՛ղաչեմ, հայր իմ, զգոյշ կեցիր, ես պիտի կրնամ կատարելապէս ինքզինքս պաշտպանել :

— Անշուշտ, Մարիօն, անշուշտ : Բարի սկզբունքով դաստիարակեցինք քեզի, և ոստիկանին տղուն դէպքը հաստատեց մեզ թէ կրնաս զգոյշ կեցնել զանոնք. սակայն, աղջիկս, զիսնաս որ այս տեսակ կատաղիներէն որքան շատ զգուշանաս, քիչ է : Եթէ լսած ըլլայի անոնց խօսիլը. ինչ խօսքեր . . . : Ա՛րեւսց թէ Բարիդի մէջ անթիւ տարփուհիներ ունին անոնք :

— Իրա՛ն :

— Հապա սո՛ւտ կ'ըսեմ, համարձակապէս իրենց տարփուհիներուն անունները կը տան : Միայն պզտի սեւը, այսինքն Պ. տը Սէն-Սօրլէն անոնց անխոհեմութեանց և յիմարութեանց չհետեւեցաւ : Չափաւորապէս կը խմէր. այսքան էր միայն ըրածը : Իրաւ է որ իրենց հետը կեցայ, բայց, ինչպէս կը հասկնաս, կենալուս նպատակն էր Յովսէփը ևս քան զես նուաստացնել . . . : Խեղճ տղան կը գտնուի այնպիսի վիճակի մը մէջ . . . :

— Որու նկարագրութիւնը ընելուդ հարկ չեմ տեսներ : Ընդհակառակն նայէ բանի մը պէտք ունի՞ թշուաւոր, և այսուհետեւ ասելի անուշութեամբ վարուէ հետը : Իբր նշանած սաստիկ տեղի է ինձ. սակայն բարեսրտութիւն ունեցաւ մեր ընտանիքին նկատմամբ. ուստի դէթ կ'ուզեմ որ կարենայ սքանչանալ Բարիդի վրայ և Շալօն վերադառնայ ողջ առողջ :

Հայրս նախն ներսն իջաւ :

Տէ Պարօ և Սէն-Սօրլէն իրմէ տասնուհինգ քայլ անդին կը խօսակցէին . կըցայ ամենայն դիւրութեամբ քննել զերենք :

Սէն-Սօրլէն յոտից ցղլուխ սևեր հագած էր . իր երեսէն երսուտն տարեկան ըլլալը կը հասկցուէր : Բոլորովին ծանր կը կենար և շուրթերուն ծայրովը կը խօսէր :

Ինչպէս իմացայ ետքէն , Սէն-Սօրլէն կը կարծէր թէ այն ժամանակուան երեւելի դրաղէտն ըլլալով իր դրաղէտի արժանապատուութեան պարան էր հասարակութեան մէջ այս ծանր կերպարանը և վարժապետական ձեւ առնուլ : Սակայն , ինչպէս շուտով առիթ ունեցայ իմանալու , մտերմութեան մէջ Սէն-Սօրլէն կրնար իր զիմակը հանել և շատ խելանի աղայ մը կը դառնար :

Իսկ Տէ Պարօ հարկաւոր չէր սեպեր կեղծաւորութիւն դործածել , և Ֆիլիքսպէս ու Բարյապէս կ'երեւար այնպէս ինչպէս ստեղծուած էր ընտրութենէն :

Այսպէս երեւալովը կորուստ չունէր ամենին :

Երբեք այսքան ազնիւ և հաճելի կերպարան մ'երեցած չէր ինձ : Իր կապոյտ մեծ աչքը շուրթերուն պէս կը ժպտէր և իր նայուածքին բոլոր անամօթութիւնը ներում կը դնէր այն ժպտին շնորհիւ . իր կորած քիթն անթերի կերպով ընտիր էր : Պ. Տէ Պարօ այն ժամանակուան ամեն աւագանիին պէս թոյլ կը տար որ աճի իր արքայական ըստած պղտի մօրուքը , և իր կատարողին պղտի պիտը բերնին երկու կողմէն վեր կ'ենէր իբր երկու մետաքսեայ ակիշ :

Տէ Պարօ իր արհեստին ծանրութեան հակառակ և 'ի մեծ դայթակղութիւն իւր արհեստակիցներուն՝ շարունակ պալատականաց վերջին նորաձեւութեան համեմատ զգեստ կը հագնէր :

Քարայծի մօրթէ խթանաւոր կօշիկներ ունէր որոնց լայն եղբերը ծունկին վերէն դառնալով կը կախուէին : Անդրաւարտիքը նուազոյն թափէ էր : Մի և նոյն զիպակէն էր նաև մինչև ծունկն երկնցող իր գրասն որ կախուած թեղանիք ունէր և որ իր մէջքը կը սեղմէր այնպիսի ճշգրտութեամբ մը զոր թերեւս կնկան մը մէջքը չունէր :

Այս դրատը վարի կողմէն կը բացուէր ցոյց տալու համար նրբաթել շապիկ մ'որ Ֆլանտրի ասղնեգործութեամբ զարդարուած էր : Նաշիհով օծուած օձիք մ'ետեւէն թեթեակի վեր կ'ելնէր , և երկու ծայրը կուրծքին վրայ միանալով միակտուր ծայր մը կը կաղմէր . երկու մեծագին զմրուխտ անոր գլխանոցին եղբերը վեր կը վերցնէին :

Պահ մ'առաջ բոլոր քաջասրտութեանս հարկաւորութիւն ունեցեր էի այսքան գեղանձն ասպետի մը դէմ անտարբեր մնալու համար :

Ի սկզբան բանաւորութիւնը հպտասիրութեան դէմ յաղթանակ տարած էր . սակայն երբ Տէ Պարօյին հաճոյական զիբքը մի առ մի զիտեցի , հպտասիրութիւնը վերստին յաղթանակեց և բանաւորութիւնը կատարելապէս յաղթահարելու սպառնալիքն ըրաւ : Ար զայրանայի տեսնելով որ քովս չէին դար : Իմ կողմն չնայիլ կը ձեայնէին . իմ խօսակցութենէս աւելի ուրիշներէն ախորժիլ կը ցուցնէին առ երեսս . վերջապէս այնքան անտարբերութեամբ կը վարուէին որ կարծես թէ ես հոն չէի , և կամ թէ հրապոյրներս սրտիս նկատմամբ երկորդ փորձ մ'ընէլու աշխատանքին փոխարէնը տալու չափ արժէք չունէին :

Նախն մէջ դանուող անձերու կայրութիւնն առջի օրուան պէս էր ճիշդ :

Աղերանոցի պղտի աշակերտիս նայեցայ . իմ նկատմամբ իր առջի օրուան ընթացքը կը շարունակէր պատեհ առիթ սեպելով այն վայրկեանները ուր Մենտորն իր աղօթքը կ'ընէր : Ուղեւով Տէ Պարօյի անտարբերութեան դէմ վրէժս առնուլ , պատասխանեցի քահանայացուն դաղտադողի նայուածքին , և խելճ պատանին իսկոյն ողորմելի կայրութեան մը մէջ ընկաւ . հառաչները , սարսուռները կը շարունակուէին միշտ . տասն անգամ համրիչ վար ընկաւ անուշադրութեամբ :

Վերատեսուչն իր աշկերտին նայուածքին ուր ուղղուիլը զաղտնի զիտելով , իր նայուածքն ուղղեց իմինիս որուն վտանգաւոր իշխանութիւնը հասկցաւ :

Իսկոյն ոտք հանեց պատանիները, և նախն մէկ հանդիպակոյ անկիւնը քշեց, ուսկէ չէի կրնար անոնց նայիլ առանց տեղ փոխելու և առանց ամենուն ուշադրութիւնը դրաւելու:

Ես իզմէ կ'ամչնայի և դժգոհ էի:

Անշուշտ շատ տղայական էր ընթացքս. սակայն ինքզինքս իբր յանցաւոր կը մեղադրէի այսպէս ջերմունանդ հողիի մը հանդստութիւնը վտանգի մէջ դնելու համար, հոյի մ'որ թերևս առանց իմ մեղսակցութեան՝ փորձութեան դէմ յաղթող պիտի ըլլար:

Նոյն միջոցին Տէ Պարօ կը ղիջանէր ինձ նայելու: Արդու շահէր քահանային և աշկերտներուն տեղափոխութեան պատճառը: Ես այնպէս կարծեցի, և կարծելովս աւելի դժգոհ և ամօթահար եղայ:

Տէ Պարօ ինձ մօտեցաւ շարժում կ'ընէր. ուստի զիբք մը բացի որպէս զի ինձ խօսեցաւ որ և իցէ պատրուակ մը չթողում իրեն:

Մինչև իրիկուն արիաբար կարգացի:

Երբ Հաթո-Թիէրի իջանք, աղերսեցի պանդոկապետուհին որ մեզի առանձին սենեկի մէջ սեղան պատրաստէ: Այս որոշումս կարծես թէ ողորջեաւ Յովսէփ Գամիւղար, որ այն միջոցին բուլբուլին սթափած էր իր առջի դիշերուան ղինովութենէն: Յովսէփ զգուշութեան նշան մը սեպեց Տէ Պարօյին դէմ ունեցած անհամ և ծիծաղելի դժկամակութիւնս:

Գաբրիէլ Տըլօրմ և իր գպիլը բարի քուն մաղթեր էին ինձ: Անկողինս մտնելու վրայ էի երբ սենեկիս դրան կամաց մը քերուիլը լսեցի:

Վախն առաւ զիս. վաղեցի նայելու համար թէ արդեօք աղէկ գոցում էր կղպակը, և նոյն միջոցին դրան տակ սարգած թուղթ մը տեսայ:

Երիտասարդ փաստաբանէն նամակ մ'էր այն:
Բացի և յետագայ տողերը կարդացի.

» Բա՛բէ, օրիորդ, յուսահատութեան մէջ եմ. կը սիրեմ քեզի, և կ'ուզեն զիս արդիւլէլ հետդ ճամբորդութիւն ընելու:

» Մեր վերատեսուչը տեղեր բռնեց կառքի մը մէջ որ այս քաղ-
» քէն ուղղակի Մօ կ'երթայ ուր կը պարտաւորինք կանկ առնուլ:
» Խօսք մ'ըսէ ինձ, թոյլ տուր որ յուսամ, և ահա կ'ընեալան
» պարեղօտս կը պատուեմ ամենաբարեւ Ետեէդ գալու համար:
» Գոսակիս մէջ երեք հարիւր ֆրանք ունիմ. հոս գիւրութեամբ
» աշխարհականի զգեստներ պիտի գանձմ: Բարիչ հասնելուս պէս
» պիտի երթամ հօրեղբայրներուս մին գտնելու, որ թաղաւորա-
» կան պահանջներու տեղակալ է. զինուոր պիտի ըլլամ, օրիորդ,
» պիտի պատերազմիմ: Քաջութիւնս պարծանք պիտի ըլլայ քեզ,
» և զիս ամուսինդ ըլլալու արժանի պիտի համարիս: Աղէր-
» սեմ, խօսք մը տուր իբր պատասխան. բաղդիս նկատմամբ տա-
» լու վճիռիդ կ'սպասեմ դրանդ առջև »:

Գրույն էր կղերանոցի աշկերտը:

Խեղճ երիտասարդ. ահա այս է պէրապիտութեանս աղետաւոր հետեանքը. զինքն իր պաշտօնէն հրաժարելու վտանգին կ'ենթարկեմ, պաշտօն որու Աստուծոյ կոչումն է: Հաճելի եղաւ ինձ վրդովել իր սիրտը. . . : Ո՛հ, անարժանութիւն մ'է այս, քայց պիտի կրնամ յանցանքս ուղղել: Ինքը հոն է ահա. . . : Արդեօք դուրը բանամ հասկցնելու համար իրեն թէ. . . : Բայց ո՛չ, լաւապէս է գրելը:

Եւ շուտով իր նամակին վարի կողմը յետագայ պատասխանը տողեցի.

» Ծնողքս արդէն նշանեցին զիս, պարօն. ուստի չեմ կրնար
» սիրել քեզի: Ա՛լ մի՛ տեսներ զիս, և անխոհեմութեամբ մի՛ թո-
» ղուր այն սրբազան շառիղը ուսկէ քայլեցիք մինչև հիմա: Հաւ-
» տա՛ ինձ թէ երանութիւնն այս աշխարհիս մէջ չկայ. աւելի ա-
» պահովութեամբ պիտի գանես զայն խորաններուն ստորոտը »:

Սաստիկ դոհ էի իմ այս խօսքերէս, զոր ես ալ դրան տակը սպրդեցի: Ազալ քնացայ խղճիս հետ հաշտուելով և ապահով ըլլալով թէ բարի գործ մ'ըրեր էի:

Ութ տարեկէն ետք նորէն հանդիպեցայ կղերանոցի աշակերտիս որ այն ատեն Նօդր-Տամի մեծ աթոռակալն էր : Վաճառանաւին մէջ մեր միասին ըրած ուղևորութեան վրայ խօսք բացի . շատ աղէկ միտքն էր այս ուղևորութիւնը :

— Է՛, ո՞չ ասաքէն պղտի քարոզիս շնորհիւր զղաստացար . այն քարոզիս մէջ խիստ յարդի և քրիստոնէական խորհրդածութիւններ ըրեր էի :

— Ի՞նչ մեղքս պահեմ, տիկին, պատասխանեց, սիրոյ ախտէն զիս բժշկողն այդ քարոզը չէր :

— Վայ . . . հապա ի՞նչ էր ուրեմն :

— Նամակիդ ուղղադրական սխալներն որոնցմով լի էր այն :

Հետեւեալ օրը Տէ Պարօ ակ ուղևորներուն մէջ չկար :

Իր բարեկամը՝ Սէն-Սօրլէն, որ միշտ անխռով կերպով ծանր կը կենար, ղեկին քովի վանդակին վրան կը ծռուէր . տեսայ որ Սէն-Սօրլէն խորունկ կերպով կը խորհէր . այս խորհրդածութեան առարկան Մարն դետին ընթացքն էր առ երևոյթն :

Ընթերցողը զիւրութեամբ կ'երեւակայէ թէ որքան խռովութիւն կը պատճառէր ինձ Տէ Պարօյին աներևոյթ ըլլալը :

Ի՞նչ բան պատճառ բռնէի իր փախստեան . ինչո՞ւ միտակ մեկնած էր : Ուսկէ՞ յառաջ կը զար Օրէսթին առանց Բիլատի մեկնելը :

Խորհելով վախն առաւ զիս, և սաստիկ զղջացի Տէ Պարօյին դէմ բռնած ընթացքիս վրայ :

Անտարբերութեանս և յրսութեանս պատճառաւ բարկացած է ան . կը պարտաւորէի աւելի անուշ կերպով վարուիլ այնպիսի

սի մարդու մը հետ որ կնքամայրս կը ճանչէ և կրնայ կոմսուհին միտքը պղտորել և ինձ անհաշուելի վնաս պատճառել՝ տալով անոր այն առաջին տպաւորութիւնները, որք՝ լաւ կամ յոռի՝ դժուարաւ կ'անցնին : Տէ Պարօ ինձի դէմ գանգատ ունենալով անշուշտ իզմէ առաջ Բարիզ պիտի հասնի, տիկին տը Սէնթ-Էվրմոնը պիտի տեսնէ, պիտի խօսի քահանայացու երիտասարդին իրողութեան վրայ որու ամեն մանր պարագաները կարծեմ երեկ զիտեց, հպտասիրութիւնս չափանցօրէն պիտի պատմէ, անարժան դոյներով պիտի նկարագրէ զիս . երկար չընեմ, անարդական վարմունքիս դէմ իր վրէժը իզմէ լուծելու է զիս Գամիւզարին հետ ամուսնանալու հարկադրելով :

Զարհուրանքս և անձկութիւնս կրնան երեւակայուիլ :

Բայց քանի որ Սէն-Սօրլէն կեցած էր, հարկաւ պատճառ մը տնէր կենալը, այս կարծիքը փոքր ինչ կը մոխթարէր զիս :

Ամեն բան կը տայի ղեկին քովն ըլլալու և այս ծանր խորհող հարցափորձել կարենալու համար : Անկարելի էր հոն զրկել հայրս . ակ աւելի անկարելի էր Յովսէփը զրկել . ասկից 'ի զատ ասոնք վերստին կ'սկսէին իրենց առջի օրուան կացութեան մէջ ընկնիլ սեղանին քով ուր նաւատէրին կնիկը օղի կը տար, և ետ չէի ուղեր անոնց ու շաղրութիւնը զրկուել, վասն զի կ'ուզէի ազատ ըլլալ եթէ յաջողէի Տէ Պարօյին բարեկամին հետ խօսակցութիւն մ'ընելու միջոցը գտնել :

Նախախնամութիւնն օգնեց ինձ այն պահուն ուր ոչ այնքան յուսալի էր ինձ այսպիսի օգնութիւն մը :

Արջառաւմաճառ մ'որ դայեակներուն մէկին էրիկն էր՝ նաւին միւս ծայրն իր արհեստակիցներուն քովը դացած էր, ուր ասոնք ծխելու հաճոյքը կը վայելէին . այս սովորութիւնը տակաւին շատ նոր ըլլալով ամեն մարդու ատործելի չէր, ուստի նաւին աւելի կ'աղաչէր զանոնք որ մեկուսի կենան ծխելու համար :

Արդ դայեկին աջ կողմը Կարմեան բոկոսն վանական մը կար, որ Հերբիւլի հասակաւ խիստ զեղանձն մարդ մ'էր :

Բարեմիտ վանականն աղօթքը չըսած միջոցին հանգարտօրէն իր

գայեկին հետ կը խօսակցէր, մերթ քանի մ'անմղ կատակներով զան խնդալու զրգուելով, մերթ մանկիկը ծունկին վրան առնելով՝ Գրիստոսին օրինակին հետեւելու համար, և յիշելով Սուրբ Գրքին «Թոյլ տո՛ւք մանկուոյդ զալ առ իս» խօսքը :

Սակայն ծխողներուն խումբէն վանականին ընթացքը նշմարուեցաւ : Չարամիտ զիւղացիները սկսան չարչարել արջառաւաճառը և վախ տալ իրեն . այնքան նեղացուցին զինքն որ անպատեհաբար զրգուելով կնկան քովն եկաւ . սաստիկ բարկութեամբ և հրամայեց որ հեռանայ Կարմեւեան կրօնաւորին քովէն : Գայեակը զարմացաւ այս յանդիմանական հրամանին վրայ, նախանձոտ երիկին նայեցաւ վերէն վար և ըսաւ որ կորսուի երթայ : Երիկը թշնամական խօսքերով պատասխանեց, և կնիկն ալ զրգուելով՝ անշնորհ, դատարկասուն, անպիտան, կախուելու չարադործ անուանեց զինքը : Երիկ կնիկ պիտի սկսէին ծեծկուիլ երբ վանականը միջամտեց և անոյշ կերպով յանդիմանեց երիկը իր կառկածներուն անպատեհութեան և խօսքերուն անվայելութեանը համար :

Ասով դործն աւելի գէշցաւ :

Գիւղացին իրեն եղած այս նախատանքին սաստիկ բարկանալով, ինքն ալ վանականը նախատեց :

— Զգուշացիր, տղաս, զգուշացիր, կ'ըսէր վանականը, պէտք է որ այսպիսի գայթակղութիւն մ'երկարի :

Սակայն կոշտ զիւղացին կը շարունակէր իր թշնամանքը ու հայհոյութիւնները :

— Նորէն կ'ըսեմ, տղաս, լռէ, համբերութիւնս կը հատնի :

Մարդն այս բարեսէր ազգարարութիւնները բանի տեղ չդրաւ . անասնային կատաղութենէ մը զրգուելով համարձակեցաւ մինչև անգամ ապտակ մը զարնելու վանականին :

Ա'լ չափն անցաւ . վանականին կրօնասիրութիւնն ընկրկեցաւ այս վերջին թշնամանքին առջև : Աչքը կրակաբոց կարեցաւ, շուրթերը սարսուռեցան, և ահա արջառաւաճառը բռնելով վեր բրաւ փետուր մը վեր ընծելու պէս, և մանրերկրորդ մ'օրէնով

վանդակին վերեւը՝ որու կռթնած էր Տէ Պարոյին բարեկամը՝ նետեց զիւղացին դետին ճիշդ միջևը, ուր խեղճ անպիտանը գլխի վայր ընկաւ :

Ընկնելով աներեւոյթ եղաւ ջուրին տակը :

Սակայն բարեբաղդաբար լողալ դիտէր, ուստի շուտով ջուրին երեսն ելաւ :

Մարդ մ'երկայն ձող մ'երկնցուց : Գիւղացին ձեռներուն և ոտներուն օղնութեամբը նաւն ելաւ տրիտոնի մը պէս թրջուած : Գիւղացիները չհամարձակեցան ամենեկին խօսք մ'ըսելու, վասն զի միւս ուղեւորները վանականին կողմը կը բռնէին :

Այս ծիծաղաշարժ արկածը միայն կրցաւ Սէն-Սօլէրնի մտածմունքը ցրուել և անոր ուշադրութիւնը զրգուել :

Իրօք Սէն-Սօլէրն տեսնելով թէ իր ուսերուն վերեւէն մարդ մը կը նետուի, զիջաւ ետեւը դառնալու և այսպիսի տարօրինակ իրողութեան մը պատճառը հարցնելու : Այն ատեն պատահաբար իրեն բաւական մօտ կը գտնուէի, ուստի բացատրեցի վանականին ընթացքը :

Տարօրինակ բանաստեղծս իրողութեան ինչ ըլլալը հասկնալով բարեկ խոնարհական ձև մ'ըրաւ ինձ, և կարծես ուղեց միշտ իր առջև տեղը կենալով իր ընդմիջուած մտախոհութիւնները վերըստին շարունակել . սակայն ալ հաշիւիս չէր դար անոր նորէն մտախոհելը . ուստի ըսի իրեն այնպիսի աշխուժով մ'որու առջև չկրցաւ ժպիտ մը զսպել ան :

— Բայց, պարոն, չե՞ն բացատրեր ինձ թէ ինչ պատճառաւ այսօր մինակ կը գտնուիս նախն մէջ :

— Մինչև հիմակ այս մասին ամենեկին հարցում մը չըրիր ինձ, օրիորդ :

Այտերս բոլորովին կարմրեցան :

Սէն-Սօլէրն շարադարեց .

— Սակայն կը պարտաւորիմ ես ալ ուրիշ հարցումով մը պատասխանել քեզ, ինչո՞ւ այնքան եռանդով ընթերցասէր կ'ընեաս :

— Այսպէս ուրեմն, միմեջեցի, Պ. Տէ Պարօ սրբողանձ է ինձի դէմ:

— Ոչ ինչ իրաւունք կը տայ իրեն քեզի դէմ սրբողելու, օրիորդ. սակայն եթէ կարենար գիտնալ այն խռովութիւնը որով համակուած ես այս միջոցիս, ասպահով եմ թէ իր ճամբան ցամաքէն շարունակելու խորհուրդը ունեցած ըլլալուն սաստիկ սխալի զղջար: Գառնապէս սխալի ցաւէր իր սխալումին վրայ:

— Ի՞նչ սխալում:

— Այս առտու կ'երևակայէր թէ որոշած ես մերժել իր սիրանուէր մեծարանքը:

— Իրաւունք ունէր երևակայելու, պարոն:

— Ի՞նչ. . . ասպա ուրեմն չեմ հասկնար թէ ինչ կը նշանակէ հարցութեանդ: Քանի որ այդպէս է, ետ կ'առնում ըսածս, և Տէ Պարօ խոհեմութիւն ըրաւ փախուստի դիմելով, այս է սիրադրօնը դեղութեանդ. կ'ստարգական ազդեցութենէն ազատելու միակ միջոցը:

— Ո՛հ, պարոն, կ'աղաչեմ, վերջ տուր այդ տեսակ խօսքերու:

— Ես ալ ահա հիմա վերջ տալու հրամանս սխալի ուղէի քեզի: Վասն զի վտանգը կայ ինչպէս ուրիշներու նոյնպէս և ինձի համար:

Երկրորդ անգամ պարտաւորեցաւ կոնակը ինձ դարձնելու:

— Բայց վերջապէս բարեկամդ ինչպէս կ'ընայ առջի անգամ զիս տեսնելով սիրահարի:

— Սէրը, օրիորդ, չնմանիր յամբարայտ տունի մ'որ երկար օրերու կը կարօտի կատարելապէս զարդանալու համար: Մարդուս, ինչպէս նաև կնոջ սրտին մէջ յանկարծ և շտապաւ կը ծնի խորհրդածութեան օղնութիւնը առանց ունենալու: Փոխադարձ նայուածքի մը, ժպիտի մը վրայ սէրը կը հաստատուի, կ'որոշուի:

— Կը կարծե՞ս, պարոն:

— Այս մասին կատարելապէս ասպահով եմ, վասն զի խիստ մօտէն քննած եմ խնդիրը:

— Ներէ՛ ուրեմն որ շնորհաւորեմ քեզի քննութեանցդ հետեանայ համար:

— Շնորհակալ եմ, օրիորդ. . . : Բայց, ներէ՛, պահ մը առաջ բանահիւսութեան մը վրայ որոճել սկսեմ էի, և դեռին եղէգներուն մէջ պահուած յաւերժահարսանց կը խօսէի: Քեզի չափ վտանգաւոր չեն այն յաւերժահարսերը. ուստի թոյլ տուր որ իրենց քովն երթամ:

— Չէ՛, կեցի՛ր, պէտք չէ որ Պ. Տէ Պարօ զիս յանցաւոր համարի կարծելով թէ անբաղաքավարութեամբ վարուեցայ հետը: Նրեկ գիրք մ'առի երբ ան ինձ կը մօտէր, վասն զի. . . սրտի զգացումներու վաղահասութեան մասին համամիտ եմ հետդ, և կը վախնայի. . . :

— Նայուածքէ մը հաստատուելու կամ ժպիտէ մը գրաւուելու, այնպէս չէ՛:

— Կարծէ՛ ինչ որ կ'ուզես, պարոն. սակայն մինչև տիկին ար Սէնթ-Էվրեմօնի որոշում մ'ընելը չեմ համարձակիր ըսելու թէ ես իմ տէրս եմ: Եթէ երբեք այս որոշումը փափաքներուս համեմատ ըլլայ, այն ատեն նորէն ես իմ տէրս սխալի ըլլամ բոլորովին. և եթէ երբեք սիրուն և ազնիւ մարդ մը զիջանի ինձ դիմելու, կը հաւաստեմ քեզ թէ ալ այնքան սաստիկ ընթերցասէր չսխալի երևամ:

— Ա՛խ, Տէ Պարօ երկինք սխալի թուէր առ ուրախութեան, եթէ կարենար ըսել այդ խօսքերդ, գոչեց Սէն-Սօրլէն, յանկարծ ի բաց թողնով իր շինովի անտարբերութիւնը:

— Պարոն, ազատ կը թողում քեզ խօսքերս իրեն հաղորդելու:

— Եւ ինչո՞ւ դուն ինքդ այս գիշեր չիմացունես իրեն այդ կարի ողորդել խօսքերը:

— Այս գիշեր. . . : Ո՛ր սխալի տեսնեմ զինքը:

— Մոյի մէջ, ուր սխալի իջնենք քանի մը ժամէն ետք: Բայց լուծիւն, շարայարեց ձայնը ցած կերպով հանելով, կամ լուս է ուրիշ նիւթի վրայ խօսինք:

Վեր ըրի զլուխս, և մեղմէ երկու քայլ անդին հայրս և Գամիւղարը տեսայ:

— Այո՛, օրիորդ, կրկնեց բաբձրաձայն Սէն-Սօրլէն անխոռ վռթեամբ մ'որմէ շնորհակալ եղայ, վաճն զի հաւքտուելու և շմասնուելու շփոթէն ազատեց զիս, այո՛, օրիորդ, Լիւսօնի վիճակին առաջնորդ՝ Գերատառիւ Արման Տիւ Բլէսի Արքեպիսկոպոսին մասնաւոր քարտուղարն ըլլալու պատիւն ունիմ: Այս միջոցիս քաջալաւ է իր կայու թիւնն յարքունիս. մայր-թաղուհին իր ողորմաբաշխը ըրաւ զան, և թաղաւորն ալ զեւ մօտ օրերս պատերազմի և ներքին դործերու պաշտօնատանց համար Պետու թեան քարտուղարի պաշտօնին բարձրացոյց զան: Եթէ երբեք կրնամ օղտակար ըլլալ թէ՛ քեզ, օրիորդ, թէ՛ հօրդ որ ահա կը դայ, թէ՛ պարոնին . . . որ նշանածդ պիտի ըլլայ, ըսաւ բաւեալ տալով Գամիւղարին, յուսամ թէ ուրիշներուն դիմելու թշնամանքը չպիտի ընես ինձ: Գերատառիւն Տիւ Բլէսի խնդիրներու և ոչ մին կը մերժէ բնաւ:

— Է՛, լսեցիր, ըսաւ Գաբրիէլ Տըլօրմ՝ Յովսէփը հրելով, կը սխալէի՞, անմիտ: Ապահով էի թէ այս երիտասարդ աղնուկանը բոլորովին վայելուչ իրերու վրայ կը խօսակցէր Մարիօնին հետ:

— Ի՞նչ, ըսաւ Սէն-Սօրլէն՝ իր հանդարտ արժանապատու թեան գիմակը նորէն դրուելով, համարձակեցան ինծի գէմ թշնամական կասկածներ ունենալու:

— Այսինքն, թոթովեց Յովսէփ . . . : Այո՛, կ'ենթադրէի . . . : 2է՛, պարզապէս գիտե՛լ կը տայի աներիս . . . բայց վերջապէս ե՛րբ վանականները մատ կ'ունենան դործի մը մէջ . . . :

— Լռէ՛, ըսաւ Գաբրիէլ Տըլօրմ:

— Շատ աղէկ, կրկնեց Գամիւղար. սակայն քանի որ կ'առաջարկուի բարեք ընել մեզ, իմ մասիս չէի գժգոհեր եթէ վաւրոցաւոր նուիրակի աստիճանին անցնէի: Այնպէս չէ՞, աներդ իմ:

— Ահա կը տեսնես, պարոն, ըսի Սէն-Սօրլէնին, որ դժուարին է քեզ մերժել այսքան վայելչապէս մատուցած խնդիր մը:

— Իսկ ես, ըսաւ Գաբրիէլ Տըլօրմ, անձնական փառասիրութիւն չունիմ. սակայն եղբայրներդ պիտի մեծնան, աղջիկս, և եթէ պարոնը բարեհաճի տակաւին յիշելու իր այս գիշերուան բարեսէր առաջարկութիւնը . . . :

— Անշուշտ, պատասխանեց Տէ Պարօյին բարեկամը շատ քաղաքավար կերպով մը, կ'աղաչեմ որ միշտ և ամենուրեք վստահ ըլլաս իմ վրայ:

— Այնքան պատրաստամիտ երեւալուն հետեանքն ահա այս կ'ըլլայ, ըսի ժպտելով:

Խօսակցութիւնն ընդհանուր եղաւ մեր մէջ. բանահիւսը Մարնի յաւերժահարսանց քովն երթալու խօսքը չէր ընել ալ, և կը զուարճանար հետս կարդուիլ ուղողին ապշութեամբը: Յովսէփ կը կարծէր թէ Շալօնի ատենին սրահին մէջ բազմութեան առջեւ արդէն ձեռքը բռնած է նուիրակներու փղոսկրեայ յաղթական դաւադանը:

Այն պահուն ուր Սէն-Սօրլէն ահագին սուտ մը շտկած էր բաւական անխոհեմ հարցում մ'ըրի իրեն՝ փաստաբանին բացաւ կայութիւնը հօրս առջեւ բացատրելու համար:

— Ի՞նչ պատճառաւ Էբըրնէյ եկար բարեկամիդ հետը:

Նախ վարանեցաւ պատասխանելու, սակայն իսկոյն սկսելով խնդալ և որոշելով անկեղծ ու համարձակ ըլլալ, ըսաւ.

— Յիրաւի կատարելութեան կաղապար մ'ըլլալու պահանջումը չունիմ: Ինչո՞ւ պահեմ քեզմէ տկարութիւններս: Լաւ կերուխումը և լաւ գինին կը սիրեմ, մանաւանդ լաւ գինին որ Ճերերուն և բանաստեղծներուն կաթն է: Արդ մեր Բարիդի գինեմաններն ապիրատ անհաւատներ են, և օր մը կախել պիտի տամ զանոնք, եթէ իշխանութեան հասնիմ. վասն զի մարդուս ժուժկալութեան յօժարութիւն տալու չափ կը խարդախեն իրենց ըմպելիքը. միթէ սոսկալի չէ՞ այս: Ուստի պատե՛հ առիթ սեպեցի Գերատառիւ Տիւ Բլէսիին իր Լիւսօնի վիճակն երթալու համար ըրած

ուղևորութիւնը, բարեկամն Տէ Պարոյին հետ ներհակ ճամբայ մը բռնելու և շամբանեան իր աղբիւրէն խմելու համար: Հետո կը տանիմ երեք հարիւր սրուակ շամբանեա որք կատարելապէս խցուած և կապուած են: Հաւտո՛ւ ինձ, օրիորդ, թէ ամեն հնարաւոր առիթներէն օգուտ քաղելով Գրանտայի միւս ամեն այդեստաններուն այցելութիւն պիտի ընեմ՝ զինի մառանս լաւ և յարգի կերպով զարդարելու համար:

Սէն-Սօրլէն իր այս խօսքէն ՚ի վեր կարծես յանշարտ համաբու՛մ ունեցաւ Գամիւղարին առջև:

Այն օրն արագօրէն անցած էր: Մօյի կը մօտէինք, և ՚ի հեռուստ կը տեսնէի կոթեայ մայր եկեղեցին զոր արեամայրի ճառաղայթները կը լուսաւորէին:

Սէն-Սօրլէն ցած ձայնով ըսաւ ինձ.

— Հաշտութեան միջոցները պիտի պատրաստեմ: Ասի ինծի համար վեհ անձնուիրութիւն մ'է, վասն զի այնքան մօտեցայ բոցին որ ես ալ զգացի անոր կիզողական աղբեցութիւնը:

Յամաքը կը մօտէինք:

Բանաստեղծը ցայտելով սեպեղըն (berge) ելաւ, և քիչ մը անդին երիտասարդ փաստաբանին անոր քով գալը տեսայ: Ահնթարթի մը մէջ երկուքն ալ աներեղթ եղան:

Ի՞նչ կ'անցնէր յիս. իւրովի այս հարցումը կ'ընեմ՝ այսօր որ փորձառութիւնը բացատրած է ինձ զգայութիւններս և թոյլ տուած է որ կէտ առ կէտ քննեմ զանոնք: Տէ Պարոյին վրայ սէր ունէի: Տակաւին ո՛չ. Անշուշտ կ'ախորժէի իրմէն, սաստիկ պիտի հրճուէի եթէ կարենայի ընդունիլ իր սիրանուէր մեծարանքը. սակայն չէի զգար այն ներքին դրաւումը, սրտին այն սաստիկ վրդովումը որք սէրը ցոյց կը տան:

Փաստաբանը, բանահիւսն և ես պարզապէս խաբեբայի դեր կը խաղայինք:

Տէ Պարօ իր ճամբուն վրայ դառաւարեակ հրակն և շնորհագէմ՝ երիտասարդուհի մը հանդիպելով զան սիրելու պահանջուհեանցած էր, և Սէն-Սօրլէն զիս մոլորելու մասին Տէ Պարոյին

ունեցած նպատակներուն դործադրութեան մէջ աջակից կ'ըլլար անոր: Բարեկամներու մէջ այսպիսի պղտի ծառայութիւններ փոխադարձապէս կը մատուցուին:

Զիս ընկճելու համար որոշեր էին զիմեւ այն դրութեան որու հետևեցան, կը հետևին և պիտի հետևին անցեալ, ներկայ և ապագայ խորամանկները, դրութիւն որու ողին հետևեալն է. առաջին քայլն առնուլ և ապա նահանջել, որպէս զի կիները ստիպուին երկու քայլ առնելու:

Գրեթէ միշտ կ'առնունք այս երկու քայլը:

Ասկայն երկիւղը միայն ստիպած էր զիս Սէն-Սօրլէնին հարցու փորձ ընելու, հետևաբար Տէ Պարօ ոչ այնքան յաղթող էր որքան կը կարծէր թէ է: Խորամանկութեամբ կ'յարձակէին իմ վրայ, ես ալ խորամանկութեամբ կը պաշտպանէի ինքզինքս:

Ընթրիքի ատեն կ'յուսայի թէ երկուքն ալ երեան պիտի դան, տակայն ՚ի դերեւ ելաւ յոյսս: Տէ Պարօ՝ խոստովանաբար իր բարեկամին ըսած խօսքերուս հակառակ դեռ ոյս ունէ՞ր ինծի դէմ: Սէն-Սօրլէն մատնի՛չ մ'էր, և արդեօք ետքէն վստահութիւնս չարաչար դործածելու համար խօսեցուցած էր զիս:

Սեղանէն կ'եղնէինք, և դեռ ոչ ոք երևած էր:

Բոլոր հին վախերս նորէն միտքս կը դրաւէին. աչերէս բարկութեան արտառք կը հոսէր:

Կարծեցի թէ պիտի հիւանդանայի:

Պանդոկապետուհին ուղեց զիս մօտակայ սենեակ մը տանիլ, ուր պատուական անկողին մը պատրաստել տուած էր ինծի համար, կ'ըսէր: Շուտով ընդունեցի իր առաջարկութիւնը, ապա չոր ու ցամաք կերպով զիշեր բարի ըսի որպէս զի ստիպուի տեղն երթալու: Սակայն կարծես չհասկցաւ միտքս, և ուղղելով դէպ ՚ի պատուհանաձև դուռ մը, բացաւ զայն և ըսաւ.

— Օրիորդ, եթէ կ'ուզես գեղեցիկ լուսնկայէ մ'օգուտ քաղելով պարտեղին մէջ հով առնուլ և պտոյտ ընել, շուտով պիտի անցնի անհանգստութիւնդ:

— Իրօք աղէկ միտքս ձգեցիր ատի. կը հաւանիմ, պատասխանեցի:

— Օրինորդ, կրնաս անվախ պտոյտ ընել, պատերը տասն ոտք բարձրութիւն ունին: Գիշերն՝ եթէ անհանդիստ ըլլաս, մօտակայ սենեկի մը մէջ պառկած եմ, և ահա հնչակի մը լարը:

— Հաստ աղէկ:

Պանդոկապետուհին մեկնեցաւ: Պատուհանաձև դրան շեմէն դուրս ելայ:

Իրօք լուսինը սքանչելի կերպով կը ճառագայթէր: Երկու կողմէն վանդակով դոցուած քարաշէն սանդուղի մը վրայ դանուեցայ ուսէ՛ նայուածքս ծաղիկներով և հովանաւոր ոստերով բոլորովին զարդարուն պարտիզակի մը ծամածուռ ծառուղիներուն մէջը կ'ընկղմէր:

Օդին բարեխառնութիւնը մեղմ էր: Վար իջայ, հոգիս ազատ՝ իսկ ես երջանիկ ըլլալով, քանի որ կրնայի մինակս խորհրդածութիւններովս զբաղիլ այս դեղատայծառ գիշերուան և լուսթեան միջևը:

Յանկարծ մօտէն եկող շշուք մը լսեցի:

Սարսուռ մը զղացի յոտից ցղլուխ: Աննի առի ահաբեկ, և ականջ տուի:

Երածշտական գործի մը կը յարդարուէր. ապա իսկոյն ծառերուն տակէն սկզբնական երգեր լսուեցան արագօրէն:

Հետաքրքրութիւնը վախս զսպեց:

Անդամ մ'ետեւս նայելէն ետք նաև կատարելապէս սիրտ առի. երկու ոստամով կրնայի սանդուղին բազրոտները հասնիլ և սենեակս մտնելով դուռը գոցել: Ուստի մտիկ ըրի, և ճանչեցի բէթըլէն* ձայնը:

Այս երածշտական գործին այն ատենները շատ հոչակուած էր, և յաջողակ մատերու շնորհիւ կրնար անթերի ներդաշնակութիւն մ'ունենալ:

Մարդու ձայն մը յետադայ երգի տունները երգեց աղղու և զուարթ եղանակով մը:

* Տեա՛հ մը վէն:

Կ'ըսուի թէ Աստղիկ ծովէն դուրս ելաւ:

Բիւր շնորհալի հըրապոյրներով:

Նէ ամենեկին հետն ընկեր չունէր:

Եւ զիք ծաղիկներ նետէին իրեն:

Բայց, զեղանիք իմ, քումայթ չէր Աստղիկ,

Եւ աստուածներն ալ միշտ շողոքորթ են:

Եթէ բիրդ սև, ձեռքը սպիտակ

Տեսնէին, նաև ճակատը փայլուն:

Եթէ, տատրակ իմ, ճուղղուն ձայնիդ

Հնչումն երկնային լսէին անոնք,

Բեզ անմահութիւն տալ պիտ' ուզէին.

Յայնժամ Աստղիկն իր հայր կը մուրար:

Բայց ինչպէս իրօք Հոմերոս կ'ըսէ,

Երբեմն Ուլիսբոս իսկ ձանձրալի է.

Ուրեմն, սիրելիս, այս աշխարհիս մէջ

Աեցիք ուր մարդիկ աւելի խնդան

Եւ զիրար սիրեն լաւագոյն կերպով:

Օ՛ն, եկու՛ր պահ զիս, սիրանուէրդ իմ.

Գից լաւագոյնն է ով որ քաջ սիրէ:

Միթէ ինձ կ'ուղղուէր այս երգը. իսկոյն անկարելի եղաւ ինձ տարակուսիլ այս մասին:

Տերեւներուն մեկուստիլը և Տէ Պարոյին ոտիցս առջև ընկնիլը տեսայ:

— Երկինք, դռնեցի, դռն ես, պարոն:

— Այո՛, ե՛ս եմ, զեղանիք և շնորհալիք իմ Մարիօն, և սա՛ թէօրպը մօտակայ բլրակի մը վրայ նետելով, ինձ չէի՞ր սպասեր:

— Ո՛չ, պարոն, ո՛չ. . . : Թող որ փախչիմ. այսօրիս միջոցի մ'այդպէս դալով ինձ վախ տալդ և յանկարծ վրայ հասնելդ զէշութիւն է:

— Ա՛խ, Մարիօն, կրնայի՞ր աւելի երկար ժամանակ սպասել առանց քեզի տեսնելու :

— Կը պարտաւորեիր նաւէն չեղնել, վասն զի հոն ամենայն դիւրութեամբ կը տեսնէիր զիս :

— Բայց ո՛րքան անդուծ եղար նաւին մէջ . . . : Այդ հասակին մէջ այդքան քաջասրտութիւն ունենալ, առերեւոյթ անտարբերութեան մը ներքեւ պահել զղացում մ'որ երջանկութիւնս կը կազմէ :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

— Ա՛լ կեղծաւորութեան մի՞ դիմեր : Սէն-Սօրլէն ամեն բան իմացուց ինձ . կը սիրե՛ս զիս, Մարիօն, կը սիրես զիս :

— Ամենեւին, պարոն : Սոսկալի է այդ ընթացքդ : Եթէ հայրս, եթէ ուրիշ ականատեսներ . . . :

— Հանգիստ եղբի, ոչ ոք պիտի դայ : Պանդոկապետուհին պարտաւորեցաւ շրջադայութեան մը խորհուրդը տալու քեզ, և ամենասաստիկ պատուէրներ տուի իրեն . պարտէզին վրայ նայող բոլոր սենեակներն ամայի են :

— Բայց ատի դաւաճանութիւն մ'է, զոչեցի ահաբեկ :

Իսկոյն հասկցայ վտանդին մերձաւորութիւնը, և այս վտանդէն ազատելու համար տեսայ թէ ո՛րքան հարկաւոր էր վերստին հանդարտ ըլլալ :

— Ո՛հ, Մարիօն, կ'ըսէր փաստաբանը, միշտ ծունդի վրայ կեցած, խնդրե՛մ, թոյլ տուր ինձ որ ձեռքդ շուրթերուս մօտեցնեմ : Դէպ ինձ դարձուր այդ սիրաբոյր աչերը որք անբուժելի վէրք մը կը տան ինձ : Գո՛ւկդ են սիրտս, հարստութիւնս, կեանքս : Մարիօն, կը սիրե՛մ քեզի իբր խենդ մը, մոլեղնապէս կը սիրե՛մ քեզի : Եթէ հիմա հարկ ըլլար ինձ յոյսս կտրել, եթէ հրամայես ինձ որ ալ քու վրայ չխորհիմ . . . : Հիմակ անմիջապէս քու առջևդ, ոտիցդ քով ինքզինքս պիտի մեղցընեմ :

— Ի՛րաւ, կարելի՞ է այդ բանը, ըսի՛ ձայնիս երերումը զսպելու համար ամեն ջանք 'ի դործ դնելով : Բայց զդուշացիք : Կաբող եմ քեզի այդ յիմարութիւնը ընելու ստիպել . . . : Ա՛հ,

ամենեւին պատասխանատուութիւն չեմ առնուր վրաս, վասն զի յօժարութիւնս սաստիկ է :

Տէ՛ Պարօ ինձ նայեցաւ մոլորադին կերպարանով :

— Այո՛, պարոն, դիտնաս որ ինձի համար աշխարհիս տեսարանին վրայ աղւոր սկիզբ մը կ'ըլլայ այդ բանը : Ո՛րքան վէպի դիւցազնուհիներ, ո՛րքան պչրասէր կիներ այս փառքին հասնելու կը փափաքին :

— Կը նայիմ որ Սէն-Սօրլէն չսխալեր է, ըսաւ Տէ՛ Պարօ, խելանի ես, Մարիօն, նա մանաւանդ անխուլ ես :

Փաստաբանն իր աղերսաւոր կեցութեամբ թողուց, և սկսաւ իր թաղեայ խոյրովը թօթափել այն աւազները որոնցմով իր ծունդերը ծածկուեր էին :

Նստարան մը կար քիչ մ'անդին : Նստայ և քովս տեղ մը ցոյց տուի իրեն ալ :

— Յիշաւի, զոչեց, զմայելի ես . կը հիանա՛մ քու վրայ : Անկարելի է ամենասաստիկ վախէ մ'ետք այդքան շուտով հանդարտիլ կատարելապէս :

— Ատի ամենեւին զարմանալի բան մը չէ, պարոն : Նախ վախցայ . սակայն իսկոյն մտածեցի որ վախնալս քեզի թշնամանել է : Ձեմ կրնար հոս հետդ խօսիլ այնքան հանդարտօրէն որքան նաւին վրայ : Պատուակիր մարդ մ'ես, ուստի վստահութիւնս չաբաշար չպիտի դործածես :

— Ա՛խ, Մարիօն, կը մոռնաս քեզի սիրելս :

— Զիս յարդելու աւելի սրտաճառ մ'է սիրելդ : Խեղճ, տղէտ և աշխարհիս սովորութիւններուն անտեղեակ աղջիկ մ'եմ, ուստի ինձի դէմ կրնաս շատ զօրաւոր ըլլալ :

— Ամենեւին . կը ձանչեմ արքունիքը յաճախող կիներ, նա մանաւանդ խիստ բարձրաստիճան կիներ որք այսպիսի պարագայի մէջ այդքան վայելուչ կերպով չպիտի կրնային սրծիլ :

— Ինչո՞ւ :

— Պատասխանը շատ երկար բացատրութիւններու կարօտ է :

— Կը ձանձրանաս այս խօսակցութենէն :

— Ո՛հ . . . : Գիշերը զմայլելի է , և զայն քեզի հետ անցու-
նելս մեծ ուրախութիւն է ինձ :

— Տէ՛ր Աստուած , նայէ՛ ի՞նչքան հանդարտ ես հիմա , դու՛ն որ
ինքզինքդ մեռցնել կ'ուզէիր դեռ պահ մ'առաջ : Օ՛հ , ահա թէ օրսդ .
անդամ մ'ալ երդէ այն տաղը որու խօսքերը խիստ աղւոր երե-
ցան ինձ : Ինձ ի՛ համար շինեցիր այն երգը :

— Այո՛ , օրհորդ . . . : Այսինքն . . . աղաչեցի Սէն-Սօր-
լէնը որ այն երգին տունները շինէ :

— Ի՛նչ , պարոն , ուրիշի մը կը յանձնես . . . :

— Արճղը տանի , ա՛լ ի՛նչ ընել չգիտեմ , դու՛ն : Ծիծաղե-
լի , այլանդակ կը դանես զիս . անշուշտ այս միջոցիս աննման ա-
սուշի մը , յաւանակի մը կերպարանքն ունիմ :

— Բայց չէ՛ , պարոն , իրաւ կ'ըսեմ թէ չէ՛ :

— Ո՛հ , այո՛ . . . Գամիւզարին կը նմանիմ . . . : Ասի դաս
մը պիտի ըլլայ ինձ այսուհետեւ ընաւորութեանս հակառակ չվար-
ուելու : Արնայի առջի անգամ երեալ ինչ որ եմ , այսինքն ու-
րախասէր սրիկայ մը , Էրիկիւրի բուն աշակերտ մը . . . և սա-
կայն կը հաւատամ քեզ թէ նաեւ խիստ քաղաքավար մարդ
մ'եմ : Ո՛չ Աստուծոյ , ո՛չ սատանային , ո՛չ մարդերուն , ո՛չ կի-
ներուն և ո՛չ առաքինութեան կը հաւատամ : Այս աշխարհիս մէջ
ոչինչ կը հաւատամ , միայն մէկ բանի կը հաւատամ՝ որ է սիրելու
և սիրուելու երանութեան :

— Բայց կը նայիմ որ կը խենդե՞աս , ըսի :

— Այո՛ , խենդութիւն էր պահ մ'առաջ դուհիկ սիրահարի
մը պէս հաւաչելս . խենդութիւն էր քեզի հրապուրելու աշխա-
տիլս այն ստորին խորամանկութիւններով , այն անհամ խաբե-
բայութիւններով , զղացումի այն հասարակ անզեքով զոր պէտք է
ստորին կարգի սիրահարներու թողուլ : Երբ առաջին անգամ Դ-
բընէյի մէջ իրարու հանդիպեցանք , զեղեցիկութեամբդ զարմա-
ցուցիր զիս . սեւ աչերէդ արտադրուած հուրը սիրտս այրեց , և
ինքնովին ըսի . Տէ՛ Գարօ , սիրելիդ իմ պարոն , ահա քիչ մ'ան-
դին դաւառանակ պատանուհի մը կայ որ Աստղիկին պէս աղւոր

է : Վայելուչ կերպով մօտեցիր իրեն , և շատ մի վախցներ զին-
քը . վասն զի վեհերոտ եղնիկի մը կը նմանի ան : Ճարտարու-
թեամբ վարուէ՛ հետը , կամաց կամաց ուսկանիդ մէջը բեր այդ
սիրուն թռչունը , վասն զի եթէ սովորական կերպերովդ վարուիս ,
պիտի փախչի այդ որսը , և ա՛լ չպիտի բռնես զայն : Ուստի սի-
րարեկ կերպարան մ'առի , արտում երեցայ , մեկնեցայ որպէս զի
չտեսնես զիս , ըսի Սէն-Սօրլէնին որ հատաչանքս միմեջէ քեզ :
Անմիտ էի , Մարիօն , անմիտ էի այսպէս վարուելով . մարդս միշտ
յանցաւոր է զիմակով մ'երեսը գոցելով . ես կը հանեմ զիմակս :

— Կ'երեակայես , պարոն , թէ այդ պիտի խոստովանանքով մը
աւելի համարում կ'ստանաս իմ առջև :

— Տարակոյս չունիմ , զեղանիդ իմ :

— Կը սխալիս : Այդ բաները խոստովանելէդ առաջ աւելի
հաճելի էիր ինձ . Աստուծու չհատա՛լ . ի՛նչ դարձելի բան :

— Ի՛հ , ի՛նչ ընեմ . ընտանեկան պակսութիւն մ'է ատի : Ան-
աստուածութիւնը մեր արեան մէջ կայ : Մեծ-հօրեղբայրս՝ Ժօ-
ֆրուա Վալէ՛ հաղիւ իր համալսարանական խանձարութեն ելած
էր , և ահա Հասարակ Ժամադիս անունով գիրքը հրատարակեց :
Խիստ հետաքրքրական գիրք մ'է , անաստուածութեան հմտալի
և ներհուն ջատագովութիւն մ'է այն . սակայն իր արժէքը չճան-
չուեցաւ անցեալ դարուն մէջ , և այս պատճառաւ գիրքն ալ , հե-
ղինակն ալ Խորհրդարանի հրամանաւն այրեցաւ Արէվի հրապա-
րակին վրայ :

— Աստուած իմ , դուքեցի , ահա անս թէ ինչ է անկրօնու-
թեան վերջը :

— Բայց մեծ-հօրեղբօրս պէս միամիտ չեմ , զեղանիդ իմ , և
չեմ ուզեր նուրբ մաղաղամի վրայ մրտաել ներքին կարծիքներս :
Բաւ կը համարիմ ինձ այս կարծիքներս յայտնել խոհեմ և խե-
ղացի մարդերու , բարեկամներու , սիրուհիներու , և քեզ , Մա-
րիօն , որ այսուհետեւ աշկերտս պիտի ըլլաս : Հաճոյքի փիլիսո-
փայութիւնը պիտի սորվեցնեմ քեզ :

Բոլոր հաւատոյ զղացումներս և համեստութիւնս զայրացան
Տէ՛ Գարօյին այս խօսքերէն , և պատասխանեցին .

— Այլ սխալիս, պարոն, երբեք ամբարիշտ չսխալի ընես զիս : Ոտք ելայ սենեակս երթալու համար, սակայն Տէ Պարօ զիս օտիպեց տեղս կենալու : Այս բռնադատութիւնը արդարացնելու համար այնքան հեղապէս արեւսարկու կերպարան մ'առաւ որ բարկանալու համարձակակութիւնը չունեցայ : Միայն թէ նայուածքս երիտասարդ փաստաբանին նայուածքէն հեռացուցի, վասն զի հետզհետէ կը զիւթուէի :

— Ինչ նայէ, սէրդ իմ զեղանի, դէշութիւն է անկեղծութեանս ատաղձարանքը այդքան խոտութեամբ ինձ կրել տալդ : Հաւատոյ դաւանանքս զայրոյթ կը պատճառէ քեզ, ուրեմն ալ չխօսինք ատոր վրայ : Նախապաշարումի շղթան խորտակելու եմ կամ ոչ, հոգի չէ : Այլ հաւատամ երկնային նայուածքիդ, ժպիտիդ, թարմադեղ այտերուդ, վարդանման շուրթերուդ, և սա նրբաձև ու շնորհալի մարմնոյդ զոր երկու ձեռներովս կը շրջապատեմ : Նայէ ինձ, քսանուհինդ տարեկան եմ, մայրական ժառանգութիւնս կը վայելեմ : Փաստաբանի արհեստս անկատակ կերպով նկատել կը ձևացնեմ, իրաւ է, բայց պատճառն է խոչընդակն չըլլալ նախադասին որ հայրս է : Սա յիսուն հազար փրանք եկամուտ պիտի թողու ինձ : Ա'ուզե՞ս առնուլ զիս ինչպէս որ եմ, այսինքն ծաղկահաս, հարուստ, անհաւատ, սիրահար : Սիրելի հրեշտակս, հետս փայլուն կեանք մը պիտի վարես, շարունակ հանդիստ և երջանիկ պիտի ըլլաս, երբեք չսխալար ճանչես վիշտը . . . Մարիօն, այնքան զեղանի ես որ չես կրնար կասկածիլ հաւատարմութեանս վրայ : Այլ սիրե՞մ դքեղ, և կը սրբապաշտովս աչերէս դիտել թէ այս սէրը սուս չէ : Այո՛, կը սիրե՞մ քեզի, և կ'ուզեմ որ միւս կիները նախանձին վիճակէդ . . . կը սիրե՞մ քեզի, և կեանքս քո՛ւկդ է :

Տէ Պարօ անմեկնելի աւիւնով մը կը խօսէր :

Նորէն առջևս ծունդի վրայ եկաւ և համբոյրներով լալից ձեռքս զոր իրեն թողած էի :

Իր ամբարիշտ պատճառաբանութիւններն արդէն մտքէս ելեցէին :

Երբ իր սէրը կը յայտնէր, ո՛րքան զեղանձն, ո՛րքան ուրախ զուարթ կ'երևար ինձ, իր ձայնն այնպիսի հնչիւններ ունէր որք բոլոր հպտասիրական միտումներս կ'ողոքէին, կ'զղայի թէ սրտիս մէջ կ'արթնային սին փառքի արձագանքներն որք քնացեր էին, և զմայլումով կը նշմարէի այն փողփողուն և աշխարհային հեռաւոր տեսարանը զոր իմ առջև կը պարզէր :

Զիս անարդել կը տանէր դէպ իր երեակայական աշխարհը :

— Այո՛, ըսի, այո՛, կը հաւատամ սիրոյդ, սակայն իզմէ զատուելու ժամանակն է ալ : Ազգը նորէն նաւ մի դար, հետդ տա՛ր Պ, տը Սէն-Սօրլէնը, եթէ նաւն ըլլաք, զղացածս հօրմէս և նշանածէս դաղտնի պահելու չափ կեղծաւորութեան զօրութիւն չպիտի զղամ յիս : Բարիզի մէջ կնքամօրս տունը նորէն կը տեսնուինք :

— Անքամօրդ տունը, դուչեց, այդքան յոյս կը տաւ ինձ . . . Կնքամօրդ տունը, ուր մարդիկ չորս կողմից պիտի բռնեն, պիտի շրջապատեն քեզի և ուր ընկերութեան ծաղրելի պատշաճութիւններն իս պիտի ստիպեն ձեռքս շարունակ սրտիս վրայ դնելու որպէս զի չբախէ . . . կնքամօրդ տունը, մի և նոյն բանն է ըսել ինձ որ մոռնամ քեզի :

— Ա՛խ, ո՛րքան անիրաւ ես, պարոն : Այոմուհին իմ կամքի հակառակ որոշուած ամուսնութեան մը հաւանիլ չուզելս զիտէ : Անտարակոյս չպիտի ուզէ որ կատարուի այն, և երբ ազատ ըլլամ, կրնաս անվախ ներկայիլ : Տիկին տը Սէնթ-Էվրմօնին պիտի թողում բազդս որոշելու հոգը, և եթէ ուզէ որ հետդ կարդուիմ, ապահով եղի՛ր թէ արգելք չպիտի դնեմ իր կամքին առջև :

— Ի՛նչ աղւոր կը խօսիս, զմայլելի կին, ըսաւ Տէ Պարօ՝ առաւարանօք ոտք ելնելով : Այլ տեսնեմ որ իրարու միտքը չհասկըցանք, իրաւ է որ քիչ մ'ուշ տեսայ : Յանցանքն իմն է, կը պարտաւորէի աւելի բացորոշ կերպով միտքս իմացնել : Չէ, սիրելիդ իմ, չէ, կնքամօրդ պիտի չառաջարկեմ որ ինձ տայ քեզի . . . : Այնքան շատ կը սիրեմ քեզի որ չեմ ուզեր կարգուիլ հետդ :

— Ի՞նչ կ'ըսես :

— Ամուսնութիւնը սատանայական հիմնադրութիւն մը , սոսկալի վտանգաւոր փոս մ'է . վայելումի գերեզմանն և երանութեան խափոյն* է : Արդարմանամ , ես որ կը կարծէի թէ այս աշխարհիս իրերուն նկատմամբ աւելի առողջ և լաւագոյն կերպով հաստատուած գաղափարներ ունիս : Անլուծելի կապերով իրարու շղթայուող և իրենց սիրոյն աւերակներուն վրայ միասին հեծելու բռնադատող երկու անձերու վիճակին պէս անլուր , սլաւադակ , ապուշ բան մը գիտես : Յիրաւի անըմբռնելի ցաւ մը կը պատճառես ինձ : Աէրն աղատ ծնած է , սիրելիդ իմ . կասէ իր ընել , և ահա անհամ ու վէս տղայ մը կը դառնայ : Այն ատեն մարդս յօժարակամ կ'ուզէ գաւազաններ առնուլ զան արիւնը հանելու չափ պանահարելու համար :

Այս խօսքերէն սրտմտեցայ , վասն զի անհնարին նուաստութիւն մը կը բերէին ինձ անոնք , սակայն ինքզինքս բաւական զսպելով կըցայ շատ հանդարտ ձայնով մը պատասխանել յանդուգն երիտասարդին .

— Հաճէ՛ ներդաւմիս ըլլալու , պարոն , պատանութեանս և դաւառական տրտմալի գաղափարներուս . երբ սկզբունքդ իմ առջև պարզեցիր , կը պարտաւորէի անոնց հեռանդրը դաշակել և ծիծաղելի հանգամանք մը չստանալ քու մտքի առջև :

— Ա՛խ , Մարիօն , կ'երգնում թէ . . . :

— Աղէկ , պարոն , զատուինք ա՛յ :

— Ի՞նչ . . . զիս այսպէս թողլու քաջասրտութիւն պիտի ունենաս :

— Անշուշտ : Աին մը դէպ յառաջ քայլ մ'առնելով յանցանք բրած է . արդ պէտք է որ յուր ամօթ մը զինքն արդիլէ ետ դառնալու :

— Օրիորդ , դու քու անձիդ վրայ մեծ իշխանութիւն մ'ունիս , և յառաջ պիտի երթաս :

* Eteignoir. Խափոյնանելու , խցելով մարելու հորձի : Ծ. Թ.

— Ատի արդէն մարդարէաբար ըսուեցաւ ինձ , պարոն :

— Խնդրեմ , խորհէ՛ տակաւին . միայն մէկ հարուածով մի կարեր յոյսերս :

— Յոյսերդ : Հաւանեցայ զգայնելու Պ. տը Սէն-Սօրլէնին թէ անտարբեր չէիր ինծի համար . . . : Յանցանք մ'է այս . այո՛ , թեղիս : Մակայն , պարոն , սրտին անբարոյութեամբ ապականուիլը միայն կրնար ընդունելի ընել ինձ առաջարկութիւններդ . արդ այս ապականութեան և պատանութիւններու յատուկ անխոհեմութեան մը մէջ վիհ մը կայ . . . : Ծառայ եմ , պարոն :

Եւ Տէ Պարօն սաստիկ շուարումով մը համակուած թողլով դէպ ՚ի պարտեզին սանդուղը քայլեցի : Բաղբոտներուն վրայ կոխելով վեր ելնելու պատրաստ էի երբ փաստաբանը սկսաւ վազել ետեւս հասնելու համար :

— Մարիօն . . . դէթ բարեկամ մնալով զատուինք :

— Շնորհակալ , պատասխանեցի :

— Մանաւանդ թէ կնքամօրդ չիմացնենք մեր մէջ տեղի ունեցող այս իրողութիւնները :

— Իրօք անօգուտ է իմացնելը :

— Աւրեմ երթաւ բարե , անգո՛ւթ :

— Երթաս բարե , պարոն :

— Բայց ինձ նայէ՛ , կ'ուզեն գրաւ մը բռնել :

Բաղբոտներուն վերի կողմն էի . Տէ Պարօ համարձակած էր ետեւս վեր ելնելու :

— Ի՞նչ գրաւ , ըսի՛ սանդուղին վանդակին վրայ կ'ընելով արմուկովս :

— Գրաւ կը գնեմ թէ վեց ամիս չանցած վարդապետութիւններս ընդունած պիտի ըլլաս :

— Զէ , ամենեւին :

— Բայց գրաւ կը գնեմ . . . :

— Ի՞նչ գրաւ կը գնենք :

— Յիսուս հաղար Փրանքի արժողութեամբ ազամանդադարձ գարգմանակ մը գեղեցիկ ձախառդ զարգարելու համար :

— Չեմ կրնար այդպիսի ծանր դրախ մը փոխարէն գնել :

— Բայց ես, սիրիլիդ իմ, այս գրաւին դեմ համբոյր մը կ'ընդունիմ :

— Համբոյր մը . . . աղէկ չես խորհիր . համբոյրն արդէն պէտք է տրուած ըլլայ գրաւը կորուսելու համար :

— Իրաւ ըսիր . . . : Ուրեմն գրաւակահին փոխարէն երկու տարի հաւատարիմ պիտի մնաս եթէ սիրուհիս ըլլաս :

— Ո՛հ, երկու տարին շատ է երբ պիտի ենթադրես թէ վարդապետութիւններովդ տողորուած եմ :

— Ուրեմն մէկ տարի :

— Լաւ, կը բռնեմ գրաւը . բայց մասնութիւն չուզեր, լսեցիր :

— Անարատ ոսկիի զանդուածի մը պէս անխաղախ պիտի ըլլամ :

— Ինչպէս ըսի, մի մոռնար . միայն կնքամօրս տունը պիտի տեսնուինք :

— Որոշուած է ատի, Մարիօն : Դուն ալ քու մառիդ յիշէ գրաւին թուականը : Այսօր ապրիլին 25ն է : Չեռքդ կը շնորհես, չնորհալիդ դու :

Վերէն երկնցուցի ձեռքս :

Հինգ կամ վեց անգամ պաղաւ ձեռքս, և փախայ սենեակս մտայ, պատուհանաձեղ դուռը դոցելու և կղպակը երկու անգամ դարձնելու հոգ տանելով :

Այսպէս լմնցաւ այս արկածն որ կրնար աղետաւոր ըլլալ ինձ եթէ պատրաստամտութիւն չունենայի :

Տէ Պարօ՝ տակաւին գեղահաս ըլլալով՝ շատ կընկրկէր ներկային տպաւորութեան առջև, և աղէկ մը հրապուրելու մասին չունէր այն ամեն խորամանկութիւնը և սատանութիւնը զոր ետքէն ցոյց տուաւ : Հետո ուղեորիլ ուղեւոր առնն սխալ ճամբայ մը բռնեց . ապա ետ դարձաւ զարաւոր ճամբու մը ցիւխըրուն մէջ բոլորովին ընկղմելու համար : Սակայն յաջողած էր զիս յուզելու իր խօսքերուն եռանդոտութեամբը, հակառակ այն ներդոր-

ծութեան զոր 'ի սկզբան ըրած էր իր սկզբանց ցաւալի յայտարարութեամբը :

Սակայն կորսուեցաւ իր դատն երբ ամուսնութեան վրայ պատճառաբանելը լսեցի :

Հարկաւոր չսեպած էր դարձուածներ և շրջապայութիւններ դործածել գաւառացի պղտիկ աղջկան մը հետ, որ ոչ այնքան տեղեակ էր խօսքի պատշաճութեանց և լեզուային ազնիւ զգուշութեանց : Արդ. գաւառացի պղտի աղջկան սրտին թեւերը շատ մը կենցաղապէս կ'ինքրու սրտին թեւերէն աւելի դիւրազրդիւ էին թերեւ, և Տէ Պարօ կըցաւ այն օրը կարծել թէ կատարելապէս սխալ ընթացք մ'ունեցած էր անփորձութեան պատճառաւ :

Գիշերն 'ի բուն չալակեցայ :

Երբ ինքզինքս մինակ դտայ սենեկիս մէջ, վախն առաւ զիս : Տէ Պարօ ինծի համար ստակ կերցուցած ըլլալով իր վրայ միջակ վստահութիւն ունէի, և պանդոկապետուհիին մեղսակցութիւնը զիս կրնար նորանոր վտանգներու ենթարկել որոնցմէ ողջ առողջ ազատուելու ապահովութիւնը չունէի :

Ասկից 'ի զատ կը փափաքէի փոքր ինչ վրէժ առնուլ այս կնիկէն, և ցոյց տալ իրեն թէ իր խորամանկութիւններն ապարդիւն մնացեր էին :

Բոլոր ոյժովս հնչակը շարժեցի :

Պանդոկապետուհին եկաւ :

— Տիկին, ըսի, պահ մ'առաջ ապահովութիւններ տուեր էիր ինձ, բայց սուտ էին անոնք : Երբ պտոյտ կ'ընէի, ծառերուն տակէն շուքի մ'անցնիլը տեսայ . ետէս վազող մ'եղաւ . բարեբաղդաբար վազողը չհասած հոս եկայ և այս դուռը դոցեցի . բայց քանի որ կարելի է մէկու մ'այս ապակիներուն մին կտրելով ներս մանելու փորձ ընելը, որոշեցի մինչև առտու աթոռի մը վրայ նստած մնալ, ուստի պիտի հաճիս քովս կենալ :

Պանդոկապետուհին գէմքը ծամրկեց, ապա համակերպեցաւ՝ աստակապէս պնդելու տեսնելով :

Գոտակայ սեղանի մը վրայ Գլեման Մարցի բոլոր հրատիպ եր-

կերը զանեւում մինչև առաւ նամակներ, պարտաւորանում թիւններ, շրջանաւոր տաղեր, պալատներ* (ballade) կարգացի: Պանդոկապետուհին շատ դէշ քնացաւ. բայց կ'ուզէի աշխատանքովը վատակել տալ իրեն այն ստակը զոր Տէ Պարօ հարկաւ տուած էր զինքը շահելու համար:

Առաւ ժամը հինգուկէսին մեկնեցանք:

Օդն տրուած էր. սաստիկ անձրեւ կը դար, և պարտաւորեցանք ամենքս հասարակաց սենեկին մէջ գիշտել:

Սալայն այն օրը միւս օրերէն աւելի շատ անցաւ:

Երեակայտ թեանս առջև կը բերէի փաստարանին հետ ինձ պատահած արկածին մանրամասն պարագաները: Ար թուէր ինձ միշտ թէ կը սիրարանէ հետո. առջևս ծունկի վրայ եկած կը տեսնէի զինքը. իր ազնիւ և զեզեցիկ գէմքին, ինչպէս նաև հեղեական ու միանգամայն սիրալատ ժպիտին վրայ կ'սքանչանայի: Ամբիւս հաւատակ բանաստեղծական հանդամանք կ'առնուր մինչև անդամ այն պժղալի գրութիւնը զոր անամօթարար պարզած էր իմ առջև, և չեմ համարձակիր ըսելու թէ այս առաջին և վտանգաւոր դասը սրտիս մէջ չթողուց այնպիսի սերմեր որք ետէն աշխտալի կերպով մ'աճեցան:

Մեծ քաղաքին կը մօտէինք:

Քիչ մ'ուս, և ահա Բարիզ աչքիս առջևը պիտի ըլլայ, Բարիզ որ շոյալութեան և հեշտութեանց բնակարանն է, Բարիզ որու պատկերը շքեղ և փառաւոր կ'երևայ երեակայնութեան:

Հազիւ դուշակութիւնները միտքս կը գան:

Ծաղկահաս և զեղանի եմ. ինչո՞ւ ամեն կողմէ մեծարանք և յարգանք չլսանմ: Տեսնուած են ուրիշ շատ կիներ որ անշուք գասէ մ'առջև կալով ամենաբարձր սփեռներու մէջ փողփողեցան:

* Գաղղիական հին բանաստեղծութիւն, որ մի և նոյն յանգիւնքով բայց շինուած պաղերբութիւններէ կը բաղկանայ, և որոնք վերջը մի և նոյն պոէզիէն բոլոր միշտ:

Այս աշխարհիս մէջ ուրախութիւնը, երջանկութիւնն և փառութեամբութիւնը կը վերաբերին որոնց որ կրնան յաղթութեամբ ստանալ զանոնք: Եթէ բաղդին ճամբան լի է քարքարոտներով, ինչո՞ւ չխորտակեմ զանոնք: Կ'երթամ մոնեկու այն փառաւոր պապարեզն ուր պատկներ կ'ընծայուն յանգիւնութեան և քաջասրտութեան: Բարիզ փառասէրներուն աշխարհն է:

Եւ ահա պահ մ'ետք թանձր մուխի ամպ մ'իմաց տուաւ մեզ թէ Բարիզը մօտ հասած ենք: Նօդըր-Տամի աշտարակները հորիզոնին վրայ կը ծրարուէին:

Եւ ահա պահ մ'ետք թանձր մուխի ամպ մ'իմաց տուաւ մեզ թէ Բարիզը մօտ հասած ենք: Նօդըր-Տամի աշտարակները հորիզոնին վրայ կը ծրարուէին:

Եւ ահա պահ մ'ետք թանձր մուխի ամպ մ'իմաց տուաւ մեզ թէ Բարիզը մօտ հասած ենք: Նօդըր-Տամի աշտարակները հորիզոնին վրայ կը ծրարուէին:

Արագօրէն վեր ելնելով նախն տախտակամանին վրայ կեցայ ուսկէ շէնքերու ահաղին դէզ մը, քիւեր, զանդակատուներ, զմբեթներ, տուներ, փոքր աշտարակներ նշմարեցի որք կը խմբուէին, իրարու կը խառնուէին, տեսութենէ աներևոյթ ըլլալու չափ հեռաւորութեամբ կը տարածուէին՝ մերթ իրենց ահեղ զանգուածովը գետինը ճգմելով, և մերթ գէպ երկինք խոյս տալու համար գետնէն զատուելով:

Կը հիանայի, այս քարային աշխարհին, մարդկային փեթակներուն կը նայէի որոնց բղղումը մինչև մեզ կը հասնէր. կը հարցնէի իւրովի թէ արդեօք երազ մը չէի տեսներ, թէ արդեօք այս խորին և վեհաշուք ժխորը մեծաշէն քաղաքին ճանն էր ի՞նչ

բօք, և թէ արդեօք այս լայն և գեղեցիկ գետը մեզի անոր ներսը կը տանէր :

Արդէն կը հպէինք պատուարներուն :

Մեր աջ կողմէն սկսաւ երեւալ նոր պատնէշը, ապա Զինարանը, ապա իր պարտէզները, որոնց վերեւէն տխուր Պասթիլը իր սպառնալի աշտարակները և թնդանօթներով բեռնաւորուած ժայռերը ցոյց կը ար մեզ : Սէն գետին այս կողմը քարափանց անբաւ զիծ մը շինուած լմնցած է որ Սէն-Բօլի քարափէն մինչև Զինարանը կը տարածուի : Նաւը քով քովի խոնուած տուններու երկու կարգի մէջ տեղէն միշտ յառաջանալով արագօրէն անցաւ Մարնի կամուրջին կամարներուն տակէն : Հօգրիէթի երկայնութեամբը չուելով մեր ձախակողմն ունեցանք Միջնաքաղաքը, այսինքն դարերու այն սեւթոյր հին որորանը զոր գետն ամեն կողմէ կը շրջապատէ, իբր թէ ատենօք ուղած ըլլար տղայ Բարիպը քնացնել իր ջուրերու կարկաչումին ձայնովը : Նորէն տեսանք Նօդր-Տամ եկեղեցին, և անմիջապէս ետք նաև Սէն-Ժան Լէրօնի եկեղեցին, որու զանգակատան սրածայր փոքր բուրդը համեստաբար աներևոյթ կ'ըլլայ ամհաշէն աշտարակներու շուքին մէջ :

Վերջապէս անցանք Շաթրլէն, բարեկեցիկ թագաւորներուն հինաւորաց սպառաշատ, ապա նաւապետը նաւը դէպ աջ կողմն ուղղելով հասաւ դետեզը և մեզի կեցույց Բօն-Նէօֆի մօտ որ Բենի ջրարբին վերի կողմն է :

Արեւիկ հրապարակէն սկսեալ մեր երկու կողմէն ժողովուրդի ահազին բազմութիւն մը նշմարելու էինք : Բազմութիւնն ևս աւելի շատցաւ այն տեղն ուր նաւէն դուրս պիտի ելնէինք :

Բայց ոչ ոք համարձակեցաւ դուրս ելնելու :

Ի՞նչ կրնար ըլլալ այս ժողովուրդային աղմուկին պատճառը : չգիտէինք. բայց յայտնի էր թէ այն օրը բան մը, տարօրինակ և սոսկալի բան մը կ'անցնէր Բարիպի մէջ :

Նաւապետը դուրս ելաւ բազմութեան հետ խառնուելու և անդիկութիւններ ստանալու համար :

Քոպէէ մ'ետք նորէն նաւն եկաւ ահաբեկ դէմքով :

— Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ, հարցուցին ճամբորդները :

— Երեկ Լուվրի պալատին մէջ մարշալ տ'Անդրը մեղացե՛ր են, դոչեց : Այս ցիշեր պահնորդ ղնւորներ գաղտնապէս Սէն-Ժերմէն-Լօքսերուա եկեղեցիին մէջ թաղեցին իր մարմինը, և խաժամուժ ամբօխը դուշակելով թաղուած տեղը՝ պահ մ'առաջ դիակը դերեղմանէն հանել է, ուղիւն մէջէն կը քարշէ կը տանի և կ'ուզէ կախել սա կախաղանէն զոր Բօն-Նէօֆի վրայ կը նշմարէք :

Յոտից ցղլուխ սարսուռ մը զգացի : Մէն մի ճամբորդ ամեն կողմէ որոտացող ժողովրդային փոթորկին հետ նաև հազարաւոր ձայներէ կրկնուող աղաղակ մը կը լսէր որոշակի : Այս աղաղակն էր .

— Մեռնի՛ն Գօնչինիները :

Երբնէյի սեղանակիցները յիշեցի :

Երկու օր առաջ անոնք մի և նոյն սպառնալիքը կ'ընէին մի և նոյն համաձայն ատելութեամբ :

Մարշալ տ'Անդրը՝ որ Ֆիօրէնցացի ղեւանադիտի (diplomate) մը տղան էր՝ իր բախտաւորութիւնը կը պարտաւորէր Մարի տը Մէտիսիի որու հետն եկած էր այն իշխանահիին ամուսնութեանը ժամանակ : Թագուհին դայեկամանուղ քոյրն էր իր կինը՝ Լէօնօր Ալիկայի՝ որ անշուք տոհմէ էր. թագուհին շատ սէր ունէր Լէօնօրին վրայ և ուղեց Ֆրանսա բերել զան : Իրօք հետք բերաւ իր դայեկատոհմ քոյրը և շուտով կարգեց Գօնչինիին հետ որ իր սովորական դործերուն ծառայող ազնուականն էր :

Այս երկու բանասերներն այնքան ազդեցութիւն ունէին Մարի տը Մէտիսիին վրայ որ Անրի Գ. անդամ չէր կրնար դիմադրել այն ազդեցութեան : Ալիկայի բազմիցս խռովութիւններ հանեց թագաւորին և թագուհիին մէջ :

Անրի Գ. օր մը Լուվրի պարտէզին մէջ Գօնչինիին ցոյց տալով քանի մ'աղնուականաց, բտաւ .

— Եւր տեսնէ՞ք սա մարդը, ահա ան պիտի կառավարէ Ֆրանսան՝ մեզանքէս ետք, և զործերն աւելի աղէկ պիտի չեղթան :

— Անցադիր չունիմ, պատասխանեց Գօնչինի :

— Քանի որ չունիս, կը պարտաւորիս Լուվրը վերադառնալ, վսեմափայլ տէր : Պատուէրին կը հնազանդինք :

— Սրիկայ ես եղեր :

— Նաև դուն :

— Ծեծի տակ մեռցնել պիտի տամ քեզի :

— Սովորած ես այդ բանին :

— Բարկութենէս չվախնալով ինչ վտանգի ենթարկուիլդ չգիտեմ :

— Այո՛, մեծ ազդեցութիւն ունիս յարքունիս, խեղճ ժողովուրդին անտանելի ըլլալու չափ ազդեցութիւն ունիս . բայց ապրողը պիտի տեսնէ :

Ամբոխը դիտնալով թէ մարէշալն իր կառքին մէջն է՝ կ'սկսէր հալածուիլ . սկսաւ թշնամական խօսքեր ըսել մարէշալին և խնամակալուհիին դէմ :

— Չնայի՞ր թէ ինչպէս կը սիրուիք, ըսաւ Բիզար : Ինչ նայեցէք, շարայարեց ապա խօսքը քաղաքաւորներուն ուղղելով, հոս եկէ՛ք դուք և հորին վսեմափայլութիւնը թաղին ոստիկանութեան դործակալին տարէ՛ք : Եթէ թող տրուի իրեն դուրս ելնել առանց անցադրի, թող ելնէ և կորսուի երթայ :

Գօնչինի կատաղութեամբ կը փրփրէր :

Հարկ եղաւ ճամբայ ելնել և ոստիկանութեան գործակալին բնակարանն երթալ՝ դուռէն անցնելու հրաման ստանալու համար :

Խնամակալուհիին և թաղաւորին մինչև մայրաքաղաքը դառնալն իտալացիին իր կրած նախատինքը կ'ընելով համբերեց, վասն զի կը վախնար ապստամբութեան մը տեղի տալու . բայց երբ այս մասին ալ ամենևին վախ չունեցաւ, իր ծառաներէն եօթը կամ ութը հոգի կօշկարար Բիզարին տան բոլորտիքը դարանակալ կեցուց, և հրաման ստաւ անոնց որ ծեծելով մնացնեն զան :

Ծառաներն այնքան սաստիկ արագութեամբ հնազանդեցան այս հրամանին որ խեղճ բանորրը փողոցը ձգուեցաւ իբր մեռեալ :

Սակայն Բիզարի զանահար մարմինն առողջացաւ, և կօշկարարը Գօնչինիին ամենէն կատաղի թշնամին եղաւ :

Գօնչինի ամենուրեք իր ճամբուն վրայ կը հանդիպէր Բիզարին : Սա ստորին դասու ժողովուրդը մարէշալին կառուծին բոլորտիքը կ'ապստամբեցնէր : Այն օրն որ Գօնտէի իշխանը ձերբակալ եղաւ, Բիզար ուղղակի մարէշալին հոյակապ ապարանքը տարաբեռնակիրներու և բողբոռ խումբ մ'որք դուռերը խորտակեցին, սրահները աւերեցին, և կարասիներն ու աղամանդեղնները պատուհանէն դուրս նետեցին : Իտալացի զոգալով ապարանքին ծառաներու սենեկին մէջ պահուեցաւ ժողովուրդին խուզարկու թիւններէն ազատելու համար :

Այսպէս ուրիմն ա'նպրը մարէշալն ինչպէս պալատին, նոյնպէս և քաղքին մէջ ալ միայն թշնամի երեսներու կը հանդիպէր : Խնամակալ թաղուհին անգամ սկսաւ վրդովիլ :

Երբեմնակի ստուգապէս յորդորեց Լէօնօրը որ Ֆիօրէնցա վերադառնայ, հետն առնու տանի իր հարստութիւնը, նաև Էրիկը . սակայն անխոհեմը չհատապ վտանգին՝ առարկելով թէ թաղաւորն ոչ երբեք այնքան խնդումներս երեւած էր մարէշալին որքան այն ատեն :

— Մի վստահիր ստոր, թաղաւորը բան մը կ'ըսէ և հակառակը կը խորհի :

Այս եղաւ Մարի տը Մէտիսիին պատասխանը :

Իրօք ապրիլի 24ին Լուի ԺԳ. անկողնէն ելած միջոցին ստորադրեց իտալացիին բռնելու հրամանը : Գօնչինին ըստ սովորութեան երբ ժողովին կը դար, Լուվրի դաւիթին մէջ Վիթրիին հանդիպեցաւ որ պահնորդաց հրամանատարն էր, և որ խստիւ հրամայեց իտալացիին իրեն յանձնել սուրը :

Գօնչինի ուղեց զիմադրել . սակայն մի և նոյն պահուն հրաշէն մը պարպուեցաւ, և իտալացիին մեռնելով ընկաւ անշարժ :

Հրազէնին սլալթիւնը պալատին ամեն կողմն արձադանք գտաւ : Գրեթէ իսկոյն մայր-թաղուհիին բնակարանին մէկ պատուհանը բացուեցաւ, և Մարի տը Մէտիսի ինքն անձամբ երեւալով ահաբեկ ձայնով մը հարցուց թէ ինչ կար :

— Մարեշալը մեռաւ, պատասխանեց Վիթրի :

— Ապրիւս, դուք թաղուհին՝ դիակը նշմարելով, դուն ես մեռցնողը :

— Այո, տիկին :

— Մեռցնելու հրամանը ո՞վ տուաւ քեզ :

— Թագաւորը :

Մարի տը Մէտիսի պատուհանէն ներս քաշուեցաւ, և սկսաւ հերարձակ, գրեթէ իբր յիմար վաղել մօտակայ սրահներէն, յուսահատութեամբ գոչելով :

— Արդէն ըսե՛ր էի, արդէն ըսե՛ր էի :

Այս եղաւ մարեշալ տ'Անդրի տրամալի վախճանը : Պատմութիւնը սրտմտելով մարեշալին անամօթ բախտաւորութեան և իր ծայրայեղութեանց վրայ չհամարձակեցաւ իր պատիժը պարստուելու :

Դիակն օրն 'ի բուն նեղ խորշի մը մէջ կեցաւ, որ Լուվրի դռնակին տակի կողմը բացուած էր, և ուր կը կենային պահուողութիւն ընող զինուորները : Երեկոյեան դէմ կապերտի մը մէջ ծրարուելով պատգարակի մը վրայ գրուեցաւ և գաղտնապէս Սէն-ժէրմէն Լօքսէրուա եկեղեցիին երդիոններուն տակը թաղուեցաւ :

Քահանայ մը գերեզմանին եղբին վրայ ուղեց Փառքի քանդակը, սակայն երկու զինուոր իր բերանը գոցեցին :

— Լուէ, ինչպէս աւելորդ ժամանակ ունիս Աստուծու աղօթքը ընելու այդ անդամին համար :

Թէեւ թաղումը դադարի պահուած էր, բայց և այնպէս հետեւալ օրն եկեղեցին խուժեցին ճիշդ այն անձերն որք մարեշալին ապարանքը թաղեր էին : Նախ Սէր-ժէրմէն Լօքսէրուայի եկեղեցականներն ուղեցին պաշտպանել եկեղեցին, սակայն ժողովուրդը զօրաւորագոյն էր. ուստի տաճարն արշաւեց, դատաւ այն տեղը ուր գիշերայն փոսապեղները (fossoyeur) սալաքարերը հաներ էին, բացաւ գերեզմանը, բռնեց և դուրս քաշեց դիակը յաղթութեան աղաղակներ արձակելով :

Լուվրէն քանի մը զինուոր զրկուեցաւ մեծ վերակացուն առաջ նորդու թեամբ որպէս զի մարեշալին մարմինը բազմութեան ձեռքէն կորզեն, սակայն լոկ արտաքին ցոյց մ'էր այս :

Մեծ վերակացուն դռնակին տակը հասնեցաւ ետ մղուելու առանց մեծ դիմադրութեան :

Գտնուեցաւ իսկ պահանջներու ամբողջ խումբ մ'որ խռովութեան տեղէն անցնելով փութաց երեսունի չափ հրազենի պատրոյդ տալ ժողովուրդին :

Այս պատրոյցներն իրարու կցուելով դիակը կապելու և զայն տղմին մէջէն քաշքշելու ծառայեցին :

Ամբողջ հինգ անգամ Լուվրին բոլորովին ժուռածեց մարեշալին մարմինը՝ ամեն անգամ սոսկալի ունտ մնելով Ալիքիաի Լէօնօրին պատուհաններուն տակ կանկ առնելով : Վերջապէս անհնարին կատաղութեամբ վարակուած խաժամուժ բազմութիւնը դէպ 'ի Բօն-Նէօֆի (Նոր-Ամսօրջ) խուժեց մարմինը կապելու համար կախողանի մը զոր մարեշալն ինքն ամրաներէ 'ի վեր կանգնել տուած էր խռովարարները վախեցնելու համար :

Մենք ահա խռովութեան այս միջոցին Բարիզ հասեր էինք :

Ստանաբեկ քրտինքէ քունքս կ'ողորուէր :

Գարբիէլ Տըլօրմ և Յովսէփ Նոյնպէս վրդովեց էին. ինչպէս իմ, Նոյնպէս և անոնց ծունդերը ահաբեկ կը ծուռէին, և որոշեցինք մեր երեսը սքօղել այս սոսկալի տեսարանէն աղատելու համար :

Հինգ կամ վեցը մարդ՝ բազմութեան խիտ զանգուածը ճղքելու փորձը ունայնարար ընեւէն ետք եկան մի նաւը մտան, ուսկից աւելի աղէկ կրնային տեսնել ինչ որ Բօն-Նէօֆին վրայ տեղի կ'ունենար :

Այս մարդերը հօրս և Գամիւղարին սաստելով ըսին .

— Միթէ գեհնապարտ մարեշալին բարեկամներէն էք :

Անոնց մին տմարդութեամբ երեսս բանալով գոչեց .

— Նայէ՛, պզտիկ, նայէ՛. պէտք է գիտնալ թէ ժողովուրդն 'ինչպէս կը վարուի մատնիչներուն հետ : Աքանչելի է. ահա որտեղ

ներէն կը կապեն . ինչ շքեղ տեսարան : Բայց չնային , պղտիկդ դու , չնային :

Եւ թեւ կը շարժարէր իր կոպիտ և կոշկուած ձեռքովը :

Բռնագատուեցայ հնազանդելու : Մանաւանդ որ այս ամեն անձինք կրնային խիստ գէշ վարմունք մ'ունենալ մեզի դէմ :

Կախաղանք մեր առջէն էր . զիտկը գլխիվայր կախեր էին արդէն : Տեսակ մ'արիւնիթաթմա և սղմուտ մարդակերներ մասվաճառի երկայն դանակ մը բռնելով այս մարդկային գիակին վըրայ կը յարձակէին կատաղութեամբ :

Այդպիսի թէ պիտի նուաղիմ :

— Վայ , Բիգարն է ան , դոչեց այն մարդերուն մին որք մեզի կը բռնագատէին այս սոսկալի մանր պարադաներուն նայելու , սպասաւորներէն սաստիկ ծեծ ուտող կոշկարարն է ան . . . : Այո , ճշմարիտ ան է : Աեցցէս , Բիգար , կեցցէս :

Այս խօսքերն անմիջապէս տրձադանք դտան բազմութեան մէջ : Մոլեգնական ծափահարութիւններ որոտացին , և այս ահալին բազմութիւնը միաձայն դոչեց .

— Աեցցէս , Բիգար :

Կոշկարարը բազմութեան ընդհանուր ծափահարութենէն զըրգուելով գիակին կուրծքը ճգքեց , սիրտը կորցեց սուա , և հրաշէկ ածուխներու վըրայ դաւ զոր ուրիշ մարդակերներ պահ մը սուաջ բերեր և կամրջին պարխտլին վըրայ դրեր էին : Ապա սոսկալի կերակուրը բաւական խորոված սեպելով կարեց , սուաջին շերտը կերաւ , և մնացորդը իր մօտականերուն տուաւ :

Խուովութեան այս դազանային պարադան վերջ չառած ես արդէն նուաղեր էի :

Երբ սթափեցայ , նախն մէջ ալ միայն հայրս , Գամիւզարն և նաւապետին կինը կար որ անոնց հետ կ'աշխատէր զիս սթափելու :

Գամիւզար քովս ծռնդի վըրայ եկած՝ սաստկապէս կ'արտասուէր : Երբ աչերս բացի , ուզեց՝ զիս համբուրելով իր ուրախութեան բոլոր եռանդը ցոյց տալ ինձ : Խեղճ աղայ . իր բարե-

սրտութեան այս նոր ապացոյցն արդահատութիւնս զրգուեց : Սակայն զիս համբուրելու հոգէն ազատեցի զինքը :

Ար կարծէի թէ սոսկալի երազ մը տեսեր եմ :

Չորս կողմն նայելով կը փնտռէի այն բազմութիւնը , որու սոսկալի աղաղակները լսեր էի պահ մ'առաջ . դէպ 'ի Արէվի հրապարակը խուժած էր այն , գիակին կոճղը կախաղանէն վար առնելէն ետք , և զայն նորէն քաշքշելով տարած էր իր արիւնաբոյր շուայտութիւնը այլուր վերստին սկսելու համար :

Նաւապետին կինը մեզ՝ Սէն-Թօմա-Տիւ-Լուվրի փողոցը ցոյց տուաւ ուր էր տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոնին ապարանքը :

— Մեկնի՛նք , հայր իմ , դոչեցի :

Գամիւզար արդէն մեր սպասներով բեռնաւորուած էր : Գուրս ելանք նաւէն :

Գարրիէլ ՏըԼօրմին թեք ուժգնապէս բռնած կը քայլէի :

Բօն-Նօֆի անկիւնը դարձեալ ապիրատներու խումբ մը տեսայ , որք պահ մ'առաջ այն տեղն իսկ այրեր էին նահատակին քանի մ'անդամները :

Այս ապիրատներն ունկիով մոխիր կը վաճառէին :

Անոնց մին Գօնչինիին մարմնը կախաղանին կապած ըլլալը յայտնելով իր թաղիէ գլխանոցն անցորդներուն կ'երկնցնէր և անոնցմէ բան մը կ'ողեր պարոն մարէշալը Խեաժ ըլլալուն փոխարէն : Խեաքանչիւր ոք կը փութար բան մը տալու :

Վերջապէս Սէն-Թօմա-Տիւ-Լուվրի փողոցը հասանք :

Ցոյց տրուեցաւ մեզ կոմսուհիին տունը , և ստիպուեցանք երկար ատեն դուռը դարնել մինչև բացուիլը , վասն զի խուժանք նոյն թաղին մէջ խուովութիւնը սկսած ըլլալով յանկարծական իրողութիւններէ կը վախնային թաղին բնակիչները :

Վերջապէս կառնադուռին մէկ մարդի բարձրութեամբ վերի կողմէն տեսակ մը վանդակաւոր պղտի պատահանին բացուիլը , և ապարանի դռնապանին խաղաւարտով ծածկուած ուռեցիկ երեսին երեւալը տեսանք :

— Ինչ կ'ողէք , ըսաւ մեզ բոլորովին դերմանական արտասանութեամբ շեշտուած ձայնով մը :

— Տիկին Տը Սենթ-Էվրմոնը կ'ուզենք :
 — Ի՞նչ պիտի ընենք . . . : Ո՞վ էք դուք :
 — Անունս Մարիօն Տըլօրմ է , և նաևով եկայ հօրս և հե-
 տամորիս հետ :

— Չեմ ճանչեր :
 — Բայց կոմսուհին ինձ կ'սպասէ . իր սանն եմ :
 — Կեցի՛ր ուրեմն , երթամ նայիմ :
 Գոնապանը պատահանը դուցեց նորէն : Քանի մը ընդհան ետք
 նորէն եկաւ և փութաց ներս առնելու մեղի :

— Բիւր ներումն կը խնդրեմ , օրիորդ : Ըսուեցաւ ինձ որ շուտ ,
 խիստ շուտ վեր ելնէք :

Այսպէս ըսելով գոնապանը ցոյց կը տար ինձ շքեղադարձ
 սանդուղ մ'որ փառաւոր օթոյներով ծածկուած էր , և որու
 բազրոսներուն վրայ ծաղկաւէտ թուփերով լի արկղեր շարուած
 էին :

Ցաւալի յուզմանցս յիշատակը բոլորովին ելաւ մտքէս երբ
 սանդուղին գլուխը կայնած տեսայ շքեղապէս հագուած տիկին
 մ'որ թեքը կը բանար և ամենակաթողին կերպով մը կը ժպտէր
 ինձ :

Կնքամայրս էր այս տիկինը :
 Սիրտս ուժղնակի կը բխէր . արագօրէն վեր ելայ բազրոս-
 ներէն , և գացի կնքամօրս ոտքը նետուեցայ խնայն :

— Չէ , չէ , զի՛րկս , ծոցս նետուէ , սիրելի սղախիս , ըսաւ
 զիս վերցնելով և հաղարումէկ խանդաղատանք ցոյց տալով ինձ :
 Տե՛ս որքան աղւոր է . ի՛նչ կենդանի պոյներ . ի՛նչ սղախի սև աչեր :

Կոմսուհին անյապարար կը համբուրէր զիս :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ատի , օրիորդ . աղաչեցի՞ք քեզի որ ա-
 տանկ աղւոր ըլլաս , ինչո՞ւ նախ հրաման չառի իղմէ , չըսես ,
 . . . Գէթ անգամ մը կնքամօրդ խորհուրդ հարցնելու էիր . . .
 զիտնան որ նախանձոտ եմ ես . . . : Սա վիւրասօն խելք ունի՞
 եղեր որ զիս թողուց և զնայ խռովութիւնը տեսնելու : Սիրելի
 մարքիզը շատ կ'ուզէր այս բանը , և ահա բոլորովին ուրախ զուարթ

կը գտնես մեղի , աղջիկս : Ահա թաղաւորն աղատեցաւ մարէշա-
 լէն . . . : Բայց , Տէ՛ր Աստուած , աղէկ միտքս եկաւ . ո՞սկից
 անցար հոս գալու համար :

— Բօն-Նէօֆէն , կնքամայր իմ :

— Եւ տեսար . . . :

— Սոսկալի՛ իրողութիւններ :

— Որք սոսկում տուն քեզ . . . : Խեղճ՝ որդեակ : Բայց բան
 մը չսպասեցեալ քեզ , այնպէս չէ՞ : Ապիրատ մ'էր ան . արժա-
 նի եղաւ իր վիճակին . ա՛լ իր խօսքը չընենք : Վիւրասօ այս գի-
 շեր պիտի վերադառնայ : Ի՛նչպէս պիտի սքանչանայ վրադ , սի-
 բելի Մարիօնս : Բայց տես որքան սիրուն , որքան շնորհալի ես
 եղեր :

Բարեսիրտ կոմսուհին առանց յողնելու կը համբուրէր զիս :

— Հա՛ , ճանչցի՛ք քեզի , սիրելիդ իմ Տըլօրմ , ըսաւ ապա
 հայրս նշմարելով : Բարի եկար . տունս իբր քու տունդ սեպէ :
 Տակալին միտքս է այն համբաւաւոր անկումը որու շնորհիւ ճանչ-
 ւոր եղանք քեզի հետ : Անկից 'ի վեր նոյնպիսի կերպով դարձ-
 եալ չընկա՛ր :

— Չէ , տիկին . սակայն մեծ աղնութիւն մ'է այն անկումս
 յիշելդ , պատասխանեց հայրս . անկից 'ի վեր տասնութե՛ց տարի
 անցաւ :

— Տասնութեց տարին , սիրելիդ իմ Պ . Տըլօրմ , ծերութիւն
 կը բերէ մեզ :

— Ո՛հ , տիկին , միշտ առոյդ , միշտ ծաղկահաս ես . . . :

— Լուէ՛ , շողքորթ : Երկար ատենէ 'ի վեր հայելիս ատոր
 ներհակը կը հաստատէ . . . : Սո՛րբ Աստուած , ի՛նչ կը տես-
 նեմ , ըսաւ ինձ յանկարծ տիկին Տը Սենթ-Էվրմոն ցած կեր-
 պով և ահաբեկ ձայնով :

Յովսէփ Գամիւղար մեր սպասներուն հողօփն զբաղած ըլլալով
 դեռ նոր կը հասներ սանդուղին վերի գլուխը :

— Հետամուտս է ան , կնքամայր իմ :

— Այո՛ , իր հետամուտն եմ , կրկնեց Գամիւղար , անթերի

կոշտութեամբ մը բարև տալով: Տղայ մ'էի երբ, տիկին, բեր-
լինեան կառքով Շալոնէն անցաւ . . . հոգ չէ ուսկից անցնիլը .
շատ աղէկ կը ճանչեմ:

— Կա՛ւրը, բարեկամ:

— Ա՛չ, տիկին, քու վրայ է խօսքս: Հաճութեամբ կը տես-
նեմ որ դէշ չէ առողջութիւնդ: Ա՛ւր պէտք է գնել մեր սպաս-
ները:

— Ծառաներուս հրամանն տրուած է. հիմա ձեր տեղը պի-
տի տանին ձեզի. անդաւորուեցէք, պարոններ. ես սենեակս կը
տանիմ այս սիրելի որդեակը:

Եւ երբ մինակ մնացինք, կոմսուհին ըսաւ ինձ.

— Բայց ստուգասկէս հրէշ մ'է ան:

— Բա՛րէ, այո՛, կնքամայր իմ:

2

Կոմսուհին զիս այնքան շնորհալի կերպով ընդունած էր, զիս
վերստին տեսնելու ուրախութիւնն այնքան անկեղծաբար կը յայտ-
նէր որ պինդ շուտ ընտանի եղայ. չուշացայ պատասխանելու իր
քաղցր զգուանաց որոնցմով կը շոյէր զիս:

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրեմն կրնար քառսունէն մինչև քառսուն
ու հինգ տարեկան ըլլալ: Տակաւին շատ դեղանի երեցաւ ինձ
ան: Զէի դիտեր յարգուղարգի այն պղտի գաղանիքները, որոնց-
մով այն ժամանակ մեր սեռը կրնար խորշմները դոյել և ժամա-
նակին աւերումները ծածկել: Կնքամայրս խիստ դեղեցիկ մաղեր
ունէր տակաւին, և անտիական կանանց պէս զանոնք վեր կ'ընէր
իր ճակատին բոլորտիքը: Կայուածքը հրեշտակային քաղցրութիւն

մ'ունէր. կրնար ամեն միացեալ շնորհազեղութեանց տեղը բռնել
այն բարեսիրութեան հովն որ երեսին վրայ կը ծաւալէր:

Երբ իր սենեակը հասանք, նախ քաջ դիտեց թէ մի և նոյն
հասակն ունէինք, ապա հնչակը շարժեց, հինգ կամ վեց շքեղա-
ղարդ հագուստներ ուղեց, և ամենն ալ մի առ մի ինձ փորձել
տուաւ:

Վերջապէս անոնց մին ընտրեց որոշակի:

Գաւառական հագուստներու հանելով հաղայ երկնագոյն սնդու-
սէ՛ր քսա մ'որու շրջադրեւան առջևի կողմէն կը բացուէր: Բո-
ւային լանջակալն և բաճկոնակը զարդարուած էր թեթեւ տառն-
ներով որք վայելչութեամբ մէջքին բոլորակերը կ'ընկնէին: Սա-
կայն կը պարտաւորիմ ըսել թէ այս նոր հագուստին ամեն մասե-
րը հաւասարապէս հաճելի չեղան ինձ: Պարանոցի բարձրաձև զար-
դերն ըստ իս կուրծքը անշնորհ կերպով մը կը ծածկէին: Ան-
կից 'ի վեր պարանոցի այն բարձրաձև զարդերը աներեւոյթ ընե-
լու նպաստեցի:

Սենեկի սպասուհիները գլուխս շտկեցին:

Երբ աւարտեցին գլխիս յարդնուղարդը, կնքամայրս անոնց մե-
կին տուաւ հին լաթերս, ապա ձեռքս բռնեց, զիս ոտք հանեց,
քայլեցուց, աջ կողմը, ձախ կողմը դարձնել տուաւ, և յան-
կարծ իր զարմանքը յայտնեց:

— Ի՛նչպէս լաւ կ'երթայ իրենն այս հագուստը, դուչեց. ի՛նչ
ընտիր կերպարան, ի՛նչ զմայլելի մարմին: Սիրելիդ իմ պղտիկ,
այսօրէն իսկ կրնաս արքունեաց պարահանդիսի մը զարդն ըլլալ:
Առաջին պարահանդիսին՝ որ պիտի տրուի՝ իրր ազգականուհիներ-
ուս մին ընդունել պիտի տամ քեզի, և կ'երդնում թէ հետս
պիտի դաս:

— Արքունեաց պարահանդէսը, կնքամայր իմ, արքունեաց սր-
բահանդէսը պիտի երթամ:

— Եւ աղւորներուն յետնագոյնը չպիտի ըլլաս: Համբուրէ՛ զիս:
Յօժարակամ հնազանդեցայ:

Կոմսուհին զնաց հովհար մը բերաւ և ձեռքս տուաւ, զոյն

դործածելու կերպը ցոյց տալով : Մքանչելի տրամադրութիւնն ունէի . այնպիսի հաճելի , այնքան սիրուն պէտքերով թեամբ մը կտրտուեցայ որ կոմսոհին արմանալով կը զարմանար :

Թեթե նախաճաշիկ մը բերուեցաւ ինձ ընթերցիկն սպասելու համար : Մինչդեռ նորինջ և շաքարեղէն կ'ուտէի , տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոն ըսաւ .

— Աղէկ միտքս եկաւ . ինչ պիտի ընենք հետամուտդ արտաքին տեսլու համար :

— Չգիտեմ , կնքամայր իմ . յոյսս քու վրայ դրի :

— Բայց , պղտիկ խեղդ , ինչո՞ւ յայտնապէս չմերժեցիր և հոն չթողուցիր զինքը :

— Անկարելի էր , կնքամայր իմ :

Եւ պատմեցի իրեն այն չքաւորութիւնը որ շարունակ կը տիրէր հայրական տան մէջ , օժիտս սղահելու և աւելցնելու մասին հօրս տարած ազնիւ հողը , առանց փուլ մը ծախս ընելու օժտիս սահմանուած ոտակէն , թէ և ընտանիքս նեղութեան և աղքատութեան մէջ ըլլար . նոյն դումարը իրեն համար սղահելու առաջարկութիւնս մերժելը , և՛ իբր վճռողական պատճառ՝ այն տեսակ մը պատուոյ խոստումը որով ընտանիքս Գամիւղարին հետ կը կապուէր :

— Միակ յոյսս դուն էիր , կրկնեցի : Աղէկ յաջողեցայ հայրս ինձ կողմնակից ընելու , սակայն իր խօսքն ոչ այնքան կ'անցնի կնիկին քովը : Մայրս կ'իշխէ իր վրան : Եթէ մերժէի , մայրս անողոքելի որոշում մը ցոյց պիտի տար ինձ : Իր սիրտը՝ զոր աշխատութիւնն և վիշտը դառնութեամբ համակած է՝ չպիտի կրնար հասկնալ դժկամակութիւնս , և ենթադրելով թէ՛ ինչպիսի իմ նամակ գրած ըլլայի , Գամիւղարին հետ կարգուելու մեծ վտանգին մէջն էի :

— Մայրդ ուրեմն ամենեւին չնայած էր այդ կնախնդրին երեսը . . . :

— Ներէ . . . : Բայց սովորութիւնը : Ընտանիքիս մէջ զրեթէ զեղեցիկ կը համարուի ան :

— Իրաւ է որ չքեղ տղեղութիւն մ'ունի ան , գոչեց կոմսոհին քահ մը ձգելով :

— Ծնողքս հարկաւ սա պատասխանը պիտի տային քեզ . «Մարիօն ուղիղ դատողութիւն չունի . զինքն ուզողն ամեն ուզողներու պէս բան մ'է . իրեն համար խիստ օգտակար ամուսնութիւն մ'է այս» . և կրնաս երեւոյցել թէ դեռ ուրիշ ինչեր պիտի գրէին : Ուստի ինքնովին ըսի . Լաւագոյն է Բարիդ երթալ և դատին վերաբերող բոլոր թուղթերը տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոնին առջևը դնել որպէս զի օգնութիւն գտնէ դատը զիտութեամբ կտրելու :

— Այն ատեն ինձ գրեցիր , այնպէս չէ :

— Այո , կնքամայր իմ . պատասխան գրեցիր , և ահա եկայ : Ներումն կը խնդրեմ Գամիւղարը հոս բերած ըլլալու համար :

Այս պատասխանը տալով ելայ այն սեղանէն ուր նորինջ կեբեր էի , և եկայ կոմսոհին քովը նստայ այնպիսի կերպարանով որ անոր քրքիջները կրկնապատկեցին :

— Վերջապէս , ըսաւ , նպատակիդ հասնելու համար ինչ կերպով պիտի շարժինք :

— Գժուարին է խնդիրը : Հայրս մեր մեղուկիցն է , բայց կը զարհուրի երբ միտքը կը բերէ թէ՛ կինը կրնայ իմանալ իր մեղսակցութիւնը . եթէ իմանայ , իր դործը շատ գէշ պիտի ըլլայ : Ես կ'ուզէի ճարակութեամբ մը Գամիւղարը դնել այնպիսի կացութեան մը մէջ որ ինքնին հրաժարի այս ամուսնութենէն :

— Ինչ աղւոր կը խօսիս , սիրելիդ իմ . թէ և կին , բայց պաշտելի Մարիամէլ մ'ես : Տէ՛ , խօսէ նայիմ , խրատ աւուր , ապահով եմ թէ արդէն խիստ հանճարեղ միջոց մը պատրաստած ես մտքիդ մէջ :

— Այո , կնքամայր իմ :

— Ըսէ՛ , նայիմ , մտիկ կ'ընեմ :

— Եթէ տեղդ ըլլայի , հետամուտս կանչել կը տայի :

— Հատ աղէկ :

— Եւ կ'ըսէի իրեն . «Պարոն , կը սիրեմ ամուսնիս» :

— Իրաւ է .

— «Կ'ուզեմ հոս քովս պահել, ընկերութեանց մէջ նետել զան» :

— Ինչո՞ւ չէ :

— «Հետեաբար իրեն պէս կը պարտաւորիս համակերպիլ ալ Շաւրաները չվերադառնալու և Բարիզ մնալուն» :

— Այդպէս Բարիզ ինչպիսի ընտիր ապրանք մը ստացած կ'ըլլայ :

— «Այսօրէն սկսելով գեղեցիկ ձևեր և դեղեցիկ խօսուած ուսնելու պիտի հետեիս, հաղուստդ պիտի փոխես, բարքդ պիտի ուղղես և վերջապէս պիտի ջանաս անթերի պարոն մ'ըլլալուն» :

— Վիպասանութիւն կարդացած ես, օրիորդ :

— Այո, կնքամայր իմ :

— Շարունակէ :

— Գամիւզար աղէկ պիտի զուշանայ պատասխանելու. «Տիւկին, շատ տղեղ, շատ կարճամիտ եմ, հետեաբար երբեք չգիտի կրնամ կենցաղավար մարդ մ'ըլլալ» :

— Անշուշտ ամեն մարդիկ, այս անշուշտ մնացած արարածներն անգամ ինքնասիրութիւն ունին :

— Պիտի ուղէ խրատներուդ հետեիլ : Այն ատեն, կնքամայր իմ, պիտի ըսես նաև. «Պարոն, այդպէս շուտով հնազանդիլդ սաստիկ ուրախութիւն կը պատճառէ ինձ, և սանուհիս վրայ ունեցած սէրդ պիտի չափեմ ջանադրութիւններովդ զոր պիտի ընես արժանի ըլլալու համար այն նոր ընկերութեան ուր պիտի տանիմ թէ քեզի և թէ զան» :

— Հա՛, պզտիկ շուտիկ, դեռ ինչեր ըսելդ այժմէն դիտեմ :

— «Վաղուանէն սկսեալ պիտի բարեհաճիս քերականութեան դասատու մը բռնել» :

— Աղէ՛կ. ճիշդ Վօկըլա այս դիշեր մեզի հետ պիտի ընթրէ. ակնջին կամաց մ'երկու խօսք պիտի ըսեմ :

— «Նաև լեզուագիտութեան դասատու մը» :

— Երկու, սիրելիդ իմ. իտալերէնն և սպանիարէնն այսօր ամենահարկաւոր են. յարգունիս. Մարի տը Մէտիսի առջիւր չմոռ-

ցաւ երբեք, և մեր թագուհին՝ Ան տ'Օթրիշը միշտ երկրորդը կը խօսի :

— Նաև ղինավարժութեան դասատու մը» :

— Շատ պէտք է, որպէս զի կարող ըլլայ իր ամեն ոսոխները մեռցնել : Թշուաւը շատ մենամարտութիւններ պիտի ունենայ :

— Նաև պարի դասատու մը» :

— Իր սրունքը ուղղելու համար : Մարիօն, փոքր ինչ ծուռ չե՛ն օրունքը :

— Շատ իսկ են, տիկին կոմսուհի : Արդ հետամտիս կերպարանքը անգամ մը քննողը կը զուշակէ թէ ան երբեք յաջողակութիւն պիտի չունենայ ոչ գիտութեանց և ոչ ճարտարութեանց մասին : Ասկից 'ի զատ հոգ պիտի տանիք զինքը բժիշկի մ'ամենասաստիկ հսկողութեանը ներքե դնել. այս բժիշկն անոր մէջքը քիչ մը նրբելու և երեսին կաշին քիչ մը կակղելու համար պիտի պատուիրէ խիստ քիչ ուտելու և ամենակն չխմելու :

— Աստուած իմ. միթէ հետամուտդ իր թանկագին յատկութեանցը հետ . . . :

— Նաև խման է, կնքամայր իմ. անասելի կերպով կը սիրէ ոգելից ըմպելիքը :

— Բայց չըսեն թէ այդ տղան հաղուագիւտ գանձ մ'է եղեր :

— Երևակայէ թէ ո՞րքան պիտի նեղանայ : Եթէ կարելի է, պէտք է որ օրը տասնուհինգ կամ քսան զանազան դասեր ունենայ, շուարի մնայ այս ամեն դասերուն մէջ, իտալերէնը պարին, սպանիարէնը ղինավարժութեան հետ, վերջապէս միւս դասերը նոյնպէս իրարու հետ շփոթէ : Աւջի օրը պիտի համբերէ. երկրորդ օրը պիտի զայրանայ, երրորդ օրը պիտի խորհի, և չորրորդ օրը պիտի զայ հրաման խնդրէ քեզմէ Շալօն վերադառնալու :

— Առանց քեզի :

— Անտարակոյս : Մեկնելէն ետք հրաման պիտի տաս հօրս որ օժիտս ինքն առնու. Գամիւզար վարոցակիր նուիրակ պիտի անուանի, ես քովդ պիտի մնամ, և իւրաքանչիւր ոք գոհ պիտի լինի :

— Բայց ուսկէ՞ քաղեցիր այդ ամեն խելքը, սիրուն շուտիկ ։
 — Քեզի տեսնելու հաճոյքն է ինձ խելք տուողը, կնքամայր իմ ։
 — Զգուշացիր, հիմա գոգուանքով կ'ուտեմ քեզի . . . : Հա՛, բռնէ նայիմ, մոռցեր էինք երաժշտութեան դասատուն ։

Կոմսուհին հազիւ ըսած էր այս վերջին խօսքը, և ահա սպասաւոր մ'ըսաւ ։

— Պ. Վալէ՛ Տէպարօն եկաւ ։

Կերասի մը պէս կարմրեցայ, և հովահարս օթոցին վրան ընկաւ ։ Բարեբաղդաբար կոմսուհին չնշմարեց այլայլումս ։

Այցելուն կը մտնէր ։

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն այցելուին երկնցոյց իր ձեռքը, զոր փաստաբանը խիստ շողքորթութեամբ շուրթերուն տարաւ, ապա կոմսուհին դռնէն ։

— Ահա երաժշտութեան դասատուն ալ գտանք, Մարիօն ։ Տէ Պարօ առաջին կարգի ֆլահար մ'է. դաս պիտի տայ հետամտիդ . . . : Այնպէս չէ՞, սիրելիդ իմ Էմմանուէլ ։ Սանուհիս կը ներկայիմ քեզ ։

Տէ Պարօ առջեւ խոնարհեցաւ իրր բոլորովին անձանօթ անձի մ'առջեւ ։

— Եկեր ես, Էմմանուէլ, բայց մեր դատը, հարցուց կոմսուհին ։

— Վաստկուեցաւ, գեղանի տիկին ։

— Հակառակորդս ծախսը պիտի վճարէ՞,

— Հարկաւ ։

— Բայց կը խորհիմ որ, դռնէն կոմսուհին, այսօր յիշաւ երանութեանց օրն է ։ Օ՛հ, համբնք միասին, այս առտու կ'իմանամ թէ մարէշալը մեռաւ . . . մէկ, ապա սանուհիս եկաւ . . . երկու, դատս վաստկեցայ . . . երեք, Չորրորդը պիտի գայ թերեւ ։ Առ այժմ ընդունէ շնորհատրութիւններս, Էմմանուէլ ։ Ինչպէս միշտ ըսեր եմ հօրդ, արժանիք ունիս, և եթէ խոհեմութեամբ խրատներուս ուշ դնէիր . . . :

— Միթէ պարտքս չէ՞, տիկին ։

— Կը հրաժարէիր անհեղեղ սովորութիւններէդ, այն ամեն զբօսանքի ընկերներէն որք կը խանդարեն քեզի ։ Ստուգապէս կ'աշխատէիր երեւելի փաստաբան մ'ըլլալու, և՛ պարկեշտ ու ջերմեռանդ ընտանեաց վստահութիւնը դրաւելու համար՝ ալ արձակ համարձակ չէիր յայտներ մանաւանդ այն առաստուածութեան սկզբունքը, զոր կը յայտնես, կ'ըսեն, ինչ ինչ գաղտնի շուայտութեանց մէջ ։

— Կոմսուհի՛, կոմսուհի՛, զրպարտիչներն ասկից անցեր են, զոչեց Տէ Պարօ խնդալով ։ Զիս Էբրընէյ ղրկեցիր անոնց ունկնդիր ըլլալու համար, մատնութիւն մ'է ատի ։

— Կատակ չեմ ըներ, Էմմանուէլ ։

— Ոչ ալ ես ։ Կ'երդնում թէ խաբեր են քեզի. յիս կը տեսնես աշխարհիս ամենէն կարգասէր, ամենէն աշխատասէր և նուազագոյն ամբարշտ մարդը ։

— Ո՛հ, նայէ՛ սա խաբերային, ըսի մտապէս. տես ինչպէս կը համարձակի անամօթաբար սուտ խօսելու ։

Եւ հովահարովս երեսս դռնէն, վասն զի ծածկապէս ինձ ցաւաղին ակնարկութիւններ կ'ընէր որոնց առջեւ ալ չէի կրնար ծանրութիւնս պահել ։

Սակայն բաւական սաստիկ անհանդստութիւն մ'ունէի ։

Տէ Պարօ իր պահ մ'առաջ ըսած խօսքերովն անթերի կեղծաւորութեան ճամբայ մը բացած էր մեզ, ուր նախ և առաջ զայթելու վտանդին մէջն էինք, եթէ հայրս և Գամիւղար պանդոկին մէջ մեր իրարու հանդիպիլը և Տէ Պարօյին օր մը նաւով հետս ճամբորդութիւն ըրած ըլլալը երևան հանէին ։ Սակայն Տէ Պարօ Մօյի մէջ մեզի ձգելէն առաջ զանոնք հրաւիրած էր լոնտոն, ըսելով թէ տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն շատ պիտի դժգոհէր եթէ իմանար թէ ինք սուրհանդակի հետ չուղևորած և ուղղակի չվազած էր գատին բարեբաղդ ելքը անոր իմացնելու ։

— Հարկաւորութիւն ունիմ հատալու քեզ, Էմմանուէլ, ըսաւ կնքամայրս, զիտես թէ որքան հոգի տարած եմ միշտ ։

Ծառան զրան վարադոյրը նորէն վեր ընելով դռնէն մեր ականջն անցնաւ ։

— Պ. Տը Վիլարսո մարքիզը :

— Լուսթին . . . ըսաւ կոմսուհին :

Լուսթին հրամայելու ատեն ինձ կը նայէր և շուրթերուն վրայ մատ մը կը դնէր :

Ես տեղէս չէի շարժեր :

Յիսնամայ մարդ մ'երեցաւ, որ տակաւին առոյգ, պշրասէր, բոլորովին քաջակազմ և երիտասարդ էր՝ իր ալեւոր պեխերուն և ճակատը գոցող սպիտակ մազերուն հակառակ :

— Յաղթութիւն, գոչեց՝ իր ծփուն փետուրներով զարդարուն փեղոյրը վեր նետելով և ապա զայն նորէն բռնելով իր երկայն և ոսկեղուն դաւաղանին ծայրովը : Օ՛ն, ինձ նայէ՛, կոմսուհի, յաղթողի մը կերպարանքը չունիմ :

— Ո՛ւսկէ կը գաս, մարքիզ. խուժանը վերջապէս հանդարտեցա՛ւ :

— Լուէ, լուէ, ա՛լ խուժանի խօսք չընենք : Գիշերուան ժամն ութուկէս է. կ'երեւակայես թէ յոյնեցայ խռովարարներուն ետնէն երթալով մինչև Պասթիլ ուր հիմա մարէշալը պարել կը տան : Չէ՛, սիրելի բարեկամուհիս, չէ՛ : Լուսթին պալատը կեցայ ուր պատիւ ունեցայ թագաւորին հետ խաղալու սկիզբ ընել :

— Իրա՛ւ, հարցուց կոմսուհին :

Պ. Տը Վիլարսո յարմար դատեց նորէն դէպ 'ի ձեզունը զրկել իր փետրազարդ գլխարկը, և երկրորդ անգամ գոչել .

— Յաղթութիւն, յաղթութիւն :

— Ուրեմն խիստ բարեբաստ բա՛ն մը պատահեցաւ քեզ, մարքիզ :

— Անշուշտ . . . անուղղակի կերպով . . . : Գործն աւելի քեզ կը վերաբերի քան թէ ինձ, կոմսուհի :

— Դարձեա՛լ. ուրեմն ահա չորրորդը, գոչեց կոմսուհին ծափ զարնելով : Տէ՛, խօսէ շուտ, հոգիս մի՛ հաներ :

— Համբերէ՛. կարգաւ խօսիմ : Թագաւորն որ տարիէ մ'ի վեր ինձ երեսը կը կախէր շնորհիւ այն . . . բայց ա՛լ մեռաւ . . . թող շուտիկին բերանն երթայ, այս է միակ փափաքս . . . թագաւորը,

կ'ըսեմ, զիս սրահին մէջ տեսնելով, եկաւ ուսիս զարկաւ . . . :

— Մարքիզ, մարքիզ, մի՛ այդքան շաղկրատեր. մանր պարպանքը ուրիշ անգամ կը պատմես մեղ : Կարեւոր կէտը ըսէ՛. չորրորդ երանութիւնս կ'ուզեմ, շուտ կ'ուզեմ :

— Բայց համբերէ՛ քիչ մը . . . : Թագաւորն այսպէս մտերմաբար ուսիս կամաց մը զարնելէն ետք ըսաւ ինձ. «Գո՛ն ես, Վիլարսո, ուրախ եմ քեզի տեսնելուս» : Ե՛, ի՛նչ կը խորհիս, կոմսուհի :

— Կը խորհիմ որ . . . անտանելի՛ ես, ըսաւ կոմսուհին ոտքովը գետինը զարնելով :

— Բայց այժմէն կ'իմացնեմ որ եթէ մտիկ չընես, բան մը չպիտի դիտնաս : «Պահնորդներս պահ մ'առաջ ձերբակալ ըրին սա ապիրատ իտալուհին, շարայարեց Լուի ԺԳ. (մարէշալուհին կ'ակնարկէր) . չպիտի հաւտաս թերևս, Վիլարսո, եթէ ըսեմ որ իր խշտեկին մէջէն երկու միլիոն ֆրանքի արժողութեամբ աղամանդեղէն գտնուեցաւ» : — Վեհափառ տէր, գոչեցի, ատի մեծ զարմանք չտար ինձ. ուրիշ շատ գողութիւններ ալ ըրին» : — Այնպէս չէ՛, կրկնեց թագաւորը, խայտառակութիւն մ'է ասի : Կ'երդնում թէ Կալիկաին դահիճին ձեռքովը պիտի մեռնի, և եթէ մեր մայր տիկինն այս մասին դիտողութիւն մ'ընէ, զինքը ֆիօրէնցա պիտի զրկենք որ երթայ հոն դանդա՛տի : Աղէկ միտքս եկաւ, մարքիզ. անցեալ տարի աղաչե՛ր էիք մեզի որ մեր պահնորդներու մէջ տեղակալութեան պաշտօն մը շնորհենք Սէնթ-Էվրմոնի իշխան՝ Մարդրիս Տը Սէն-Տընիին որ քու փոքր հօրեղբորդիդ է . . . :

— Կարելի՛ է ատի . . . Նորին Վեհափառութիւնն ըսա՛ւ այդ բանը, Վիլարսո :

— Հապա կը հարցնես, անշուշտ ըսաւ, տիկին :

— Բարեկամ, բարեկամ, ո՛րքան շնորհակալ եմ քեզմէ . . . զաւկիս պահնորդներու խումբ մը տրուի՛. համբուրէ՛ զիս, Վիլարսո . . . դուն ալ համբուրէ՛, Էմմանուէլ. հապա դո՛ն, սէրելիդ իմ Մարիօն, եկո՛ւր դուն ալ . . . : Զաւակս է ան ոքո՛ւ

Թագաւորը . . . : Բայց մոռցեր էի քեզ ըսել, Մարիօն, այո՛, զաւակ մ'ունիմ . . . սրիկայ մը . . . խեղճդ իմ, Մարիօն, դեղեցիկ ասպետ մը, որ զմայլելի դէմք և խիստ լաւ կերպարանք ունի, բայց այնքան ստակո կ'ուտէ որ ամիսէ մ'ի վեր զինքը Գութանսի երկիրս մինակ ձգեցի իր կառավարչին հետ : Սակայն մօտերս պիտի գայ . . . : Պիտի տեսնես թէ ինչպէս խեղճնի է ան . . . : Ուստի կը սիրեմ զինքը, բայց քեզի տուած չափ երես չեմ տար իրեն, վասն զի կրնայ պինդ շուտ երես առնուլ զգուանքէս . . . : Խո՛ւմք մը, Վիլարսօ : Բայց ատի շատ սուղի պիտի նստի ինձ . մեր երիտասարդ զօրականը և իր հետագաները կ'ուզեմ շքեղապէս հանդերձել . . . : Ա՛խ, բարեսիրտդ իմ Էմմանուէլ, շատ աղէկ ըրիր ինձ հարիւր հազար ֆրանք շահել տալով, ամենն ալ այս պատրաստութեան պիտի երթայ :

Կոմսուհին ուրախադին կ'արտասուէր : Յանկարծ սկսաւ խնդալ խեղ մը պէս և վազեց Վիլարսոյին քովն որ դեռ նոր նշմարեր էր զիս, և բոլորովին կը դառնար անհանգարտ կերպարանով :

— Վերջ պիտի տամ, դուչեց կոմսուհին . նայուածներովդ կը վախցնես այդ մանկուհին . . . : Չտեսնե՞ս թէ ինչպէս կարմրած է, ինչպէս վար կ'ընէ արտեանունքը . . . : Մարքիզ, մարքիզ, այդ բնութիւնդ երբեք պիտի չփոխես :

— Ներէ՛, տիկին, ինձ այնպիսի բաներ կ'ըսես . . . : Օրիորդն օտարական ըլլալով . . . :

— Աղւոր է :

— Շատ աղւոր . բայց յանդիմանութիւններդ անիրաւ են : Խիստ բնական բան է որ . . . :

— Համբուրես զինքը, Վիլարսօ . լաւ, կը հաւանիմ որ համբուրես : Մանաւանդ թէ կատարեւապէս իրաւունք ունիս պաղնելու :

— Իրաւունք ունիմ, մրմառաց մարքիզը ծիծաղելի շուարումով մը :

— Այո՛, կնքահայր իմ, ըսի քովն երթալով :

— Կնքահայրդ, դեղանի աղջիկս :

— Անշուշտ : Որորանիս քով ապրածս պարեցիր :

— Պարեցի . . . : Բայց աղէկ ըսիր . . . կը յիշեմ . . . այո՛, միտքս եկաւ . կը յիշեմ Զվիցերիէն մեր վերադարձը, Շալօնը, նուիրակը, իր ձին, հովուական աիկը, մկրտութիւնը . . . :

— Իւ ճաշը, մարքիզ :

— Այո՛, տիկին, ճաշն ալ . . . : Ի՛նչ, այս զմայլելի օրիորդը . . . :

— Մեր սանուհին է . բերել տուի զինքը . ալ հոս պիտի մնայ : Ասի իմ կողմէ քեզ պատրաստուած յանկարծական ախորժելի խաղ մը չէ՛, Վիլարսօ :

Կնքահայրս առանց ամենեւին պատասխան տալու անթիւ համբոյրներ առաւ իզմէ այնպիսի եռանդով որ բաւական վտանգաւոր էր և որմէ ծաղկահաս փաստաբանը խիստ սաստիկ դոհունակութիւն մը չէր զգար :

Ուրիշ անձեր ալ եկան ներս մտան :

Տիկին Տը Սէնթ—Էլիզաբէթ իր սղուն շնորհաւոր պաշտօնը առնոց իմացուց : Հանդիսաւորապէս իս ներկայեց նորեկներուն . ապա Գաբրիէլ Տըլօրմին, նոյնպէս Գամիւզարին չերեւալուն վրայ զարմանալով ծառայ մը զրկեց որ դանոնք փնտռէ :

Իսկոյն հետամուտս սրահները մտաւ ծիծաղաշարժ կերպով մը, որու վրայ իւրաքանչիւր ոք ճայթելու չափ պիտի խնդար հարկաւ եթէ հայրս անորմէն առաջ գալով բան մը չըսէր կոմսուհին աւանջին :

Ուստի կոմսուհին փութաց պատուիրելու մեղ որ մեր խնդու կը բռնենք, և Գամիւզար եկաւ երեցաւ ամենատարօրինակ հագուստով մը :

Գամիւզարին գլուխը դեղնորակ գլխարկ մը կար որ Լուի մետասաներորդի իշխանութեան ժամանակ Տէ Լօմար փողոցին հրէաներուն մէկինն էր անշուշտ : Իր սովորական հագուստին միւս մասերուն յաջորդեր էին անօրինակ այլանդակութիւն մ'ունեցող զգեստներ, և մայրաքաղաքին հնավաճառները կարծես գրաւ բռնեք էին մեր առջև գնելու երկու դարէ 'ի վեր մոռցուած բոլոր նոր

բաձևութեանց օրինակները : Գաբրիէլ Տըլօրմի դժբաղդ դպիրին վիզը կորսուած էր սոսկալի դանդուր փողակապի մը մէջ, և իր խոյրին պէս դեղնորակ վերարկու մը հաղած էր կարմիր բաձկոնակի մը հետ որ երկայն տառններ և ուռեցիկ թեղանիք ունէր, և որ հաւանականաբար առնեօք՝ տօնախմբութեանց օրեր՝ մեր հին թաղաւորներուն մէկ խնդը զարդարելու սահմանուած էր : Այս ամենէն ՚ի զատ մէջքը կապած էր նաև դօմէշի կաշիէ լայն դօտի մ'որմէն յանձափս երկայն սուր մը կախուած էր : Գեղին և Ես կապելով խառնուած մաղերու հիւսակներ, յարկի քարի դոյն թունցող փոկաւոր դուլպաններ և նաւապուկի նման մուճակներ այս այլանդակ հազուադէպ կատարելագործներ էին :

Այս կերպով հազուելու դադարաւոր հետամտիս տրուած էր կոմսուհիին սենեկապանուհիներուն մէկէն, որ Թերէզա Պիւլման անունով գերմանացի չարաճճի աղջիկ մ'էր :

Թերէզա ապարանքին Պիւլման անուն գոնապանին աղջիկն էր : Երբ ակ զգեստներս փոխեր էի, Թերէզան՝ բնութեամբ բաւական հետաքրքիր ըլլալով՝ ցանուցիր փայտները ծալելու և զանազան բաներ մօտակայ զըրոյցաւոր պահարանի մը մէջ կարդալ գնելու պատրուակով մեր բոլորտիքը կը թափաւէր : Չարամիտ աղջիկն ամենևին մեր խօսակցութիւնը չլսել ձեռնցնելով՝ կատարելապէս լսեց : Ուստի մտքին մէջ բոլորովին ծիծաղաշարժ նպատակ մը կազմուեցաւ :

Թերէզան վար իջնելով սկսաւ Գամիւզարը փնտռել :

Մինչդեռ հայրս կը տեղաւորուէր այն սենեկին մէջ որ իրենց ցոյց տրուած էր, Յովսէփ՝ գոնապանին կարմիր և զուարթ դէմքը տեսնելով և կանխաւ բարեմիտ մարդուն վրայ անշուշտ համակրութիւն զգալով անոր հետ բարեկամութիւն հաստատելու փորձ մ'ըրաւ և յաջողեցաւ ամենապարզ միջոցով մ'որ կ'ողորբէր իր ու միանգամայն գոնապանին յօժարութիւնները, այսինքն մօտակայ կապելայէ մ'երկու սրուակ պուրիօնի հին դինի բերել տուաւ :

Թերէզան հետամտիս հանդիպելու համար հայրական օթեկէն անդին չգնաց, ուր գրեթէ ժամէ մ'ի վեր Գամիւզար ու Պիւլման

միասին կը տրինկէին այնպիսի մտերմութեամբ որ ապագային նկատմամբ շատ բարեգուշակ էր :

Սակայն իրենց խօսակցութիւնը շատ զանազանութիւն չունէր : Պիւլման՝ նստելով Յովսէփին ըսաւ .

— Ո՛րիւն է կը դաք :

— Շալօն-Սիւր-Մարնէն :

— Շատ աղէկ . . . : Ես Շելլեստաթին եկած եմ . . . : Խմնք : Եւ իրօք սկսաւ խմել առանց աւելի խօսք ըսելու, բաւական համարելով դոհունակութեան ծիծաղելի շարժում մ'ընելը երբ իր դատարկ սկահը սեղանին վրայ կը դնէր :

Հետամուտս քառորդէ մ'աւելի աշխատեցաւ հանձարեղ խօսք մը գտնելու որպէս զի այս լուրթեան կապը խղէ, և վերջապէս սա ծաղրալի հարցումը ըրաւ Պիւլմանին .

— Բայց աղէկ միտքս եկաւ, սիրելիդ իմ, ինչու Սիւս* կ'անուանիս քանի որ Գերմանացի ես :

Գոնապանը (Սիւս) աչերը դէպ ՚ի ձեռունը վերցուց և քսան վայրկենի չափ խորհեցաւ : Արնար արձան մը կարծուիլ ան եթէ ժամանակ առ ժամանակ դինիին դաւաթը սեղանէն դէպ ՚ի շուրթերը և շուրթերէն դէպ ՚ի սեղանն ուղեորել չտար :

Գամիւզար վերջապէս սա պատասխանը առաւ .

— Այո . . . աղէկ ըսիր . . . ի՞նչ պատճառաւ :

— Բայց քեզ կը հարցնեմ պատճառը, սիրելիմ իմ :

Պիւլման վերստին իր հիացական դիրքն առաւ, հինգ վայրկեան աւելի խորհեցաւ, և վար ըրաւ քիթը՝ խորունկ համոզումի ձայնով մը Յովսէփին ըսելու համար .

— Չդիտեմ պատճառը :

Սակայն Թերէզան սոյն միջոցին ներս մտնելով, Պիւլման շաղայարեց .

* Հոս քառասուն տարի մը կ'այ : Սիւս քառար : Պրանսերէնի մէջ ոչ միայն հեղինակացի, այլ նաև գոնապան կը նշանակէ : Ընթերցողը քառար խաղէն ոչ թէ հաւանաբար համար կը պարտաւորի իրեն նշանակութիւն տալ ի միջոցին : Ես քառար : Ես քառար : Ես քառար : Ես քառար : Ես քառար :

— Հարցու՛ր աղջկիս :

— Ի՞նչ է, ըսաւ Թերեզան, և խիստ ուրախացաւ այսպէս առաջին անգամին իր նպատակին վրայ խօսակցելու առիթը գտնելով :
Երբ Յովսէփ իր հարցումը կրկնեց, Թերեզան զոչեց :

— Տէ՛ր Աստուած, բոլոր «իւն»երը Գերմանացի են, և բոլոր Գերմանացիները կ'ուզեն «իւն» ըլլալ :

— Չեմ հասկնար, ըսաւ դռնապանը :

— Ուրիշ օր մը պիտի հասկնաս, հայր իմ : Եթէ չեմ սխալել, շարայարեց պահ մ'ետք, պարոնը օրիորդ Մարիօնին նշանածն է :

— Ճիշդ ըսիր, պատասխանեց Գամիւղար :

— Աղէկ, ուրեմն կրնաս յուսալ թէ արմանք զարմանք կը տառինձ . . . : Ի՞նչ. ատանկ հանդիստ կերպով մը հո՛ս կը կենաս :

— Ուրեմն դժբաղդութիւն մը պատահեցաւ :

— Տակաւին ո՛չ. սակայն նշանածիդ քով ծիծաղելի պիտի ըլլաս : Գիշ մ'առաջ շքեղ բօլա մը հագաւ ան . . . արդ կը հարցնեմ քեզ թէ այդ զգեստներդ ինչ տպաւորութիւն պիտի ունենան իր վրայ :

— Ուրիշ զգեստ չունիմ :

— Պէտք է ծախու առնուլ, պարոն : Գիտցած եղիր որ այս գիշեր հիւր ունինք : Եթէ քեզի այդպէս տեսնեն օրիորդ Մարիօնին քով, որ այնքան շքեղ և փողփողուն է, ոչ ոք պիտի համարձակի ըսելու թէ իր նշանածն ես, և քծնասէրները քթիթ և մօրուքիդ առջև պիտի համարձակին հետը քծնելու :

— Հա՛, հա՛, պիտի տեսնենք :

— Շատ աղէկ պիտի տեսնես . . . : Ի՞նչ խեղճութիւն, մէջքդ կախուած բթասայր սուր մ'անդամ չունիս :

— Միթէ պէտք է ունենալ . . . :

— Այո՛, պարոն : Ի՞նչպէս պիտի պատժես անամօթները եթէ ուզեն փսփսալ տիրուհիս հետ :

— Իսկոյն Շալօն տանելով զինքը . . . : Խեղճ եմ որ երթամ կեանքս վտանդի դնեմ անհեղեղ կռիւի մը մէջ :

— Ոչ զոք Շալօն պիտի տանիս, և դուն իսկ ալ հոն չպիտի վերադառնաս :

— Ինչ ըսիր. և ո՞վ պիտի արդիլէ զիս :

— Ամեն մարդ :

— Չեմ հատար :

— Նախ դուն :

— Ե՛ս :

— Ապահով եմ : Նախ տիկին կոմսուհին մառաններն ընտիր գինիներով լեցուն են . . . : Եթէ չես հատար, հարցու՛ր հօրս :

— Իրաւ է, ըսաւ դռնապանը, կիրակիներն այն գինիներէն կը արուի մեզ :

— Պարոնն ամեն օր պիտի խմէ այն գինիներէն : Ասկից 'ի զատ մեր տիրուհին կ'ուզէ քովը պահել իր սանուհին, շարայարեց Յովսէփին կողմը դառնալով : Եթէ կարգուիս օրիորդ Մարիօնին հետ, հոս պիտի կարգուիս :

— Ուր կարգուիլս հոգ չէ, բաւական է որ կարգուիմ հետը. այս է կարեոր կէտը :

— Այո՛, սակայն ամենեւին չպիտի կարգուիս, եթէ պատուէրներս չկատարես : Տիկինը պահ մ'առաջ յայտնապէս իր կամքը յայտնեց. քեզի կենցաղավար երիտասարդի մը տիպարը պիտի ընեն. զինավարժութեան, երաժշտութեան, պարի դասեր պիտի առնուս. շատ բարիք պիտի ընեն քեզ. յառաջագրած են իսկ քեզի արքունիքը տանիլ և ներկայել . . . :

— Բա՛բէ, լաւադոյն է ինձ վարոցաւոր նուիրակ ըլլալ :

— Ի՞նչ է ասի, հարցուց Թերեզան :

— Այո՛, ըսաւ Պիւլման, չեմ հասկնար . . . բացատրէ վարոցաւոր նուիրակին ինչ ըլլալը :

— Բայց ինչո՞ւ չէք հասկնար, զոչեց Յովսէփ սրտնեղութեամբ : Յայտնի բան է թէ վարոցաւոր նուիրակ մը վարոցաւոր նուիրակ մ'է : Ա՛խ, ինչ ձանձրոյթներ . . . կ'ուզէի Շալօնի մէջն ըլլալ :

Գարբիէլ Տըլօրմ երեցաւ և հարցուց թէ ինչ բանի վրայ է խնդիրը :

Խորամանկ սպասուհին քաջ յիշողութիւն ունէր, յիշեց թէ հայրս մեղսակիցս էր, և համամտութեան երկու կամ երեք նշան ըրաւ իրեն, բացատրելով թէ ինչ պատճառաւ կը յորդորէր զայիւրը հաղուստը փոխելու:

— Օրիորդն իրաւունք ունի, Յովսէփ, ըսաւ նուիրակը. չես կրնար այդ կերպով հաղուած մնալ: Հոգ չէ եթէ ես դաւառաւ կան հինուփուտ լաթերս հաղած մնամ. ես ծերուկ հայր մ'եմ որու չպիտի զիջանին ուշադրութիւն ընելու: Սակայն դուն քանի որ աղջկանս նշանածն ես, ամեն մարդ քեզ պիտի նայի. . . . Խւրաքանչիւր որ զգեստներուդ պիտի նայի ուշադրութեամբ, տղան: Անկեղծաբար խօսելով եթէ ես տեղդ ըլլայի, կը ջանայի անստղտանելի ըլլալ: Տիկին կոմսուհին ողորդած պիտի ըլլայ, եթէ իր փափաքը կանխաւ կատարես:

— Բայց ո՞ր զգեստ գտնելու է, աներս:

— Ես իմ վրայ կ'առնում այդ հոգը, ըսաւ Թերէզան. քսակդ միայն տուր ինձ, և պիտի տեսնես:

Յովսէփ զրպանէն կաշիէ պղտի քսակ մը հանեց որ բաւական տուեցած էր:

— Ահա, ըսաւ հառաչելով, հարիւր յիսուն ֆրանք կայ մէջը. . . ամենը մի վատնեք:

Պիւլմանին աղջկին ապարանէն դուրս ելաւ, և իսկոյն ետ եկաւ հնավաճառի մը հետ: Երկուքը միասին Գամիւզարը հաղուեցուցին այն կերպով զոր արդէն ըսի:

Երբ այս այլանդակ զգեստները խեղճ դպիրին կրնակին և սրունքին վրայ կոճկուած էին, ծառայ մը կոմսուհին կողմէն եկաւ իւմաց տուաւ թէ սեղան նստելու ժամը հասած էր:

Յովսէփ հայելի մ'առջևը վազեց, և ինքն իր գէմքը ծոեց անգամ մ'ի նշան անվտահաթեան և կասկածոտութեան:

— Ի՞նչպէս կ'երևամ քեզ, աներս:

— Յիբաւի շքեղ ես, տղան:

— Սքանչելի կերպով կը կրես սուրդ, ըսաւ սպասուհին:

— Հասցա քեզ ի՞նչպէս կ'երևամ, հարցուց Գամիւզար Պիւլմանին:

— Ամենասիրուն կ'երևաս ինձ, պատասխանեց դուստպանը:

Նշանածս իր այսպէս հաւնութիւն տեսնելով սիրտ առաւ, ուստի պատուոյ սանդուղէն վեր ելնելով մեր սրահը մտաւ փառաւորապէս:

Կոմսուհին պատուէրներուն շնորհիւ յաջողեցանք մեր խնդուկը բռնելու:

— Բայց ինձ նայէ, պարոն, ըսաւ կոմսուհին Գամիւզարը դիմաւորելով, աշխարհիս ամենէն ախորժելի զարմանքը կը պատաճառես մեզ. հաղուստդ անթերի ճաշակ մ'ունենալդ կը յայտնէ: Ինձ այդ պատիւը ընելէդ կը հասկնամ թէ ժրքան հլու թեամբ պիտի կատարես փափաքներս: Թեզ ինձ տուր, և սեղանատունն երթանք:

Զուարթութեամբ ընթրեցինք:

Սեղանակիցները խօսակցութեան ամենէն թեթեւ պատրուակը պատեհ առիթ կը սեպէին, և այն ատեն արձակ համարձակ թող կը տային իրենց քահքահները:

Իբր դերեր ջանիկներ կը զուարճանային Գամիւզարին պշուցեալ կերպարանքովը: Տիկին Տը Սէնթ-Էմիլմոն իր քովը նստեցուցած էր Գամիւզարը, և կը հասկցնէր իրեն թէ ինչ կը պարտաւորէր ընել իր բարութեանց արժանի ըլլալու համար: Թշուառը վերջապէս հասկցաւ քանի մ'ակնթարթեր և ինչ ինչ փսփսուքներ որոնց պատճառը բուական կը տեսնուէր: Չէր ուտեր, հազիւ կը խմէր, մէկին կը նայէր, միւսին կը նայէր, կը հառաչէր, կը շնչէր, ճակտին վերէն ունեցած մեծ աչերը կը դարձնէր. վերջապէս կը չարչարուէր:

Երբ ընթրիքը լմացաւ, Գամիւզար փախաւ դուստպանին օթեակն իջնելու համար ուր Պիւլմանը և Թերէզան դուրս:

— Ստուգիւ, զոչեց, Շալօն պիտի վերադառնամ:

— Անիրաւ ես, կրկնեց չարաճճի սպասուհին, պէտք է համբերել: Տիկինը նշանածդ իր աղջիկը կը սեպէ: Ա՛ռ զո՞ր որ օրիորդ մ'ըլլայ ան. . . իրաւունք չունիս դանդաղելու:

— Հըմ, օրիորդ մը: Մարիօն ա՛լ առջի Մարիօնը չէ, և ինձ

շատ աւելի սիրելի էր երբ կը հագնէր իր սպիտակ դարձեր ու նեցող շրջադէստը, իր մանիշակաւոր դտակը կամ սևազոյն թեթեւ փեղդը . . . ինչպէս ահա ճիշդ գուն հագուած ես հիմա :

— Ասոնք նշանածիդ զգեստներն են . ինքն ինձ տուա :

— Քե՛զ տուա, ըսաւ Յովսէփ հառաչով մը :

— Այո՛, բայց զգուշացի՛ր զիս օրիորդ Մարիօնը սեպելու . . . : Թէ ոչ չեմ թողուր քեզի, վասն զի շատ յօժարուծիւն ունիմ կարգուելու :

Գամիւղար Թերէզային նայեցաւ, և ահա նոր նշմարեց թէ այս երիտասարդուհին բաւական թարմազեղ այտեր, զորշաղոյն և փողփողուն պղտի աչեր, և վերջապէս կլորակ և բաւական սիրազրդիւ երես մ'ունէր :

— Յիրաւի, ըսաւ նոր հառաչով մը, ինձ կը թուի թէ . . . այո՛ . . . արդէն Մարիօնէն աւելի կը սիրեմ քեզի :

— Լուէ՛, ըսաւ Թերէզան . . . կրնայ ըլլալ որ հաւտամ խօսքիդ, չե՞ս վախնար :

— Այո՛, Լուէ՛, կրկնեց Պիւլման . մի սիրաբաներ աղջկիս հետ :

— Ի՞նչ ֆնաս ունի, ես կ'ուզեմ սիրաբանել, զոչեց Գամիւղար կուռփովը սեղանին վրան զարնելով : Ամուրի՛ եմ, և եթէ շարժարեն զիս, ամենուն ալ ճամբայ կը տամ :

— Ա՛խ, բայց :

— Չեմ հասկնար, ըսաւ Պիւլման :

— Ես կը հասկնամ ըսածս, շարայարեց Յովսէփ միշտ տաք-նալով . իմ հասկնալս բաւ է : Բայց կրողին բերանը դացէ՛ք . մի-թէ խմելու բան մը չկայ հոս :

— Ա՛լ մի հայհոյեր . . . հիմա ըմպելիք կը բերուի քեզ :

Գոնապանը նշան մ'ըրաւ Թերէզային : Սա պահարան մը բացաւ և հօրն ու Յովսէփին մէջ տեղը կոպճուտ հողէ շինուած բարձր մը դրաւ որ մինչև բերանը լի էր :

— Տէ՛, հանդարտէ՛, ըսաւ Գամիւղարին, հանդարտէ՛ : Եթէ իրաւ այս բաները ցաւ ու վիշտ կը տան քեզ, մի կարգուիր . . . :

— Չկարգուիմ, զոչեց Յովսէփ . ապի ըսելը զիւրին է . . . բայց ես կ'ուզեմ մէկու մը հետ կարգուիլ . . . որով հետ ըլլայ, հող չէ . Շալօն չպիտի վերադառնամ ձեռնունայն : Եթէ մինակ երթամ, մարդիկ պիտի խնդան, զիս պիտի ծաղրեն, ամեն մարդ քիթէս պիտի բռնէ . . . :

— Աննայդ, ըսաւ գոնապանը, ի՞նչպէս է այս պղտիկ ըմպելին :

— Պատուական . . . լեցնուր բաժակը միշտ . . . : Այո՛, պիտի ամուսնանամ մէկու մը հետ, շարայարեց Թերէզային նայելով :

Խորամանկ աղջիկը վար ըրաւ աչերը և պատասխանեց .

— Որով հետ պիտի կարգուիս ուրեմն :

— Ծաղկահասակ աղջկի մը հետ զոր կը ճանչես . . . : Ո՛հ, այն աղջիկը օրիորդ Տըլօրմին պէս կարբուող պչրատէր մը չէ . կոմսուհի կնքամայր մը չունի :

— Ամենին չեմ հասկնար, ըսաւ Պիւլման :

— Լեցնուր բաժակը, Պիւլման, լեցնուր . . . : Միտքս հօրմէդ աւելի աղէկ կը հասկնամ, օրիորդ Թերէզա :

— Յիրաւի . . . ոչ, ես ալ չեմ հասկնար, պատասխանեց շուտիկ աղջիկը՝ տրփազրդիւ նայուածք մ'արձակելով անոր :

— Ուրեմն խօսիմ յայտնապէս, զոչեց Գամիւղար : Տիկին կուռսուհին պահ մ'առաջ աղաչեց զիս որ լեզու սորվեցնող վարժապետ մը բռնեմ . իմ լեզուս պիտի կրնայ այդ վարժապետին, ինչպէս նաև աշխարհիս ամեն քերականներուն ըսել . Արո՛ղը տանի ձեզի : Չպիտի կարգուիմ օրիորդ Տըլօրմին հետ որ աչքունք կ'ընէ սա Տէպարօյին հետ . . . որ ապուշ մ'է . . . և ամենուն հետ :

Ապա ոտք ելաւ՝ զինիին սկսէր երկնցնելով .

— Աննայդ, Պիւլման, մեծդ իմ զերմանացիդ . . . : Ա՛ռա-ջարկեմ որ ինձ տաս աղջիկդ :

— Աարելի՛ է : Ար հաւանիմ անմիջապէս :

— Բայց կարծեմ տէտք է իմ կարծիքս առնուլ, ըսաւ Թերէզան . արդ ես չեմ հաւանիր : Պարոնին առաջարկութիւնը զայն

րոյթէ թելադրուած է . շուտով պիտի զղջայ այդ առաջարկութիւնը ըրած ըլլալուն :

Յովսէփ սեղանին վրայ կ'ընեցաւ արմուկովը . ապա յանկարծ ոտք ելնելով իր զլխադիրը օթեկին միւս ծայրը նետեց , պատուեց փողապատը , բաձկոնակին կոճակները կտրեց , դօտին մէջքէն հանեց , կատաղութեամբ ուսերէն նետեց կարմրագոյն կրկնոցն ալ , և կը պատրաստուէր զդետոններուն մնացորդն ալ հանել :

— Պարոն , պարոն , գոչեց Թերէզան :

— Հուտի՛կ տղայ . . . դէթ վայելչութիւն ունեցիր :

— Աղէկ ըսիր , իրաւունք ունիս , ըսաւ Յովսէփ : Մի վախ՝ նար . հիւսակներս չպիտի հանեմ : Բայց այսքան ալ ընելով կ'ուզեմ իմացնել ձեզ թէ սէրս կը հանեմ կը նետեմ վրայէս . . . :

Իդմէ հեռի կը նետեմ զայն , ինչպէս ահա զդետոններս նետեցի :

— Հատ աղէկ , ըսաւ Պիւլման :

— Ա՛լ մէկալին խօսքը մի՛ ըներ ինձ . չե՛մ ճանչեր զինքը . . . : Տես , օրիորդ , դեղեցիկ չեմ . . . բայց սիրտս բարի է : Հօրեղբայրս քսանուհինդ հաղար Ֆրանք թողուց ինձ . կ'առաջարկեմ որ հետս վայելես այս գումարը , կ'ընդունին :

— Պարոն , վաղը թերեւս պիտի զղջաս . չեմ ուզեր նախատինք մը կրելու վտանդին ենթարկուիլ :

— Բայց եթէ հիմակ անմիջապէս ամուսնութեան խոստմնադիր մը ստորագրեմ , պիտի հաւատաս :

— Ո՛հ , ըսաւ Թերէզան , անմեղի մը կերպովն արտեանունքը վար ընելով , պիտի ստիպուիմ հաւատալու :

— Ուրեմն շուտ թուղթ և գրի՛չ , գոչեց Գամիւզար :

— Ահա՛ թուղթ , ըսաւ դռնապանը :

Եւ Գաբրիէլ Տըլօրմին գտիրն իսկոյն իր դեղեցկագոյն դիրովը գրեց .

» Աստուծու և մարդկան առջև կը խոստանամ և կ'երդնում
» թէ մինչև ութ օր պիտի ամուսնանամ Օրիորդ Թերէզա Պիւլ-
» մանին հետ , իբե՛ն քան ի հաղար Ֆրանք : Համրելու պայմանաւ , ե-
» թէ չկատարեմ այս պատուոյ խոստումը » :

— Աեցցե՛ս , կեցցե՛ս , եկու՛ր համբուրէ՛ հիմա զիս , փեսայ . .
» : Հիմա պագ աղջիկս ալ :

Ապարանքին ժամացոյցը գիշերուան ժամը տասնումէկը նոր զարկած էր :

Առ առաւելն եօթը ժամ անցած էր Բարիզ դալէս 'ի վեր , և Գամիւզար արդէն այս գաղանական մատնութեամբ յանցաւոր եղած էր :

Աստա՛հէ՛ ուրեմն մարդերու սիրոյն :

Ե

Ընթրիքին ատենը Տէ Պարօ աջ կողմն նստելու վարպետութիւնը ունեցաւ , առանց մեծ ճարտարանքի :

Միւս սեղանակից մօտանիստս էր Սէնթ-Էսքրի ուխտին մէկ ծեր ասպետը , որ սոյն ուխտին լայն կապոյտ ժապաւէնը և պատուանշանները կը կրէր : Տարօրինակ կերպով մը կը նայէր ինձ , կը հառաչէր , խօսք մը կ'սկսէր , կիսկատար կը թողուր խօսքը , նորէն կը հառաչէր , դարձեալ կը նայէր և միշտ մեծ անհանգստութիւն կը տար ինձ այս ասպետը :

Երբ երկրորդ խօսք մ'ըսելու փորձը կ'ըներ , շուտով երեսանդին դարձուցի , և երիտասարդ փաստաբանին հետ խօսակցեցայ : Բաւական ազատ էինք ես և փաստաբանը : Տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմոն խրատ կը տար Գամիւզարին . միւս սեղանակիցները նշանածիս հաղուստովն ու ձեւերովը կը զուարճանային կամ օրուան դէպքին վրայ կը վիճէին :

Տէպարոյին ծանր և խորհուն դիրքը , և այն ակնածական քաղաքավարութեան կերպն ու վայելչութեան եղանակն որոնցմով

հետո կը խօսէր, տարօրինակ հակապատկեր մը կ'ընծայէին ճամբորդութեան դէպքին հետ, և զիս կ'ստիպէին ժպտելու:

— Մարիօն, ըսաւ փոստարանը կիսաձայն, պէտք է դէմքդ լաւագոյն կերպով կազմելու միջոցը ունիլ: Աոմսուհին յանկարծ և շատ անխոհեմութեամբ քեզի մեր բարեկեան ընկերութեան դողը կը նետէ, ուր ամեն ինչ խաբեքայութիւն, կեղծաւորութիւն, ստութիւն է: Հսկէ ինքզինքդ, աշխատէ՛ չարասիրտներուն և մատնիչներուն առիթ չտալու: Գեղանի ես, պիտի ողորքեն քեզի. բարեսիրտ ես, պիտի մասնեն քեզի. խոհեմ ես, պիտի ուզեն մոլորել քեզի:

— Կարելի՞ է, ըսի՝ հեղեղաբար իրեն նայելով անդամ մը, պարօն, կը կարծես թէ կան բաւական անկիրթ մարդեր որք...:

— Լռէ՛. . . խելանութիւն չէ ատի, Մարիօն. կը սլարտաւորիս լաւագոյն կերպով հետեւիլ խրատներու. չէիր կրնար անտարբերութեամբ պատասխանել՝ շարունակելով կաքաղ ուտել: Սա պղտիկ հետաքրքիր Մայնարն՝ որ ահա մեր զիմացը նստած է՝ ինձ պահ մ'առաջ չարասիրտական խօսք մ'ըսելդ նշմարեց: Մի՛ նայիր իրեն: Սեղանի վրայ կամ ահումբի մէջ մարդս կը պարտաւորի ամենեւին չնայիլ որու հետ որ կը խօսի. ընդհանուր կանոն է ասի:

— Պարօն, երկգիմութեան վրայ չէիր խօսեր պահ մ'առաջ, ահա քաւական հաճելի դասեր կը տաս ինձ այդ մասին:

— Սիրելիդ իմ, պէտք է միշտ մեր թշնամիներուն դէմ բուն իրենց զէնքովը կռուիլ: Ինչո՞ւ մեր երեսին վրայ երեւան հանենք մեր ներքին խորհուրդները և սրտին դաղտնիքը: Երեւան հանելը չէ թէ անկեղծութիւն, այլ ապշութիւն է: Ահա նայէ, սոյն միջոցիս ամենէն ուշագիւրդ քիտողը կը հրաւիրեմ դուշակելու թէ որքան կը սիրեմ քեզի, որքան երջանիկ եմ հոս քովդ դանուելով...:

— Իս որքան կը հրճուէիր, պարօն, եթէ դուրդ վաստկէիր:

— Սքանչելի՛. ատի առանց ունքդ շարժելու, առանց գլուխդ շարժելու ըսիր փոքր ինչ անտարբեր կերպով մը, անկարելի է

, աւագոյն կերպով օգտիլ դասերէս: Ահա Մէյնար պատուականապէս խաբուեցաւ: Հիմակ՝ ըստ իս՝ անտարակոյս համոզուած է թէ մեր խօսակցութեան նիւթն է արևը, անձրևը կամ ասոնց նման նոր և հետաքրքրական որ և իցէ բան մը:

— Ի՞նչ է այդ Պ. Մէյնարը, հարցուցի:

— Կը ներուի քեզ այդ հարցումդ, վասն զի Շալօն-Սիւր-Մարնէն նոր եկար. սակայն բոլոր բարիգցիները Օրիլեագի նախադահը կը ճանչեն. Օվէրնէի մէջ ծնած է ան, և բնութեամբ բանաստեղծ է: Փոխանակ իր քաղքին մէջ հանդարտօրէն դատ կտրելու՝ հոս եկած է զանազան երգեր, ոտանաւորներ, տաղեր շինելու: Եթէ իր բարեկամութիւն ըլլաս, թող աստղերն ալ զոյղջ կենան, վասն զի Մէյնար անոնց ամեն տեսակ թշնամանք պիտի ընէ, և պիտի հաստատէ թէ կը պարտաւորին ամօթահար պահուիլ զեղափողփող աչերուդ պայծառութեան առջև:

— Թող ուրեմն իրենց ճարը նային տատղերը...: Հասկա ո՞վ է սա մարդն որ կնքամօրս աջ կողմը նստած է:

— Անունն է Գլօս Գալլըր Տը Վօկըլա, սիրուն մարդ մ'որ՝ միայն երկու պակսութիւն ունի. առաջինն է ծուռ քիթ մ'ունեալը, երկրորդն է քերական ըլլալը: Իր յստակախօսութեան ախտերը ձանձրալի են: Այս այլանդակ մարդը թաղաւորին եղբորը՝ Կասթօնին՝ սենեկապանն է, և Կասթօն բացարձակապէս պատուիրեց իրեն որ իր առջև համաձայնութեան վրայ չխօսի, ըսելով թէ բոլորովին երեսէ պիտի ընկնի եթէ խօսի: Վօկըլա քերականական սխալներու և լեզուին ներհակ վրիպանաց տիեզերական սրբալիչն եղած է ինքնին: Օր մը կասկօնցի աղնուական պատանիէ մը սաստիկ նախատուէին և մենամարտութեան հրաւիրուէին ետք իր հակառակորդին խօսքերուն մէջ ինչ ինչ դժուարամարս սխալներ նշմարեց, և պատասխանեց անոր. «Պարօն, ինձ սուրի վէրք մը տալու իրաւունքն ունիս, բայց ոչ ականջներս վիրաւորելու: Յօժարակամ կը խօսակցիմ մենամարտութեան ժամանակ. իմ վրայ շատ առաւելութիւն ունիս, ուստի զնա երկու կամ երեք տարի ևս կեցիր դպրոցը, ասցաւ կը մենամարտինք»:

Ինչ և է, շարայարեց Տէպարո, Պ. Փավըր Տը Վօկըլա, Սէն-Սօրլէն և ես այս տունին ամենէն մտերիմ հիւրերն ենք:

— Եւ ի՞նչ ըրիր Պ. Տը Սէն-Սօրլէնը:

— Մօյէն 'ի վեր միասին ճամբորդութիւն ըրինք սուրհանդակի ձիերով: Աղէկ որ այս գիշեր հոս հասաւ. քիչ մնաց շատ սուղէ պիտի նստէր իրեն հետս դալու և բուն շամբանայի գինին խմելու քմահաճութիւնը:

— Ի՞նչ պատճառաւ:

— Գերապատիւ Տիւ Բլէսի եպիսկոպոսին քիթը շուտով հոտ կ'առնու. Լիւսօնէն հասաւ ճիշդ ժամանակին և կրցաւ մարէշալ ատնորին սոսկալի մահը աչքովը տեսնել: Ասի քիչ մը կ'աւրէ դործերը: Եպիսկոպոսն որ կողմը պիտի բռնէ. տղուն կողմը պիտի բռնէ թէ մօրը: Իր պաշտպանուհին ուրանալը ծանր բան է, սակայն աւելի ծանր է Մարի տը Մէտիսին մտիմարել, թաղաւորին դիւրագործութիւնը առ ոչինչ սեպել: Քիչիկէս սաստիկ նեղացած է... իր քարտուղարն ամենասաստիկ յանդիմանութիւն մը կրեց... վերջապէս ասով պիտի սորվի թէ ալ այսուհետեւ պէտք չէ իր տեղէն զատուիլ:

Սոյն միջոցին ձախակողմս նստող սեղանակիցն անշուշտ նեղանալով այն նախապատուութեան համար զոր Տէպարօյին կը շնորհէի՝ գետինը ձգեց իր պատառաքաղը. ապա փոխանակ սպասաւորի մ'ըսելու որ վերցնէ պատառաքաղը, ինքն անձամբ ծռուեցաւ, և իր ձեռքը ծռակերուս հանդիպեցաւ:

Ակամայ ահաբեկ աղաղակ մ'արձակեցի:

— Ի՞նչ կայ, հարցուց կոմսուհին:

— Ո՛հ, բան մը չէ, կնքամայր իմ... կը կարծէի...

— Ի՞նչ, աղջիկս:

— Թէ անասուն մը ծունդիս կը դպնար:

Այս պատասխանիս վրայ ընդհանուր քահքահ մ'արձակուեցաւ:

— Հա՛, աղէկ, կը հասկնամ, ըսաւ Պ. Տը Վիլարսօ. սա Յերունի շուտիկ Բօշղրուան խեղութիւններ կ'ընէ:

Պարոն Տը Բօշղրուա կը կարմրէր, կը թոթովէր. Տիկին:

Սէնթ-Էվրմօն իրեն նայեցաւ խստիւ, և սեղանէն ելնելով ըսաւ.

— Սրահը պիտի երթանք վերստին: Պ. Տը Բօշղրուա, բարեհաճէ թեպէտ անշուշտ սանուհիս այն ակնածութեամբ և յարգանքով որ ունիս ճիշդ ինծի համար:

Ասպետը փութաց հնազանդելու և զիս խիստ խոնարհաբար սրահին մէկ թիկնաթուղ տարաւ:

— Խենդ ես, ըսաւ ինձ Տէպարօ ամենայամ ձայնով. ատանկ քաները ամենեւին յայտնի չեն ըներ:

— Ի՞նչ. կ'ուզէիր որ հաւանէի...

— Չեմ ըսեր որ հաւանէիր... բայց լաւագոյն էր խնայել այս պատկառելի մեղաւորին և յանցանքը խօսքով մը, նայուածքով մը հասկնալու զինքը առանց ենթարկելու կնքամօր յանդիմանութեանց: Անհաշտ թշնամի մը վաստկելու վտանգը ունեցար: Բարեբաղդաբար զեղու թեանդ հրապոյրներուն տպաւորութեամբը զրաւուած է ան. քեզ ո՞ր պահելու պաղափարը մտքէն չանցաւ... եթէ չես հաւտար, նայէ:

Իրաւ կ'ըսէր փաստաբանը:

Պ. Տը Բօշղրուա սենեկին մէկ անկիւնը նստած կ'սքանչանար վրաս և կարծես հողեպիշ կը նայէր:

— Գէթ վաթսնամեկ յաղթանակ մ'է ատի, Մարիօն: Բայց շարայարեց Տէպարօ, այս գիշերուան չափ ազատութիւն պիտի շունենանք միշտ. կ'ուզեմ պատեհ սուիթ սեպել այս ազատութիւնը, և ուրիշ խրատներ տալ քեզ:

— Յիրաւի խիտ երախտագէտ եմ, պարոն:

— Այդ նեղութիւնը մի կրեր. իմ օգտիս համար կ'աշխատիմ:

— Հա՛, հա՛:

— Ինչպէս քաջ դիտես... այնքան շատ կը սիրեմ քեզի որ չեմ կրնար քեզի անթերի ընելու չաշխատիլ: Գեղանի ես, Մարիօն. բայց գեղեցկութիւնդ չգիտնալ ձեռքդ որպէս զի ազատիս այն հազարումէկ մանր մունր նենդութիւններէն զոր ուրիշ կիները հարկաւ պիտի ըսեն քեզ յաղթանակներու փոխարէն:

Իսկ մարդերուն դալով զլուշացիք այն յանկույցիչ աղղեցութենէն որ քեզի դէպ երիտասարդները պիտի տանի . բայց ծերերուն մահաւանդ մի վտառհիւր . ամենէն աւելի անոնցմէ վախնալ պէտք է : Երբեք իրենց որսապարկին (gibecière) մէջ խել մը խաբերույտ թիւններ ունին որոնցմով կրնան իրենց ֆիզիկային առատելութեանց կորուստը փոխարինել : Ամեն բան ընելու կը համարձակին անոնք . այս է յաջողելու միջոցը , և շատ անգամ խեղճ պատանուհի մ'ալեւոր մօրուքէ մը բռնուած կ'ըլլայ առանց դիտնալու ինչպէս և ինչ պառնաւալ բռնուիլը : Աստա՜ մի ըլլար մանաւանդ կնքահօրդ վրայ : Վօկըլա այս միջոցին քերականական սահմանով մ'անոր զլուխը կը ցաւցընէ , թէ ոչ այսքան բարեպաշտե՜հ առիթ մը չէի ունենար քովդ : Անքահօր տիտղոսն իրեն տեսակ մ'իրաւունք կը տայ զոր արդէն պահ մ'առաջ չարաչար կը դործածէր : Հիւսի ահա դիտես եղելութիւնը , և ճաշակի մասին այնքան ուղիղ դատողութիւն և ճարտարութիւն ունիս որ կրնաս անանց սահման մը դնել իր առջև : Այսպէս վարուելու պարտաւոր ես մանաւանդ կնքամայրէդ ակնածելու համար : Զըսուիլ թէ Վիլարսօ և տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն պիտի ուզեն հաւանիլ որ իրենց Յէլաֆրո-Բէանց ամեն երեսները կարգացուին , և իմ մասին լսած եմ դէպ 'ի Զվիցերի եղած ճամբորդութեան մը վրայ խօսուիլը որ . . . :

— Լո՛ւ , չարախօս :

— Ոչինչ հաստատուած է , բայց ինչ և է ալ ատոր խօսքը չընենք : Օր մը դուն ինքդ պիտի պարտաւորիս ընտրութիւնդ ընել : Գեղանիկ իմ Մարիօն , ամենեւին որոշում մը մի ընել առանց խորհրդակցելու սրտիդ հետ . . . ուրիշ բան է եթէ վայելուչ էրիկ մը պատահի , թէ և պատահիլը խիստ տարակուսելի է ինձ :

— Ինչո՞ւ տարակուսելի է , պարոն :

— Գեղանիկ իմ , կնիկ ուղղ էրիկներն երկու տեսակ են . այսինքն երիտասարդներ և ծերեր են . . . միշտ : Առաջինները ստակ կը փնտռեն , երկրորդներն երբեմն ստակ կը բերեն : Երիտասարդ-

ները քեզի միայն գեղեցիկութեամբ հաբուստ պիտի դնեն , և կեցիր բարե ըսելով ետ պիտի դառնան . 'իսկ ծերերուն ալ դուն ճամբայ պիտի տաս : Այն ատեն , Մարիօն , էթէ կը յիշես մարդ մ'որ կը սիրէ քեզի , մարդ մ'որ անկարող է իր կեանքը շղթայելու , և որ սակայն բողբոջին պատրաստ է քու կեանքի վրայ վարդերձութեամբ և մէն մի այսպէ՛ս բռնութեան ճառագայթներով դուռնաբացելու , դիմէ՛ այն մարդին , և անոր քով կաթոգին սէր , անձնու իրութիւն , հաւատարմութիւն պիտի գտնես :

— Աստուածդ սիրես , վերջ տուր այդ խօսքերուն : Արդեօք կը դիտեն մեզի :

— Ամենեւին , Մարիօն . կոմսուհին բռնուած է սա շաղկապատ նախապահէն . Բօշքուտ կը յարատեւ հոգեպիչ նայելու . մեր յատակասէր քերականը տակաւին Վիլարսոյի զլուխը կը ցաւցնէ , իսկ Պ. Տըլօրմ իր թիկնաթուին վրայ կը քնէ : Ասկից 'ի զատ դրութենէս չեմ շեղիր , և ահա օթոցներուն կամ սրահին սա ծնօաներուն արարական նկարներուն վրայ խօսիլ կը ձեռնարկէ :

— Պարոն , կեղծաւորութեան վրայ քաջ դասեր առած ես . . . :

— Զէ . . . բնականաբար ամեն պակասութիւնները ունիմ :

— Ատի ո՞րքան կը պարտաւորի ապահովել զիս :

— Այսօր կը կեղծեմ և իմաստունի դեր կը խաղամ : Կոմսուհին ամենակատարեալ վտահոթութիւն պիտի ունենայ և զիս աներկիւղ քովդ պիտի թողու մինչև այն բոլոր ուր , գեղանի հրեշտակս , մեր պարտէղի գրաւը պիտի վաստակիմ :

— Երբէք , պարոն :

— Պիտի տեսնենք , Մարիօն :

— Ի՞նչ բանի վրայ կը խօսիս սանուհիս հետ , Կամանուէլ , հարցոյց կոմսուհին մօտեւոյլ :

— Օրիորդին անունը , պատասխանեց Տէպարօ , կարծել կը տար ինձ թէ ինք Աիօնի մէջ ծնած է , և կը հարցնէի իրեն թէ արդեօք իր մեծ-հօրեղայրը չէր Ֆիլիպէր Տըլօրմը , այն հռչակաւոր ճարտարապետն որ Թիւիլլըրի ապարանայ յատակադիմը կաւոր ճարտարապետն որ Թիւիլլըրի ապարանայ յատակադիմը կաւոր : Տիկին , երբ բացատրական պատասխան տուաւ ձեր տանու-

հին, կարող բերելով Լուսինի, Սուսանի ասպարանքին, Շաթր-
լէին, վերջապէս Բարիդի գլխաւոր յիշատակարաններուն վրայ կը
խօսէինք: Օրիորդը շատ փափաք ունի ճանչելու զանոնք, և այժ-
մէն աղէկ դէշ կը նկարագրէի զանոնք:

Տէպարօ այսպէս պատասխանելէն ետք մնաս բարեւ ըսաւ կնքա-
մօրս:

Միւս սեղանակիցներն իր օրինակին հետեւելով պատրաստուե-
ցան կեցիք բարեւ ըսելու մեզ: Ժամը տասնութէ կը զարնէր:

Գամիւզար իր մատնութիւնը բոլորովին զործադրելու վրայ էր,
թէ և այն ատեն ամենեւին չէի կարծեր անոր այսպիսի մատնու-
թիւն մ'ի դործ գնելը:

Հետեւեալ օրն առաւ արթննալով տեսայ այն սպասուհիներուն
մին որք առջի օր հաղուեցուցեր էին զիս:

Տեսածս էր Թերեզա Պիւլման:

Նախ վախցայ, վաճառ զի հանած վարած աղջիկն այնպիսի ա-
հաբեկ կերպարան մ'առած էր որ կրնար վրդովում տալ ինձ:

— Ի՞նչ ունիս, ըսի:

— Բա՛ւէ, օրիորդ, երէկ ինչո՞ւ բօսադ և փեղոյրդ ինձ տուիր:

— Ինչո՞ւ . . . չգիտեմ . . . կնքամայրս այնպէս յարմար դատեց
. . . ատոր մէջ ի՞նչ գէշութիւն կայ:

— Հետք կարդուելու փափաքողն այն փեղոյրը և բօսան տես-
նելով յանկարծ ինձի սիրահարեցաւ:

Զարմացմամբ ցայտեցի անդամ մը, և ինքզինքս անկողնիս վը-
րայ նստած դտայ՝ Թերեզային նայելով ուղղակի, և աշխատելով
այս աղջկին գէմբին վրայ կարդալու այն սլաքաւոր որ կրնար
այս տարօրինակ խօսքերը իրեն թեւադրելու:

— Սիրահարեցա՞ւ քեզ:

— Այո՛, օրիորդ . . . և կ'ուզէ կարդուիլ հետս:

— Հետք կարդուի՞լ:

— Մի՛ դարմանար. միտքը դրած է կարդուիլը, քանի որ ե-
րէկ ամուսնութեան խոստմնադիր մը ստորագրեց և ինձ տուաւ:

Շատ զարմանալի երեցաւ ինձ այս բանը, և ամենաթիստ ձայ-
նով մը խօսելով պատասխանեցի սպասուհիին:

— Հաղուեցո՞ւր զիս . . . : Ապա հետս պիտի գաս ասիկին կամ
առհիին սենեակը: Ար փափաքիմ՝ իր բերնէն լսելու թէ հրաման
կը տայ քեզ ատանի անտեղի կատակներ ընելու:

— Բայց կ'երդնում թէ կատակ չէ բրածս, ըսաւ Թերեզա
առջի օրն ստորագրուած թուղթը կուրծքէն հանելով:

Այս թուղթը անդամ մը կարգալէն ետք սպասուհիին նայե-
ցայ շուարումով: Աչերս կը շփէի, առանց սակայն անոնց վկա-
յութեանը վրայ տարակուսիլ կարենալու: Անշուշտ բան մը կ'անց-
նէր յիս, ուրախութեան և բարկութեան դէմ՝ կը կուռէի:

Բոլոր իղձերս կը կատարուէին այնպիսի արագութեամբ զոր
քնաւ չէի յուսար, այլ սակայն հպարտութիւնս կը զայրանար,
կը սրտմտի տեսնելով որ Յովսէփ համարձակած էր զինքը կա-
պող շղթաներս խորտակելու առանց իմ յատուկ կամքի, առանց
իմ ուղղակի մասնակցութեան. ուստի Թերեզային ուղղելով խօսքս
ըսի.

— Մեծ յանդգնութիւն է, օրիորդ, այդպէս գալով ինքնին
խնայնել . . . :

Յանկարծ խօսքս կտրեցի:

Այլանդակ բարկութիւնս չէր կրնար կամաւոր շարժումի մը
սահմանէն անցնիլ. իսկոյն զսպեցի այս շարժումս. դժգոհութեան
բոլոր ամպերն աներևոյթ եղան, և Թերեզան ալ ոչ այնքան սոս-
կալի նայուածքով մ'երեւակայեցի:

— Բայց ինձ նայէ, ըսի, ի՞նչպէս ըրիր, ի՞նչ սատանութեամբ,
ի՞նչ կախարդութեամբ . . . : Թշուառն ուրեմն զինով էր:

— Շատ չէր, օրիորդ:

— Անշուշտ ամեն երեւակայելի հրապոյրներդ երեւան հանեցիր,
այնպէս չէ՞:

— Զինքը միայն հօրս առջև տեսայ որ այս ասպարանին դռնա-
պանն է:

— Լա՛ւ, դռնեցի, նախախնամական դէպք մ'է այս: Երկինք
ինձի համար աշխատեցաւ: Հողով սրտով կը շնորհատրեմ քե-
զի . . . : Կարդուէ՛ որքան շուտ որ կրնաս, վաղը, այսօր, հիմա

խոհ . . . և աշխատէ՛ շատ զաւակ ունենալու որք իրենց հօրը չնմանին :

Այս խօսքերէն ետք այնքան զուարթացին , այնքան աղմկալի և այնքան երկարատե քահ քահ մը թողուցի որ տիկին Տը Սէնթ - Էվըրմօն , որու պառկելու խուցն իմինիս մօտ էր , վազեց եկաւ առանց տակաւին հագուած ըլլալու , և ըսաւ .

— Բայց ինձ նայէ՛ , սիրելիդ իմ , խեղճ ես :

— Այո՛ , կնքամայր իմ , ուրախութենէս խնդեցամ եմ : Ահա տես , կարգա՛ , զարմացի՛ր , ծուներ դի՛ր : Գամուզար սենեկի սպասուհիիդ հետ կը կարգուի՛ :

Կոմսուհին տոմսակը կարդալէն ետք ինքն ալ սկսաւ քահքահներ թողուլ :

— Է՛ , ըսէ՛ նայիմ , գոչեցի , տակաւին պիտի համարձակի՞ս շրջագնեստաւոր Մաքիավէլ անուանել զիս : Գոհապսնիդ աղջիկը մեր ամեն նսլատակները ՚ի դերե հանեց , թաղեց , մեղմէ՛ աւելի վարպետ բրդաւ , Գամուզարին սրտէն արտաքսեց զիս . անգամ մը լարը քաշեց միայն , և անոր սրտին դուռը իսկոյն բանալով ներս մտաւ և տեղաւորուեցաւ . . . : Կնքամայր իմ , ան՛ս ահա ընտանիքի սովորութիւնները :

Եւ կոմսուհին ալ ինծի պէս զուարթանալով , քառորդէ մը աւելի խնդացինք ճայթելու չափ :

— Շիտակը խօսելով լաւագոյն կը համարիմ այդ մարդը Էրիկ ընել ինձ քան թէ ամենեւին Էրիկ չունենալ , ըսաւ Թերեզան փոքր ինչ կայտաւ կերպարանով մը :

Ատոր վրայ աւելի սաստկացան մեր քրքիջները :

Տիկին Տը Սէնթ - Էվըրմօն նստած տեղէն կ'ելնէր կ'իջնէր . խնդուկը կը խեղդէր մեզի : Վերջապէս այս ջղաձգային ժամն անցաւ , և Պիլմանին աղջիկը բոլոր մանրամասն պարադաներովք պատմեց մեզ առջի օրն իր հօրն օթելին մէջ տեղի ունեցող իրողութիւնը :

Շուտով պարեգօտ մ'անցուցի վրաս և Թերեզային ըսի .

— Ա՛ռ այս տոմսակդ , վար էջի՛ր , բան մը մի՛ ըսեր և վեր դրկէ՛ Գամուզարը :

Հինգ վայրկեան ետք Յովսէփ ներս մտաւ . ակնկոր էր ան և ողորմելի խռովութիւն մը կը տիրէր դէմքին վրայ . անասելի զժուարութիւններ կրեցինք մեր քրքիջները նորէն չսկսելու համար :

— Պարոն , ըսաւ կոմսուհին , եթէ կը հաճիս , ըսէ՛ նայիմ , ինչո՞ւ համար առանց մեր հրամանի վերստին հաղար դառաւական զղեստներդ : Ատոր տակ խորհրդաւոր նշանակութիւն մը կայ զոր չեմ համարձակիր հասկնալու : Մի՛ դուցէ՛ Բարիդ արդէն քու վրայ բանեցուցած ըլլայ իր աղետալի աղեցցութիւնը : Իրաւ է զուհիի հրապոյրներէ արտադրուած ծայրայեղ մոլորումի մը ժամանակ երդմնալանցութեամբ խոստում մ'ուտելդ , և սանուհիս ընելդ այն արխնաբոյր նախատինքը զոր կին մը չկրնար ընդունիլ :

— Ա՛խ , տիկին . . . սի՛ս , Մարիօն , ըսաւ Յովսէփ , արդէն իմացեր էք ուրեմն . . . :

— Անարժան ընթացքդ , այո՛ , պարոն , գոչեցի , և շնորհակալ եմ քեզմէ՛ որ յոյսերս չթուլցուցիր . ատկից աւելի կոշտութեամբ և ասկից աւելի շուտ չէին կրնար կարուիլ անոնք :

— Բարե՛ , Մարիօն , սակայն կը սիրէի քեզի :

— Պապանձէ՛ , պարոն . . . : Կնքամայր իմ , սվոր նայէ՛ անդամ մը , պատրաստ է ոտքս ընկնելու և սիրաբոյր խօսքերով իս շոյելու . . . : Գեղանի Ասօնիս , կը հաճիս ինծի համար ամուսնական խոստմնագիր մը ստորագրելու . . . : Մե՛ղք քեզ , ապերախտ . մե՛ղք քեզ , զրուժան . . . : Շիտակը , պարոն , արժանի չես եղեր այն ներողամտութեան զոր ցարդ կը սայի կոպիտ և ծաղրելի անձիդ համար . . . : Չնայի՛ր իր աղւոր քիթը և կը համարձակի խաբեբայ ըլլալու :

— Եկու՛ր , Մարիօն , եկու՛ր , բղիկ բղիկ ըրէ՛ , ծեծէ՛ իս . . . ոտներս և ձեռներս կտալու՛մ անձնատուր կ'ըլլամ վրիժառութեանդ :

— Ի՞նչ օգուտ ունի ինձ վրէժ առնուլս . կրնամ այդ կերպով վերստին զրաւել ձեռքէս փախող էրիկը :

— Բա՛ , ուրիշ էրիկներ պիտի գտնես , Մարիօն :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ատի :

— Եւ իզմէ լաւագոյն , իզմէ աւելի փառաւոր էրիկներ :

— Բայց , կնքամայր իմ , դիտէ սա հրէշին հանդարտ կերպարանքը . . . : Ի՞նչ . չեմ երգնուր ինձ , պարոն , թէ սխալումի կամ մոռացման վայրկենի մը մէջ այդպէս վարուած ես :

— Ձեռն աղերսեր զիս , ըսաւ կոմսուհին , որ Թերեզայէն ետ առնում խոստմնագիրդ :

— Ձէ , ըսաւ Գամիւզար , հառաչով մը . . . յիշաւի այլանդակ էի . . . : Ա՛խ , եթէ Շալօնի մէջ մնացած ըլլայինք , բայց և այնպէս եթէ հոն մնացած ըլլայինք անդամ , միթէ նպատակիս կրնայի՞ հասնիլ . ես կարի տղեղ եմ , կամ Մարիօն այնքան աղւոր է որ . . . վերջապէս քաջ խորհելով կը նայիմ որ խենդութիւն մ'ըրած կ'ըլլայի :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես այդ խօսքերով :

— Շալօնի մէջ կնիկս կը պուտած սենեկի մէջ պիտի պահէի , բայց Բարիզի մէջ չէի վստահեր կը պահներու : Ասկից 'ի զատ միթէ երբեք կրնայի՞ ինչ ինչ զեղեցիկ պարոններուն ձեռն ու կերպերը ունենալ : Մարիօն երեք ամիս անդամ պիտի չսիրէր զիս , և երեւակայեցէք աղմուկը : Այս ամեն զաղափարներուն կէտը ուղեորութեան ժամանակ , կէսն ալ երէկուան ընթրիքին ատեն միտքս եկաւ . . . : Ա՛խ , ինքնին սառնակ ըսի . Յովսէփ , տղաս , բժշկէ սիրտդ , խիստ շուտ բժշկէ :

— Պատճառաբանութիւններդ շատ իրատացի են , պարոն , ըսաւ կոմսուհին՝ անոր խօսքը կտրեւում : Եւ Թերեզա Պիլման պիտի փութայ բժշկելու սիրտդ :

— Ատուած իմ . . . այո՛ . . . : Ի՞նչ մեղքս պահեմ , տիկին , երբեք չպիտի համարձակիմ անդուսէ քաղաք մը ճգնելու : Թող Մարիօն դուքսի և ատենակալի մը կամ արքայազուն իշխանի մը կիներ ըլլայ . . . : Ես Թերեզային հետ կը կարգուիմ . . . :

— Ուրեմն կը պարտաւորիս համբերել , ըսաւ ինձ կնքամայրս : Պիտի կրնամ համբերել :

— Անշուշտ պիտի կրնամ . . . : Ամենափոքր սէր չեմ պահեր իր վրայ , և զինքը տղեղ կը դանձմ , շատ տղեղ կը դանձմ :

— Լաւ , ըսաւ Գամիւզար , միթէ առաջին անդամն է ատի ըսելդ : Մարիօն : Պ . Տէպարօյին ազնուաբարոյութիւնը չունիմ անշուշտ , և նախն վրայ աւելի անոր կը նայէի քան թէ ինձ :

— Նախն վրայ , կրկնեց արիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն զարմացմամբ :

Կոմսուհին իմ կողմն դարձաւ ու ժգնապէս . իսկոյն կարմրեցայ :

— Էշ եմ եղեր , է՛շ , գոչեց Գամիւզար . սակայն պատուիրեր էին ինձ . . . :

— Ի՞նչ , հարցոյց կոմսուհին :

— Լուռ թիւն . արդէն շատ եղաւ քսածս :

Ծայրայեղ շփոթութեամբ մը համակուած էի , և կը սեմնէի որ տիկին Տը Սէնթ-Էվրըմօն ունքը կը պուստէր ահաաու կերպով մը :

— Գուրս ելիր , պարոն , ըսաւ Յովսէփին :

— Խօսելուս համար ոիս ունիմ ինձի գէմ , հարցոյց Յովսէփ գուրս չեւած :

— Ինչո՞ւ ոիս ունենամ , պատասխանեցի . եթէ Տէպարօ լռելու պատճառ մ'ունեցաւ , ես չունիմ , հետեւաբար անվստահութիւն ցոյց չեմ տար պաշտպանութիւնս :

Գամիւզար աներեւոյթ եղաւ , և կոմսուհին ինձ ըսաւ այնպիսի ծանրութեամբ զոր մինչև այն ատեն չաեսեր էի իր վրայ :

— Խօսէ , մտիկ կ'ընեմ քեզ :

— Խօսիմ ուրեմն , կնքամայր իմ :

— Որ և է մանր պարագայ չմոռնաս , կ'ուզեմ ամեն քան զիտնալ :

Կարմրութիւնս կ'աւելնար . ձեռներս կ'երերային :

— Ա՛խ , Մարիօն , աղջիկս , ուրեմն անկատար է իրողութիւնը : Երբեք չպիտի հաւանիմ Բարիզի մէջ պահելու քեզի , եթէ կամահաճութիւնս կրնայ կորստեանդ պատճառ ըլլալ : Սիրելիք իմ , հոս առիթները կը վստան , և երբ պիտի կրնամ հաւատալ թէ . . . : Խոհեմութիւնդ կը պարտաւորի փորձուիլ . . . : Օ՞հ ,

մի լար այդպէս . . . զիտես թէ ո՞րքան կը սիրեմ քեզի . . . բան մը մի պահէր իղմէ , երբէք չպիտի զղջաս անկեղծութեանդ վրայ : Բա՛րէ , հարկ եղաւ զրեթէ ամեն բան պատմել :

Կոմսուհին հրաշալի ճարտարութեամբ մը կը դուշակէր այն պարագաները զոր շփոթութեանս հակառակ տակաւին կ'աշխատէի պահելու :

Նոյն օրն իսկ Վօժըլա կոմսուհին կողմէն վեց հազար ֆրանքի փոխանակադիր մը տարաւ Էմմանուէլին իր փաստաբանական վարձուց փոխարէն , և զրամատիկոսը խիստ « շէշ-կէշ-պէշ » հասկըցուց անոր թէ խոհեմութեամբ վարտած կ'ըլլայ եթէ մինչև նոր հրաման մ'եղնելը Սէն-Թոմա-աիւ-Լուվրի փողոցին ճամբան մոռնայ :

Ը

Գարրիէլ Տըլօրմի գայիւրին չէի ներեր , և առանց վայրկեան մը կասկածելու զիտէի թէ խիստ կամայական անխորհրդութեան մը նահատակն էի , այսպիսի անզգոյշ խօսքի մը մէջ տեղի չարասրտութիւն քան թէ աղշութիւն կար :

Վօժըլայի դեսպանական այցելութեան հակառակ , կամ դուցէ այս այցելութեան պատճառաւ Էմմանուէլ այն դիշերն իսկ կոմսուհին տունն եկաւ . սակայն խիստ կարճատեւ եղաւ իր երեւումը :

Վեց հազար ֆրանքի փոխանակադիրը հանդարտօրէն սրահին շմինէային վրայ դնելէն ետք կնքամօրս ըսաւ .

— Շատ կը ցաւիմ քանի որ կըրցեր եմ անհաճոյ ըլլալ ձեզ . . . սակայն , տիկին , ատի չկրնար ձեր աղքատները ողորմութեանէ մը զրկելու պատճառ մ'ըլլալ ձեզ :

Ապա կարգաւ ամենուն բարեւ տուաւ , այս բարեւտութեան բաշխումին մէջ առանց մոռնալու զիս :

Երբ քովէս անցաւ , խիստ կամաց մ'ըսի .

— Գամիւզա՛րն է պատճառը :

— Լաւ , ըսաւ , վրէժս պիտի լուծեմ :

Այս խօսքերը այնքան արագօրէն ըսինք իրարու որ ոչ ոք տեսաւ և ոչ իսկ մեր շուրթերուն շարժիլը :

Փաստաբանը մեկնելէն ետք տիկին Տը Սէնթ-Էմմանուէլ սաստիկ բարկացած երեցաւ : Շուարեցուցած էր զինքը փաստաբանին այս անխմանալի համարձակութիւնը . իրեն համար նուազագոյն մ'էր պատասխանական խօսք մը գտնելու անկարող ըլլալը : Այն իրիկուն մինչև հիւրերուն մեկնիլը խիստ քիչ բարեկամութիւն ցոյց տուաւ , և ասիկց 'ի դատ Գամիւզարին ամուսնութեանը տեսակ մը մասնաւոր հոգ տանելը տեսնելու տհաճութիւնը ունեցայ :

Որոշուեցաւ որ զպիւրն և Թերէզան մինչև երեք օր պսակուին Բէր Տը Լօրաթուարի մատուռին մէջ որ չըջակայ տեղուանքը շինուած էր :

Ապա՝ կարծես կոմսուհին վիշտս կրկնապատկել ուղելով Յովսէփը բերել տուաւ որ անշուշտ դռնապանին օթեկին մէջ գինութեամբ կ'ըմպէր , և զիջաւ ինքն անձամբ իմացնելու իր ըրած որոշումը :

— Ա՛խ , տիկին , ըսաւ ապուշ՝ ծունկի վրայ դալով , բարեհաճեցէ՛ք ձեր բարեգործութիւնը կատարեալ ընելու : Երջանիկ ըլլալու համար ուրիշ բանի մ'ես կը կարօտիմ :

— Ի՞նչ բանի :

— Շալօնի ատենին վարդաւոր նուիրակ ըլլալու . . . կեանքիս երազն է այս , և մինչև մեռնիլս պիտի օրհնեմ ձեզի :

— Փափաքդ պիտի կատարուի , ըսաւ կոմսուհին : Տը Վիլարսօ մարքիզը Տիւվէրին հետ սերտ բարեկամութիւն ունի , և պսակուելու օրդ իսկ պիտի ընդունիս այդ պաշտօնը : Խօսքս կը տամ քեզ :

Կոմսուհին հաճոյք կ'ըզար իմ վաղեմի նշանածիս նկատմամբ

զին չարչարելով: Բաւական չէի պահեր ոխս, և ասկից 'ի զատ զեղջումներով խառն խոստովանութիւնս չկրցած էր խաբել իրեն պէս փորձառու կին մը: Առանձին քաջ կը տեսներ որ Տէսպարոյին նկատմամբ ոչ այնքան անտարբեր էի որքան կ'ուզէի հաւտացնել:

Հաստ անդամ խորհած եմ՝ կնային բարեկամութեանց անհաստատութեան վրայ. քմահաճութիւն մը կը հաստատէ և ուրիշ քմահաճութիւն մը կը ջնջէ այս տեսակ բարեկամութիւնները:

Անբամայրս անշուշտ կրնար յանցանք գտնել իմ վրայ, բայց վերջապէս թեթեւ երեւեր էի միայն: Յանդիմանութիւնը տալէն ետք պէտք էր զինս պատժել նաև անտարբերութեամբ:

Եթէ կարող ըլլայի այն գիշեր նորէն տեսնել Էմմանուէլը և երկու վայրկեան առանձին խօսիլ հետը, հարկաւ պիտի աղաչէի զինքն որպէս զի Գամիւզարին փափաքներուն կատարուիլը արդիւ լէ՛ բանեցնելով այն ամեն զսպանակները զոր իր կամքին ներքէն ունէր դատաւորներուն քով:

Բաւական տրտմալի եղան այն իրիկունէն ետք անցնող երեք օրերը:

Տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիմոն տակաւին սրդողած կ'երեւար ինծի դէմ. ասկից 'ի զատ իր տղուն սենեակները պատրաստել տալու կ'զբաղէր: Սուրհանդակ մ'արդէն արշաւելով կ'երթար Գուլթանսի ճամբէն, և մայիսին առաջին շաբաթուան վերջն երիտասարդ Մարդըիտին դալստեան կ'սպասէինք:

Մայրաքաղաքին հետաքրքրական իրերէն ոչինչ տեսեր էի տաւհալին:

Գաբրիէլ Տըլօրմ կ'ուզէր զինս հետը տանիլ իր դացած քանի մը անդերը. սակայն փողոցներուն մէջ հետի քայլելու պաճուճանք չունէի ալ, և կնքամայրս խիստ կերպով մ'իմաց տուաւ թէ Բարիզը ճանչելու շատ ժամանակ ունէի:

Իր ըսածին նայելով՝ նախ պէտք էր գաստիարակութիւնս կատարելագործել:

Հետեւեալը այն ամեն վարժապետները, որք, — զննալարժու-

թեան վարժապետէն 'ի զատ — կը պարտաւորէին Յովսէփը տանջել, ընդհակառակն զին տանջելու եկան:

Ար կատղէի, և նախ խիստ գէշ կերպով ընդունեցայ զանոնք:

Եկաւ երաժշտութեան դասատու: Իր մեթոտին պատուականութիւնը գովեց, և խօսեցաւ հետս իր աշկերտներուն մէկուն վրայ, զոր, կ'ըսէր ան, զարմանալի կերպով յաջողակ ըրած էր Բէօբլը նուագելու:

Յետոյ ըսաւ թէ Տէսպարոն էր այն աշակերտը:

Այնպէս ձևացուցի թէ շատ անտարբերութեամբ մտիկ կ'ընէի իր խօսքերը. վասն զի կնքամօրս սպասուհիներուն մին դասաւորութեանս ժամանակ ներկայ էր: Բայց իսկոյն կասկած մը մտաւ միտքս. կարծեցի թէ Էմմանուէլ գաղտնապէս վարպետութիւն բանեցուցած էր ստիպելու համար կոմուէնին որ աւելի այս դասատուն ընտրէ քան թէ ուրիշ մը: Ալ անկասկած եղայ այս մասին երբ հետեւեալ օրն երաժշտութեան տեսրակիս մէջ հետեւեալ տոմսակը գտայ.

«Հանդարտէ՛, սիրելի հոգիս. մեր վրէժը կը մօտի, և Գամիւզարին մատնութիւնն իրեն շատ սուղի պիտի նստի: Բիւրիցս կը համբուրեմ ձեռքդ»:

«ՏԵՊԱՐՕ»

Խեղքս կը յոգնեցնէի գուշակելու համար թէ ինչ էր իր վրէժը, և քաջ չէի տեսներ թէ Էմմանուէլ ինչպէս պիտի լուծէր զայն, վասն զի ամեն բան վաղեմի խօսնայրիս փափաքներուն համեմատ կը կատարուէր:

Իր ահալին սպուշ դէմքը կարծես կը ծաղկէր զինս:

Արդարութեան պաշտօնեայ՝ Տիւմլէր՝ մարքիզին խնդրանաց համեմատ՝ միջակ շնորհք մ'ըրաւ Գամիւզարին, և Գաբրիէլ Տըլօրմի գպիրին ամենուն առջև դուխ բռնելը և պարծիլը ծիծաղելի անսարսն մ'եղաւ տեսնողներուն:

Երբեք գաւազանակիր նուիրակ մ'այնքան հպարտութիւն ցոյց տուած չէր: Եթէ թագաւորն անցնէր անգամ, նոր աստիճանա-

ւորը թերեւս խիստ ակամայ համակերպէր իր զլխարկը հանելու :

Մայիսին առաջին օրուան առաւօտը , որ Ծաղկանց տօնն էր , Յովսէփ ճամբայ ելաւ եկեղեցին երթալու Թերեզա Պիւլմանին հետ , որ իր նոր հարսի սպիտակ հագուստին ներքեւ առոյգ և սիրուն էր :

Վարդ մը տանող սոսկալի ոսկեծաղիկ մ'էր ան :

Կնքամայրս և ես ասպարանին պատշգամբ կենալով անոնց ետեւէն կը նայէինք , և ինքնին կ'ըսէի .

— Բայց ո՞ր է խոստացուած վրէժը :

Կէս ժամ ետք հասաւ վրէժը , և այս ւորը մեզ բերաւ Յովսէփ : Կարծես տակաւին աչքիս առջևն է ասոր մոլորազին նայուածքով , խառնուշիթի գլխոստներով ներս մտնելը մինչդեռ կարմիր մազերէն քրտինք կը հոսէր :

— Թերեզա , դոչեց , Թերեզա , ո՞ր է Թերեզան : Կնիկս առին , Թերեզաս զողջան . . . : Օգնութեան հասէ՛ք , մարդասպանը բռնեցէ՛ք :

— Բայց ինչ կը նշանակէ ատի , պարօն , հարցոյց կոմսուհին :

— Ա՛խ , տիկին , պէտք է երթալ թաղաւորը տեսնել , հրաւիրել զինքն որ մեր իրաւունքը պաշտպանելով հափափողները պատժէ . . . : Ո՞ր կրնայ ըլլալ Թերեզան , ո՞ր Աստուած իմ . . . : Յոյս ունէի թէ հոս պիտի գտնէի զինքը . . . : Վայ ինձ , վայ ինձ : Կնիկս կ'ուզեմ . . . : Օգնութիւն , օգնութիւն :

Այս Գամիւզար գնաց լալով , ձեռները ճակատին զարնելով , և այս այլանդակ արկածին վրայ առանց ամենափոքր անդեկութիւն մը տալու մեզ :

Իսկոյն հայրս եկաւ հարսանեկան միւս վկաներուն հետ , և իմացուցին մեզ թէ ինչ տեղի ունեցած էր :

Հարս ու փեսայ Սէնթ—Օնօրէի փողոցը հասեր էին ուղիկից ներս հետ , որոնց մեծազոյն մասն աղարանքին ծառաներով կը բաղկանար :

Յանկարծ քսանի չափ պահնորդներ Աղաղաղի փողոցին վերի

կողմն անոնց առջևն ելան և ճամբան զոյցեցին : Ուղելով անշուշտ իրենց յատուկ կերպով պատուել նշանաւոր , պահնորդներուն իւրաքանչիւրն իր հրացանը դէպ հարսանեաց շքադիրներուն առջևն պարպեց :

Թերեզա շատ վախցաւ այս հրացանի սլայթիւններէն . սաստիկ աղաղակներ արձակեց , և վաղելով պատասպարուեցաւ մօտակայ տունի մը մէջ , մինչդեռ գաւազանակիր նոյնիքը հրացան արձակող զինուորաց ճառ կը խօսէր ծանրապէս և կ'աշխատէր այսպիսի ընթացքի մ'անպատեհութիւնը ցոյց տալու անոնց : Պահնորդները ծաղրեցին զինքը և իրենց ճամբան շարունակեցին :

Գամիւզար ուղեց վերտին Թերեզային թեւ մտնել . բայց ալ չտեսաւ զան : Յոյց տրուեցաւ իրեն այն տունը ուր նէ մտած էր պատասպարուելու համար . ինքն անձամբ ներս մտաւ , դուռերուն զարկաւ սաստիկութեամբ , դստիկոններն ելաւ նայեցաւ , բնակիչներուն հարցութիւնք ըրաւ , մէն մի խորը փնտռեց , վար իջաւ , ապա դարձեալ փնտռելու համար նորէն վեր ելաւ հայհոյելով , զոչելով , ոռնալով , հեծկլտալով , այլ ամեն ինչ 'ի զուր եղաւ . այն տունին մէջ ոչ ոք տեսած էր Թերեզան :

Վերջապէս օձապոյոյտ ձեռով նեղ ճամբայ մը դտաւ որու երկու կողմը տխուր պատեր կային , և որ խոնաւ գաւթներէ անցնելէն , նորէն խաւարամած դառնալէն ետք կը յանգէր մինչև դուռ մ'որ Շան—Գլէօրի փողոցը կը նայէր :

Թերեզան հարկաւ այն ճամբէն անցած էր :

Կոմսուհին ծառաներն ալ Գամիւզարին հետ խուզարկութիւն ըրին իրեն օղնելու համար : Այս նոր փողոցին բնակիչներուն հարց ու փորձ ըրին . ասոնք պատասխանեցին թէ իրօք ծաղկահասակ աղջիկ մը պահ մ'առաջ նեղ ճամբէն դուրս ելած էր . բայց մին ըսաւ թէ աջ կողմէն մեկնած էր նէ , միւսն ալ պնդեց թէ ձախ կողմէն դացած էր , ուրիշ մը հատաւտեց թէ Թերեզա կառք մը մտած էր , որու ձիերն ուժգնակի մտրակուելով մեկներ էին ամենասաստիկ արագութեամբ :

Երկար չընեմ , ոչինչ իմացան , ոչինչ գտան :

Նոր փեսան՝ զրեթէ խենդ դառնալով՝ ապարանքը վերադարձաւ, և ըսաւ մեղ այն բաւական խառնաշփոթ խօսքերը զոր ասկից առաջ զրեցի :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոնն իր բոլոր ծառաները ոտք հանեց, Բարիզին ամեն կողմերը մարդ զրկուեցաւ, լրտեսներ վազեցին քառուղիի բերանները, այլ ամեն խուզարկութիւն ընդունայն, ամեն ջանք անօգուտ եղաւ :

Ամենին տեղ մը չերեցաւ Թերէզան :

Այս ծաղկահաս աղջիկը հափափելու համար բռնութիւն դործածուեցաւ : Ուզելով զնաց իր հափափողներուն հետը : Ա՛լ ես իսկ չլիտէի ինչ խորհիլս, և թէ երաժշտութեան տետրս թղթատեցի, թէ ե նայուածքով հարցութիւնք ըրի վարժապետիս, բայց ոչինչ կրցայ իմանալ. կամ վարժապետս հրաման ընդունած էր լռելու, կամ Տէպարո ամենին մատ չունէր այս հափափումին մէջ :

Այս իրարանցումին, մեկնութեանց և դանդատներու միջոցին միայն մէկ մարդ հանդարտ մնաց, այսինքն ապարանին դռնապանը : Սա յօդացաւութեան մը պատճառաւ չկրցած էր հարսանեաց հետ երթալու, և երբ իր հարսազուրկ փեսան եկաւ և .

— Թերէզան կորսուեցաւ, ըսաւ :

Գռնապանը լակեղեմնական անխռովութեամբ մը պատասխանեց .

— Քեզ յանձնեցի զինքը . . . իմ հոգս անգամ չէ :

Չորս կամ հինգ օր Գամիւզար ուրիշ պատասխան չընդունեցաւ : Շարունակ մի և նոյն բանը լսելէ ձանձրանալով վերջապէս գռնապանին հարցուց .

— Բայց ինձ նայէ, Պիւլման, ի՞նչ ըսել կ'ուզես ատով :

— Ըսել կ'ուզեմ թէ պիտի գտնես Թերէզան, պիտի կարգուիս հետը . . . և կամ քսան հազար ֆրանք պիտի վճարես :

— Կրողին բերանը գնա՛, դոչեց Յովսէփ :

Այս սաստիկ բարկութեամբ վեր գալով կնքամայրս տեսաւ գռնապանին ծայրայիւզ պահանջութիւնները իմացնելու համար : Սա-

կայն կոմսուհին ա՛լ ձանձրացած էր այս ամեն անմտութիւններէն, ուստի բաւական խստութեամբ ըսաւ .

— Մարիօնին հայրն իր քաղաքը վերադառնալ կ'ուզէ, կը յորդորեմ որ հետն երթաս, պարոն : Մանաւանդ որ քեզի համար հաճոյք մ'է անշուշտ երթալ և սկսիլ նոր պաշտօնդ կատարել :

— Սակայն, տիկին, այն խոստմնագիրը . . . տակաւին ետ չտրուեցաւ ինձ :

— Է՛, ո՛վ աղաչեց քեզի որ ստորագրութիւնդ տաս, պարոն : Եթէ յարձակում կրես, պատրաստուէ՛ ինքզինքդ պաշտպանելու . . . : Եթէ դատ մը բանան, արդէն ասի է քու գործդ ալ : Այս իրիկուն Մարիօն երթաս բարեաւ պիտի ըսէ հօրք, և վաղը հետս պիտի դայ տղաս դիմաւորելու համար : Մեր ճամբան ձերինին հակադէմ կողմն է . . . : Բարի ճամբորդութիւն, պարոն Գամիւզար :

Կոմսուհին քովն էի, և վաղեմի խօսնայրիս խիստ աննաժական բարեւի ձև մ'ըրի, ես ալ հեգնապէս կրկնեցի .

— Բարի ճամբորդութիւն :

Ըստ իս այսպէս կոշտութեամբ ճամբայ դրուելու արժանի էր յիշալի :

Երբ երթաս բարեւ ըսինք հօրս, սա շնորհակալ եղաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոնէն իր բարեսիրութեան փոխարէն որու հաւաստիքը կը տար ինձ կնքամայրս :

— Կը յուսամ, ըսաւ հայրս, որ Մարիօն ձեր բարութեանց արժանի պիտի մնայ միշտ :

— Անշուշտ, սիրելիդ իմ Պ. Տըլօրմ . . . թէ ոչ ետ կը ճամբեմ զինքը : Սիրտս կ'ըսէ որ քովս պահեմ զինքը . սակայն պէտք չէ որ խելքս օր մը կարող ըլլայ սիրտս յանդիմանելու : Կը խոստանամ թէ սանուհիս համար վայելուչ ամուսին մը պիտի դըռնեմ . . . Եթէ պաշտպանելոյն խոհեմութիւնը պաշտպանին բարի դիտաւորութիւններուն հետ համընթաց դանուի միշտ :

Կնքամօրս ձայնը յուզուած էր :

Տեսայ թէ Տէպարոյին հալածութիւնն որքան ցաւ պատճառե-

էին անոր, հալածումներ որոնց պատուաւոր չըլլալը գիտէր, և որոնց պէմ անորմէն առաջ ես զայրանալու պարտաւոր էի: Խղձի տաղնապը սրտիս կսկիծ տուաւ. անկեղծաբար անիծեցի պչրասիրական բնազդումներս, և պատուական կնոջ գիրկը նետուեցայ երգում ընելով իրեն թէ լաւագոյն պիտի սեպէի մեռնիլ քան թէ ամենափոքր ցաւ տալ իրեն:

Ո՛ր երգումս, ի՞նչ եղար:

Հետեւեալ օրը Գաբրիէլ Տըլօրմ և Յովսէփ միասին մեկնեցան: Հայրս յաակապէս արտօնութիւն ընդունած էր օժիտս իրեն սեպահականելու: Ասկից ի վատ մօրս և քոյրերուս համար շատ դեղեցիկ պարզեններ կը տանէր հետը:

Ընտանեացս ապագային նկատմամբ ալ հնհնուք չունէի:

Մինչդեռ նաւն առաջին ընկեթներս կը տանէր Սէն Գեաթին վերայէն դժուարաւ երթալով, տիկին Տը Սէնթ-Էփրմօն և ես Մանթի ճամբայէն արշաւակի կ'երթայինք:

Կէսօրին Մանթէն անցեր էինք, և երեկոյեան միջոցին Էփրայի մէջ ուղեորներու պանդուկը հասնելով դանուեցանք փառաւոր ընկերութեան մը մէջ որ Էբըրնէյի ճաշը յիշեցուց ինձ:

Սակայն անգամ մը պարզապէս նայելով գիտեցի որ ալ առջևս չկային այն բարեմիտ քաղաքաւորներն և այն դաւառական զգօն խորհրդականները, որք նաև իրենց անմեղ շուայտութեանց միջոցին միշտ պարծ, միշտ ծանրաշարժ են: Այս ընկերութիւնը կազմող անձերուն հաղուստէն, ձեւերէն, իրենց սպասաւորներուն հետ խօսելու կարճ ու կարուկ կերպէն, նա մանաւանդ տիկին Տը Սէնթ-Էփրմօնին ցոյց տրուած ընդունելութենէն իսկոյն դուշակեցի թէ պալատական մարդիկ են անոնք:

Վեցը սեղանակից կար:

Ասոնց ամենէն երիտասարդն արագօրէն ելաւ սեղանէն, և եկաւ կոմսուհին գիրկն ընկալ՝ դռնէլով.

— Մայր իմ, բարեւի՛րա մայր իմ:

— Գո՛ւն ես, Մարգրիտ, դո՛ւն ես, դաւակս. մտքէս չէր անցներ քեզի Բարբիլ այսքան մօտ գտնել:

— Այնպէս չէ, մայր իմ, . . . : Ո՛հ, մի զարմանար, վասն զի, երբ խնդիրը տեղակալութեան մը վրայ է, մարդս թեկեր կ'առնու, կամ՝ լաւ ևս է ըսել՝ ձիեր կը սատկեցնէ շուտ հասնելու համար: Անիծեալ սուրհանդակն՝ որու նամակի յանձնուած էր՝ եօթն օրէն ետք հասաւ. . . : Կողովից արմատը կը համարձակէր դանդաւանելու թէ կողերը կը ցաւին, ուստի քիչ մնաց որ իրաւ պիտի խորտակէի իր կողերը: Ինչ և է, երէկ մեկնեցայ արշալոյսէն առաջ. . . օրն երսունը հինգ մղոն ճամբայ առի. . . եթէ չես հաւտար, հարցնր, մայր իմ, ի ջեանքին չորս կամ հինգ անպիտան դրաստներուն որք ճամբան ձգուեցան իբր մեռած:

— Մարգրիտ. . . պարոն, միշտ մի և նոյնն ես. . . քիչ ուղղուեր ես, ըսաւ տիկին Տը Սէնթ-Էփրմօն դէպ եկեղեցական մը դաւնալով, որ խոնարհութեամբ իր քովը ծնուած էր:

— Բա՛, տէր հայրն առաւօտէն մինչև գիշեր խրատ կը տայ ինձ. . . ամեն բանի պէս ձանձրալի է խրատ լսելն ալ. . . : Բայց, մայր իմ, չտեսնե՞ս որ ճանչուրներու մէջ ես: Թոյլ տուր որ քեզ ներկայեմ տիկին Տը Լիյոն գքսուհին, Պ. Տը Պատոմբիէրը, Տիկին մարքիզուհին՝ որ իր կիներն է, և սա դեհնապարտ Բօշղրուան որ սրահէ գ խոյս կը տայ հոն հոս թափաւելու համար:

Այսպէս անունները յիշուող բոլոր անձերն ելան սեղանէն և եկան բարեկեցիկ կոմսուհին:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, երազ մ'է այս. . . ինչպէս հոս կը գտնուիք, շնորհալի տիկիներ, դո՛ւք ալ հոս էք, դնդապետ, հապա՛ Կրիզոսայիններդ*, հապա՛ Լուիլի պահպանութիւնը. . . : Բօշղրուա ասպետն իսկ հո՛ս է. . . : Յիրաւի արմանալով կը զարմանամ:

— Մտիկ ըրէ՛ք, ըսաւ Բօշղրուա, պէտք է պատմեմ ձեզ. . . :

Սակայն կիներն ընդմիջեցին անոր խօսքը, և դռնէցին.

— Թող առէք, ասպետը, տիկին, առելի աղէկ է որ պաղաւնինք:

— Երեւակայեցէ՛ք, տիկին, շարայարեց Բօշղրուա՝ ուղեւոր խօսքը շարունակել. . . :

* Արեւիկ Էնլիլիայի ֆ Կալապի է:

— Բայց լուէ՛քիչ մը, ասպետ, ըսաւ Պասօմբիէր. սովորաբար օրը վեց խօսք չես հաներ բերնէդ, եթէ հանես խել, բնաւ չես կընար վերջ տալ խօսքիդ, և ահա հիմա կ'ողես պաշտօնական փաստաբանի մը պէս շաղակրատել յատկապէս ժամանակ վաստկելու համար որպէս զի պաղի սա մտեղ վառելը . . . : Ճաշէնք, տիկիններ . . . : Անշուշտ ակործակ ունիք, այնպէս չէ՛, կոմսուհի . . . : Բայց ի՞նչ կը տեսնեմ, ըսաւ զիս նշմարելով, միտակ չէք եղեր, տիկին :

— Ո՛հ, ըսաւ Բօշղրուա, չէի տեսներ . . . :

Բերանաբաց մնաց՝ առանց աւարտելու սկսած խօսքը, մինչդեռ Պասօմբիէր կը դար զիս առնելու սրահին մէկ մթին խորշէն ուր զգուշութեամբ կեցեր էի մինչև այն ատեն. ձեռքս բռնեց և զիս ներկայ դնուող անձանց առջևը տարաւ :

— Ինձ նայեցէք, դուչեց, յիշաւի արդէն Խարիթեանց քոյրերուն երկուքը ունէինք, ահա երրորդն ալ . . . կամ լաւ ևս է ըսել ահա Աստղիկը . . . Աստղիկն անձամբ ի՛նքն է :

— Խե՛նդ ես, Պասօմբիէր, ըսաւ կոմսուհին խստութեամբ :

— Յիշաւի գնդապետը չսխալիր, վրայ բերաւ Մարդրիտ՝ ինձ մօտելով, այսքան քաղցր, աղնիւ և շնորհալի գէմը մը չտեսեր եմ բնաւ . . . :

— Լուէ՛ նայիմ, անդղամ : Սանուհիս է ան, տիկիններ . . . պատանուհի մը զոր կը սիրեմ, և կ'աղաչեմ քեզի, Պասօմբիէր, որ անոր հետը վարուիս այն ամեն զգուշութիւններով որով պիտի վարուէիր եթէ աղջիկս ըլլար :

— Ուրեմն քոյր մը կը տաս ինձ, ըսաւ Մարդրիտ, սիրուն քոյր մը, զոր պիտի պարտաւորեմ սաստիկ սիրել . . . : Սակայն ի՛նչ մեղքս պահեմ, իբր քոյրս սիրելու խօսք չեմ տար . . . Լաւագոյն է կ'ին ընել ինձ զինքը, այնպէս չէ՛, գնդապետ :

— Լուէ՛, ըսաւ սա, կացութեանս շփոթութիւնը և կոմսուհին գոգո՛հ կերպարանը նշմարելով :

Սակայն կոմսուհին յարմար սեպեց չայտնել իր զժգոհութիւնը, սեղանը նստաւ և զիս քովը նստեցուց :

Իր ձախ կողմն էի, Պասօմբիէր մարքիզն ալ աջ կողմը : Մարքիզուհին և Տը Լիյոն դքսուհին մեր գիմնացի կողմը իրենց առջի տեղը նստան, Մարդրիտն ալ անոնց մէջ տեղը նստաւ : Սեղանին իմ կողմիս ծայրն էր կառավարիչը. միւս ծայրն ալ Բօշղրուան կը նստէր :

Ծերունի Տիւ Սէնթ-Էսթրի ասպետն անշուշտ կը յիշէր ընթերիք մ'ուր Գամիւղար կար, և չէր համարձակեր մերձաւորութիւնս առ ոչինչ սեպել, վախնալով որ դարձեալ գետինը կը ձգէ իր պատառակալը : Բայց ճանչորի կերպով կը ժպտէր ինձ, շարունակ կը ջանար նայուածքս իր վրայ հրաւիրելու, և սիրահարի դեր կը խաղար՝ այս անգամ քիչ մը հեռուէն : Անոր այսպէս վարուիլը աւելի աղէկ կը դտնէի, և չէի վախար որ արբասը Բօշղրուային պէս տիկին Տը Սէնթ-Էմիլմօնէն յանդիմանութիւններ կրէ : Խեղճ մարդը քիթը պնակին վրայէն չէր վերցնէր, և շատ ամօթահար կ'երևար իր աշկերտին վերապանաց պատճառաւ :

Սակայն Մարդրիտ քիչ մ'ուշ կը հասկնար իր ցոյցերուն անպատեհութիւնը : Եթէ դէպ 'ի կողմն նայէր, գաղտնի կերպով կը նայէր այն միջոցին ուր կը յուսար 'ի գերե հանել մօրը հսկողութիւնը :

Յիշեցի այս երիտասարդին տրուած դովեստները, և զինքը անոնց արժանի չգտայ : Սքանչելի չէր իր խելքն որու պահ մ'առաջ ասպայոյցները տուած էր ամենուն առջև՝ անհամ խօսքերով ինձ յարձակելով կոշտաբար և հրապարակաւ սիրոյ յայտարարութիւն մը նետելով երեսիս :

Գանք իր անձին առաւելութեանց, կնքամայրս շատ չափազանցութեամբ խօսած էր նաև անոնց նկատմամբ :

Իր երեսին գիծերը հասարակ, շինական, աննշան և անշնորհ էին : Երկու աչքին միջևը, քիթին վրայ բուշտ մ'ունէր որ ծայրայեղապէս զարգանալու պատրաստ էր : Վերջապէս անունը Մարդրիտ էր. արդ մարդերու կնային անուններ տալու այս անտեղի սովորութիւնը պահանջատուութիւն և անմտութիւն մը կ'երևայ ինձ. անտեղի կը համարեմ նոյնպէս մարդի անունը կնիկի տալու սովորը :

վորութիւնը : Այսպէս հակառակ կերպով մերտուիլը ծիծաղելի բան մ'է մերտուողներուն համար , նաև միշտ ուրիշներուն համար միամտաբար ծաղրուելու պատճառ մ'է այն :

Երբ քաղցր անուն մը կ'արտասանուի առջևդ , կը նայիս , և ահա տեսածդ է մօրուսաւոր , կօշկաւոր և խմանաւոր մարդ մը :

Պարահանդիսի մը մէջն ես ուր պարընկեր պարոնները սակաւաթիւ են : Գրան շեմէն սպասաւորը մարդու անուն մը կը նետէ : «Աղէկ , ուրախ ենք , կ'ըսեն կիները» , և սակայն իրենց երևողն է փափուկ և սպիտակադեղ սիրուն անձ մը , աղջկէ կամ կին մը , որ կը ժպտի , կը քծնի , և անոնց բոլոր պարողները կը զրկուէ :

Այլանդակ բան մ'է այս :

Ուստի կոմսուհիին աղուն վրայ շատ հրապուրելի բան մը չէի դնէր բնաւ : Ինչ տարբերութիւն իր և Տէպարօյին մէջ : Բայց Տէպարօ անառակ մ'է . պիտի չկարգուի հետս , ինչպէս որ ինքն անձամբ յայտնեց ինձ առանց վախնալու :

Տէր Աստուած , որքան կարեկցութեան արժանի է ինզճ աղջկէ մ'երբ կը պարտաւորի իր սրտին յօթարութիւնները մարդկանց պահանջաւաններուն հետ համաձայնել :

Ներկայ դստուող միւս երեւելի անձերը քննելու պարսպ ժամանակ ունեցեր էի :

Պասօմբիէրը քննելով առաջին անգամ նշմարեցի որ՝ պալատի մարդ էր ան բառին բոլոր նշանակութեամբը : Գեղեցիկ , քաջակազմ , շատ խելանի և վառվռուն էր , և այն ատեն իր յաջողութեանց յետին գագաթը կը գտնուէր ան :

Շատ քիչ տեսեր եմ մարդ որ կրցած ըլլայ Պասօմբիէրէն աւելի աղէկ հաղնիլ ոսկեհոռ վերարկուն , թաշեայ բաճկոնակը , և գրուիլ տանթեայէ վզնոցը և թենոյները : Իր սնձին վըրայ միայն մէկ պակսութիւն կը գտնէի , այսինքն քիչ մը շատ դեր էր ան :

Այն ժամանակ արքայական հեղվէտիայի ղօրաց զնդապետ էր ան . ետքէն մարեշալութեան գաւազանը ստացաւ :

Իր թարմադեղ և խարտեշահեր կինը նրբաձև ձեռք մ'ունէր վարդադոյն ըղունդով և սիրուն փոսիկներով որք մէն մաաին ըսկիզբը փորուած էին : Տիկին Տը Պասօմբիէր խօսելու ատեն կը թոթովէր բայց խիստ ազնիւ կերպով մը . իր շուքներուն վրայ անընդհատ ժպիտ կար :

Իսկ Տը Աիյն զքսուհիին գալով , որ՝ ինչպէս գիտէ ամեն մարդ՝ ետքէն հռչակաւոր Մարի Տը Շէօմբէրէն եղաւ՝ ֆիզիկական կատարելութեան և անսպիտ գեղեցկութեան մասին ոչ ես և ոչ Օրիորդ Տը Անդլօ երբէք չգերազանցեցինք զինքը : Ներա սև աչերն այնպիսի տրփաւէտ արտայայտութիւն մ'ունէին որ Աուի ԺԳԻ սիրտը անգամ յուզեր էին . թագաւոր մ'որ անաչառ խոհեմութեան , կանոնաւոր ժուժկալութեան և սառնական զգուշութեան անթերի կաղապարն էր :

Ինչպէս պիտի տեսնենք քիչ մ'ետք , զքսուհիին ճամբորդութեան պատճառն այս էր քիչ մը :

Բաւական զարմանալի բան մ'էր տիկին Տը Աիյնին քսաներկու միոն մնալու չափ Բարիդին մօտ և Էրիկէն հեռի գտնուիլն այն միջոցին ուր ասի մարեշալ տ'Անդրի ժառանգութիւնը կ'առնուր բոլորովին :

Տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիօն այս դաղտնիքը չէր հասկնար :

— Այս բանը ձեզ զարմանք կը տայ , այնպէս չէ՞ , տիկին , կ'ըսէր զնդապետը կնքամայրիս . արդ՝ հիմակ ամեն բան պիտի իմանաս :

— Այո , հիմակ ամեն բան պիտի իմանաս , կրկնեց Բօշղրուա , որ չյաջողելով ուշադրութիւնս հրաւիրելու կ'ուզէր ճառաբանել աւելի աղէկ յաջողելու յոյսով : Ներկայ էի երբ Նորին Ահափառութիւնը . . . :

— Տիկիններ , ըսաւ Պասօմբիէր , ասպետին լեզուին այսքան սաստիկ մարմաջելը տեսեր էք երբեք . . . վախնալու բան մ'է այս . . . կ'աղաչեմ , քննեցէք իր երակին զարկը :

— Գնդապետ , ըսաւ Բօշղրուա , միթէ գիտաւորութիւն ունիս . . . :

— Գարձեալ . . . : Շատ դէշ վիճակի մէջ էք, խեղճի իմ աստիճան :

— Իբրաւ է, ըսաւ գ. քսուհին, անտանելի է ան :

Բօշղրուա խոնարհեցաւ :

— Գիտցիր, կրկնեց Պասօմբէր, որ մարեշալ տ'Անդրին մահուան երկրորդ օրը թաղաւորը պահակներու սրահին մօտ ճեմանալով մ'անցնելով մեր գեղանի Մարիին հանդիպեցաւ, և քովը դնաց ամենազուարթ դէմքով :

— Տիկին, ըսաւ ձեռները շփշփելով, էրիկդ առաջին պաշտօնեայ է. Գօնչինիին* Գրանսայի մէջ ստացած բոլոր առանքները անոր կը պարգևեմ, թէ և Տիւվէր հակառակ է այս պարգևին, և օրէնքը ու սովորութեան իրաւունքը առջև բերելով կ'ուզէ արքայական դահլին յատկացնել և անվաճառելի դարձնել այն աւատական գոյքը : Կ'երդնում ձեզ, տիկին, թէ Տիւվէր իրաւունք չունի . . . : Այս մասին քիչ մ'երախտադիտութիւն ցոյց պիտի տայք ինձ :

— «Բարեհաճեցէք այս մասին կասկած չունենալու, վեհափառ տէր. պատրաստ եմ երախտադիտութեանս ամեն հնարաւոր նշանները ցոյց տալու ձեզ . . . » :

— Ա՛հ, ներեցէք, Պասօմբէր, ընդմիջեց տիկին Տը Լիւյն. Լուի ԺԳ. այդ բանը չըսաւ ինձ, և բերանս կը դնես պատասխան մ'որու դէմ կ'ապստամբիմ :

— Տէ՛ր Աստուած. պատմութիւնը քիչ մը կը զարգարուի, գեղանի տիկին . . . : Թագաւորը՝ զոհ ըլլալով գ. քսուհին ձեռքը պաղաւ, և ըսող կայ անգամ թէ անոր շուրթերը զարտուղելով ժուռ եկան այն շնորհալի վզին վրայ որուն սպիտակութիւնն այնքան սիրագրդիւ է :

— Ո՛հ, ինչ չարաոլորտ պատմիչ ես եղեր, դոչեց ծաղկահաս կիներ : Բօշղրուա, հրաման կը տամ քեզ մնացորդ մասը պատմելու :

* Մարեշալ տ'Անդրին իրան անունն է :

— Շատ աղէկ, ըսաւ աստիճան : Պ. Տը Լիւյնի հետ դուրս կ'ելնէի . . . :

— Ժողովին դահլիճէն, այո՛, ճիշդ այդպէս է, ըսաւ Պասօմբէր, աստիճանին խօսքը աւարտելով. պատուական յիշողութիւն և խօսելու գեղեցիկ գիւրութիւն մ'ունիս, Բօշղրուա, այսինքն այս տիկնանց ջիղերուն այնքան սաստիկ հոգ կը տանիմ որ այդ իրողութիւնը պատմելու հոգը քեզ չեմ թողուր :

— Պարոն մարքիզ, չարաչար կը դործածես . . . :

— Համբերութիւնս դո՛ւն չարաչար կը դործածես, Բօշղրուա : Նոր պաշտօնէին հետն էիր, և իրեն կ'ըսէիր այն հետաքրքրական ճառերուդ մին որոնց դաղտնիքը դու միայն դիտես : Տը Լիւյն յանկարծ ճանչեց թաղաւորը, և զարմանօք անգամ մը ցատկեց՝ տեսնելով թէ ուրախութիւնն ինչ քմահաճութիւններու կ'առաջնորդէ միապետներուն ամենէն իմաստունը : Լուի ԺԳ. տիկին Տը Լիւյնի էրիկին մօտիւր տեսնելով պտուղի դող մանկան մը պէս կծիկը դրաւ : Տիկին գ. քսուհին նոյնպէս փախաւ, հետեւաբար Բօշղրուա կենացը մէջ առաջին անգամ թերեւ ժամանակ պիտի ունենար խօսքի մը վերջ տալու, երբ ես ալ վրայ հասայ, ամենին չզուլանալով թէ ինչ անցած էր պահ մ'առաջ :

— Ա՛հ, դո՛ւն ես, Պասօմբէր, ըսաւ ինձ Տը Լիւյն դուքսը, շատ ուրախ եմ քեզի տեսնելու :

— «Ես ալ սաստիկ կը հրճուիմ քեզ հանդիպելուս, պարոն, պատասխանեցի, որպէս զի դիտեամ թէ յիրաւի արդար պահանջումս պիտի գործադրես» : Առջի օրը հեղինակներու* հետ զիս պահապան գրեթէ ին մայր-թագուհին, յատկապէս պատուիրելով ինձ որ թոյլ չտամ իրեն դուրս ելնելու իր բնակարանէն . . . : Ա՛հ, ինչ կ'ըսէք մայր-թագուհին նկատմամբ, տի-

* Գրանսայի Ռաֆայէլ Կարուս Ը. Հարիւր-Հելլէտիայիներ անունով վարչական հեղինակներու խումբը իր հասարակեց 1496ին, որ Գրանսայի Ռաֆայէլներուն խումբը պահապանութեան պաշտօնը շարունակեց մինչ 1792 :

կին, զիս Մարի Տը Մէտիսին, Մեծն Անրիի կնկան բանտապահը կարդէ՛ : Այնքան բարկացեր էի որ . . . և եկած էի սրաշտոնէս հրաժարելու հաստատ որոշումով, սակայն դուքսն ինձ պատսխանեց .

— «Հելվէտիացիներուդ այժմէն իսկ կը յաջորդէ այն նորաւ կազմ դուռնն որ է Թադաուրին հրաշանակիրներուն դուռնը : Բնդուռնի պատրուակ մը գտիր, օրինակի աղապար, ճամբորդութիւն մ'ընելու հարկը ցոյց տուր . . . : Աղէկ միտքս եկաւ . Էվրէյի եպիսկոպոսն՝ որ հօրեղբայրս է՝ կարծեմ նաեւ քու հետ աղականութիւն ունի, այնպէս չէ՛ :

— «Այո՛, պարոն դուքս :

— «Սաստիկ հիւանդ է ան : Սուրհանգակի երիւթները լծել տուր, ան կինս, ան քու կնիկդ ալ, և Էվրէյի ֆօշգրուային հետ . . . : Գքսուհին հոմանին կ'ընեմ վընքը : Ութ օրէն ետք կը վերադառնաք . կացութիւնս աղէկ հաստատուած կ'ըլլայ այն ատեն, և հորին Վեհափառութեան սիրտի խնայեմ իր խոստովանահօր ձեռքովը » :

— Կընդ տանի զիս եթէ այն ատեն մտքէս կ'անցնէր թէ արքայական համբոյր մ'էր այս ամեն անհանդստութեան պատճառը : Ի՞նչ կ'ըսես, կոմսուհի, գժբաղդ նախանձութիւն համար : Ինձ կը յանձնէ իր կինը, ինձ, Պասօմբիէրին, այսինքն այն մարդուն որ հաղարումէկ սիրովէ պներու զխցազն է . . . :

— Շատ լաւ, պարոն, արձակ համարձակ խօսէ՛, ըսաւ խնդալով Պասօմբիէրի կինը՝ պղտի մարքիզուհին :

Հելվէտիացիներուն զնդապետը կնկանը նայեցաւ ամօթահար, և իւրաքանչիւր ոք սկսաւ խնդալ :

— Է՛յ, բայց, ըսաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվրէմօն, Տը Լիւյն այնքան մեծ անխոհեմութիւն մ'ըրած չէ առ այժմ : Աղաչեց քեզի որ կինը հետդ տանիս, քու կնիկդ ալ միասին առնելու պայմանաւ :

— Ես ալ միասին երթալու պայմանաւ, ըսաւ ասպետը :

— Ապրին, Բօշգրուա, ապրին . . . : Ի՞նչ սիրուն բարեկամ .

. . . : Վերջապէս ահա կատարեալ խօսք մը, ճշմարիտ խօսք մ'որ ոչ յօշուած, ոչ կտրուած, ոչ զեղջումէ մը սանձուած, ոչ ալ ընդհատումով մը ծաղրուած է : Այս խօսքը կարճ է, սաստիկ կարճ է, ըսէք ինձ թերեւ, հոգ չէ՛, Բօշգրուա, զեղեցիկ յաղթանակ մ'է ատի . . . դո՛հ եղեր ատով, բարեկամ, կը խրատեմ քեզի որ դո՛հ ըլլաս ատով, ատի կը բաւէ փառքիդ :

Տիւ Սէնթ-Էսթրի ասպետը կարծես անկատակ սեպեց այս խել մը թշնամական խօսքերը :

Ուստի ՚ի նշան շնորհակալութեան գլուխը ծռեց, յաղթական կերպարանով մ'ինձ նայեցաւ, ապա ակներեւ դո՛հանակութեամբ մը սկսաւ ուտել ու խմել :

— Հիմա դիտէք, կոմսուհի, թէ ինչո՛ւ Էվրէյի մէջ կը զրտնուիր, շարայարեց Պասօմբիէր, բայց չգիտէք որ եպիսկոպոսը քաջաւոգջ վիճակի մէջ գտանք : Գերապատիւ եպիսկոպոսը պալատականներու, պաշտելի կիներու, Բօշգրուային պէս անառակի մ'ե ինձի պէս շաղկիւրատի մը դալը տեսնելով՝ զայթակղութենէ վախցաւ, և շատ քաղաքավարութեամբ մեզի եպիսկոպոսարանէն ճամբայ տուաւ, հետեւեալ այս պահուկը մեզի բնակարան ըրինք, ուր հինգ օրէն ՚ի վեր կ'ուտենք, կը խմենք և կ'ուրախանանք : Քիչ մ'առաջ երբ քաղքին բոլորտիքը ժուռ կը դայինք, ձեր տղուն հանդիպեցանք, որ կորսուածի մը պէս ստիպով կ'երթար, բռնադատեցինք զինքը մեր ետեւէն դալու . . . և ահա հոս է, կոմսուհի : Եղաւ պատմութիւնս :

Տիկին Տը Լիւյն հանգարտութեամբ և ժպտումով մտիկ ըրած էր :

Երբ Հելվէտիացիներուն մշտաբարբառ զնդապետը վերջացուց իր պատմութիւնը, տիկին Տը Լիւյն իր կնքամօրն ըսաւ .

— Խոստովանէ՛, սիրելիդ իմ, թէ կը փափաքիս կշտամբել զիս :

— Ի՞նչ պատճառաւ, սիրուհի իմ :

— Վասն զի Պ. Տը Պասօմբիէրի բոլոր պատմածներուն մէջ ՚ի նպաստ իմ ամենափոքր եղբակացութիւն մը չկայ : Իր ըսածին նայելով Թադաուրին հետ պըրասիւրաբար վարուեր եմ, էրիկս

նախանձեր է . . . և ես արտորուեր եմ մահացու մեծ մեղքի մը համար որ է արքայական շուրթի մ'ուսիս վրայէն քաղած մէկ պղտի համբոյրը . . . :

— Այլ լսէ՞ք, համբոյրն առնուէ՞ր է :

— Այո՛, գնդապետ, սակայն քեզ չըսի տակաւին, բայց կրնանո՞ք ըսի և կը պարտաւորիմ կոմսուհիին ալ ըսել թէ էրիկս ինքն աղերսեց զիս որ հաւանիմ այն համբոյրը տալու :

— Ա՛հ, բայց ատի մե՛ծ բռնութիւն մ'է, դոչեց Պասօմբէէր :

— Բայց ո՛չ, ամենապարզ բան մ'է ատի : Ասկից ամիս մ'առաջ՝ արքունեաց վերջին պարահանդիսին մէջ Պ. Տը Լիւսօնի քովն էի : Թաղաւորն եկաւ, միւս կողմը թիկնաթոռի մը վրայ նստաւ, և քծնասիրական վեհերոտ խօսքեր ուղղեց ինձ : Ի մեծ զարմանս իմ՝ սկսաւ շատ ուշադրութեամբ քննել պղտի սև պիսակ մը զոր ցաւելով ունիմ աջ ուսիս սկիզբը :

— Իրօք կը նշմարե՞մ պիսակը, դոչեց Մարգրիտ :

— «Վեհափառ տէր, ըսի, մի նայի՛ք այս անշնորհ բծին . սատիւիկ ցաւ է ինձ այն : Ամեն փորձ ըրի որպէս զի աներեւոյթ ըլլայ այս բիծը, բայց չյաջողեցայ» :

Թաղաւորը շատ կարմրեցաւ, և Պ. Տը Լիւսօն պատասխանելու դժուարութենէն աղատեց զան՝ ինձ ըսելով .

— «Այսուհետեւ այն փորձերը նորէն ընելէ զրոյշ կեցի՛ք, տիկին . շնորհալի նշան մ'է, ճշմարիտ հրապոյր մ'է ան . . . : Այնպէս չէ, Վեհափառ տէր :

— «Այո՛ . . . անշնորհ», ըսաւ Թաղաւորը թոթովումով :

Եւ սկսաւ նորէն նայիլ հոգեպիշ :

Կ'սկսէի ես ալ շփոթիլ երբ Բիշլիէօ Տէ Մարէ Տը Սէն-Սօրլէնը տեսաւ որ իր քարտուղարն է :

— «Օ՛ն, պարոն բանաստեղծ, ըսաւ քարտուղարին, այս միջոցիս անմիջապէս չե՞ս կրնար ութը տոմար ոտանաւոր մը շինել նշանի մը վրայ զոր տիկնոջ ուսն ունի : Այս նշանը շատ աղուր կ'երևայ Նորին Վեհափառութեան :

— «Յօժարակամ, տէր իմ, . . . : Բայց այդ ոտանաւորին մէջ կը պարտաւորիմ Թաղաւորը խօսեցնել :

— «Եթէ կը ներէ :

— «Այլ հաւանիմ», ըսաւ Լուի ԺԳ :

Քարտուղարը պիսակս տեսնելու համար ծռուելէն ետք պահ մը խորհեցաւ, և առանց ամենափոքր վարանումի հրապարակաւ յետագայ տողերը ըսաւ .

Պղտի սև կէտ, զոր իր թխդոյն մանեակին

Սպանուհի մը փափաքէր անցունել .

Գանձըդ քնքոյշ, որու դէմ մի ամուսին

Այլ նախանձի քանի որ քեզ լրտեսէ :

Այլ ցանկայի տեղդ իսկ ես ըլլալու . . .

Այն դու սիրուն, կ'իմայնեմ քեզ այժմէն

Թէ քաղցր է ինձ քեզի սիրել սրտագին,

Անմիջապէս եթէ նշան մը տաս ինձ :

— «Շատ աղէկ, ըսաւ Թաղաւորը . . . բայց մի մոռնար որ խօսողն ե՛ս եմ, դ-քսուհի» :

Թաղաւորն անըմբռնելի յանդգնութիւն մը կ'առնուր, և սկսաւ խիստ ցած ձայնով շարայարել .

— «Ի՛նչ բարիք որ ուղես իղմէ, կը շնորհեմ անդամ մը միայն այդ շնորհալի նշանը համբուրելու համար» :

Ապա թիկնաթոռէն ելաւ և աներեւոյթ եղաւ :

Արքային խօսքը բառ առ բառ կրկնեցի Պ. Տը Լիւսօնին, և խնդալով խօսք առաւ իղմէն որ եթէ երբէք Թաղաւորին աչքէն ընկնի, պիտակիս շնորհիւր վերստին առջև պիտի անցունեմ զինքը . . . : Կ'սկսիմ դուշակել, Պասօմբէէր :

— Ա՛հ, սոսկալի՛ բան է ատի, Թաղաւորն երես կ'առնու, տիկիններ, Թաղաւորն երես կ'առնու, ըսաւ գնդապետը ծիծաղաւոր ժպտակովումով :

— Արդ, շարայարեց դ-քսուհին, Գօնչիկին մահուան օրն ինչ պատահեցաւ, դիտէ՛ք : Տէրութեան կնիքը Մանկօյէն առնուեցաւ . զործակալներու հրաման տրուեցաւ Պարսպէնի թուղթերը արձա-

նազրել, և երբ Բիշլիէօ եկաւ թաղաւորը բարեւելու, որ նոյն պահուն զնգախաղ կը խաղար, սա սոսկալի խօսքը լսեց. «Էյ, Պ. Տը Լիւսօն, բռնակալութենէդ ազատեցայ վերջապէս»:

Բիշլիէօն շնորհաբեկութիւնը (disgrâce) ասկից աւելի ստոյգ չէր կրնար ըլլալ: Նաւաբեկութեան մը մէջ մարդս ամեն բանի կը յարի, զնգապետ, և յուսաբեկ եպիսկոպոսն ուսիս պիտակը յիշեց. . . . : Եւ իրօք գերապատիւ սրբազանին ուսիս կը լծնէր միտի առիթն այս էր:

— Ո՛հ, սքանչելի է, պիտի յիշեմ այդ խօսքը, դքսուհի, դոչեց Պասօմբիէր: Սակայն այս ամեն իրերու մէջ ոչ այնքան հանձարեղ գեր մը խաղալ տուին ինձ:

— Ի՛նչ, ութ օր շարունակ ընկերակցութեանս հաճոյքը վայելած ըլլալուդ կը զղջամ: Պ. Տը Լիւսն դուքսը Բիշլիէօն քամահրելու ամենեւին պատճառ մը չունէր. եպիսկոպոսին դիւանապետական յատկութիւնները ժողովին հարկաւոր են իսկ: Պարահանդիսին դէպքը ամուսնոյս պատմեցի. բոլոր սրտովը խնդաց այս իրողութեան վրայ, և լիովին արտօնութիւն տուաւ ինձ Պ. Տը Լիւսօնը (Բիշլիէօ) ազատել իր շնորհաբեկ վիճակէն: Թաղաւորն ամեն առտու նախաձաշէն կտք ժուռ կը գոյ ճեմասրահին (galerie) մէջ որ իր բնակարաններէն մինչև պահակներուն սրահը կ'երթայ: Այս ճեմասրահին մէջ անոր հանդիպելու և իր խօսքը յիշեցնելու հոգ տարի. . . : Ար հաստատեմ թէ այս է ահա զուտ ճշմարտութիւնը: Սակայն էրիկս չուզեց որ իր արքայական տէրն այս ընթացքս առիթ բռնէ ուրիշ յոյսեր ունենալու. դիտուածէն զբոլորելու պէս հասաւ ուր որ իրողութիւնը տեղի ունեցաւ, և նախաձոտ ըլլալ ձեացուց. . . . անկից ետք եղածը դիտես: Այս միջոցիս ուր կը խօսիմ, թաղաւորն իր խոստովանահայրէն խիստ ծանր և խիստ քրիստոնէական յանդիմանութիւն մը կերած պիտի ըլլայ: Ուստի այսուհետեւ ուսիս աչք տնկել ազելու վտանգ չկայ:

Դքսուհին խօսքը աւարտելէն ետք սեղանէն ելաւ, և կնքապաշտը ըսաւ անոր.

— Պատիւդ տեղն եկաւ, սիրելիդ իմ. . . զնգապետը կը պարտաւորի ներումն խնդրել քեզմէ:

— Ո՛հ, ներում խնդրելու աշխատանքէն կ'ազատեմ զինքը: Միայն թէ զնգապետին, ինչպէս նաև ամենուդ ալ աղաչանք մը ունիմ ընելու. խնդրեմ որ երեւան չհանէք այս. . . պետական գաղտնիքը. առաջին պաշտօնէի մը կրնն անխոհեմութեան մը վրէժը լուծելու շատ միջոցներ ունի, այնպէս չէ՞, Պասօմբիէր:

— Վա՛յ, ըսաւ զնգապետը, մի վախնար, պալատականները ինծի դէմ խնդացնելով զուարճացնելու փափաք չունիմ: Սակայն ներէ՛ որ բան մ'ըսեմ քեզ:

— Ի՛նչ բան:

— Բիշլիէօ շատ սուղի պիտի նստեցնէ քեզ այդ ծառայութիւնը: Այո՛ . . . այո՛ . . . : Ուղածիդ չափ մեծ տէրոք բանալով զարմացի՛ր: Բիշլիէօ սմանդուկ աղուէս մ'է. . . բայց վաղրի նմանութիւն ունի. . . . կամ շատ կը սխալիմ. . . և՛ ինչպէս դիտես՝ վայրենի դազան մ'անհողութեամբ կը փարատէ իր ճարակը տուող ձեռքը. . . : Առ այժմ պէտք է մեզ հանդիլ: Վաղը հետեւ կը մեկնիմ, կոմսուհի: Մեր ութ օրուան արքայը լմնցաւ:

Ապա ամեն մարդ իր տեղը դնաց:

Տիւ Սէնթ-Էսթրի ասպետը կնքապաշտ թեւն առնելու քաղաքավարութիւնը ունեցաւ որպէս զի զինքն իր սենեակը տանի:

— Չէ՛, շնորհակալ եմ, Բօշգրուա, ըսաւ կոմսուհին, զնա՛, պառկէ:

— Բայց աղէկ միտքս եկաւ, տիկին, միթէ չըսիր. . . Ի՛նչ ըրիր. . . խնդրոյս նկատմամբ:

— Խեղճ թուեր է, խեղճ ասպետս:

Բօշգրուա սնդեց և սկսաւ կոմսուհին քանի մը կտրտութիւն խօսք ըսել մեղմիկ և դաղտնի կերպով: Մարդը իտ երկու քայլ անդին էր. ականջ տուաւ, և յանկարծ աղմկալի քրքիջ մ'արձակեց:

— Հա՛, հա՛, հա՛, Բօշգրուան է. . . սա ծեր խենդն որ կ'ուզէ օրիորդ Մարիօնին հետ կարգուիլ. . . : Հատ զուարճալի բան. . . : Զգուշացի՛ր, ասպետ, պիտի պարտաւորինք մենամարտիլ

... : Հա՛, հա՛ . . . ինձ նայէ՛ . մայրս իրաւունք ունի . աւելի աղէկ կ'ընես եթէ երթաս պառկիս :

Եւ ուսերէն հրելով դուրս հանեց ասպետը :

Իսկ ես շուարեր մնացեր էի :

Առմուհին կը յանդիմանէր իր տղան , բայց սուտի չէր հաներ անոր խօսքը . ուրեմն ասպետն իրօք յոյս ունեցած էր զիս իբր կին ստանալու :

Մարդրիտ մեր ետեէն եկաւ մինչև սենեկի մը դուռը որու մէջ երկու անկողին պատրաստուած էր :

Գիշեր բարի ըսաւ մօրը , և ապա պարզապէս անորմէ հրաման ուղեց զիս համբուրելու :

— Ո՛չ , պարօն , ըսաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվրեմօն , շատ դժգոհ եմ : Ո՛չ պատշաճութեան ձև ունիս , և ոչ մանաւանդ այն համեսութիւնը զոր տարիքդ կը պահանջէ :

— Ա՛հ , մայր իմ , թաղաւորն ալ տասնութ տարեկան է , և սակայն առանց քաշուելու տիկին Տը Լիւյնին ուսը համբուրեց :

Մարդրիտ կոմսուհիին պատուէրին հակառակ վարուելու յայտնի որոշումով ինձ կը մօտենար . բայց նէ թեւէն բռնելով դուրս հանեց զինքը , և դուռը դոցեց :

Երբ մինակ մնացինք , տիկին Տը Սէնթ-Էվրեմօն ինձ նայեցաւ . երեսը աժգոյն էր . արտեանունքին ներքեւ արտօսը մը կը զլտորուէր :

— Բա՛բէ , ըսաւ , շատ ցաւեր պիտի ունենանք :

— Յաւեր , կնքամայր իմ :

— Այո՛ . . . կը պարտաւորէի նախատեսել այս ցաւերը . . . : Զարմանալի բան . . . ասանկ վախեր չունեցեր էի երբեք : Գառն է մտածել թէ այս աշխարհիս մէջ մարդս միշտ կը զղջայ վերջապէս իր սրտին դրդումին հետեւած ըլլալուն . . . : Մտիկ ըրէ , Մարիօն . իրաւ է , ասպետը խնդրեց որ հետդ կարդուելուն հաւանիմ :

— Խեղճ մարդ . իրօք խնդալու բան է խնդիրը :

— Աստուած իմ , թերեւս իրաւունք չունիս մերժելու :

— Կատա՛կ կ'ընես :

— Ո՛չ . . . վասն զի Բօշղրուա հարուստ է , և ասկէ քանի մը տարի ետք , սիրելիդ իմ , քեզի համար շատ ախորժելի բան մը կ'ըլլար որբեարի մնալ տիտղոսով մ'ե երեք կամ չորս հարիւր հազար ֆրանքի հասնող հարստութեամբ մը :

— Ո՛ կնքամայր իմ . էրիկ մ'առնուլ և ամեն օր անոր մահուանը փափաքիլ . . . ինչպիսի անարժանութիւն :

Առմուհին սարսուեցաւ և աժգունեցաւ :

— Իրաւ է , իրաւունք ունիս . . . կ'ուզէի փորձել քեզի . . . : Ա՛խ , խեղճ աղջիկս , որքան դժուարին է պատշաճ ամուսնութեան մը վիճակիլը . . . թերեւս ստիպուիս Շամբաները վերադառնալու :

— Սո՛ւրբ Աստուած . Շամբաներ երթամ , Գամիւզարը նորէն զտնելո՞ւ համար :

— Օ՛ն , հանգարտէ՛ . . . :

— Ձէ՛ , գոչեցի՛ , չէ՛ . այդպէս խօսիլը գէշ է : Ի՞նչ ըրի քեզ . ինչ է յանցանքս :

Եւ աթոռի մը վրան ընկայ դառնութեամբ հեծկլտալով :

Առմուհին շատ յուզուած էր , և սենեկին մէկ ծայրէն միւսը կ'երթեկէր :

— Խեղճ պզտիկ . . . միթէ ի՞նչ է յանցանքը . . . : Եթէ ամենամեծ հսկողութիւն առնում վրաս , ինքզինքս դերի մ'ընեմ , դարձեալ զինքը չպիտի կրնամ ազատել : Քանի որ մի և նոյն յարկին ներքեւ եմ . . . կրնամ հաւաստի ըլլալ թէ նէ ինքը չպիտի սիրէ զան : Միւս կողմէն , անկարելի է որ բաժնուիմ զաւակէս : Իր զօրագունքը Լուվրէն չզատուիր . տունս պէտք է իր տունն ըլլայ . . . : Ի՞նչ որոշում ընեմ . . . : Նէ՛ կը պարտաւորի հեռանալ :

Առմուհին իր մոլորապին վիճակին մէջ լսուելու չափ բարձր ձայնով կը խօսէր . ամեն բան հասկցայ , և սրտիս սաստիկ վերադարձը զգացի :

Յուր բնութիւնը յաղթող հանդիսացաւ յիս . ատելութեան և

բարկութեան զղացումներով կը համակուէի. կոմսուհին բարեկամութիւնը անադորոյն ծաղը մը կ'երևար ինձ :

Սակայն արդիւրած էի զղացումներս երևան հանելու : Տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմօն մօտեցաւ . որոշեցի կեղծաւորութիւն ընել :

— Ինձ նայէ, սիրելի աղջիկս, ըսաւ կոմսուհին, ուրիշ օժիտ մը, առջինէն շատ աւելի ճոխ օժիտ մը պիտի ունենաս, և դաւառիդ երևելի անձերուն մէջէն ուղածդ պիտի ընտրես :

— Ա՛խ, միմւայի աչերս սրբելով, որքան բարեսիրտ ես, կնքամայր իմ . . . ասկից 'ի դատ շատ իրաւունք ունիս ետ ճամբելու խեղճ աղջիկ մ'որ ամեն բան քեզ կը պարտաւորի . անշնորհ բան մ'ըրած կ'ըլլամ եթէ զանդատիմ . . . : Ուստի այս յանկարծական որոշումին պատճառը անգամ չպիտի հարցնեմ, տիկին :

— Խեղճ աղջիկս . բայց դիտնաս որ ժիշտ կը սիրեմ քեզի :

— Կը հաւտամ, կնքամայր իմ . . . : Եւ ահա ասոր համար կը համարձակիմ շնորհ մը խնդրելու քեզմէ . . . : Մէկ կամ երկու շաբաթէն ետք զրկէ՛ զիս : Մինչև այն ատեն մտածելու և ինքնին խորհրդակցելու պէտք ունիմ : Քանի որ հետզ չալիտի կենամ, թերեւ երթամ վանքի մը վանդակներուն ետեւը բանտարկուիմ՝ վիշտս հոն մոռնալու համար :

— Տէ՛ր իմ Աստուած, ծաղիկ հասակդ, ամեն դեղեցիկ օրերդ վանատան մը մէջ անցունե՛ս . . . ամենեւին, անկարելի է, հրամանս պիտի չտամ :

— Վերջին անգամ մ'ալ կը պաղատիմ, տիկին, թոյլ տու՛ր որ խորհիմ :

Կոմսուհին լալով զիս կուրծքին վրայ առաւ և զգուեց :

Իսկ ես արտօսը մը չէի թափեր :

Թ

Երևակայութիւնս գիշերն 'ի բուն աշխատեցաւ :

Կրօնուհի ըլլալու գիտաւորութիւն չունէի անշուշտ . նպատակս էր ժամանակ վատուելի՝ կնքամայրս աւելի զիւրութեամբ խաբելու համար : Կ'ուզէի զինքը պատժել, անիրաւ բարկութեամբս կարծելով թէ հպարտութիւն և չարասրտութիւն մ'է ներա ընթացքը : Հարկ էր ինձ խոստովանիլ թէ կը սիրէի Տէպարօն :

Սակայն այս սէրն ոչ այնքան սաստիկ էր որքան պէտք էր ըլլալ որպէս զի որոշէի օրուան մը մէջ զոհել այն ամեն յարգը և համարումը զոր կրնայի յուսալ մարդկանց մէջ :

Եթէ ձեր Տը Բօշդրուա ասպետն արդէն ուղեց կարգուիլ հետս, աւելի փոքրահաս և նուազ ծաղրելի մարդ մը կրնար երևան ելնել զիս կնութեան ուղեւ համար : Ամեն ազնուականները դասային նախապաշարումները չունին . կան անոնց մէջ ոմանք որոնց առջև խեղանութիւնը և զեղեցկութիւնը բարետոհմութեան և հարստութեան փոխարէն կը սեպուին : Բայց ինչ և է, ոչինչ կ'ստիպէ զիս կոմսուհին ունայն երազները յարգելու : Զինքը ազգեցի՞ որ նախ և առաջ դնէ զիս ճիշդ այն աստիճանն ուր ինք կը դանուի, և փողփողուն հեռանկարովը ցոյց տայ ինձ այն ընկերութիւնը ուսկէ հիմա կ'ուզէ դուրս թողուլ զիս :

Ի՛նչ կ'ուզէ թող պատահի, Համբանքը չալիտի վերադառնամ :

Կացութեանս կախութիւնը կ'արդիլէ զիս յայտնապէս մաքառելէ . մեղքը թող ըլլայ անոնց վիզն որք կը հարկադրեն զիս խորամանկութեան գիմելու :

Սենեկին միւս ծայրը կնքածօրս հառաչելը կը լսէի : Ան ալ չէր քնանար, և որովհետեւ իբր պայմանաժամ քիչ մը ժամանակ ուզեր էի իրմէն, թերեւ կը խորհէր նէ թէ այս պայմանաժամին վինչ լրանալն ինչ միջոցներով կրնար գիմադրել հրապոյրին :

բուս ազդեցութեան դէմ, որու կ'ենթարկուէր իր տղան՝ Մարգրիտ :

Առաւօտուան ժամը վեցի միջոցին կարծես քիչ մը մրափեցաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմոն :

Արեւն արդէն կը լուսաւորէր մեր պատուհանները : Չայն ձիւն չհանելով ելայ, աճապարումով հաղուեցայ, և դուրս ելայ կոմսուհին տղուն խօսելու հաստատ դիտաւորութեամբ, սակայն դեռ չգիտնալով թէ ո՛ւր և ինչպէս կրնայի միայնակ տեսնել զան :

Հաղիւ տասը քայլ առեր էի փողին մէջ, և ահա դուռ մը քայուեցաւ :

Պ. Տը Պասօմբիէր մեր սենեկին հանդիպայ սենեկի մը շեմին վրայ երեցաւ, և շուտով քովս եկաւ :

— Արդէն ելեր ես, գեղանի աղջիկս, ըսաւ ինձ :

— Այո՛, սրտոն գնդապետ :

— Եւ այս միջոցիս ո՛ւր կ'երթաս :

— Տէ՛ր իմ Աստուած, պատասխանեցի բաւական շփոթով, մայր եկեղեցիին զանգակը կը հնչէ . . . 'ի հարկէ պատարադ մը կայ . . . կը փափաքիմ տեսնել այս պատարադը :

— Ո՛հ, ո՛հ, ատի շատ բարի օրինակ մ'է : Հնորհակալ եմ դիպուածէն, քանի որ իր շնորհիւ ճամբուդ վրայ քեզ կը հանդիպիմ և կրնամ թեւ առնուլ քեզի : Էվրէօյի փողոցները չես գիտեր. ուրեմն հինգ օրուան փորձառութենէս հիմա օգուտ պիտի քաղես :

— Բայց չգիտեմ թէ կը պարտաւորիմ . . .

— Կ'աղաչեմ, հոգ մի՛ ընել, մեր երեք կառքերուն բաւելու չափ ձիերու պէտք կայ. հիմա սլիտի երթայի անձամբ հոգ տանելու այս բանին. սակայն քեզի սուրբ վայրը տանելէս ետք ժամանակ պիտի ունենամ այն գործին ալ զբաղելու :

Պարտաւորեցայ ստախօսութեանս հետեանքը կրել և անոր հետ դուրս ելնել պանդոկէն :

— Բայց ինձ նայէ՛, ըսաւ Պ. Տը Պասօմբիէր, եթէ կրօնասիրական պարտիքդ ատանկ կանուխ կատարելու սուղորութիւն ունիս, արշալոյսին նախանձը սլիտի դրդուես :

— Արշալոյսին : Չեմ հասկնար, պարոն գնդապետ :

— Սակայն զիւրին է հասկնալը : Երբ կ'երեւաս, ծեր Թիթօնին* ամուսնուհին իր դուսեղ երեսին տղունիլը կը տեսնէ. չունի նէ այն շուշանի և վարդի գոյները զոր այտերուդ վրայ կը նշմարեմ :

— Հողոքորթութիւնդ բարեպատեհ չէ, վասն զի այս գիշեր աչք չդոցեցի . . . : Ուրեմն երեսս 'ի հարկէ խիստ գունատ է :

— Աչք չդոցեցիր, գեղանի հրեշտակս . . . և ինչո՞ւ համար :

— Ա՛խ, վիշտ ունիմ, պարոն :

Յանկարծ որոշում մ'ըրեր էի. ուստի այս պատասխանը տալէս ետք շարայարեցի :

— Տիկին Տը Սէնթ-Էվըրմոն զիս կ'ուզէ Շամբաները ղրկել նորէն :

— Ի՞նչ կը նշանակէ ատի . . . : Քեզի Բարիզի մէջ ցոյց տալ, արժանիքդ, անձնական անթիւ հրապոյրներդ մեզ ճանչցնել, և ապա տհաճութեան չարչարանաց դատապարտել մեզի . . . : Այս բանս անկարելի է. բոլոր ոյժովս դէմ պիտի կենամ կոմսուհին այս ընթացքին :

— Իրա՞ն, գոչեցի :

— Պատուոյս վրայ կ'երդնում :

— Ուրեմն, կ'աղաչեմ, հաճէ՛ նախ և առաջ աղէկ յանդիմանութիւն մ'ընելու Պ. Մարգրիտին, որուն անօրինակ անխոհեմութիւնն է ամեն գէշութեան պատճառը :

Եւ անմիջապէս պատմեցի Պասօմբիէրին ինչ որ տեղի ունեցած էր, Տը Ռօշրուա ասպետին հետ ամուսնանալու առաջարկութիւնը և այն խօսքերը զոր կոմսուհին խռովութեանը ժամանակ լսեր էի յանկարծ :

— Եթէ կնքամայրիս տղան սիրահար է, սիրահարութիւնը մայրին առջև յայտնելն անօգուտ է բոլորովին :

* Թիթօն՝ ըստ աստուծոյ լաւագոյնի Տրփալայի իշխան, Լաթօն-որոնի որդի և Պրիսպին Եղեայրն էր : Այնտեղ գեղեցիկ էր որ Արշալոյսին անհաշիւ քան՝ հէտի ամուսնանալու համար :

— Անշուշտ, նա մանաւանդ ծայրայեղապէս փցուն ընթացք մ'է :

— Այնպէս չէ, գնդապետ, այդպէս վարուելով զիս կատարելապէս կ'արդիլէ իր սիրոյն պատասխանելէ :

— Աղէկ, շատ աղէկ կը խօսիս, գեղանի օրիորդ :

— Պէտք է իմաց տալ այդ երիտասարդին և խրատել զինքը որ ինծի հետ բոլորովին անտարբեր, բոլորովին պաղ կերպով վարուիլ ձեացնէ :

— Անհրաժեշտ է այդ բանը :

— Կնքամայրս տղուն անտարբերութիւնը տեսնելով ալ ամենափոքր կասկած մը, վախ մը պիտի չունենայ :

— Քեզի ալ Շամբաներ չպիտի վերադարձնէ :

— Ի հարկէ, գնդապետ . . . և թերևս պիտի յաջողինք սա կառ առ սակաւ անհետ ընելու այն դժկամակութիւնը զոր հարկաւ պիտի կրէ զիս իր տղուն հետ կարգելու . . . :

— Կրճ. ատի աւելի դժուարին կ'երևայ ինձ . . . : Բայց վերջապէս գաղտնի պսակը ունինք :

— Կը կարծես, պարոն :

— Անկից աւելի գիւրին բան չըլլար, ամեն օր գաղանի պսակով կարգուողներ կան :

— Եթէ պատնի է, գաղտնապէս կարգուելու կը միտիմ յօժարակամ :

— Իրաւունք ունիս միտելու, մէկ անդամին ամեն գանդաղութիւններէ կ'ազատիս . . . : Ըսել է թէ ժամ կ'երթայիր այս բաներուն վրայ խորհելու համար, հրեշտակդ իմ :

Պատժութիւն ինձ նայեցաւ ուղղակի, և ծաղրական կերպով մը պիտի մազերը գլուեց :

Ամչցայ :

— Կը ծաղրես զիս, գնդապետ . . . : Սակայն հիմա կրնամ ճշմարտութիւնը խոստովանիլ : Մարդրիտ Տը Սէնթ-Էմիլիոնին հանգիստելու յոյսով դուրս ելայ որպէս զի ըսեմ իրեն ինչ որ ասէ ըսի քեզ : Քու արջն նախ նեղի գալով զիմեցի խառնի :

պատրուակին որ միտքս եկաւ . բայց զրեթէ իսկոյն զգացի թէ բաւելի վայելուչ էր շահերուս պաշտպանութեանը համար միջամտութեանդ դիմել քան թէ կնքամայրիս տղային հետ ուղղակի խօսակցիլ այս նիւթին վրայ :

— Շատ աղէկ . . . ուրեմն եկեղեցի չե՞նք երթար :

— Չէ, գնդապետ, եթէ սակայն դուն ալ չուզես երթալ :

— Ամենեկն, ծառայելու կարգս եկած ատեն թաղաւորին պատարագին ներկայ դառնալիս արդէն բաւական է :

Եկեղեցիին ձախ կողմը պողոտայ մը կար, որու երկու կողմը թմբիներ տնկուած էին, Պատժութիւն դէպ ի հոն ստորաւ զիս . առաւօտներն այս պողոտային մէջ ժուռ եկողներ չկային :

— Հիմա, ըսաւ ինձ Պատժութիւն, համառօտակի որոշե՞նք ընելիքս . սա խնոտ Մարդրիտին ականջէն քաշելով պիտի հրամայեմ իրեն որ կրցածին չափ գաղտնի կերպով սիրէ քեզի, և այս բարեսիրտ կոմսուհին շուտիկ լեզուն առանց հող ընելու ինձ խօսք կը տամ ձեզի կարգելու . . . : Ասի քեզի համար շատ աղէկ կարգադրութիւն մ'է . . . : Բայց ես, սիրելի գեղեցիկս, ո՞ր է իմ վարձատրութիւնը :

— Վարձատրութիւնդ :

— Անշուշտ . . . ինձ պարգևապէս խորհրդակցի մը դերը խաղցրնելու թշնամանքը կ'ընէիր :

— Յիշաւի, գնդապետ, չեմ ըմբռներ . . . :

— Ի՞նչ. միթէ զիս ձրի ծառայեցնելու դիտաւորութիւն ունիս : Սկսայ ինդալ, և պատասխանեցի .

— Բայց ի՞նչ կը պահանջես ուրեմն :

— Սրտիդ մէջ թեթեւ տեղ մը . . . այն պզտի Մարդրիտը բոլորովին չափաւ գրաւէ սիրտդ :

— Կը կարծես :

— Զարմանալի՜ հարցում. կ'երեւակայեմ թէ անոր անձին վերայ չես հիանար . երէկուանէ ի վեր չկրնար բուռն սէր մը ներշնչած ըլլալ քեզ, և սիրոյդ մէկ պզտի մասը ինձ կը պահանջեմ :

— Իրաւ . բոլորովին պզտի մաս մը . . . դրեթէ ոչինչ . . . :

— Շնորհէ ինձ դադտնասէս քեզմէ պաղիկ մ'առնելու արտօնութիւնը ամեն անգամ որ կրնամ առանց տեսնուելու առնուը զայն :

— Ո՛հ , կատակ է ըսածդ :

— Ատկից . . . ահա սկսիմ :

Եւ ուսէս պաղիկ մ'առաւ :

— Բայց , դնդասկտ , ատի անկարելի է . եթէ առ իթը փրնտուես , ամեն օր առ իթը պիտի ներկայի :

— Անտարակոյս . ես ալ այդ յոյսը ունիմ ճիշդ :

— Բայց կարգուած ես . . . :

— Գիտեմ այդ յաւիտենական խօսքը . կարգուած ես , կ'ըսուի կնասէր ամուսիններուն : Անշուշտ ծաղկոցիս մէջ սիրուն ծաղիկ մ'ունիմ . . . : Ունենալս միթէ պատճառ մ'է ամենուրեք երթալ դռնելու թէ ուրիշ պարտէղներուն վարդերն ոչ չքեղութիւն և ոչ հոտ ունին : Ինձ պիտի արդիւութեան ելայ վարդերը , անոնց զանազան գունեղութեան վրայ սքանչանալ և անոյշ հոտը շնչել :

— Բայց վերջապէս եթէ դու խղճահարութիւն չունիս , ես ունիմ :

— Պիտի փարատենք խղճահարութիւններդ , սիրելիդ իմ : Սաւկայն եթէ կը գովամակիս շնորհելու ինձ այս համբոյրները , տաւկաւին աղատ ես , և մեր սակարկութիւնը չհաստատուած է :

— Գնդապետ , դնդապետ , ատի բռնութիւն է :

— Վերջին անգամ մ'ալ կ'ըսեմ , կը հաւանիս :

— Կը հաւանիմ :

Եւ Պասօմբիէր դարձեալ համբուրեց զիս :

Արդ բոլոր այս խօսակցութեան ժամանակ դնդապետը սմանալով և հեղնասէր կերպարանք մ'ունէր որ կը պարտաւորէր զիս խորհելու հարկադրել , սակայն ես մեծ ուշադրութիւն չըրի :

Պանդոկը դարձանք : Տիկիկներն արթնցան , և դրեթէ ժամէ մ'ետք Բարիդի ճամբուն վրայ կը վազէինք :

Գիւրին էր տեսնել թէ դնդապետը սկսած էր իր խոստումը կատարել :

Ուղեորութեան մինչև վերջը Մարդրիտ անթերի պատշաճութեամբ վարուեցաւ , և թուեցաւ թէ այս փոփոխութիւնը շատ յուսադրեց կնքամայրս : Ամեն բան աղէկ կ'երթար :

Տիկիկն Տը Լիւյն ուզեց պատմութիւնս լսել :

Վարոցաւոր նուիրակին ծիծաղաշարժ դէպքերուն վրայ շատ խնդայ ան , սաստկապէս յորդորեց զիս որ ալ գաւառը չվերագառնամ , և խօսք առաւ իզմէն Լուվրի պալատն երթալու և զինքը տեսնելու :

Հոս կը պարտաւորիմ բան մ'ըսել . զիս ամեն տեղ աղատօրէն տանելու համար , թոյլ տուեր էի մտերիմներու հաւատալ թէ դատաւորական դատուն վերաբերող պզտի ազնուականութիւն մ'ունէի : Օրիսրդ Տը Լ'Օրմ* կ'անուանէին զիս , և դքսուհին շնորհալի հրաւերը բաւական ցոյց կը տար թէ ինքն ալ կը հաւտար ազնուատուհանութեան : Յարմար չդատեցի ըսել իրեն թէ կը սխալի :

Երեկոյեան ժամն եօթին Բարիդ կը հասնէինք :

Տիկիկն Տը Սէնթ-Էվրմօն ինծի համար վերստին եղաւ ինչ որ էր առաջ , սոյսինքն սկսաւ դարձեալ սիրել ու գգուել զիս :

Իսկ իր սղան շատ աղէկ կը կեղծէր , և ես մարտադիտութիւնս շատ յաջողակ դտայ : Այս մարտադիտութեան փոխարէն բրած զոհողութիւնս եղաւ տասնի չափ համբոյրներ զոր Պասօմբիէր ճամբորդութեան ժամանակ սատանութեամբ զողցաւ իզմէն երբ քիչ մը կանկ կ'առնէինք օթեաններու մէջ , կամ երբ դառնութիւններ վեր կ'ենէինք , և կամ երբ կը դանուէինք Մանթի պանդոկը ուր կ'եսօրին մօտ ճաշ մ'ըրեր էինք :

Հետեւեալ օրն իսկ պահանքները Լուվրի գաւիթին մէջ հաւքուեցան , և նոր հրամանատարը ճանչուեցաւ :

* Պրանսերէնի մէջ երբ Տը Դանիէն անուանուի զիս ինչպէս , այն անուանը իրողին ազնուական մ'ըսելու ինչ ցոյցնէ : Ծ. Թ.

Ստուգիւ Մարդըրիա շատ դէշ չէր իր կապտադոյն շքեղ զդես-
տոյն որ արծաթեայ դարդերով կը փալփէր բոլորովին : Առա-
ջին երեք շաբաթուան մէջ կը պարտաւորէր կանոնաւորապէս ծա-
ռայութիւն մ'ընել իր ընկերներուն հետ ճանչնորութիւն հաս-
տատելու , և իր աստիճանին վրայ դրուած ամեն պարտաւորութիւն-
ները աղէկ ճանչելու համար :

Երիտասարդն ամեն օր մօրն ասարանքն եկաւ մէկ կամ երկու
ժամ մնալու համար : Պատժութիւններն պատուէրներուն շարունակեց
հետեւիլ անանկ քաջ կերպով մ'որ Էվրէյի ճամբորդութենէն
ուր օր ետք կոմսուհին ըստ ինձ :

— Քեզ ցաւ պատճառեցի , այնպէս չէ , բարեսիրտ Մարիօն :
Ցնորներ դարձներ էի ինքնին . միտքս կը շարժարուէր անհեղեղ
գաղափարներով որք ալ էութիւն չունին . . . : Օ՛ն , սեպէ թէ
բան մ'ըսած չեմ քեզ ամենին . ներէ՛ ինձ :

Այն միջոցին , ուր տիկին Տը Սէնթ-Էվրէմօն այսպէս կը խօ-
սէր հետս , լանջակալիս ներքեւ Մարդըրիտին մէկ նամակը պահէր
էի , նամակ որու մէջ խիստ արփաւէտ զգացումներ կը յայտնէր
ինձ և կ'ստիպէր զիս Լուվրի պալատը տիկին Տը Լիւյնի բնա-
կարանը դալու , հաւաստելով զիս թէ ամեն հնարաւոր դաղտնի-
քով խօսակցելու հաղարումէկ առիթներ պիտի գտնէինք հոն :

Հարցուցի կնքամայրիս թէ երբ թոյլ կը տար ինձ զքսուհին
հրաւերը գործադրելու :

— Հիմակ , անմիջապէս , սիրելի աղջիկս , և թէ կը փափաքիս :
Ասլա զանգակը հնչեցուց հրամայելու համար որ հանդիսական
կառքը պատրաստուի : Շքեղապէս հազուեցայ սպուեցայ և կառքը
մտանք :

Առ առաւելն երկու հարիւր քայլի չափ ճամբայ ունէինք միայն :
Կառքը Սէնթ-Թոմա փողոցէն դառնալէն ետք Շէվրէօն ապա-
րանքին ձախ կողմէն գնաց և Լուվրի դառիւ մտաւ արեւմտեան
դռնակէն : Պահակներու զլխաւոր մը կառքին դռնակին մօտեցաւ ,
յարդանօք բարեւ տուաւ մեզ , կնքամօրս անունը հարցուց և հրա-
ման տուաւ որ թոյլ տրուի մեզ անցնիլ :

Տը Լիւյն գտնէն ու զքսուհին կը բնակէին Ֆրանսայի թագա-
ւորին զաւակացը սահմանուած ընդարձակ բնակարանին մէկ մա-
սին մէջ . այս բնակարանին պատուհանները Օրաթուարին (Ազօ-
թարան) և հիւսիսային պարտէզին վրայ կը բացուին :

Մինչդեռ Հէլլէտիայի պահակներուն սրահէն կ'անցնէինք , փա-
ռաւորապէս զղեստաւորեալ պաշտօնատար մը մեր քովն եկաւ :

Եկողը Պատժութիւնն էր :

Մեր սուղջութեան նկատմամբ լուրեր հարցուց , բիւր քաղա-
քավարական խօսքեր ըստ մեզ , և ուղեց ինքն անձամբ տիկին Տը
Լիւյնի դուռը տանիլ մեզի . սակայն մեծ սրահէն միջևը , որ իր
զինուորներուն բնակած սենեկին մօտ է , Պատժութիւն կոմսուհին
մեզմէ քիչ մ'առաջ երթալու վայրկեանը պատահ առիթ սեպե-
լով համբոյր մ'ես առաւ իղմէն :

Իր իրաւունքն էր համբուրելը . չէի կրնար բան մ'ըսել :

Տիկին Տը Լիւյն աղմկալի ուրախութեամբ մ'ընդունեց մեզի :

Իր կիներուն հետ յարգուղարգուղ կ'ըբաղէր , և ցոյց տուաւ
մեզ Վալիկաինի փառաւոր զոհարեղենները զոր թագաւորն այն
օրն առաւ իրեն պարգևած էր զտքսին միջնորդութեամբը :

Լուի ԺԳ. իր յանցանքին թողութիւնը ստացած ըլլալով չէր
ուղեր վերստին տեսնել ներա սիրադրդիւ սիրեալը և առելի սաս-
տիկ ապաշխարանքի մը վտանգին չենթարկուիլ :

Ժամէ մ'ետք կնքամայրս պարտաւորեցաւ միայնակ մեկնիլ .
զքսուհին խօսք մտիկ չըստ և իշխանաւոր պահեց զիս , ըսե-
լով թէ իր քով ելմն օր պիտի անցունեմ :

Ահա այսպէս Գաբրիէլ Տըլօրմին աղջիկը թագաւորներուն
պալատին մէջ տեղաւորուեցաւ իր տունին պէս :

Առ առաւելն վեց շաբաթ անցած էր այն օրէն ի վեր ուր
քաղքէս մեկներ էի՝ ձգելով այն անշուք յարկը ուր պատասխար-
ուած էին որորանս , կարի աշխատասէր և պարզասէր մայրս , եղ-
բայներս և քոյրերս որոնց մանկութիւնը կը խնամէի , և արդէն
բոլորովին կը մոռնայի անշուք ծագումս :

Գլուխս կը դառնար , շլմորումով մը կը գբաւէի :

ուրուական մ'անցելոյն գուռերը կը դոցէր անդառնալի կերպով և ալ թոյլ չէր տար ինձ ասպաղային զուարթ հեռանկարներէն ի զատ որ և է բանի նայելու :

Անբամայրս մեծ անխոհեմութեամբ մը յանցաւոր կ'ըլլար՝ յանկարծ բանալով այն վարպետը որ մինչև այն ատեն աշխարհս պահած էր իզմէն :

Անհնարին եռանդին զիմադրելու ոյժը չէի զգար . յանդէտս իմ պատուաւոր մտածումները կը խղզէի ապերախտութեան և ստուծեան իմաստաւորութիւնները ընդունելու համար : Բարեգործութիւնս բացարձակապէս անիրաւ կերեւար ինձ . կը բարկանայի ներսս դէմ , չէի ուզեր համբերել որ կարէ զզլսիչ բաժակ մը զայն շուրթերուս մօտեցուցած ըլլալէն ետք . առանց խղճի խայթի կ'աշխատէի իր հանգստութիւնը ջնջելու և իր կեանքը վշտով համակելու : Բոլորովին հրապուրելի և փառաւոր կացութիւն մը կորուսելու չուզելով համակերպիլ , կեղծաւոր կ'ըլլայի , չարասիրտ կը դառնայի :

Տը Լիւյն դքսուհին իր քովը դեռահաս որբուհի մը կը պահէր զոր դուրսէն ընդունած էր : Անունն էր Լիլ Տը Լօնժիւմօ , կամ պարզապէս Լիլէթ , վասն զի իր ազնուականութիւնը դէթ իմենիս պէս կեղծ էր :

Այս Լիլէթը շուտիկ աչեր և ապշեցուցիչ շատխօսութիւն մը ունէր , նաև այնպիսի շարժում և ընթացք մ'որ առաջին անգամ իր հետը տեսնուողներուն կրնար շուարում սրտաճառել : Տը Գօնթի իշխանուհիին սանուհին էր , փոխանորդի ձեռքով մկրտութեան աւազանին վրայ բռնուած էր նէ , հետեւաբար յայտնի յայտնապէս կ'ըսէր թէ Անրի Գիլն և իշխանուհիին աղջիկն է ինք :

Այնքան բացարձակ և ճիշդ կերպով կը հաստատէր այս բանը որ մարդիկ կը գրգուէին հաւատալու իր խօսքին :

Երեկոյեան միջոցին տիկին Տը Լիւյն՝ Բարիզի մէջ անհրաժեշտաբար պարտաւոր ըլլալով քանի մը տեղ երթալու՝ զիս մինակ թողուց Լիլէթին քովը , որ իմ վրայ գեղեցիկ բարեկամութեամբ մը կը զրաւուէր եռանդալին , վայրկեանի մը մէջ քսան անգամ

կը համբուրէր զիս և ամեն տեսակ սուտումուտ պատմութիւններ կը շինէր , որք մէկ մէկէ աւելի այլանդակ էին :

Օրիորդ Տը Լօնժիւմօ թեւս մոռնելով պալատին ամեն կողմը ժուռածեց զիս :

Պահանջները թոյլ կը տային զինքն անարգել անցնելու . ամեն բան կը բացատրէր ինձ , ամեն բանի վրայ կը խօսէր հետո , բոլոր մարդիկը կը ճանչէր :

Երբ արքայածին իշխանաց բնակարանին ծայրը հասանք , ուր ինչպէս ըսի արդէն՝ նոր պաշտօնեան և իր կինը կը բնակէին , հարկ եղաւ մեզ անցնիլ ուրիշ ճեմադատիթէ մ'որ հեղվէտիացի պահակներ և հրացանակիրներ կը վիտային : Առջինները կարմիր զգեստներ հագեր էին և ժայռաէնով զարդարուն զլխարկ ունէին . երկրորդները կապոյտ ներքնակներ հագեր էին , և ասոնց ամէն մէկին կռնակին և կուրծքին վրայ բանուած մեծ խաչ մը ունէին :

Այս զինուորականները բարեւ կը տային մեզ երբ կ'անցնէինք :

Հազիւ ժամանակ ունեցեր էի ուր ըլլալս զիտելու , և ահա Լիլէթ սենեակ մը մտաւ որ պահապան զօրքով լի էր : Ճանչեցի զանոնք տեսնելով իրենց փառաւոր համազգեստը որ Մարդիւտինն էր :

Անոնց մին յանկարծ սկսաւ մեր ետեւէն դալ , և ս քան զիս մօտենալով մինչդեռ մենք զրան կողմէն կը յառաջանայինք : Աերջապէս սկսաւ մեզի հետ քով քովի քայլել : Այն ատեն՝ առանց զլուխը դարձնելու՝ ընկերութիւն ձեռքը տոմսակ մը տուաւ զաղտնապէս , ասպա կատարելապէս հանդարտ կերպով իր ճամբան շարունակեց :

Մեծ էր յանդգնութիւնը : Սակայն Լիլէթ ամենևին բարկացած չերեցաւ ինձ , այս տեսակ զրակցութեան մեծ սովորութիւն մ'ունէր ան :

Երոգութեան տեղէն երբ քիչ մ'աւելի հեռացանք , օրիորդ Տը Լօնժիւմօ տոմսակը բացաւ կարդալու համար :

— Հա՛ , հա՛ , սիրելիք իմ , ըսաւ . հարեանցի կերպով նստալիք

կարգալէն ետք, պահանջներուն մէջ սիրահար մ'ունիս . . . : Աղէկ է, ալէկ է, մի՛ նուազիր . խղճիս վրայ մի և նոյն ոճիւրը ունիմ . . . : Յանցանք չունին անոնք, շարայարեց Լիզէթ ինքնին խօսելով և տոմսակը նորէն կարգալով . չորս հոգիի տեսութիւն մ'ոչ այնքան վտանգաւոր է . . . : Պիտի երթանք :

— Բայց, ըսի անոր խիստ յուզուած, ի՞նչ կայ, ի՞նչ է :

— Ետքը պիտի իմանաս : Նախ թաղաւորին ընթերիքին ներկայ դանուիրք :

— Ինչ ըսիր, զիս կ'ուզես տանիլ . . . :

— Է՛հ, առանկ շտարուն կերպարան մը մի առնուր, զեղանիդ իմ . . . տեսնոյն ըսէ թերևս թէ Արջերու փողոցը բնակող հասարակ աղջիկ մ'ես . . . ի՞նչ ամօթ : Այսօր Համբարձման տօնն է . . . մեծահաց սեղան կայ, շտապենք :

Լիզէթ խօսքին վերջ տալով զիս քնաց տարաւ ոսկի դրուագներով փողփողուն ուրիշ ձեմասրահներէ որ արքայական բնակարանին բոլորաթիւն են, գեսպաններուն սրահը, Ժողովին դահլիճը ցոյց տուաւ ինձ, թաղուհիին բնակարանին մօտեցող նոր ձեմասրահներէ անցաւ, և վերջապէս զիս տարաւ լայնատարած նախասենեակ մ'որ այլ և այլ դուռեր ունէր : Այս դուռերը կը բացուէին սեղանատան, մատուռին, պահանջներու յատուկ ուրիշ սրահի մ'և այն բնակարաններուն վրայ որոնցմէ պահ մ'առաջ անցեր էինք :

Նախասենեկին մէջ ապագանիի և մեծ տիկիններու բազմութիւն մը տեսայ . Լիզէթ ասոնց մեծագոյն մասին բարեւ տուաւ ճանշուորի կերպարանով :

Կ'ըմայլէի այս տեսարանէն որ այնքան նոր էր ինծի համար . Ըլմորումով կը նայէի պալատական շքեղ զգեստներով հագուած սգուած այս մարդերուն և կիներուն, մարդերուն որք շքանշաններով և ժապաւեններով դարդարուած էին . կիներուն որք լատշեայ և սնդուսեայ զգեստներով և տանթեւաններով կը փողփողէին և կը պլքէին : Բազմութիւն երեւելի անձեր մեր քովն եկան և սկսան բաւական անհամ մեղրաբանութիւններով խօսիլ որոնց ինչ ար-

ձէր ունենալը Լիզէթ երևան հանց հրաշալի համարձակութեամբ մը :

— Է՛, լուէ, Պ. Տը Մարտիլիէնդ, ըսաւ Լիզէթ ամենուն հետն ալ խօսիլ սկսելով . քսանուհինգ տարիէ 'ի վեր այդ սուտումատ խօսքերը կը կրկնէս արքունեաց ամեն տիկիններուն . . . : — Ջղուշայիր, Պ. Տը Գրամայլ, տիկին Տը Ֆարմիին աչքը վրագ է . անհաւատարիմ՝ ըլլալու իրաւունքը միայն ինքն իրեն կը վերապահէ : — Ո՛հ, Պ. Տը Պրէզէ, չես համարձակիր զիս տիկին Տը Մերգէօրէն աւելի աղւոր սեպելու . եթէ համարձակիս, հիմա կ'երթամ կ'ըսեմ իրեն, և քեզի կ'արտաքսէ, սիրելիդ իմ . և արտաքսուիլդ երեսներորդ անգամներ կ'ըլլայ :

Երբ այսպէս ճամբեց այն մարդերը որք իր ականջին քով կը ըզզային, քովս օգնութեան հասաւ ինձ :

Ջիս սաստկապէս շփոթելու կերպով կ'սքանչանային վրաս :

— Ինձ նայէ՛, պարոն դուքս, ըսաւ շատ զեղեցկահասակ և շնորհադէմ իշխանի մը, թէ և յիսուն տարեկանէն աւելի ըլլար ան, կը տեսնէս որ ահա դարձեալ կը բռնեմ քեզի . . . : Ա՛րսես թէ օրիորդին այտերը վարդի, շուրթերն ալ բուստի կը նմանին . . . : Երէկ՝ քու խօսքիդ նայելով տէրս շափիւղայի, ակուաներս սառեփի, ճակատս ալ յաւմիկի կը նմանին . . . : Յիրաւի եթէ բնութիւնը կնասիրական շողոքորթութիւններուդ համեմատ ուզէր վարուիլ մեր հետը, բուսական ցեղին և հանքային ցեղին վրայ կատարեալ ուսումն առնել ուղղոյն այսուհետեւ մեր երեսներէն աւելի հեռի երթալու հարկաւորութիւն պիտի չունենար :

— Ա՛խ, մեռայ, զօչեց շողոքորթ սիրախնդիրը :

Եւ ուրիշներէն շատ աւելի շուտ աներևոյթ եղաւ :

— Խեղճ Պէլիարտ, ըսաւ Լիզէթ . անուղղելի է . . . : Մարիօն, ֆրանսայի մեծ ախուսպետն է . . . գժբաղդաբար ամեն օր խեղանի չէ ան : Ամեն բոլոր կը կրկնէ թէ Դեռա է . այս աղաղակն իր շուրթերուն վրան է մշտնջենապէս : Անգամ մը կը հարցունէր թաղուհիին թէ ինչ կ'ընէր այն մարդուն որ պիտի յանդգնէր զինքը սիրելու խօսքը ընել : — « Կը մեռցնէի այն մար-

ղը», պատասխանեց թաղուհին. և Պելկարտ սրտաց. «Ա՛խ, մեռայ» :

Լիզէթ չարախօսելու միտում ուներ. չար աղջիկն իր այս միտումը անյադաբար ՚ի դործ կը գնէր :

Նստարանի մը վրայ քովը նստեցուց զիս որպէս զի աւելի աղէկ տեսնէ ներկայ գտնուող բոլոր անձերը :

— Նայէ՛, ըսաւ ինձ աշա՛հ հեռուն կեցող մարդ մը ցոյց տալով, Տը Աիզ ասպետն է ան . . . : Ատենօք զնայ խոստովանանք եղաւ. Թիզուրի մը փիլոնին տակը, ըսելով անոր թէ կը սիրէ սա սղտի սպառաւ որ անոր թեկն փակած է, որ ա՛լ երեք ակուայ ունի միայն և տակալին կը քծնի : Խոստովանահայրը՝ թուղութիւն շնորհէլէն առաջ պահանջեց որ աղաշաւոյն ամեն տրփական յարաբերութիւն դադրեցնելու խօսք տայ յատկապէս. «Ա՛խ, հայր սուրբ, ըսաւ Աիզ, այդ քաջութիւնը չունիմ» : — Աւրեմն, որդեակ իմ, պատասխանեց Թիզուրի, երթամ ծունր զնեմ խորանին առջև և աղօթեմ Աստուծոյ որ օգնութեան հասնի քեզ» : Իրօք սկսաւ աղօթք ընել կրօնաւորը. բայց ասպետը տեսնելով թէ շատ եռանդալին բարեբարշտութեամբ աղերս կը մատուցանէր Աստուծոյ, անոր փիլոնը բռնեց և քաշելով դուռնի. «Քիչ մը չափով աղօթէ՛, հայր սուրբ, քիչ մը չափով. Եթէ այդքան ջերմեւանդութեամբ շարունակես, վախճամ որ Աստուած պիտի չշնորհէ՛ ուղածդ» :

Ընկերուհիս պատմութիւնները շատ կը զուարճացնէին զիս :

— Այս իրողութիւնը, շարայարեց Լիզէթ, ասկէ տասներկու կամ տասներեք տարի առաջ տեղի ունեցաւ, և Աիզ այսօր իր մեղքին մէջ խի տրտմալի ապաշխարութիւն մը կը գտնէ . . . : Բայց հաւքատէ՛ և ակնածական բարեւ մը տուր : Ահա Տը Պրիսադ նիհար պարոնը իր ծանրաբեռն կնկան՝ Աիլիօն Բիւէլանին հետ : Պելկար չնաշխարհիկ խելանի և հանձարեղ մ'է այս խեղճ մարդուն քով որ կը սնդէ թէ Գուչիոս Ներվա կայսրէն սերած է ինք : Յիշեալ կայսրը ՚ի հարկէ կմախքի վիճակը մտաւ, այս պատճառաւ Պրիսադ անոր կը նմանի շատ . . . : Բայց ո՞վ է սա

հեռուէն եկողը : Պ. Տ'Անկուէ՛մ, որ իր դարուն ամենէն մեծ դողն է : Թեք Տիւ Թիլէէ անուն կնկան առած է . . . : Շնորհալի՛ միաւորութիւն : Այս կնիկը Տ'Էրընօնին հետ խօսքը մէկ ըրաւ իր էրիկը սպաննել տալու համար, և ահա հոս կ'ընդունուին այնպիսի անձեր որք զլիսատութեան հրապարակին վրայ երևալու կը ծառայեն միայն . . . ինչ նողկալի բան : Գարձուր զլուսպ. զիմացի կողմից կեցողն է օրիորդ Տը Լա Մուսէյ, որ երկրորդ Լիւզրեցիա Պօրճիա մ'է. ապառանք կը բաշխէ նէ որոնց որ զինքը կը շողորբութեն. ես աւելի աղէկ ունիմ լեզուովս խածնել քան թէ ձեռքովս զարնել : Սո՛ւրբ Աստուած, սա պատուհանին խորշին մէջ դեղանի Մօնօրենսիին հետ պահուողն ո՛չ ապաքէն Լիւսօնի վիճակին գերապաշխ եպիսկոպոսն է . . . : Ո՛հ, եթէ մայր-թաղուհին գիտնա՛ր . . . : Նայէ՛ քիչ մը. կղերք ստուգիւ գայթակղութիւն կը տայ ինձ. ահա ճիշդ դէմ առ դէմ կը դանուի Տը Լա Վալէթը գարախալն որ տիկին Տը Գօմպալէի ձեռները կը պահնէ . . . : Ո՛ր ենք, ո՛ր կ'երթանք : Փախի՛նք, սիրելիւք իմ. քանի որ պատանութենէն ենք, մեր հասակին յատուկ անտարբերութիւնն այսպիսի օրինակներու առջև շատ վտանգի մէջ է : Ա՛հ, Պ. Տը Լա Վալէթ, Պ. Տը Բիշլիէօ, Աստուած չընէ որ ձեր գերապատուութեանց փիլոնին ներքև խոստովանանք ըլլալու գտնք :

Լիզէթ ճեմասրահներէն ետ դառնալու կը պատրաստուէր :

— Հապա՛ թաղաւորին ընթրիքը, ըսի :

— Հա՛, աղէկ ըսիր : Նորին Վեհափառութիւնը մեղի սպասել տալովն ոչ այնքան աղնիւ կ'երեւայ ինձ : Տիկին Տը Լիլյնի ուսին առջև տեղ մը միթէ ակօրժակ կորուսող կայ :

— Վա՛յ չարասիրա, վա՛յ, դուռնի, ոչ զոք աղատ կը թողու իր լեզուին խայթէն :

— Խոստովանէ՛, ըսաւ Լիզէթ, թէ գքուհին ատով երկու միլիոն ֆրանքի արժողութեամբ աղամանդներ վաստակեցաւ շիտակ հաշիւով : Բայց թողաւորն այնքան ապուշ է : Տղայ մ'է ան, որ միշտ ողայ սկիտի մնայ . . . խիստ անկատակ կերպով այլան-

դակ զուարճութիւններու և զբաղումներու կը տայ ինքզինքը : Սէն գեաի կողմին պարտիզին մէջ հանդստեան առթիւ արձակուած աշակերտի մը պէս անոր վազվզելը և ցատկերուն տեսայ զաղտնապէս : Հարցուր ինձ թէ որոնք էին իր խաղակիցները : Սէնթ-Ամուր, իր կառապանը, և Հարան՝ իր շուներու սպասաւորը . . . : Աղմուկ ընկերութիւն թաղաւորի : Աւելի նոր բան մը կայ, երէկ չէ միւս օր խոհարանի դառիթն խոհակերոցի տեսակ մը սպասաւոր վեր բերել տուաւ անոր անուշեղէն եփել սորվեցնելու համար : Արդէն ուռկան և շրջանակ շինել զիտէ : Իր սափրիչը քսան երկու դասով կատարելապէս ցոյց տուաւ իրեն անժիւղելու եղանակը . . . : Այո՛, սիրելիք իմ, այս պատուական իշխանն իր ժողովուրդին մօրուքը անժիւղելու խիստ ատակ է : Ա՛խ, ինչո՞ւ Մեծն Անրի սեռի և օրի մասին սխալեր է : Եթէ սխալած չլըտար, Լուի Ժ.Գ. իմ միջադիւստներս կը հալնէր և ես Գրանսայի թաղաւոր կ'ըլայ :

Լիզէթ այս տարօրինակ ախնոյն վրէժաւոր անկատակ կերպարան առաւ :

— Պիտի տեսնես, պիտի տեսնես, ըսաւ ինձ, այս կամ այն աննշան փառամոլը պիտի դբաւէ այս արքայական պէտէկը, դերձանի մը ծայրը պիտի կապէ և ուղած կերպովը պիտի խաղցնէ՛. Լուի Ժ.Գ. սրտի ամենափոքր ոյժ չունի. անկատար և պիտակ բնութիւն մ'է ան, ամեն բան, սիրտն անդամ կը պակսի իրեն . . . չտիրեր իր մայրը : Մարէշալ Տ'Անգրին մահտանէն ի վեր հսկողութեան ներքե կը պահէ իր մայրը, առանց և ոչ անդամ մ'անոր այցելութեան ղեջանելու, և հոսի յետոյ պիտի արտրեզան : Այս չբաւեր, և ահա միապետն երկու օրուան մէջ խօսք մը չըսեր ծաղկահաս թաղաւորին, որ իր կինն է. ներս քովը ճշմարիտ արձանի մը պէս կը կենայ, և ամենամեծ համարում մը չպիտի ունենաս իր Պարոն եղբօրը Ֆիլիպպին և բարոյական յատկութեանց վրայ . . . : Բայց լո՛ւս կենանք. հիմա պիտի տեսնես զան . . . :

Մեր բոլորտիքը շարժում մը ցոյց տրուեցաւ :

Սեղանատան դրան երկու փեղկերը բացուեցան : Նուիրակ մը աւազանիին բաղնիքեան մէջէն անցաւ և զնաց դաւաղանովը պահակներուն սրահին դուռը զարկաւ :

— «Պարոններ, գոչեց, թաղաւորին սեղանի սպասքը» :

Անմիջապէս պահակ մ'երեցաւ՝ սուր ի ձեռին : Նուիրակին ետեւէն զնաց, և երկուքն ալ աներեւոյթ եղան կողմնական դուռէ մը :

— Ո՛ր կ'երթան, հարցուցի Լիզէթին :

— Թաղաւորին սպասատունը, պատասխանեց, սեղանի սպասաւորները հոն կը կենան : Հիմակ ամենքը միասին պիտի երևան նորէն :

Իրօք քիչ մ'ետք նուիրակն ու պահակն եկան ուրիշ հինգ երեւելի անձերու հետ որք սեղանատունը մտան : Փոռցը պարզեցին և ապա հացի պղտի շերտեր առին և թաղաւորին սեղանի ղեկավարին, պատառաքողին, դրդալին, դանակներուն և ատամնաշիղերուն աղէկ մը քսելէն ետք կերան :

Այս ամեն պատրաստութիւնները բաւական այլանդակ կ'երեւային ինձ, և՛ չկրնալով համբերել՝ ժպտեցայ :

Լիզէթ ծիծաղաշարժ ծանրութեամբ մ'ըսաւ ինձ .

— Օրիորդ, միթէ շատ կ'երևան քեզ այս զգուշութիւններն որոնց նպատակն է թոյլ չտալ Գրանսայի թշնամիներուն որ թուանաւորեն պարօն եղբայրս* :

— Ո՛չ, ըսի, բայց առ այժմ շատ ակործնելի բան չէ չոր հաց ուտելը :

Նուիրակը վերստին անցաւ մեր առջեւ, և զնաց դաւաղանովը անդամ մ'ալ զարկաւ պահակներուն սրահին դուռը :

— «Պարոններ, գոչեց, թաղաւորին մի՛սը» :

Չորս մարդ գուրս ելան սուսերամերկ, և նուիրակին հետեւ-

* Ընթերցողը ինչեւ անշուշտ թէ Լիզէթ կնիւնէր Անրի Գ.ին առջեւ ինչ պէտք, և ահա այս պատճառաւ իրեն եղբայր ինչ համարէ Լուի Ժ.Գ. Եւ Անրի Գ.ին պղծ է :

լով կողմնական դուռէն դային : Ապա ետ եկան իրենց հետ ունե-
նալով թագաւորին տաճարապետը և ուրիշ հինգ սեղանի սպասա-
ւորներ : Ասոնք միտի պնակներ ունէին , զոր կը բերէին չորս սլա-
հակներուն չորս մերկ սուերուն միջևէն քայլելով :

Ամենքն ալ սկսան պնակներուն փորձը ընել . հացի կտոր մը
կը թաթղէին անոնց մէջ , ապա վեր կ'ընէին հացի կտորը և
կ'ուտէին :

— Կը տեսնես , ըսաւ Լիզէթ , սլարոն եղբորս մարդիկն ապաշ-
խարութեան մէջ չեն միշտ :

Երբ կերակուրներով ծածկուեցաւ սեղանը , իւրաքանչիւր ոք
սկսաւ սեղանատունը մտնել : Թագաւորին դեռ թափուր աթոռին
ետեը մարդերու խումբ մը կազմուեցաւ . կիներու խումբ մ'ալ
թագուհիին աթոռին ետեը կազմուեցաւ : Իսկ միւս ներկայ զըտ-
նուողներէն ոմանք սենեկին ներսի կողմը տեղաւորուեցան , ոմանք
ալ շէմին վրայ կեցան :

Մենք շէմին վրայ կեցողներուն հետն էինք : Լիզէթ կ'ուզէր ա-
մենայն հանգաբառութեամբ հետս խօսիլ :

Իմաց տրուեցաւ թէ թագաւորը կը գայ :

— Գրաւ կը գնամ , ըսաւ Լիզէթ , թէ սլարոն եղբայրս ընթ-
րելու պիտի չհրաւիրէ զիս . . . : Ի՞նչպէս ախորժելի բան է իր
քնտանիքէն ըլլալը :

Լուի ԺԳ. երեցաւ զլիսարկ 'ի զլուխ , և ձեռքովը բոլոր ներ-
կայ դանուողներուն բարեւ տուաւ : Բոլորովին սեւեր հագած էր ,
որով ալ աւելի կը նշմարուէր իր երեսին բնական դեղնութիւ-
նը : Իր դէմքը զիծերու ոչ այնքան հասարակ կանոնաւորութիւն
մ'ունէր . սակայն նաև դժգոհութեան և մարդատեցութեան այն-
պիսի դրոշմ մը կը կրէր որ այս թագաւորին միայն տեսքը տրտա-
մութիւն կը տար մարդուս : Երբէք չտեսեր եմ երես մ'որու վը-
րայ ձանձրոյթին ու վշտին հետքն այսքան երևար : Լուի ԺԳ.
այն ատեն տասնութ տարեկան էր , սակայն տեսնողն երսուն տա-
րեկան կը կարծէր զան :

Իմ վրայ ըրած տպաւորութեան պատճառն էր թերևս իր սե-

զգեստները , որք սղալի կերպով մը հակապատկեր կ'ընծայէին
տիկնանց և աւագանիին զգեստներուն հետ :

Նստաւ թագաւորը , և թագուհին ալ անոր աջ կողմը նստաւ :

Թագաւորն որքան անհամ երևած էր , այնքան իր մատղաշ
կիներ շնորհալի , խնդումներս և զուարթ թուեցաւ ինձ . նէ դե-
ղանի էր ամեն սիրաշունչ կիներու պէս , և իր Սպանիացիի մեծ
աչերը կարկեհանի պէս կը փողփողէին :

— Կը հասկնամ , ըսաւ Լիզէթ , սլարոն եղբորս ասանկ աղւոր
կնկան մը հկատմամբ անտարբերութիւնը : Պիտի չուշանայ իր
տխմարութեան պատիժը կրելու : Որովհետև թագուհի ենք , այս
միթէ պատճառ մ'է մեր կեանքը մենութեան և մոռացումի մէջ
անցունելու : Բնութիւնն այս ամեն հրապոյրները միթէ մեզ սուա-
որպէս զի աւանակ միապետ մը մօտէն անարգաբար անցնի առանց
զանոնք տեսնելու . . . : Ո՛հ , ո՛չ բնաւ . . . : Մարիօն , քէչ մը
դիտէ թագուհիին նայուածքը , որ ստէպ կը հանդիպի խիստ դե-
ղեցիկ երիտասարդի մը նայուածքին . այս երիտասարդը ներա զի-
մացի կողմը կենալու հոգ կը տանի միշտ . . . : Կը նշմարե՞ս զան :

— Այո , պատասխանեցի . ի՞նչ է անունը :

— Անրի Տը Մօնմօրէնսի . . . : Ո՛հ , ո՛հ , շարայարեց Լի-
զէթ ուրիշ իշխան մը ցոյց տալով ինձ , որ սաստիկ այլ 'ի զուր
զբաղած էր թագաւորին ուշադրութիւնը հրաւիրելու . մեր սիրե-
լի դքսուհիին երկը վայրապար իր ժամանակը և աշխատանքը կը
վատնէ : Իրեն գէմ դժգոհութիւն ցոյց տալ կը ձևայնեն , ծանր
կերպարան կ'առնու խնդիրը :

Իրօք Պ. Տը Լիւյն դուքսը՝ արքայական աթոռին ետեն ոտքի
վրայ կեցած՝ հինգ վայրկեանէ 'ի վեր կը խօսէր . Լուի ԺԳ. չէր
զիջաներ անոր պատասխան տալու :

Թագաւորն որ իր ոսկեղէն պնակին մէջ փասեանի կտոր մը
սպրդել տուած էր սլահ մ'առաջ , յանկարծ վեր ըրաւ զլուխը ,
և նոյն միջոյցին ծառայող իր աղնուականներուն մէկին ըսաւ .

— Պատմըիէր հո՞ս է :

— Այո , Վեհափառ տէր , պատասխանեց զնդապետն ինքն իսկ :

Սրահին ներսը հաւքուած նշանաւոր անձերուն միջեւ չտեսեր էի զինքը :

Պատմութիւնը յարգանքով մօտեցաւ :

— Կայէ ինչ կ'ըսեմ, պարոն . միթէ կը ջանաս աչքէս ելնելու . հրամաններս առ ոչինչ կը դրես :

— Կը հաստատեմ Ձեր վեհափառութեան թէ ոչինչ կ'արգարացնէ . . . :

— Հա՛, հա՛ . . . պահ մ'առաջ դատիկոնի մը քովէն կ'անցնէինք, և նշմարեցինք որ Հելվէտիացիներն անոր դուռը չէին պահպաներ :

— Վեհափառ տէր, Պ. Տը Լիւյն դուքսն ինք հրաման տուաւ ինձ որ . . . :

— Պարոն դուքսը յանցաւոր է . . . : Մեր լիցնամիները կըրօնան մոլորեւ հրացանակիրները, որք նոր զինուորներ են և որոնցմէ ապահով չեմ : Կ'ուզեմ որ Կրիզոնացի պահակներդ այս իրիկունէն իսկ սկսին իրենց պաշտօնը կատարել :

Գնդապետը խոնարհութիւն ըրաւ առանց պատասխանելու :

— Բայց, շարայարեց թաղաւորը, կը մօտենայ այն ժամն ուր պիտի ազատինք այս անկարգութիւններէն : Վաղը մեծ պարահանդէս պիտի ըլլայ պալատը . . . : Գիշերն 'ի բուն պիտի պաւրէք, տիկիներ, և երբ առաւօտ ըլլայ, պիտի կրնաք մեզի հետ երթաւ բարեւ ըսել և Լուվրին պատշգամբն վերէն բարեւ տալ Մարի Տը Մէտիսիի կառուծիներուն : Աղաչեցինք մեր տիկին մայրը որ ճամբայ ելնէ Պլուա երթալու համար :

Լիզէթ սեղանատունէն դուրս քշեց զիս :

— Երթանք, ըսաւ, վասն զի թերեւ չհամբերելով խօսիմ . այս չար սիրտն ամբողջութիւն կը ցուցնէ միայն այն պարագաներուն մէջ ուր խնդիրն իր մայրը վշտացնելու վրայ է . . . : Ասկից 'ի վատ պէտք է վաղիւ դէպ 'ի մեր ժամագրութեան տեղը :

— Ի՞նչ ժամագրութիւն :

— Է՛հ, չեմ գուշակեր . . . : Մեր սիրահարները մեզ կ'սպասեն :

— Մեր սիրահարները :

— Անշուշտ . տոմսակին զաղտնիքն այս է ահա : Պ. Տը Լիւտորը դերկումը, որ ամիսէ մ'ի վեր սիրաբար կը քծնի քովս առանց երբէք ոչինչ ստանալ կարենալու . . . վասն զի խիստ անգութ եմ . . . կամ լաւ ևս է ըսել՝ փորձառութիւն ունիմ . . . վերջապէս ինչ կ'ուզես ըսէ՛, Պ. Տը Լիւտորը, կ'ըսեմ, կը գրէ ինձ թէ շատ մտերմութիւն ունի իր գունդին մէկ երկտասարդ պաշտօնատարին հետ : Այս նոր բարեկամը սիրողդ է, և դու Լուվր եկար որպէս զի միասին միաբանելու միջոցը գտնէք : Իրաւ է, Մարիօն :

Գլուխովս ստորասական նշան մ'ըրի :

— Գանի որ այդպէս է, դժուարութիւն մը չկայ ամենեին : Այս պարոնները ժամն եօթուկէսին ժամադիր եղած են մեզ Սէն դետի եղբին նշդարիներուն ներքեւ : Առ նուազն երկու ժամի չափ թաղաւորութիւն ունինք . դքսուհին շրջագայութիւններէն ետ դառնալով ըստ սովորութեան՝ թաղաւորին խաղաբանը պիտի երթայ : Շատ ուրախ եմ որ Պ. Տը Լիւտրին դիտաւորութիւնները պիտի կրնամ ճշդիւ իմանալ : Այս պարոնները սիրոյ մասին ծայրայեղ ազնուութեամբ մը չեն վարուիր : Շատ անգամ ընկած եմ անոնց այս ծուղակը :

— Կարելի՞ բան է ատի :

— Այո՛, Աստուած իմ : Պարտէզն իջնենք :

— Խոհեմութիւն . դեռ շատ լոյս է . . . եթէ մեզի տեսնող ըլլայ . . . :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, օրիորդ . նախամեծար կը սեպեն զի շերայն ժամագրութիւն մը չնորհել :

— Աղէկ . շատ խենդ ես եղեր :

— Հանդարտ եղիւր . խելքս գլուխս է բռնորովին : Եթէ պզտի դերկումն երբեք չընէ ինձ խիստ անխարդախ և օրինաւոր ամուսնութեամբ մը կարգուելու հետս, մատիս ծայրը անգամ չպիտի պաղնէ :

— Շատ աղէկ, ըսի Լիզէթին, և եթէ պզտի Մարգրիտը՝ ծառաս՝ այդպիսի երգում մը չընէ, կը ճամբեմ զինքը :

— Այո, անողորմելի՛ ըլլանք :

— Մանուանդ սիրադրդիւ ըլլանք :

— Այդ մասին վարպետ մ'եմ :

— Հապա՞ ես :

— Ա՛խ, թշուառները, ո՛րքան կը մեղքնամ իրենց վրայ, դո՛ւ չես Լիզէթ :

Այսպէս խօսելով արտաքին նեղ սանդուղէ մը կ'իջնէինք, որ պարտէղը կը տանէր, և երկու բոպէ ետք նշդարիներուն տակը կը մանէինք :

Կը պարտաւորիմ խոստովանիլ թէ երեսասարդ Տը Լիւարը դերկումը կնքամօրս տղայէն շատ աւելի բարեձև էր : Այս պա՛րզան ղիս անգութ ընելու շատ նպաստեց :

Մարդը ճիշդ հեռի կեցուցի շքեղ համարձակութեամբ մը :

Լիզէթ ալ իր կողմէն՝ կը ջանար իզմէն աւելի արժէք աւելցնել իր ընթացքին անաչառ արժանապատուութեամբը : Մեր երկու պահանքները շուտով անձնատուր եղան բոլորովին. խիստ զիւրին բան մ'եղաւ հարկադրել զանոնք որ նախ իրենք զաղանի ամուսնութիւն մ'առաջարկեն մեզ :

— Պատմի՛ր, ըսաւ Մարդը, հնարագէտ մարդ մ'է. իր զօրախումբին քահանայն փոխ պիտի տայ մեզ :

— Հաստ աղէկ, պարոն, ըսաւ Լիզէթ. սակայն պէտք է որ առանց Լուվրէն դուրս ելնելու կարգուինք : Ես պարզ խոստումի մը չեմ վստահիր, և էրիկիս հետն երթալու համար միայն պիտի զատուիմ տիկին Տը Լիւյնէն :

Ընկերուհիէս ետք յայտնեցի թէ պսակի խորհուրդէն առաջ որ և է ընթացք անկարելի կ'երևար ինձ :

— Քանի որ այդպէ՛ս է, զոչեց Մարդը, Պատմի՛ր, ու՛նինք դարձեալ : Վաղը պարահանդիսին ժամանակ կրնայ Լուվրի մատուռը տանիլ մեզի, և ձեր ամեն փափաքները պիտի կատարուին :

— Ահա եղաւ որոշումը, ըսաւ դերկումը. կէս դիշերի մօտ պարահանդէսէն զատ զատ դուրս կ'ընենք առանց սեթմեթի, և ապա մատուռին մէջ վերստին կը միանանք :

Ինչպէ՛ս կը տեսնենք, դործը շատ կը ծանրանար :

Ա՛լ խնդալու փափաք չունէինք, և բարեբաղդաբար դիշերուան մութը տիրել սկսելով մեր շփոթը և կարմրութիւնը կը ծածկէր :

— Հուտով տեսնուելու համար, բարեկամս, ըսաւ Լիզէթ սիրարեկ ձայնով մը. անշուշտ առաջին անգամն էր ձայնը այսպիսի կերպով հանելը :

Տը Լիւարը Լիզէթին առջև ծունկի վրայ եկաւ և սիրաւէտ ձայնով մը մնջեց .

— Վերստին տեսնուինք, կի՛նս :

Եւս քան ղևս կը յուզուէինք : Մարդը ալ իմ առջև ծունկի վրայ եկած էր. ձեռքս իր ձեռքին մէջ կը դողար, և սիրտս կը բախէր՝ եթէ ոչ սիրով՝ դէթ տեսակ մ'երկիրդով՝ միտքս բերելով մեր ամուսնութեան այնքան մոտալուտ պայմանաժամը :

— Մարիօն, կ'ըսէր Մարդը, միակ ուրախութիւնս, միակ բերկրութիւնս, միակ սէրս դո՛ւն ես :

Տը Լիւարին և Մարդըին սիրաբոյր եռանդները կ'սկսէին վտանգաւոր դառնալ. ուստի փախանք՝ զոչելով :

— Վա՛ղը :

Լիզէթ և իս սաստիկ կը բերկրէինք, և Պատմի՛րին այս ամեն իրողութեանց մէջ մաւտ ունենալը մեղ կատարելապէս վստահութիւն կը տար :

Հելվէտիական զօրաց սրտոն դնդապետն այնպիսի ժամապահու-

Թեամբ դարանակալ կ'ըլլար, իր սլաշտօնն այնքան թոյլ կը տար իրեն սլաշատին ամեն կողմը ժուռ դալու, դուռերը բանալու, ամենուրեք ճամբուս վրայ ինձ հանդիպելու, որ ապահով եմ թէ առ նուազն քսանի չափ համբոյր առաւ իղմէն այն ժամանակի միջոցին որ Լուվրը դալէս մինչև պարահանդիսին սկսիլն անցաւ։ Այս քսան համբոյրները, եթէ միասին հաշուենք նաեւ միւս տասնի չափ համբոյրները զոր Էվրէօյի մէջ և ճամբուն վրայ դողցած էր իղմէն, կարծեմ թէ աշուր վարձատրութիւն մը կը կազմէին, նա մանաւանդ երբ կը մտածեմ թէ Պասօմբէիին իբրանցս անձնուէր ըլլալը զիտնալով յիբաւի սրտովս կը հաւանէի սլաղնուելու։

Հետեւեալ օրը սլարահանդէսէն առաջ տիկին տը Լիւյն Լիզէթին և ինծի համար մոխրագոյն մնդուսէ երկու մարդարտադարդ շքեղ քսաններ բերել տուաւ, և իր դոհաբներուն մէկ քանին ալ փոխ տուաւ մեզ։

Թուեցաւ իրեն թէ ծանրաբարդ եղբ, և այս պատճառաւ յանդիմանեց մեզի. սակայն եթէ յանդիմանութեան իբր պատասխան մեր դադանիքը յայտնէինք իրեն, մեծ անխոհեմութիւն մ'ըրած կ'ըլլայինք։

Դքսուհիին և մեր հագուստն ու պաճուճանքը երբ բոլորովին եղաւ կատարուեցաւ, կնքամայրս եկաւ իր հետն ունենալով Սէն-Թոմա-տիւ-Լուվրը փողոցին սովորական հիւրերը, որք էին Վիլարսո, Մէյնար, Վօժրլա և Բօշգրուա։

Ստուգիւ ծեր ասպետն ինքզինքը յաղթուած չէր համարեր։

Բոլիս եկաւ, կնասիրաբար քծնիլ ուզեց, երեք հառաչանք հանեց, չորս զանազան խօսք սկսաւ և վերջապէս ինձ երկնցուց իր թաթպանաւոր ձեռքը պարահանդիսին սրահներն երթալու համար։

Դժուարին պիտի ըլլար ինձ մերժել իր թեք. ալ ասպետէն 'ի զատ ոչ զոք ունէի։

Պասօմբէիէր՝ որ նոր եկած էր՝ իր կինը Մէյնարին կը յանձնէր և ինք կ'առնուր տիկին Տը Լիւյնը. Վիլարսո կնքամայրս կը տանէր, և Վօժրլա Լիզէթը գրաւած էր։

Ժամը տասն էր։

Լուվրի սլաշատին ճեմասրահները ճրագներով կը փողփողէին, և թաղաւորին երաժշտաց կնտնտոյով տրուած նշանին վրայ կաքաւները կ'սկսէին կարգի գրուիլ։

Այս հրաշալի տեսարանին վրայ սքանչանալով կ'սքանչանայի։

Այս լուսափողփող բազմութիւնը, որ անընդհատ կ'երթար ու կը դար, զոհարազարդ ստակներ գրուած այս ամեն կիները, ժպիտի մ'առջիւր թուելու աճապարող այս ամեն մարդերը, եղած աղմուկը, տեսնուած փառաւորութիւնը, և ուրիշ այլ և այլ պարագաներ տեսալ մը գլխու պտոյտ կը պատճառէին ինձ, և այնքան սերտիւ կը յարէի ասպետին թեկն որ խեղճ մարդը կարծեց թէ սիրային նշան մը կ'ընդունի իղմէ, և արմուկի խիստ յայտարար ճնշումով մը պատասխանեց մէկ մեքենայական և բոլորովին ակամայ շարժումիս։

Բօշգրուային այս նոր յանդգնութիւնը պատեհ առիթ սեպելով Հելլէտիացիներուն զնդապետին սլաշտպանութեանն ապաւինեցայ։

Տիկին Տը Լիւյն նոր ձգած էր զնդապետը, որպէս զի սրահներուն միւս ծայրն երթայ և թաղուհիին աթոռին բոլորովին մօտ նստի։

— Ի՞նչ է, ի՞նչ կայ, հարցուց Պասօմբէիէր։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, պատասխանեցի՝ Բօշգրուային նայելով. սլարոն ասպետը՝ սովորական լեզուի միջոցով միտքը հասկցնելու յոյսը կարելով շարժումներու լեզուն կը դորձածէ։ Ասի երկրորդ անգամն է իր կողմէն, և յուսամ թէ այս լեզուն շարունակելէ առաջ պիտի բարեհաճի կնքամայրէս արտօնութիւն ուղեւ։

Բօշգրուան բոլորովին ամօթահար թողուցինք։

— Աւրիս եմ՝ որ հետդ քիչ մ'ազատօրէն պիտի խօսիմ, ըսի Պասօմբէիէին։ Երկու օրէ 'ի վեր իմ նկատմամբ ֆէրէի մը դերը կը խաղաս, կ'երեւաս ճիշդ այն միջոցին միայն ուր կրնաս համբոյրներդ գոշնալ. . . շատ է այդ զգուշաւորութիւնը, սլարոն։ Ըսած եմ քեզ երբեք թէ խօսակցութիւնդ ախորժելի չէ ինձ։

— Ջրուշացի՛ր, Մարիօն, սկիզբ մը կ'ընես ինձ :

— Ա՛հ, ամենն ի՛նչ ատանի բան մը մտքէդ չանցնիր կարծեմ . . . պատրաստ եմ շատ ծանր դործ մը կատարելու . . . : Ըսէ՛ ինձ նայիմ, զօրադուստիդ քահանան պիտի բերեն մեզի համար :

— Այո՛, օրիորդ, պատասխանեց ցամաք կերպով մը :

— Է՛, ինչ ունիս, բարեկամ :

— Ոչինչ . . . հոգ մի՛ ըներ . . . Լուվրին մատուռը պիտի բացուի քեզի համար, և հարսանեկան պսակդ պիտի կատարուի անարդել . . . : Բա՛բէ, մինչև վերջը խոստումս ինձ կատարել տալու անդժուժիւնը կ'ընամ ունենալ :

— Բայց, զնդապետ . . . :

— Ա՛հ, իրաւունք չունիմ դանդատելու. կարդումձ եմ. անկարելի է ինձ սիրոյդ փոխարէն քահանայի մ'օրհնութեան պինդ վճարել քեզ . . . : Գիտեմ այս ամեն բաները, և ասոր համար աւելի դժբաղդ եմ :

Ար զղջայի Բօշղրուային թեր ձգած ըլլալուս. Պասօմբիէրին այս խօսքը տարօրինակ շփոթութիւն կը տար ինձ :

— Ինձ նայէ՛, Մարիօն, ըսաւ զնդապետը, զիս մխիթարելու և վերստին յուսադրելու միջոց մ'ունիս . . . :

— Ի՞նչ միջոց :

— Խօսքը մեր մէջ և դադտնի մնալու պայմանաւ կամաց մը ըսել ինձ թէ Մարգրիտ Տր Սէնթ-Էվրմօնը չես սիրեր, թէ երբէք չպիտի սիրես, թէ այս ամուսնութիւնը պատուանդան մ'է քեզի համար, և թէ զիս նախամեծար պիտի համարէիր եթէ ամուրի ըլլայի :

— Լաւ, ըսեմ ուրեմն, այո՛, այդպէս է . . . զո՛հ ես, զնդապետ :

— Չե՞ս սիրեր Մարգրիտը :

— Չէ՛ :

— Երբէք պիտի չսիրե՞ս :

— Երբէ՛ք :

— Այդ ամուսնութիւնը փառասիրական ամուսնութիւն մ'է :

— Լոկ փառասիրական :

— Շատ աղէկ, զոչեց Պասօմբիէր. հիմակ ալ խղճահարութիւն չունիմ . . . : Ամենէն կարճ միջոցն է համաձայնիլ :

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես :

— Չե՞ս հասկնար. շնորհագեղ ես, և ամենայն յօժարութեամբ պիտի կարգեմ քեզի :

— Ջիս կարդել . . . զղուշացի՛ր. քու օրհնութեան վստահութիւն չեմ ունենար :

— Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ . . . Ֆրանչիսկեան քահանայն կը բերեմ, մատուռը կը բանամ . . . : Ուրեմն ժամանակ չանցունենք. շուտով տանք հրամանները : Մտքիս մեջ դեռ ուրիշ այնքան բաներ կան որ կը պարտաւորիս շնորհակալ ըլլալ ինձ քեզի համար ըրած այս ամեն բաներուս փոխարէն . . . : Մայր-թագուհին աղերսեց զիս որ դիմակով մը դուրս ելնելուն հաւանիմ. Բիշլիէօին հետ խօսիլ կ'ուզէ . . . : Խեղճ եպիսկոպոսը շատ բաներ պիտի լսէ : Վերջապէս մի և նոյն միջոցին երկու դադտնի մեքենայութիւն կը նիւթեմ, և վատնելու ժամանակ չունիմ . . . [Թոյլ տուր որ նորէն Բօշղրուային թեր տամ քեզի :

Պասօմբիէր նշան ըրաւ ասպետին, որ քիչ մը հեռիէն մեզ կը հետեւէր :

— Եկու՛ր, չարաճճի պատանի, ըսաւ Պասօմբիէր, օրիորդը կը հաճի ներել քեզ. բայց մէյ մ'ալ չընես :

Գնդապետը հեռացաւ :

Բօշղրուա սաստիկ կ'ուրախանար :

Դժբաղդաբար տաս քայլ հեռիէն ականջիս փսփսուքով ըսուած սա խօսքը լսեցի :

— Ասպետը հեռացուր քովէդ. պէտք է որ հետդ խօսիմ :

Կամաց մը գլուխս դարձնելով Սէն-Սօրէնը տեսայ որ արդէն ծանօթ էր ինձ :

Իսկոյն և առանց խորհելու ձեռքս մաղերուս տարի, և զոչեցի :

— Պարոն Բօշղրուա, նայէ՛ անգամ մը . . . աջ քունքիս վերէն դեղին ագամանդս չկայ . . . : Ա՛խ, երկինք, ընկեր է աս :

դամանդս . . . փնտռէ , ետ դարձիր ուսկէ որ եկար , հոս կ'սպասեմ քեզ . . . վաղէ , շուտ վաղէ :

Ասպետը փութաց հնազանդելու :

Սէն-Սօրլէնին հետ աներևոյթ եղայ , մինչդեռ խեղճ ծերուկը դէպ ետ կ'երթար և աչքը կը յողնեցնէր ժուռ և կողներուն ոտքին տակը ադամանդ մը դսնելու համար զոր բնաւ չունեցեր էր : Բանահիւսն առանց ուրիշ յառաջարանի ըսաւ ինձ .

— Շտապե՛ք , հոս տեղ մը բարեկամ մը կայ որուն անհամբերութիւնը սաստիկ է :

— Բարեկամ մը . ո՞վ է :

— Զարմանալ մի՛ ձեռացներ . գուշակեցիր անշուշտ թէ Տէպարօն է :

— Տէպարօ . . . չէ , չէ . չեմ ուզեր տեսնել զինքը . . . անկարելի է , թո՛ղ զիս :

— Պիտի տեսնես զինքը , օրիորդ . տեսնելդ կարեւոր է , շատ կարեւոր է նոյն իսկ ինծի համար : Ի՞նչ ոճիւր գործեց . ի՞նչ միտքով այդքան խոստութիւն ցոյց կը տաս անոր նկատմամբ : Աւթ օրէն 'ի վեր տոմսակները ետ կը դրկես առանց բանալու :

— Իրաւ է , պարոն : Ասկից 'ի վատ միտք ունիմ իրողութիւնը կնքամօրս իմացնելու , աղաչելով որ ճամբայ տայ Բէէրլի վարժապետին , որ կը յանդգնի այն տոմսակները ինձ տալու :

— Ի՞նչ է այդպիսի քմահաճութեան մը պատճառը : Զեմ հասկնար միտքդ . . . սակայն կը սիրէ իր Էմմանուէլը . անշուշտ չարախօսութեամբ զան աչքեդ հանելու ջանք եղած է . իրաւունք չունիս , օրիորդ , իրաւունք չունին . չարախօսներուն ուշ չտրուիր : Ար հաւաստեմ քեզ թէ գովելի դիտաւորութիւններով Տէպարօյին կը տանիմ քեզի :

Խօսելով հանդերձ զիս տարաւ սրահին ներսը , վեր ըրաւ տամասկեայ ծանր վարդոյրները , և դուռի մը կոճակը հրելով հազիւ լուսաւորուած բազմաթիւ սենեակներէ անցուց զիս , ուր միայն տկար կերպով մը կը լսուէր պարահանդէսին շշուփը :

Սրտիս մէջ անասելի շփոթութիւն մը կը յարուցանէր Տէպարօն :

րօյին անունը , որ իմ առջև կը տրուէր այն միջոցին ուր կը պատրաստուէի ուրիշ մը հետ ընդ միշտ կապուելու : Ա՛ռ զէի դիմագրել Սէն-Սօրլէնին , որ կը քէր կը տանէր զիս . սակայն դիմագրելու քաջասրտութիւնը չէի զգար :

Զգալաւ կը հասկնար Սէն-Սօրլէն և միշտ կը քայլէր :

Վերջապէս՝ բոլորտիքս տիրող լուսթեմէն վախնալով՝ դռնէցի .

— Զէ՛ , աւելի հեռի չեմ երթար հետդ . . . : Զեմ ուզեր տեսնել զինքը , ոչ ալ խօսիլ հետը . . . : Մանաւանդ որ ա՛յ ժամանակն անցաւ :

— Ա՛յ ժամանակն անցա՛ւ , Մարիօն . ի՞նչ կը նշանակէ այդ խօսքը , ըսաւ Էմմանուէլ՝ յանկարծ առջևս երևալով :

Նուաղիլ զգացի , և ընկայ ծալածոյ աթոռի մը վրայ զոր Սէն-Սօրլէն առջևս բերաւ :

Բանահիւսն ապա շատ ծանր կերպով մ'ըսաւ ինձ .

— Օրիորդ , կը գտնուիս այն սենեկին մէջ ուր Գերապատիւ Տիւրլէսի (Բիշլիէօ) և ես կը բնակինք երբ ժողովին գործերը մեզի Լուվրի պալատը կը հրաւիրեն : Խօսք տուի քեզի հոս բերելու , բայց պայմանաւ մ'որ է ձեր տեսութեան սկիզբը ներկայ դնուիլս և առաջ իմ խօսիլս : Այսօր կը ցաւիմ մեր ուղևորութեան ժամանակի խօսակցութեան վրայ : Այս մ'անգործութեամբ , կէս մ'ալ անխոհեմութեամբ խառնուեցայ այնպիսի տաղտուկի մ'ուր իմ դերս ոչ խիստ ազնիւ և ոչ խիստ փափուկ եղաւ . . . սակայն յանցանքի մը դարմանը գտնելու ժամանակ կայ միշտ , և ստուգապէս կը յորդորեմ Տէպարօն որ հրաժարի քեզմէ կամ հետդ կարգուելու խորհուրդէն :

Աչերս Էմմանուէլին դարձուցի որ հեղնական ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Ար տեսնես , Մարիօն , այս սիրելի բարեկամը խղճմտութիւնը կ'ապացուցանէ : Իրաւ կ'ըսեմ թէ պատուակիր մարդու յատուկ այնպիսի քմահաճութիւններ ունէր որք սաստիկ գովութեան արժանի են :

— Բա՛ջ է , ըսաւ Սէն-Սօրլէն , դու զիս տղայամիտ սեպէ՛ ,

բարոյազէտ սեպէ, ինչ կ'ուզես ըսէ, հոգ չէ. ոչինչ կ'ստիպէ զիս Մարիօնը որսալու մասին մեղսակցութեան մը յանձնառու ըլլալու: Այժմէն կը դուշակեմ որ՝ եթէ օգնեմ քեզ՝ օրին մէկը օրիորդէն յանդիմանութիւններ պիտի կրեմ և զինքը թշնամի պիտի լինեմ ինձ. ամենեւին չեմ ուզեր որ յանդիմանէ զիս, ոչ ալ թշնամիս ըլլայ. . . և չուզեւս առանց պատճառի չէ:

Ապա իմ կողմն դարձաւ:

— Երբ պահ մ'առաջ պարահանդիսին մէջ քեզ մօտեցայ, զրեթէ չէի յուսար հոս այսպիսի խօսքեր ըսելս տեսնել, այնպէս չէ՞, հարցուց ինձ:

— Իրաւ է, սլարոն, պատասխանեցի՝ բաւական շփոթելով կասցութենէս և տակաւին չզիտնալով թէ արդեօք խաբերայտ թիւն մը չէի՞ն իմ առջև ըստած այս ամեն բաները:

— Երկար չընեմ, ըսաւ Սէն-Սօրլէն, խիղճը և բարեկամութիւնը կրնամ յաջողակութեամբ համաձայնել: Այս սիրելի Տէպարօն խիստ կանոնասէր անձ մ'է: Գաղափարներ ունի, որոնց ճշդութեան դէմ չեմ ուզեր վիճիլ: Ամուսնութիւնը մահաւանդ մարդկային սխալանաց ամենէն ահապինը կ'երևայ իրեն: Բայց իր այս կարծիքը պատեհ գէպքի մէջ անշուսպ սիրահար մ'ըլլալու չարդիւրեր զննոր, և ըսաւ ինձ թէ ինքզինքը սպաննելու կարող մարդ մ'է եթէ այս գիշեր ձեր առանձին տեսութեան միջոցը չյաջողէի գտնելու: Գիտնալով թէ Լուվրի պալատն ես, և չուզելով պարահանդիսին մէջ տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոնին աչքին առջև վտանգի մէջ մտնել, ինձ գիմեց Տէպարօ: Բարեկամի մը յուսահատութիւնը մարդուս գուրբ կը շարժէ. . . խօսք տուի ձեր առանձին տեսութեան ճարը գտնելու, սակայն մի և նոյն ժամանակ իւրովի երգում ըրի քեզի զոյշ կեցնելու: Մտածէ, օրիճրդ, կնքամօրդ պաշտպանութեան տակ մնալը թերեւս աւելի օգտակար է քեզի համար: Հոն օրինաւոր ամուսնութեան մը յոյսը ունիս. հոն պիտի յարգուիս, պիտի փնտռուիս, մարդկանց առջև պատշաճ կերպով անուն մը պիտի ստանաս. . . ուստի մտածէ թէ վիճակդ աւելի յարմար է քեզ թէ Էմիլիոնէին ա-

ռաջարկութիւնները ընդունիլը: Այժմէն կ'ըսեմ թէ Էմիլիոնէի չսիրի կարգուի հետո: Հետեաբար խնդիրը շատ պարզ է. կ'ուզես սէրը ընտրէ, կ'ուզես պատիւը: Եթէ սէրը նախամեծար կ'երևայ քեզ, կեցիր Տէպարօյին հետ, վասն զի կը սիրէ քեզի. . . խենդի պէս կը սիրէ. . . : Բայց եթէ պատիւին կողմը կը հակիս, ահա թեւս, պատրաստ եմ քեզի նորէն պարահանդէսը տանելու:

Էմիլիոնէի ձեռներուս մէկին վրայ ծուռած էր, և զայն ուժգնակի շուրթերուն կցելով կը բռնէր: Այս քնքին մէջ հեծկլտանք պահուած էր. կարծեցի զգալ թէ ձեռքիս վրայ արտօսը մ'ընկաւ:

Անհարկն է նկարագրել այն տպաւորութիւնը զոր իմ վրայ բրաւ Տէպարօյին այս վիճակը:

Ինչպէս որ կեանքիս մէջ շատ անգամ նշմարած եմ, արտօսքը շատ զօրաւոր է, եթէ նաև չսիրուած մարդ մ'ըլլայ արտօսողը: Հօր սեւին կողմէն ցոյց տրուած այս տկարութեան նշանն անգիմագրելի համակրութեամբ մը կը համակէ մեզի: Ամենուրեք և միշտ անհրաժեշտաբար կը յաղթանակէ այն մարդն որ կրնայ իր կամքովը լալ:

— Այր հասկնամ լռութիւնդ, ըսաւ ինձ Սէն-Սօրլէն, ուրեմն կը մնաս:

— Այո, կը մնամ, միմիջեցի:

— Հոս ոչ ոք կ'արդիւն ազատ կամքդ. մասնաւոր կամքովդ կը զօրծես, և եթէ երբեք զիջ զգայիր. . . :

— Աղէկ, աղէկ, սլարոն, ես ինքզինքս պիտի մեղադրեմ միայն:

— Պատասխանդ զիս պատասխանատուութենէ բոլորովին կ'ազատէ. ուրեմն կը թողում քեզի:

Եւ Սէն-Սօրլէն հեռացաւ:

— Ո՛հ, բարեկամս, ըսի Տէպարօյին, անս ո՛րքան սոսկալի ես ամուսնութեան նկատմամբ զժկամակութեամբդ. տու ջի օրերէն սկսեալ՝ մազ մնաց՝ կնքամայրս պիտի նեղացնէիր ինձի դէմ. զիս կը բռնադատես սրտիս դէմ կուռելու, քեզմէ խոյս տալու, մինչ-

դեռ կ'ուզէի շարունակ հող քովի բլլալ : Ճշմարիտ սէրը չպատ-
ճառաբաներ և դրութիւններ չհնարեր :

Տէպարօ ոտք ելաւ և ամենամեծ անտառքերում թեամբ մ'ըսաւ
ինձ .

— Օրիորդ, կրնաս սլարահանդէսը վերադառնալ :

— Այսպէս ուրեմն, անողորբելի ես :

— Մեր առջի տեսութիւնը յիշէ՛, Մարիօն . ես կը յիշեմ ը-
սելս թէ քեզի շատ սիրելուս համար չեմ ուզեր ամուսնանալ
հետդ : Հարստութիւնս և կեանքս քեզի կը տամ . աւելի ի՞նչ
կ'ուզես . . . շղթայ մը . բայց այդ շղթայն մեր հարսանեաց հե-
տեկալ օրը կատարութեամբ կը խորտակէի . . . այո՛, կը քամահ-
րէի քեզի այն ըօսէէն սկսելով ուր պիտի բռնադատուէիր իբր
պարտ տալ ինձ ինչ որ այսօր իբր սէր կ'ուզեմ քեզմէն :

— Ո՛հ, պարոն :

— Քեզի կը քամահրէի, կ'ըսեմ . . . այլ սակայն քեզի հա-
մար ինքզինքս մեռցնելու չափ սէր ունիմ վրայ : Վարդի մը դիր
այս բանը, ջանք ըրէ՛ միտքս հասկնալու, խենդ սեպէ՛ զիս, եթէ
կ'ուզես, հոգս անդամ չէ . . . ամեն զոհողութիւններու պատ-
րաստ եմ, 'ի բաց առնելով սակայն այն զոհողութիւնները որք
կրնան փնաս տալ մեր երանութեան :

— Իմանուէ՛լ, մի՛ աշխատիր ինքնամոլութիւնդ արդարացնելու :
Ո՛ւր են զոհողութիւններդ : Եւ ոչ մէկ զոհողութիւն կ'ընես, և
իզմէ անոնց ամենը կ'ուզես : Եթէ քեզ մտիկ ընեմ, հասարակու-
թեան առջև յարգս պիտի կորսուի :

— Նախապաշարո՛ւմ, Մարիօն, նախապաշարո՛ւմ է ատի : Գե-
ղանի ես, հարուստ եղիւր, և վաղը բոլոր Բարիդ քու առջև
ծունկի վրայ պիտի դայ :

Եւ Տէպարօ սկսաւ ինքը ծունկի վրայ դալ իմ առջև :

— Եթէ սուտ կ'ըսեմ, սիրելիդ իմ, եթէ սուտ կ'ըսեմ, թո՛ղ
կայծակի դամ, կը լսես . այո՛, ամենէն երեւելի տիկնանց պիտի
յաղթես, և թագուհի մը պէս արքունիք պիտի ունենաս դուն
ալ : Երբ ձանձրանաս Բարիդէն, ճամբորդութիւն պիտի ընենք, և

հրապուրելի գեղեցկութիւններդ բոլոր Ներսիսի ցոյց տալով փա-
ռաւորուիլս պիտի տեսնես : Պիտի երթանք ո՛ւր որ քաղցր է ա-
րեւ, ո՛ւր որ գեղեցիկ են ծաղիկները, ո՛ւր որ թռչունը կ'երգէ
ուր որ դինները կ'զգլեն : Տարուան մէն մի եղանակին մէջ նոր
կլիմաներ, նոր հանդէսներ, նոր զբօսանք պիտի վայելէ՛ք : Ամեն
աղիւրդ, ամեն ժողովուրդներու մէջ պիտի սիրուինք, և երկրիս
ամենէն զաղանի արձադանքները մեր համբոյրներուն յիշատակը
պիտի պահեն :

Տէպարօ կը խօսէր այն եռանդով որուն վտանգաւոր ազդեցու-
թիւնը արդէն զգացեր էի : Պատրաստ էի ընկճելու :

Լուսլրի ժամահարը կէս դիշերուան տասներկուքը զարկաւ :

Խմանուէ՛լ սարսուիլ տեսաւ . քաշեցի ձեռքս զոր տակաւին
կը բռնէր :

— Գատգ սքանչելի կերպով կը վարես, պարոն, ըսի . սրտիս
մէջ կան թեւեր զոր կը շարժես . բայց դժբաղդաբար հանդիպե-
ցայ մարդու մ'որ քեզի չափ չատեր ամուսնութիւնը :

— Հա՛, այո՛, ասպէ՛տը, ըսաւ . քիթուպինչ ընելով . դիտենք
այդ պատմութիւնը, և եթէ կըքամայրդ կեանքդ ախորժելի ընե-
լու ուրիշ միջոց չգտնես . . . :

— Բօշորուային չեմ ակնարկեր, պարոն : Ուրիշ ամուսին մը
այս միջոցիս իսկ ինձ կ'սպասէ խորանին առջև :

Տէպարօ տարտու մ'ունեցաւ և ոտք ելաւ :

— Զիս կը խաբէս, դռնեց :

— Ո՛հ, պարոն . քեզ և ինձ անարժան բան մը կը համարիմ
ստութեան դիմելու : Քիչ մ'առաջ «Ա՛լ ժամանակն անցաւ ըսի՞»
այս էր ահա այն խօսքին զաղանի նշանակութիւնը :

— Ար հաւատամ խօսքիդ, միմուսց խաղկելով : Փոքրահաս
այդ էրիկը :

— Քեզմէն աւելի փոքրահաս, Խմանուէ՛լ :

— Հարձուտ է :

— Խիստ հարուստ :

— Ճիշդ այն դիշեր պիտի կարդուի հետդ :

— Հիմակ իսկ քովը պիտի երթամ :

Տէպարօ քանի մը մանրերկրորդ խորհուն երեցաւ, և ապա ջանքով թափաքեց ըստ :

— Աղէկ, ա՛յ իրաւունք չունիմ դանդաղեցու . . . : Երթաս բարեա՛ւ, Մարիօն :

— Էմմանուէլ, ըսի՝ երեբուն ձայնով մը, մտածէ, բարեկամս . . . : Տակաւին կրնաս ամեն բան գաղթեցնել . . . և հիմակ իսկ կը մեկնիմ հետդ եթէ կ'ուզես երգնուլ թէ պիտի ամուսնանաս հետս :

— Երբէք, երբէք :

Տէպարօ դէպ 'ի դուռը կ'ուղղուէր երբ յանկարծ Սէն-Սօրլէն վերստին երեցաւ անհնարին յուղումով և վայրենի նայուածքով : Էմմանուէլն թեւ բռնեց, աճապարանօք քովս եկաւ, և մեզ ըսաւ :

— Պահուեցէք, թէ ոչ կորսուած եմ :

Զարմացմամբ իրեն կը նայէինք, Սէն-Սօրլէն շարայարեց :

— Այս խուցը միայն երկու դուռ ունի, Պ. Տը Լիւսօն աջ կողմէն, մայր-թաղուհին ալ ձախ կողմէն կը յառաջանայ հոս դալու համար . . . դաղտնի ժամադրութիւն մ'է այս. երբէք պիտի չներեն ինձ ակնատեսներ բերած ըլլալս . . . : Հո՛ն, սա վարդոյրներուն տակը պահուեցէք . . . : Շո՛ւտ ըրէք, յանուն Աստուծոյ :

Սէն-Սօրլէն մեղի դէպ 'ի պատուհանին խորշը հրեց :

Հազիւ հասեր էինք հոն, և ահա Մարի Տը Մէտիսի և Բիշլէօ խուցը մտան :

Սէն-Սօրլէնի երկիւղը մեղի ալ դուռած էր. չէինք համարձակեր ոչ շունչ առնելու, ոչ ալ շարժում մ'ընելու :

— Ի՛նչ անխոհեմ ընթացք, դոչեց եպիսկոպոսը՝ մայր-թաղուհին տալով ծալածոյ աթոռը որու վրան ես նստեր էի պահ մ'առաջ :

— Երկար ատեն քեզ սպասելու կը պարտաւորէի, պարոն, պատասխանեց Մարի Տը Մէտիսի : Աեց շաբաթէ 'ի վեր դժբաղդ

և վրդալուծով համակուած ըլլալս դիտես . . . : Խեղճ Լէօնօ-րային դատը կը քննուի. պիտի մեղցնեն անի ալ, ինչպէս մեղացին էրիկը . . . սոսկալի՛ բան. և զիս մինակ, անմխիթան անյոյս կը թողուս մինչդեռ շատ գիւրին է քեզ ամենուն արթուն հսկողութիւնը խաբել : Հարկ եղաւ Պասօմբիէրին իրեն տրուած պատուէրին հակառակ վարուիլ և այս տեղ քեզ հանդիպելու հաւանիլ, թէ ոչ մեկնած կ'ըլլայի առանց քեզի տեսնելու :

— Տիկին, Նորին Վեհափառութիւնն արգիլեց զիս . . . :

— Սո՛ւտ կը խօսիս :

— Իրաւ կ'ըսեմ որ . . . :

— Անամօթաբար սուտ կը խօսիս : Տղտս ինքն աղաչեր էր քեզի որ հետս Պլուա դաս :

— Բայց եթէ հեռանամ պալատէն, ամեն պաշտօններէս կը զրկուիմ : Չեն պակսիր փառամուկներ որք տեղս պիտի անցնին, հակառակորդներ որ ինձ մնասելու պիտի աշխատին :

— Ա՛հ, խօսէ՛ ուրեմն վերջապէս. լուապոյն կը սեպեմ այդ դարձելի անկեղծութիւնը քան թէ կեղծուպատիր խօսքեր, որք միայն մէկ օդուտ ունին, այսինքն կասկածներ տալ ինձ մաքուր թեանդ վրայ : Այսպէս ուրեմն, իս կ'ուրանաս . . . իս որ բարերարդ եմ, իս որ թաղուհիդ եմ, իս որ տկարութիւն ունեցայ քեզի . . . :

— Աեցիք, տիկին . . . : Եթէ ձեր բոլոր ծառաները Բարիդէն հեռանան ձեզի հետ, ա՛յ ոչ որ ձեզի պիտի պաշտպանէ :

— Իրաւ կ'ըսես, կրկնեց թաղուհին արխնաբոյր հեղնութեամբ մը. ուրեմն զիս պաշտպանելու համար պալատը կը մնաս, Սրբազան . . . զիս պաշտպանելու համար թշնամիներու հետ կը դաշնակցիս, տիկին Տը Լիւսինն առջև ծուռկի վրայ կը դաս, և կը ջանաս տղայիս սիրուհին ընել զան . . . : Ա՛հ, լուէ՛, ամէն բան դիտեմ . . . : Անարգարարոյ շողմարար, աննշան և տգէտ քահանայ որուն զլուխը եպիսկոպոսական խոյր գրի. ի՞ժ զոր ծոցիս մէջ տաքցուցի :

— Տիկին, չեմ կրնար համբերել այդպիսի նախատանայ :

— Ես շինեցի բազդդ . . . ուրեմն կը պարտաւորիս ամեն բան լինել իղմէն և ամեն ընթացքին համբերել :

— Բայց զիս այսպէս դձնելով ի՞նչ կը յուսար :

— Յուսմ . . . կը համարձակի յոսակ ըսել : Ար հրամայեմ , կը լսեմ , պարոն : Տակաւին ինձ ծառայող բաւական թեւեր կան պատժելու համար դեռ ժամը որ կ'ինը կը մոռնայ , ապերախտը որ թաղուհին կը մատնէ : Պէտք է հետս Պլուա գալ :

— Անկարելի է . . . :

— Ար պահանջեմ դալդ , կը հրամայեմ որ դաս , դռնեց Մարի Տը Մէտիսի բարկութեամբ :

Երակներուն մէջ սարսուռ մը կը վազէր :

— Հա՛ , հա՛ , շարայարեց Մարի Տը Մէտիսի , մեծ յուսահատութիւն մ'է այն դեղանի գքսուհիէն զատուիլը . . . և օրիորդ Տը Մոնմորէնսի անշուշտ բացակայութեանդ վրայ սիրտի լայ :

— Բայց , յանուն Աստուծոյ , բարեհաճեցէք քիչ մը կամայ խօսելու , տիկին . այդ աղաղակները կրնան սրահներէն լսուիլ : մօտակայ ճեմատրահներուն մէջ մարդ կայ :

— Հատ կը վախնաս : Այս ժամագրութեան մէջ եթէ վտանգ դի ենթարկուող մը կայ , թաղուհին է . ինձի համար դողալու հոգէն կ'աղատեմ քեզի :

Մարի Տը Մէտիսին այս խօսքին վերջ կը տար երբ նայուածքը հովահարիս հանդիպեցաւ : Զայն մուրեր էի աշտանակի բաղձման մը վրայ որ ներս նստած աթոռին մօտ էր :

Ատաղի աղաղակ մը լսեցինք :

— Պարոն , դռնեց մայր-թաղուհին , հոս կ'ին մ'ունիս :

— Այն մը , ըսաւ Եպիսկոպոսը զարմանքով :

Այնքան մեծ վախ մը զգացի որ ձեռքս ջղաձգային շարժումով մը վարդոյրները բռնեց :

Թաղուհին վարդոյրներուն շարժիլը տեսաւ , շտաով վազեց և ուժգնակի թաղստոյգէս քաշելով սենեկին մէջ տեղը բերաւ զիս : Չնշմարած էր ոչ Տէպարոն և ոչ Սէն-Սօրլէնը , վառն դէ պատահանին մէջ խորշը կ'ծկուած էին :

— Է՛ , հիմա դա՛րձեալ ուրացիր , ըսաւ Բիշլիէօին :

Մարի Տը Մէտիսին լանջակալին տակէն նարդիական պղտի դաշոյն մը հանելը տեսայ , դաշոյն որուն երկաթը փայլակի մը ցլուովն պէս շողաց : Ծուռկերուս վրայ ընկայ անմուռնչ և սարսափահար :

Եպիսկոպոսն ալ չէր զիտեր թէ արթուն է թէ ոչ երազի մը ազդեցութեան ներքե և կ'անտի :

— Բայց շատ աղօթ աղջիկ մ'է եղեր , ըսաւ մայր-թաղուհին ահարկու քրքիջով մը : Թոյլ տուր ինձ , Պ . Բիշլիէօ , որ շնորհաւորեմ քեզի այսպիսի փափուկ ընտրութիւն մ'ըրած ըլլալուդ համար :

Ապա ետ եկաւ և դաշոյնը վերցնելով ,

— Անճնդ , թէ ոչ մեռած ես , ըսաւ ինձ :

Տէպարո՛ ինձ սպառնացող այս վտանգէն ահարեկ՝ հեռացաւ պատահանէն , և Սէն-Սօրլէն ևս սախաւեցաւ երեւալու :

Թաղուհին դիմակը երեսը դրաւ :

Երկու անձանց երեւումն նէ տաստկապէս շուարեցաւ , ներս այս շտաբումը պատեհ առիթ սեպելով ոտք ելայ և արագօրէն խոյս տուի . երկիւղը թոխք կը տար ինձ :

Վայրկեան մը չէր անցած , և ահա իրողութեան տեղէն երկու հարիւր քայլ հեռի կը դանուէի :

Ի նանիր կը ջանայի մըր գտնուիլս հասկնալու նախասենեակներու և փողոքերու լարիւրին թոսի մը մէջ : Պահակներուն հարց ու փորձ ընելու կը պատրաստուէի երբ իզմէ երկու քայլ անդին ծերունի Տիւ Սէնթ-Էսթրի ասպետը նշմարեցի , որուն ահարեկ դէմքն ուրիշ որ և իցէ պարագայի մէջ շատ պիտի խնդայնէր զիս :

Ասպետն ուղեց խօսիլ , բայց բերանը դոյնցի և ըսի .

— Ար հասկնամ , սիրելիդ իմ Պ . Տը Քոչքրուա , ազամանդս չդամբ . չեմ զարմանար : Բարեհաճէ ցոյց տալու ինձ , ո՞ր է մատուռը , . . . մեծ վտանգէ մ'աղատեցայ հիմա , և կ'ուզեմ շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ :

Զիս թեւս առնուլ ուղեց եռանդով :

— Չէ՛, ասպետ, չէ՛: Շարունակէ՛ խուզարկութիւններդ, և մատուռին ճամբան ցոյց տուր ինձ միայն:

Բօշղրուա սկսաւ ցոյցնել ճամբան իր սովորական խօսքերովը, զոր իս տեսնելու ուրախութիւնն աւելի կը յօշէր և կը խառնաւ շփոթէր:

— Բայց, շարայարեց, կ'ընթացայրդ . . . քիչ մ'առաջ, երբ պարահանդիսէն կ'անցնէի:

— Բաւական է ատի, ասպետ: Գտիր դեղին ադամանդը, և լաւ վարձատրութիւն մը պիտի ունենաս:

— Համբոյր մը, հարցուց:

Պատժելիներ ներկայ չէր որ հիանար այս կարելի եղածին չափ կատարեալ նոր խօսքին առջև:

— Այո՛, Բօշղրուա, համբոյր մը կը խոստանամ, եթէ ադամանդը գտնես:

Էւ սկսայ ճամբայ շարունակել. կէս ժամի չափ ուշ մնացեր էին:

Այս անգամ որոշումն հաստատ կերպով արուած էր. Տէպարոյի յամառութեանը պատճառաւ զգացած զայրումն ալ անդղդղելի կ'ընէր այս որոշումն:

Ար կարծէի թէ տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոնին կրակուրոյ թափելը պիտի տեսնեմ:

Գիտէի որ՝ ամուսնութեան լուրին վրայ իր զգալու առաջին բարկութեանը մէջ՝ ամեն ջանք 'ի գործ պիտի դնէր այս ամուսնութիւնը խղճու համար. սակայն կը յուսայի այն ատեն իր սիրտը առնուլ անսահման յարգանքով և թախանձալի աղաչանքով: Ըստ իս անկարելի էր որ տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոն չհաւանէր մեղմուելու և քիչ մը բարեկամութիւն ցոյց տալու ինձ երբ զաւակն ալ ներառաւ ծունկի վրայ դար և պաղատէր որ յերկնոստ օրհնուած ամուսնական կապերը չխզէ:

Այսպէս յանդգնութեամբս յանկարծ բարձր կացութեան մը տէրն եղեր էի, և Շամբանի խեղճ նուիրակին աղջկին արքունեաց ամենէն մեծ տիկնանց դասը կ'անցնէր:

Սոյն միջոցին ևս եռանդագին ազդակեցի.

«Ո՛ր դուշակութիւն ապագայիս, ո՛ր դուշակութիւն ապագայիս»:
Մարգրիտը մատուռին սեմին վրայ գտայ:

— Վերջապէս եկա՛ր, ըսաւ. անհանդստութեամբ սաստիկ կը տանջուէի . . . : Քահանային համբերութիւնը կը հասնի. Պ. Տը Լիւտըր և օրիորդ Տը Լենժիմօ պսակուեցան . . . դեռ հիմա գտցին:

— Մեզի առանց սպասելու, մըմնացի:

— Անհոգ եղիր, պիտի գտնենք զանոնք: Գերկումն և Էս հոս մօտ առջ մը, Տը Լարպըր-Սէր փողոցին մէջ մնական տուն մը վարձու բռնեցինք. հոն պիտի պատսպարենք մեր երջանկութիւնը, պեղանի բարեկամահիս:

— Ա՛խ, Աստուած իմ, ըսի, այժմէն պիտի պարտաւորիմ հետդ դալ:

— Անշուշտ, Մարիօն. պահ մ'ետք աղ ոչինչ պիտի կրնաս մերժել էրիկիդ:

Պահակներուն պարոն տեղակալն ասի կ'ըսէր ինձ փոքր ինչ յաղթական ձեով մ'որ գրեթէ չէր ապահովեր զիս: Գէպքին ամենէն զուարճալի պարագան չէր երևար ինձ այն հնազանդութիւնն որուն ապացոյցը պիտի պահանջէր իզմէն. բայց պէտք էր համակերպել:

Մատուռը գրեթէ կատարեալ մթութեան մը մէջ ընկղմած էր: Պատահաններ ունէր որք գետիկոններուն վրայ կը բացուէին, հետեաբար ամենամեծ անխօսեմութիւն մ'եղած կ'ըլլար ճրագները վառելը: Միայն թէ տիրացունքու գափն ներսը լուսաւոր կէտ մը տեսայ ուր Մարգրիտ կը տանէր զիս: Ոսկեղէն լամպ մ'էր այն որ աւագ խորանին աջ կողմը կը վառէր, և անկէ քիչ մը անդին կեցած էր Ֆրանչիսկեան քահանան՝ մեզի պսակելու պատրաստ:

Քահանային ետեւ կեցեր էին երկու պահապան զինուոր որք արդէն վկայի պաշտօն վարեր էին գերկումնի և Լիզէթ Տը Լենժիմօյին համար, և կը պատրաստուէին մեզի համար ալ նոյն ծառայութիւնը ընելու:

Ծնրագրեցինք քահանային առջևն որուն գլուխը մեծ կնիզուղով մը ծածկուած էր :

Յառնոթ իմ կը խոստովանիմ սակայն թէ այն ատեն միայն խորհրդայ կատարուելու պատրաստուող դորժին հանդիսաւորութեան վրայ : Մատուռին մէջ տիրող այս մթնոթիւնը, լուսնիւնը, նուազական վայրն ուր կը գտնուէինք, ձեռները մեր գլուխներուն վերէն երկնցող և սրբաշունչ խօսքերը արտաբերող այս եկեղեցական պաշտօնեան, վերջապէս ամեն բան ինձ տեսալ մը վարհաւրանք տալու կը նմանատէր : Իւրովի կը հարցնէի թէ քրեական յանցանք մը չէ՞ր այսպիսի խոստումով մը կապուիլս կնքամայրս գաղտնի, առանց ստանալու այն կնիւն հաւանութիւնը, որ ցաւալի և մթնոթիւն կեանքէ մ'ազատած էր զիս, և որուն բարեփոխութիւնը մինչև ընտանեացս վրայ ծառայեր էր : Կ'զղայի թէ սրբան յանցական էր ընթացքս և որքան ահապին ապերախտութիւնս :

Երբ խորհրդական այն ըսելու վայրկեանն եկաւ, բոլոր անգամներովս զողացի, ճակատէս պաղ քրտինք մը հոսեցաւ :

Ուղեցի ելնել և փախիլ, բայց Մարգրիտին ձեռքն խմբոս կը բռնէր, մատս կ'անցունէր փառաւոր մատնին որ խոստումներուն զրաւականն էր, զիս իր կիւնը կ'անուանէր Աստուծու առջև :

Գլխու պտոյտ ունեցայ :

Մէկ բառով փարթամութեան և ուրախութեան ամբողջ ասպարէզ մը պիտի բանայի. մէկ բառով պիտի հաւասարէի այն սեղ. գեղահիններուն որք պահ մ'առաջ Լուսնի սրահներուն մէջ ինձ կը գտնէին իրենց արմուկովը : Ինչպէս այն տիկնանց համար, նոյնպէս և ինձի համար պիտի սքանչանային, զիս ալ պիտի յարգէին և մեծարէին . . . :

Քահանան նորէն կը հարցնէր ինձ. խղճի տաղնապին աղաղակը լռեցուցի, և հաստատ ձայնով մը պատասխանեցի :

— Այո՛, Մարգրիտ Տը Սէնթ-Էվրմօնը ամուսինս ընելու կը հաւանիմ :

Հաղիւ լմացուցեր էի այս խօսքը, և ահա ընդունեցայ այնպիսի որոտալի ապտակ մ'որու նմանը լմերես երբեք չորոտած է մարդկային այտի մը վրայ :

ԺԱ.

Ապտակէն ի զատ բարկալի ձայնի մ'ականջներուս սաղէս դուլելը լսեցի :

— Ա՛հ, պղտի թշուառական, անարժան արարած, քեզ ըրած բարեացս փոխաբէնը այսպէս կը հատուցանես . . . այս է անհեղեղ բարեկամութեան արժէքը . . . քեզի ընդունող հիւրասէր տան մէջ խռովութիւն ձգելու կ'աշխատիս . . . : Ա՛հ, աղուս հետ կարգուելու կը հաւանիս, մուրացկանդ դու : Եկուր, եկուր տես թէ ինչպէս կ'ուզեմ հաստատել այդ աղուր ամուսնութիւնը :

Եթէ մատուռին սալաքարերը զատուելով քայլերուս տակ հարկը ոտք խորութեամբ անգունդ մը բանային, անմիջապէս անոր յատակը թաւալլոր կ'ընկնէի այս նախառնքէն աղատելու համար :

Կոմսուհիին հոն երեւալուն պատճառն ամենապարզ էր. կը պարտաւորէի այս մասին ինքզինքս ամբաստանել թեթեւութեան և անխոհմտութեան համար : Երբ Բօզդրուան թողուցի, պարտահանգէսը պնաց նորէն և կնքամայրս դտաւ որ արդէն անհանգարտ էր զիս ալ չտեսնելուն համար : Ասպետին ամենին չպատուիրէր էի որ լուսնի պահէ. հետեւաբար փութաց հանդարտելու տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօնը՝ ըսելով թէ Լուսնի մատուոր կը զըտնուէի :

Հոն գտնուիլս զարմանալի երեցաւ կնքամայրիս :

Առանց ամենին բան մը զուշակելու իրողութեան նկատմամբ ուղեց սակոյն տեսնել թէ ճիշդ էին Բօզդրուա ասպետէն տրուած տեղեկութիւնները : Ուստի անոր թեք մտաւ, և երկուքը միասին եկան որպէս զի կարենան իմանալ թէ ինչպիսի քմածին ջերմութեամբ մ'այսպէս պարահանդիսէն կը հեռանայի Աստուծու աղօթք ընելու համար :

Մեղմիկ ներս մտան. մութն անտես ըլլաւ մեզ անոնց մօտիլը :

Սակայն ամեն բան իմացան :

Այն ատեն կոմսուհին՝ շատ արդար սրամտութեան մը տեղի տալով՝ ապտակեց զիս : Ապտակին յաջորդող յանդիմանութեան թեւադիրն էր անզուսպ բարկութիւն մը :

Մենք գետինն անցեր էինք ամօթահար :

Տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն մէկ ձեռքով զիս վերցուց ուժ-դնապէս, միւսով Քաջանային կնդուղը վար առնլու փորձ ըրաւ :

— Յիրաւի, ըսաւ, շատ կ'ուզեմ տեսնել սա եկեղեցական պաշտօնէին երեսը, որ այսքան արժանաւորութեամբ կը կատարէ Քաջանայական պաշտօնը և դեռահաս անձերը կը պսակէ առանց անոնց ընտանեաց հրամանին :

Ֆրանչիսկեանը քայլ մ'առաւ դէպ ետ, և ահադին քաջ քաջ մ'արձակեց զոր մատուռին արձապանքը կրկնեց աղմկալի կերպով :

— Մի աճապարէք, կոմսուհի, զիս ալ կ'ուզէք ապտակել : Այլ նայիմ որ ուժգին կը զարնէք, և խոտիւ կը պատժէք այս խեղճ պատանուհին պղտի կատակի մը համար որուն հեղինակները մենք ենք : Օ՛ն, հանդարտեցէ՛ք. կարծուածին չափ դէշու-թիւն մը չկայ. կրո՞ղը տանի զիս եթէ վաւերական է պսակը :

Քաջանան ասի ըսելէն ետք կնդուղը հանեց, և տեսայ որ Պա-սօմբէրն էր կարծեցեալ Քաջանայն : Սաստիկ շուարեր էի :

Մարդրիտ՝ այս նոր դէպքէն կնքամայրիս սաստկապէս զարմա-նալը պատեհ առիթ սեպելով՝ աներեւոյթ եղաւ երկու պահակներ-րուն հետ. նենդաւորն այս զգուշի նշաւակութեան մեղսակից էր :

Հապա՛ Լիզէթ, որ ինքզինքը օրինաւորատես պսակուած կը կարծէր :

— Ա՛հ, ցնդապետ, ըսաւ տիկին Տը Սէնթ-Էվրմօն, չվայե-լեր քեզ այդպէս խեղկատակութեան դարձնել Եկեղեցիին հան-դէսները և զԱստուած նախատել մինչև իր տաճարին մէջ :

— Բայց, տիկին, ինձ կը վերադրէք այնպիսի ամբարիշտ դի-տաւորութիւններ զոր չունեցած եմ... : 24, պատույս վրայ կ'երդնո՞ւմ թէ չունեցած եմ... : Սակայն ըսեմ միտքս. ամեն օր ևս քան զիս կը շփոթինք կը մնանք. այս պղտի աղջիկներուն խելքը միտքը կարգուիլ է : Եթէ ժամանակ առ ժամանակ խա-

բեւութեան չդիմենք, սովամահ կը մեռնինք... և այս վիճակն ախորժելի չէ յիրաւի :

— Լուէ, պարոն, կ'ամչնամ այդ խօսքերը լսելով :

— Եղածն եղած է, ըսաւ Պասօմբէր. ամենէն կարճ մի ֆոյն է՝ ըստ իս՝ ասկէ հեռանալ և ամենեւին չտարածել այս դէպքը... : Մնաք բարեալ... այս բանիս վրայ կը խօսինք երբ աւելի հանդարտ ըլլաք :

Եւ այս մասնիչը նոյնպէս աներեւոյթ եղաւ :

Մինակ մնացի կնքամայրիս և Տը Բօզգրուա ասպետին հետ :

— Ի՛նչ դաս, ի՛նչ դաս, օրիորդ, ըսաւ ինձ կոմսուհին սուրբ տեղէն դուրս տանելով զիս : Ամեն մարդ վրադ պիտի խնդայ հիմա, և այսօրուանէ կը պարտաւորիմ քեզի որ և է մարդու հետ կարգելու դիտաւորութենէ հրաժարիլ :

— Իզմէն ի՛ դատ, ըսաւ Բօզգրուա... : այո՛, կ'առաջարկեմ տակաւին... և՛ եթէ կը ներէք, տիկին... :

— Ի՛նչ. խեղճ բարեկամս, տակաւին այս անխոհեմ աղջիկը իբր կին կ'ընդունին :

Ասպետն իբր ստորասական նշան դուխը ծռեց, և կնքամայրս՝ որ իր բարկութենէն ամօթահար կ'երևար քիչ մը՝ զրեթէ բարե-կամական ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Այլ տեսնե՛ս, Մարիօն, Նախախնամութիւնն ահա օգնու-թեան կը հասնի քեզ. այս գիշերուան յախուռն ընթացքդ զաղտ-նի պիտի պահենք. խոհեմութեամբ որոշում մ'ընելու և յան-ցանքներդ ինձ մուցնելու առիթն ահա առաջին և վերջին ան-գամ կը պատահի : Թոյլ կը տամ որ Բարիդ մնաս, յատուկ թէութեամբ մ'որ է Պ. Տը Բօզգրուային հետ ամուսնանալ... : Ի՛նչ կ'որոշես :

Այսօր դժուարին է ինձ նկարագրել այն անսպորոյն զգայու-թիւնները որք այն ատեն կը յուզէին զիս :

Ներքնապէս տեսաի մը բանդալուշանքով դրաւուած էի. դա-ղափարներս ուղեղիս մէջ իրարու կը զարնուէին. կը հարցնէի իւրովի թէ խեղ եմ թէ երազ կը տեսնեմ : Ինձ եղած նախա-

տանայ իրականութեան վրայ ալ չկրնալով ամենափոքր կասկած մը պահել, անոր կատղութեամբ մը յանկարծ համակուխտ զլացի : Վրէժս այս կամ այն անձէն առնելու անհնարին փափաք ունէի, կ'ուզէի նոյն պահուն, հոն՝ ձեռքիս տակ նահատակ մը դնել . . . և երբ աղէկ ըմբռնեցի կնքամայրիս առաջարկութիւնը, երբ հինգօրեայ սիրահարը մօտեցաւ՝ սաստիկ տրախտալով և համոզուած ըլլալով թէ պատասխանս իր յոյսը պիտի իրադարձէր, նորէն անհաւատալի անխուփութիւն մ'եկաւ վրաս, և լրբութեամբ խոնարհական ձև մ'ընելով՝ ըսի սոսկալին .

— Ներեցէք, սարսն . . . չեմ կրնար ընդունիլ ձեր առաջարկութիւնը . . . չէ, յերաւի, բնաւորութեամբ շատ փոքրահաս էք . տարիները թերեւ կատարելութեան վիճակի պիտի հասցնեն ձեզի, և պիտի սպասեմ որ հարիւր տարեկան հասակը մտած ըլլաք :

Բողբոռա շլմորելով նահանջեց :

— Գայէք, Բողբոռա, ըսաւ կոմսուհին :

Այն ատեն պալատին մեծ դահլիճին մէջն էինք : Տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոն ձեռքս բռնեց առանց բան մ'ըսելու, և զիս հետն իր կողքն առաւ որ քիչ մ'անդին կը կենար :

Կոտապանին դադարապէս հրաման մը տրուեցաւ :

Կառքը հիւսիսային դուռէն դուրս ելաւ, Տիւ Գօք փողոցը մտաւ, Սէնթ-Օնօրէ փողոցէն անցաւ, ապա փոխանակ աղարանքին ճամբան բռնելու զէպ 'ի Մօնմարդրի փոսերն ուղղեցաւ :

Աւեր կ'երթայինք : Չէի համարձակեր հարցնել կնքամայրիս որ միշտ լուռ էր : Կառքը ժամանակ մ'ամայի քաղքին միջև գլտորեցաւ . մերթ ընդ մերթ կը կենար, և գիշերուան պահողդները շղթաները կը քակէին որպէս զի անցնինք :

Թէև մութ էր, բայց և այնպէս շուտով և զիւրութեամբ դիտեցի թէ դաշտավայրներու մէջ կը գտնուէինք բոլորովին . ձիերը քայլելով կ'եղծային և ցից զառիթափէ մը վեր կ'ենէին :

Յուրտէն ու վախէս մարմնովին կը սարսուէի :

Դէհերտաբար հաքցուցի կոմսուհին թէ ուր կը տանի զիս .

չզիջաւ պատասխանելու : Վերջապէս մութին հսկայաշէն դմբէթ մը ստուերադրիւն նշմարել կարծեցի . գիշերուան լուսեան միջոցին զանգակի մը ձայնը հնչեց :

Կառքը սեւաթոյր և ահալի շէնքի մ'առջև կանկ առաւ :

Մեր կառասպանը նստարանէն իջաւ, դուռի մը մօտեցաւ, երկաթէ ծանր դռնահարով մ'երեք անգամ այն դուռին զարկաւ, և խիոյն շատ մը կղպակներու ճունչով վախս աւելցուց :

Երկու կրօնուհիներ երեցան . առաջինը լապտեր մը կը բռնէր, միւսը բանալիներու ահալին տրցակ մ'ունէր մէջքը :

Այս կրօնուհիներն եկան մեր երեսները քննելու :

Կոմսուհին անշուշտ անձանթ չէր անոնց, վասն զի անոք անձամբ վար ըրին կառքին ապակիները և իրենց ձեռքը երկնցուցին մեզի իջեցնելու համար :

— Թողութիւն չնորհէ՛, գոչեցի ալ չկրնալով դիմադրել սարսափիս, և կնքամայրիս ոտքն ընկայ աղերսելով :

— Է՛հ, ի՞նչ ունիս, խե՛ւ . այցելութիւն ընելու եկայ Մարի Տը Պօվիլիէի որ Մօնմարթրի սուրբ արասուհին է : Առաւօտեան աղօթքի ժամն է հիմա, ուստի պիտի կրնայ ընդունիլ զիս :

Մտանք, դուռը մեր ետեւէն զոյգուեցաւ :

Տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոն զիս սպասաւոր քոյրին սենեակը թողաց, ապա չորս նոր կրօնուհիներու հետ ետ եկաւ :

Նորեկները շուրջս բռնեցին որպէս զի խոյս տալու արգելք ըլլան ինձ :

— Օրիորդ Տըլօրմ, ըսաւ կոմսուհին կարճ ձայնով մը, պիտի բարեհաճիս այս նուիրական տունը մնալ մինչև այն օրն ուր մայրդ պիտի գայ քեզ առնելու, նորէն Շալօն տանելու և խնդութեանցդ պատասխանատուութենէն զիս ազատելու համար :

Յուրտ կերպով մը բարեկեց զիս և աներևոյթ եղաւ :

Յուսահատութեան ազդակ մը հանեցի, և ուզեցի անոր ետեւէն սրանալ, սակայն կրօնուհիներն արգիլեցին զիս, և կառքին հեռանալը լսեցի :

Փախուստի ամենափոքր յոյս չկա՛ր : Վաղքի մը մէջ բանտար

կուած էի. բոլոր այլանդակ փառասիրութիւններս կը խորտակուէին վանդակապատի մը զարնուելով:

Լուսլորի պալատէն մեկուսարան (cellule) մը կ'ընկնէի:

Հաւատուհիները զիս ուժով կը բռնէին խօսարանին մէջ աթոռակէն վրայ: Կը ջանայի վազելու Կէտ'ի դուռն որուն կողակներն աղէտալի ձայնով մը վերասին կը դոյուէին: Կը յուզուէի, ահարկու աղաղակներ կ'արձակէի, կ'աւազայրս կը կանչէի որ ալ չէր կրնար լսել ձայնս, կը լայի, կը հեծկտայի, այլ բոլորովին 'ի դուր: Այս սոսկալի պատապարանին մէջ չկար սիրա մ'որ վշտիս կարեկից ըլլար: Կրօնուհիներն ինձի դերեզման մը բանալու պատրաստ ու բռնականներու պէս առջեւ էին տոգոյն և անբարբառ:

Անոնց ոտքն ընկայ, արտաք թափելով աղերսեցի որ թող տան ինձ փախելու: Բայց անոնք լուսլայն զիս վերցուցին և պատարաստուեցան քարշելով տանելու:

Տեսնելով թէ չէի կրնար այս կիները յուզելու յաջողել, իսկոյն ծայրայեղ վշտէ մը ծայրայեղ բարկութեան մ'անցայ: Բիւր թշնամանք ըրի և զարկի անոնց, մատերս անոնց լանջանակները կը քաշէին և քօղերը կը սլառուէին: Հոստով զապեցին այս բռնաբարութիւնս և յաջողեցան հանգարտ կեցնելու զիս: Անմիջապէս խօսարանէն դուրս տարուեցայ:

Գաւիթներէ, խոնաւ կամարներու տակէն անցուցին և լպրծուն բազրոսներէ վար իջեցուցին զիս:

Գուռ մը բացուեցաւ, զնդանի մը մէջը հրուեցայ:

Միայնակ գտնուեցայ այս զնդանին մէջ որ բոլորովին խաւարամած էր:

Գուրսէն այս գուռն ալ նիզերով դոյուեցաւ: Միտ գրի կրօնուհիներուն քայլին որ կամարներուն ներքեւ իսկոյն դադրեցաւ լսուելէ, ապա ամեն բան լուսլութեան մէջ թաղուեցաւ: Ալ որ և է մարդկային շշուք չհասաւ ականջս: Կ'զգայի թէ միայն Աստուած կրնար լսել աղաղակներս, որք պատերուն թանձրութեան մէջ կը կորսուէին:

Բարկութիւնս անցաւ և ջանացի աղօթք ընելու:

Ափսոս, ափսոս, ես ինքզինքս կը պարտաւորէի ամբաստանել զժբաղդութեանս համար: Բոլոր ընթացքս մտքիս առջեւ բերելով՝ անկեղծապէս անարժան և արհամարհելի կը դռնէի զայն: Նոր կեանքիս մէն մի օրը նենգութեամբ և ստութեամբ նշաւաւուած էր: Աշխարհիս սովորութեանց մասին առանց ամենեւին սեղեկութիւն մ'ունենալու եկեր ամեն ժայերու զարնուեր էի. ուրիշները խաբել ուզելով իմ ծուղակներու մէջ ես ինքս ընկեր էի: Կը նմանէի այն անխոհեմ փալէններու* որք ճրագներու պայծառութենէն կը շլանան և անոնց բոլորտիրը պառնալու դալով իրենց թռիչքը կ'այրեն:

Բայց յիշատակներուս ամենէն տրտմալին ու վրդովին էր տիկին Տը Սէնթ-Էփրեմօնի նկատմամբ ապերախտութիւնս:

Քաջ կը հասկնայի թէ այն օրէն սկսեալ ալ անոր և իմ մէջ ամեն բան կը վերջանար: Երբեք պիտի չներէր ինձ ոչ իր վստահութիւնը խաբելս, ոչ իր բարեբարութիւնը մոռնալս, ոչ ալ այն խօսքերը զոր իբր Բօզգրուային պատասխան ելեր էին բերնէս և որք յայտնապէս կը հաստատէին թէ մատուին դէպքէն ետք ոչ կը վախնայի և ոչ կը զղջայի:

Կոմսուհին կը պարտաւորէր նամակ գրել ծնողացս. մօտ օրէն մայրս պիտի գար... մայրս որ այնքան խստաբարոյ, այնքան արդարասէր և այնքան անողորմելի էր:

Այս կէտին վրայ երբ կը խորհէի արիւնս երակներուս մէջ կը սառէր:

Արդէն ժամանակն անցած էր: Ամենեւին լուսոյ ճառագայթ մը չէր թափանցեր զնդանս: Սառնային խոնաւութիւն մը կ'իջնէր հոլանի ուսերուս վրայ և մաղերս կը թրջէր ինչպէս կը թրջէ մեզ մը: Զիս զբաւող մահաբոյր ցուրտին շարժումով դիմադրելու ջանալով բանտին լայնութեամբն և երկայնութեամբը ժուռ կը դայի թևերս կախած. պատերը կը շօշափէի, որոնցմէ սառնաբեկ ջուր մը կը ծորէր, կարծեցի թէ օձեր կը բռնեմ պատերուն վրայ:

* Phalène. Կէ՛հէ փէրփէնէն:

Աուրծքէս ահաբեկ աղաղակ մը փախաւ :

— Փրկէ՛ զիս, Տէ՛ր իմ, փրկէ՛, գոչեցի :

Աղաղակս լսուեցաւ : Իսկոյն կղպակին մէջ բանալի մը դարձաւ :

Երկու կրօնուհիներ՝ գողի կանթեղ մը բռնած՝ դրան քով կեցեր էին, բարկութեանս վերջանալուն սպասելով համբերութեամբ :

Երկնուստ զրկուած երեցան ինձ ասոնք, և կատարելապէս հնազանդելու խօսք տուի անոնց :

Վերջապէս ելայ բանտէն ուր հազիւ մէկ ժամէ ՚ի վեր կը դրտնուէի, բայց այս կարճ ժամանակուան մէջ սոսկալի վիշտեր կրեի էի, և իւրովի երգում ըրի ալ անօգուտ կուի մը չսկսելու :

Արօնուհիներն հետս վարուեր էին ինչպէս կը վարուին մանկանց հետ. զիս վախցուցեր էին :

Ե՛հ, Տէ՛ր Աստուած, ես ալ վերջապէս ո՛չ ապաքէն շատ երես առած, անպզամ, խենդ, և՛ կը խոստովանիմ թէ նաեւ քիչ մը չարասիրտ մանկուհի մ'էի : Տասնութերորդ տարիս տակաւին չլրացած էր : Պչրասէր կը ցուցնէի ինքզինքս՝ վասն զի գեղեցիկ էի. բնաւորութեանս մէջ քիչ մը նեղատրուածիւն կար, վասն զի կ'իյնէի : Սակայն՝ ինչ և է՝ շատ քեզ սիրտ մը չունէի, և դիւրաւ կը ճանչէի յանցանքներս :

Եթէ բնութիւնն աւելի ազահ երևած ըլլար իր սլարգաններուն նկատմամբ, աւելի քիչ պակսութիւն ունեցած կ'ըլլայի, եթէ նուազ հրապոյրներ ունենայի, լաւազոյն եղած կ'ըլլայի, եթէ տգեղ ըլլայի, կարծեմ թէ բոլորովին բարեսիրտ մ'եղած կ'ըլլայի :

Արեւը կ'սկսէր ծաղիլ :

Բաւական մաքուր կեկ պղտի սենեակ մը տարուեցայ : Արօնուհիները կրակ վառեցին հոն, վասն զի ցուրտէն ընդարմացեր էի. անկողնոյս սաւանները տաքցնելու ուշադրութիւնը անգամ ըրին և զիս յորդորեցին քիչ մը քնանալու որ անհրաժեշտ էր այնքան բուռն յուզումներէ ետք :

Երբ արթնցայ, գաղափարներուս գոյնն ոչ այնքան սև էր որ

քան էր այն որով նախ մթահարած էր զանոնք բանտին մէջ բնակիլս : Աղէկ մտածելով շատ յանցաւոր չէի գտներ ինքզինքս : Ի՞նչ բանի համար կը մեղադրէր զիս կոմսուհին. իր տղային հետ կարգուիլ ուղեւոր համար : Բայց իր համովիկ տղան սրիկայ մ'է. իր համովիկ տղան ոչ զոք իրեն կ'ին ընելու ճամբան խիստ ուղղակի բռնող մ'է : Մազ մնացած էր զիս նետելու ծուղակի մը մէջ, ուսկէ ես՝ խեղճ աղանիս՝ պիտի չլրնայի՛ պրծիլ առանց հոն ձգելու ամենէն գեղեցիկ փետուրներս : Ես իր տղուն դէմ բռնութիւն չէի բանեցներ, և ան զիս կը խաբէր նուազ փափուկ կերպով : Երկար չընեմ. ամեն յանցանք իմն չէ. մեղսակիցներէս աւելի պատժուեցայ. այսինքն սոսկալի ապտակ մը կերայ. քէն չեմ պահեր տիկին Տը Սէնթ-Էվրեմօնին դէմ. ինչու ինքն ալ չներէ ինձ :

Իսկոյն գրիչ մ'առի, երկայն նամակի մը մէջ այս աղւոր խորհրդածութիւնները ընդարձակելով գրեցի, և կրօնուհիները խօսք տուին ինձ այս նամակը կնքամօրս հասցնելու :

Նամակին մէջ հոս հոս ՚ի նշան հլութեան քանի մը խօսք տեղադրեցի. բայց էապէս կը ջանայի զիս արդարացնել յանցանքը ուրիշներուն վրայ թողնով, և՛ եթէ աւելի խորհրդածէի՝ դիւրին պիտի ըլլար ինձ հասկնալ թէ այսպէս գրելով դարձեալ խիստ աղւոր անիմաստութիւն մը կ'ընէի :

Նամակը դնաց Սէն-Թոմա-Տիւ-Լուվրը փողոցն ուր էր տիւկին Տը Սէնթ-Էվրեմօնին ապարանը, և յոյսով ինքզինքս կ'տփոփէի՝ միանդամայն խորհելով նախորդ գիշերու ան գլխաւոր անձանց վրայ : Խնդուկս չէի կրնար զսպնել՝ երբ կը յիշէի այն զարմանքը որով զբաւուած էի՝ Քրանչիսկեան կրօնաւորի մը կնոջուղին տալէն տակէն ելնող Պասսօրիէի ծիծաղկոտ պէմքը տեսնելով : Չգիտեմ ինչու կը սիրէի այս անձնեայ մարդը. իրեն դէմ ոչ այնքան ռի ունէի որքան ունէի պահակներու պղտի տեղակալին դէմ որուն խաղալիկն էի ես որ խարդախութեան հանձարեղ կարգադրութեանց համեմատ միտք ունէի բաղդս շինելու գործի մ'ընել զան :

Սակայն բան մ'ինձ իրապէս ցաւ կը տար :

Տէպարօ կրնար այս իրողութիւնը ամեն մանր պարապմունքներով լսել : Ինքնասիրութեանս յետին ծայր նուաստանալը կ'զգայի : Բայց այս դործին մէջ շահ ու մատ ունեցողներն անշուշտ ամեն ջանք 'ի դործ պիտի դնեն արկածը չտարածայնելու համար . հետեւաբար էմմանուէլ բան մը չէր լսեր :

Նոյնպէս ցաւօք կը խորհէի խեղճ Լիլիթին վրայ :

Ո՛ր էր նէ : Ի՞նչ եղած էր իր շինծու էրիկին հետ :

Յիրաւի երջանիկ կը համարէի ինքզինքս . աղէկ պրծեր էի թափարդէն : Ահա թերեւս այս պատճառաւ կը ներէի Պասօմբիէրին : Եթէ իր ծպտումը չյայտնած ըլլար , այս միջոցիս խիստ օրինաւորապէս կարողութեամբ պիտի կարծէի ինքզինքս . աւելի ցաւակցութեան արժանի պիտի ըլլայի , և կնքամայրիս առջև շատ աւելի յանցաւոր պիտի երևայի :

Բայց մայր-թաղուհիին ձեռքն անցնող հովհարիս վիճակն ինչ եղաւ : Ասանկ երկար ժամանակ վանքի մը վանդակապատին ետեւը պիտի մնայի և անպէտ պիտի մնայի այն իրերուն նկատմամբ որք խիստ հետաքրքրական էին ինծի համար :

Նամակս ղրկուելէն հինգ կամ վեց ժամի չափ ետք՝ երեկոյեան ժամանակ կրօնուհիներուս մին եկաւ խմաց տուաւ ինձ թէ վանքին մայրապետը զիս կը հրաւիրէր իր սենեակն երթալու :

Բանբերուհիին ետեւէն երթալու վտրմացի :

Զիս անցուց երկայն փողէ մ'որուն աջ և ձախ կողմերը կրօնուհիներու մնարաններ կը բացուէին : Շուտով մտայ սենեակ մ'որ դրեթէ իմինիս նման էր , և ինքզինքս աւագուհիին առջևը դտայ :

Մարի Տը Պօվիլիէին ատենօք շատ զեղեցիկ ըլլալը կը դուշակէի , թէ և խոտամբերութիւնն աւերած ըլլար անոր զեղեցիկութիւնը : Տակաւին հեռի էր նէ պառաւութենէ : Քառամասնայ կնկան աղնիւ կեցուածքը , վայելուչ հասակը և վեհաշուք դէմքը կ'իմացնէին թէ պատանուհին ատենօք հզօր հրապոյրներով զարդարուած էր անշուշտ :

Երբ ներս սենեակը մտայ , ցոյց տուաւ ինձ կաղնիէ աթոռակ մ'որ քանդակուած փայտէ թիկնաթոռի մը մօտ էր . այս թիկնաթոռին վրայէն նոր ելած էր նէ ինձ բարի եկար ըսելու համար :

Ապա նորէն նստաւ և վար ըրաւ աչերը , իբր թէ ինձ խօսք ուղղելէն առաջ ուղէր մտովին հաւքտուիլ :

Վերջապէս անոյշ և համբերատար ձայնով մ'ըսաւ ինձ .

— Հատ պղտիկ ես , աղջիկս . . . : Զպարտաւորեցար ստէպ նշմարելու թէ մենք լալու և տաւապելու համար այս աշխարհիս մէջ կ'զանուինք : Երբ երանութիւնը ուղիղ ճամբէն խոտորելով կը փնտռենք , Աստուծոյ ձեռքը կը պատժէ մեզ : Ամենէն ցաւակցութեան արժանի են անոնք որոնց կը խնայէ այս աշխարհիս մէջ , վասն զի հանդերձեալ աշխարհի մէջ պիտի պատժէ զանոնք : Ահա այս պատճառաւ ստուգապէս քրիստոնեայ անձերն ամեն բան , անիրաւ բաները անգամ կ'ընդունին ապաշխարութեան ողւով . այսպէս ընդունին արժանիք մ'է յերկինս . . . : Այս առաւօտուան քեզի դէմ՝ գործածուած միջոցը խիստ գտար , աղջիկս :

— Ո՛հ , տիկին , արժանի եղեր էի այն միջոցին :

— Պատիւ կը բերէ քեզ այդ պատասխանը : Սակայն կը պարտաւորիմ ըսել թէ իմ հրամանաւ չէ ստորերկիրը տարուիլ : Տիկին կոմսուհիէն բաժնուելով հարկադրեցայ առաւօտեան աղօթքիս երթալու , և՛ աղօթքի միջոցին՝ երբ փոխ-վանամօր խորհուրդ հարցունեցաւ՝ բաւականէն սուելի խստութիւն ցոյց տուաւ քու նկատմամբ :

— Բոլոր սիրտովս կը ներեմ իրեն , տիկին : Իցի՛ւ թէ կրօնուհիները՝ զոր սաստիկութեամբս թշնամանեցի՝ մոռնային յանցանքս ինչպէս ես պատիժը կը մոռնամ :

— Քիչ մ'առաջ նամակ մը գրեցիր կնքամայրիդ , շարայարեց վանամայրը տեսակ մը վարանումով . . . : Ահա այն գիրն որով պատասխան կը տրուի քու կնիքիդ : Նաև քեզ ղրկուեր են այն բաները որք քու կը են :

— Աստուած իմ , բոլորովին կորսուեցայ , դուք իւրովի :

Այս քանի մը խօսքը կը ջնջէին այն յոյսը զոր ցնորները իս

ըրթիւններ սեպելու քիչ մը շատ պատրաստ երեւակայութիւնս ունեցած էր առտու իսկ : Տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոն ինձ յանձնել կը տար այն առարկաները որք իմն էին . ուրեմն ստուգապէս որոշած էր իր քաղաքանքին սեմը արգիլել ինձ . ուրեմն կը պարտաւորէի բանտարկուած մնալու որոշում ընել՝ սոսկալի սպառնալիքի մը հետեւանքին սպասելով :

— Նորանոր վիշտեր կը նախատեսես , ըսաւ մայրապետը . քաջասրտութիւն ունեցիր , աղջիկս . և եթէ Տիրոջ զոհ մը մատուցանելու առիթը պատահի , մի փախցնէր զայն :

Ապա նայմալը երկնցուց ինձ . բա՛րէ , անոր պարունակութիւնը կը գուշակէի :

Ահաւասիկ կնքամայրիս անողորմ պատասխանը .

«Էվրէոյի մէջ օրիորդ Տըլօրմ էրիկ մը կամ վանքը ընտելու մասին կը վարանէր : Արդ այսօր նէ կը պարտաւորի նուազ յօժարութիւն ունենալ կարգուելու . ամուսնութիւնն այնքան անյաջող կ'երթայ իրեն որ չկրնար վանքը նախամեծար չընտելել : Իր ամենէն սիրելի իղձերը կանխաւ կատարել կարծեցի ես անձամբ զինքը Մօնմարթի վանքը տեղաւորելով՝ ուր աղէկ կ'ընէ կարելի եղածին չափ շուտ հագնելով նորընծայի զգեստը , ուրիշ է եթէ՝ իր յօժարութեանց մէկ նոր փոփոխութեամբը նախապատիւ համարի Շամբաներ երթալ և մայրը գտնել իր ընտանեաց շնորհաւորութիւնները ընդունելու համար » :

Թուղթը ձեռքէս ընկաւ , և երեսիս վրայ գեղնութիւն մը ծաւալեցաւ բոլորովին :

Վանամայրը զիս նուաղելու մօտ տեսնելով՝ թեկերը երկնցուց և զիս բռնեց աննեցուկ աթոռակին վրայ ուր նստեր էի :

— Բիշէ՛ քիչ մ'առաջ ըլլած խօսքերս , ըսաւ ան . «Մեզ անիբաւ երեցող բաները անդամ պէտք է ապաշխարութեան ոգւով ընդունիլ , ընդունիլն արժանիք մ'է յերկինս » : Այս խօսքերը արտաբերած ըլլալս առանց պատճառի չէր , աղջիկս . . . : Կնքամայրդ չպիտի հաւանի ողորուելու :

Բոլորովին սարսափած էի :

Մայրապետին սենեակը մտնելով չէի յուսար թէ այսպիսի տրտմալի լուրեր պիտի առնում , այս պատճառաւ յուսահատութիւնս աւելի սաստկութեամբ յայտնուեցաւ :

Զնգանէ մ'ելեր և վայելուչ կերպով մը խնամուեր էի . այս հակապատկերին ազդեցութիւնը կրելով սխալ դատողութեամբս ինձ նպաստաւոր եղբակացութիւններ հաներ էի : Ըստ իս յայտնի էր թէ ինչպէս կրօնահիւնքը նոյնպէս և տիկին Տը Սէնթ-Էվրմոն ուղեր էին վախ տալ ինձ : Յիմար միտքս բացարձակ սարսափէ մ'ելած և կատարեալ անդորրութիւն մ'ընդունած էր առանց անցումի : Իւրովի կ'ըսէի թէ կոմսուհին այսքան ծանր կերպով զիս պիտի զղջացնէ կատակի մը համար , և ասոր վրայ շատ թեթեւ և անվայել նամակ մը ղրկեր էի՝ մոռնալով թէ Լուվրի մատուռին մէջ ինձի համար այն կատակը խիստ անկատակ էր :

Պատիժը շուտ հասաւ , և պահ մ'աներեկոյթ եղող վիշտս աւելի սաստկութեամբ զգալի եղաւ :

Մարի Տը Պօլիլիէ տակալին կը բռնէր զիս :

Գունաբեկ դէմքս , տխուր նայուածքս և կուրծքիս շտապաւ ել և էջը տեսնելով՝ ըսաւ ինձ .

— Լա՛ց , որդեակս , լա՛ց . . . Լացը սփոփիչ է : Ո՛հ , հաւտա՛ որ քեզմէն աւելի ճանչած եմ վիշտերը : Բնութիւնը տկար է , և սրահն փոթորիկներն՝ ամպերուն փոթորիկներուն պէս՝ կը պարտաւորին անձրեւի դառնալ : Մեր տրտմալի մարդութիւնն իր ընթացքը ունենալ կ'ուզէ . . . : Լա՛ց , աղջիկս , լա՛ց . . . աղօթքն արտաբերէն ետք կը գայ :

Թուեցաւ ինձ թէ վիշտս սփոփելու համար յատկապէս յերկնուստ իջնող հրեշտակի մը ձայնը կը լսեմ : Սկսայ հեծկտալ , և մայրապետին ծունկն ընկայ՝ գոչելով .

— Տիկին , դու թ ունեցէ՛ք իմ վրայ , կ'ուզէի մոռնիլ :

— Այո , այնպէս չէ . . . վասն զի ան ամենեւին անհաւատարիմ չեղաւ քեզ . . . ուրեմն շատ կը սիրես զան :

Քաղցր կարեկցութեան մը ձայնով արտաբերուած այս քանի մը խօսքը լսելով ինքզինքէս և յուսահատութենէս ամէջայ :

Իրօք ի՞նչ էր արտասուքիս սխառնաւը : Եթէ սիրած ըլլայի Մարդրիտը, բուռն վիշտս կրնար չքմեղութիւն մը գտնել . . . բայց չէի սիրեր, բնաւ չսիրեր էի զան : Ուրեմն ի՞նչ բանի վրայ կը ցաւէի . կորսուած ապագայի մը, աշխարհային ուրախութիւններու, սչըրասիրական գոհունակութիւններու վրայ : Բոլոր վիշտներս գձուձ և անարգ ինքնամոլութենէ մը կ'աղբերանային . կը վախնայի նորէն ընտանեացս քովն երթալ, անշուք կեանքս վերստին վարել, չկար յիս և ոչ իսկ մէկ տպաւորութիւն որ նուաստութենէ ազատ ըլլար և զոր կարենայի խոստովանիլ սրբասուն կրօնուհին որ բարեսիրտ ըլլալով վիճակիս վրայ կը ցաւակցէր :

Երեսոս գոցեցի, և վիշտս՝ եթէ տակաւին կը տնէր՝ նոյն միջոցին զղջումի նմանութիւն մ'ունէր :

Մարի Տը Պովիլիէ չէր գիտեր թէ որքան անարժան էի իր մխիթարութեանց :

— Ափսոս, խեղճ որդեակս, ըսաւ, այս աշխարհիս մէջ այսպէս հեծկլտանքով և արտասուքով կը վերջանայ ամեն սէր : Այս դրութեան սէրքէն արտադրուող հաճոյքը չմօտիւր այն անարատ ուրախութեանց զոր կը վայելին Աստուծոյ ծառայողները : Ինչո՞ւ արարածին յարինք և երջանկութիւնը անորմէն ուզենք : Եղէ՞ղն եղէ՞ղին նեցուկ չըլլար, աղջիկս : Ի՞նչ է սէրը, ի՞նչ է նոյն իսկ թագաւորի մը սէրը . կորնչելի զղացում մը, որ իր ետեւէն ցաւեր և խայտառակութիւն կը թողու : Մտիկ ըրէ՞ ինձ, սիրելի որդեակ, թոյլ տուր որ փորձառութիւնս քու փորձառութեան առաջնորդ ըլլայ . . . : Ատելութիւն մի կրեր կոմսուհին դէմ. նէ աշխարհիս մէջն է . աշխարհիս տրամաբանութեան կը հետեւի : Իր տղան հարուստ է, իսկ դուն աղքատ . աղնուական է ան, իսկ դու ժողովուրդի զաւակ . բնաւ իր հաւանութիւնը պիտի չապամուսնութեանդ : Հաւատ՝ ինձ, դարձիր ծնողացդ քով . . . :

— Զէ՛, չէ՛, գոչեցի : Յանձն Աստուծոյ, տիկին, ազատէ՛ զիս մայրիս բարկութենէն . . . և քեզի պիտի օրհնեմ, սիրեմ, խրատներուդ պիտի հնազանդիմ :

— Բայց, ըսաւ վանամայրը, ինձ պատուիրեցին որ մայրիդ, միայն մայրիդ յանձնեմ քեզի :

— Ո՛հ, պիտի սքողեմ, կրօնուհի պիտի ըլլամ . . . այո՛, ա՛լ չեմ թողուր քեզի :

Մայրապետը սիրազին համբուրեց զիս :

— Աղջիկս, կրկնեց նա, եթէ Աստուած իր բարութեամբք քեզ տուաւ այս սուրբ կոչումը, փառք կը տամ իրեն թէ քեզի և թէ ինծի համար, վասն զի համակրութիւն ունիմ վրադ . կ'զգամ թէ կը սիրեմ քեզի :

Մարի Տը Պովիլիէ զիս իր քովը սպահեց մինչև երեկոյեան նախընթերակը :

Կրօնքն այսքան մխիթարական և գորովալի կերպարանքով երևած չէր երբեք . կ'զղայի թէ երկնային բալասան մը կ'իջնէր սրաիս վրայ, և աչքէս աներեւոյթ կ'ըլլային հպարտութեան և վառամոլութեան այն ամպերն որք մինչև այն ատեն զիս կուրեր էին : Հաստատ որոշեր էի վանքը մնալ և ա՛լ չզատուիլ այն առաքինի և արժանապատիւ կնիկէն որուն խօսքերը չարութեան ամեն բնազդումներս կը հալածէին և առաքինութեան ճաշակը կը տային ինձ :

Իսկոյն երկրորդ նամակ մը գրելով կնքամօրս աղբսեցի զինքը որ ծնողացս զրկած ազդարարութիւնը ետ առնու : Մայրս Բարիզ կանչելն այսուհետև ի՞նչ օգուտ ունէր քանի որ կրօնական պատասպանի մը մէջ թաղուելու և մնացորդ կեանքս հոն անցունելու կը պատրաստուէի :

Կոմսուհին ընդունեցաւ այս խնդիրս, և օժիտս վանքին վճարերելու խօսք տուաւ :

Այն օրէն սկսեալ Մարի Տը Պովիլիէ ինծի համար ընտանեացս առջև երաշխաւոր էր :

Շաբաթ մ'անցաւ :

Եւս քան զկս կը հաստատուէի բարձր որոշումիս մէջ . անկեղծաբար բարեպաշտ եղեր էի, և խորաններուն առջև կը դանէի քաղցրաւետ հանգարտութիւն մը, անխառն երանութիւն մը զոր չճանչեր էի աշխարհիս մէջ : Վանամայրին խօսակցութիւնն և իր քրիստոնէական յորդորներն անհուն հրապոյր կ'ընծայէին ինձ . ան-

հանդիսա կ'զգայի ինքզինքս երբ կը զարնէր այն ժամն ուր սովորաբար զիս կ'ընդունէր ան :

Ամեն օր երկու անգամ բաւական երկար այցելութիւն կ'ընէի իրեն :

Երբեմնակի զիս հետը կ'առնուր պտոյտ ընելու համար , և միասին կ'երթայինք արբայարանին լայն պատերուն վրայ ուսկից անբաւ մայրաքաղաքը մեր առջևը կ'երևար իր բոլոր տարածութեամբը : Կը քննէինք այս շէնքերու անտառը և քարեղէն աշխարհը . իրիկուններն անոր պալատներուն սլաքաւ լոյսերը կը նշմարէինք , և անոր հանդէսներուն հեռաւոր աղմուկը մինչև մեր ահանջները կը հասնէր :

Սակայն կուրծքէս հառաչանք խոյս չէր տար բնաւ . զիջն ամենեկին չէր գար սիրտս պաշարելու : Գովս ունէի ապաշաւի հրեշտակ մ'որ խօսքով մը կ'ընար նայուածքս երկրէն անջատել և դէպ երկինք տանիլ :

Աչերուս արտաքով լեցուիլը կ'զգամ երբ այսօր կը յիշեմ այն բոլորովին անթերի հանդարտութեան և անարատ երջանկութեան վայրկեանները :

Ինչո՞ւ թողուցի ձեզի , սրբանուէր մենարաններ , ուր առաքինութիւնն իր քաղցրութիւնը ցոյց տուած էր ինձ : Անիծեա՛լ ըլլայ այն օրն որ զիս ձեր շրջապատէն դուրս հանեց , և հանդիստեան դոգէն փոթորիկներու միջևը նետեց :

Ճակատիս վրայ դրուած էր որ բախտս կատարեմ :

Սատանան երկուս ըրաւ զիս Աստուծոյ ետ առնուր : Այնքան սատանութիւն և խաբէութիւն բանեցուց , սրտիս քնացած յօժարութիւնները այնքան յարմարապէս զրգուեց , և դէպքերը՝ որք կը պարտաւորէին վանքէն կորզել զիս՝ այնպիսի արագութեամբ իրարու յաջորդեցին որ յաղթուեցայ առանց զիմադրութեան արժանիքը ունենալ կարենալու :

Ամիսէ մ'ի վեր մենաստանին մէջ խիստ զարմանալի յուզում մ'երևան կ'եղէր :

Հոն հոս , դաւիթներուն , պարտէզներուն , ննջարաններուն մէջ

զաղտնի ժողովակներ կ'ըլլային ուր զաղտնապէս կը խօսակցէին : Ամեն երեսները տխուր , ամեն ականջներն ուշադիր էին :

Սովորաբար կրօնուհիներուն մին ժողովին միջևը կը ճառարանէր :

Իր ընկերութիւնները հաւանութեան շարժումներով կը պատասխանէին ներս ճառախօսութեան , և ոմանք շրջակաները կը հըսկէին , որպէս զի զգալիաւ զլուխը ծածկուած ատենաբանին իմաց տան եթէ դատադրութենէն դուրս մնացող կրօնուհի մը դար :

Աման զի ստուգիւ դատադրութիւն մը կար . այս մասին յաջորդակ էին կրօնուհիները պալատի մարդկանց պէս :

Բազմիցս այս խումբերուն մօտէն անցեր էի , և երևումովս վառուրուն խօսակցութենէ մ'ետք յանկաբժ խորին լուսութեան մը յաջորդելը զիտեր էի : Այս բանը վտանգաւոր երևցաւ ինձ , և պարտ համարեցի վանամայրին իմացնել իրողութիւնը :

Նէ սաստիկ տոգունեցաւ և պատասխանեց ինձ .

— Երկար ատենէ 'ի վեր զիտեմ անոնց ատելութիւնը , կը դուշակեմ իրենց սոսկալի նպատակները . պիտի մեռցնեն զիս :

— Սո՛ւրբ Աստուած , զոչեցի , ի՞նչ կ'ըսես , տիկին :

— Ո՛հ , միմիջեց խառնութեամբ , թերևս 'ի վերուստ պատիժ մ'է այս . . . : Ձէի պարտաւորեր ընդունիլ այս վանամայրութեան տիտղոսը . . . արժանի չէի այս տիտղոսին : Մեր քոյրերուն մեծագոյն մասը զիտէ այն գայթակղութիւնը զոր ատենօք տուի վանքին :

— Գայթակղութիւնը , կրկնեցի շտարումով :

— Այո՛ , աղջիկս , տրտմալի մեղուհի մը կը տեսնես յիս , և օրուան մը խեղութեանս վրայ որքան ալ լամ , քիչ է : Ինչո՞ւ չխոստովանիմ քեզ այն խեղութիւնս . աղան կամ անաղան աղետալի մանր պարագաներ պիտի լսես . . . վառն զի ապահով եմ թէ այս մանր պարագաներուն վրայ կը խօսին այն կրօնուհիները , և ահա քեզ պիտի ըսեմ ո՞ճիրս , որպէս զի ուրիշներէն չլսես զայն :

Եւ ահա պատմեց ինձ իր պատմութիւնը , որով միջոցին շատ անգամ աչերս վար ըրի ներս կարմրելը շտենեւու համար :

ԺԲ

Տը Սէնթ-Էյնեան կոմսին կրտսեր աղջիկը՝ Մարի Տը Պօվիլիէ՝ որ իր պատանութեան ժամանակը վաճառած էր՝ Մօն-մարթրի արքայարանին մէջ ուխտադրութիւնը կատարելու և կրօնուհի ըլլալու պատրաստուած էր երբ Անրի Զորորդը՝ Արդի և Իվրիյի ճակատամարտերէն ետք ահարկու գառնալով՝ եկաւ մայրաքաղաքը պաշարեց :

Իր զօրաց կայանքը հաստատուած կը դառնէին վանքին մօտ, որու կանոնն այն ատեն բոլորովին թուլցած էր :

Կրօնուհիները չէին նեղուեր, յայտնապէս կոչուներ կ'ընէին, և զլիաւոր պաշտօնատարներուն հետ իշխանը կ'ընդունէին որ երկրիս ամենէն յանդուգն յաղթողն երեցաւ ամեն անգամ որ հարկ եղաւ յարձակումով տիրել քաղաքի մը կամ կնային սրտի մը :

Անրի վանական հոյլին մէջ շուտով նշմարեց նորընծայուհի մը, որուն յայտնապէս քծնեցաւ :

Մարի Տը Պօվիլիէն էր այս նորընծայուհին :

Գիշեր մ'Անրի ներս սենեակը մտնելու յանդիմութիւնը ունեցաւ :

Ներս քրիստոնէական սարսափները փարատեց, զիմադրութեանը յաղթեց և վերջապէս համոզեց իր քօղը նետելու և խոյս տալու մետաքսեայ ելարանի մը միջոցով, որ արեւմտեան կողմէն վանքը պաշտպանող պարսպին ատամանց մէկին կապուած էր :

Ապա Մարին Բէօվիլի գղեակը տարաւ, ուր Անրի ամենայն հանգստութեամբ կ'երթար այցելութիւն կ'ընէր անոր :

Սակայն աղետալի զիպուածով մ'այս գղեկին մէջ Մարին մէկ տոհմուհին կար Գաբրիէլուհի անուամբ, որ աչքովը քաջ խաղալ գիտէր, և որ թագաւորին խեղճ նորընծայուհիին վրայ ունեցած սէրը մարեց : Մարի սչրասիրութեան խաբէութիւնները չէր գիտեր ամենէն : Լոկ իր սիրտովը կը սիրէր նէ, մինչդեռ

իր տոհմուհին շատ կը սիրէր խեղճովը, և խեղճը շատ քիչ անգամ կը կորսնէր ամենէն քաղցր հետութեանց զօգն խօսի :

Մարի շուտով մոռցուեցաւ Գաբրիէլուհիին նենգութեանց շնորհիւ, և արագուեցաւ վանքը դառնալու :

Եկաւ խորանին առջև իր յանցանքը ողբաց, ուխտը կատարեց, կրօնուհի եղաւ, և իր յեղճեղուկ սիրողին հրամանաւը մայրապետ եղաւ ճիշդ այն վանքին ուսկէ խոյս տուած էր անոր ետեւէն երթալու համար. տարօրինակ միջթաւութիւն, զարմանալի յիշատակ :

Վանամայրը տաք տաք արտառք կը թափէր այս տրտմալի պարագանքը ինձ պատմելով : Տեսայ թէ սէրն ո՞րքան խորունկ արմատներ կը թողու կնիկի սրտի մը մէջ : Վանքի անաչառ դմբէթներուն ներքեւ Մարի չգաղթած էր Անրին սիրելէ, և հիմակ անոր յիշատակը կը պաշտէր : Սրտին վրայ կախուած մետալեօն մ'արքայական սիրահարին պատկերը կը պարունակէր : Մետաքսեայ ելարանը ցոյց տուաւ ինձ նէ : Մայրապետութեան պաշտօնը վարել սկսած միջոցին իր կրօնուհիներուն ձեռքէն դժուարութեամբ տուած էր այս զայթակղութեան նշանայաղթը : Ապա արիւնաթաթաւ կտաւ մը տեսայ, զոր Մարի ջերմեռանդութեամբ պապաւ, և զոր Բալայեայի* ոճիւրին հետեւեալ օրը Պ. Տը Պատմիքի բերաւ, ըսաւ վանամայրը :

Այս Պատմիքի անունը սարսուռ մը տուաւ ինձ, և յանկարծ զիս տարաւ գէպ անցեալ մը զոր մնած կը կարծէի :

Մարի Տը Պօվիլիէյի հետ լացի. իր ողբալի պատմութիւնը սիրտս կը տրտմեցնէր, և ներս վրայ ունեցած սիրոյս աւելնալը կ'զգայի. բայց այս յաւելումին փոխարէն վանամայրն այն օրէն սկսելով իջաւ այն պատուանդանէն ուր զինքը կը տեղադրէր յարգս ու համարումս : Ակամայ կը զրկէի զինքը այն փառապատկէն որով կը հաճէի պատկել իր ճակատը : Սուրբ մայրապետին տեղ՝ որու մտիկ կ'ընէի Աստուծոյ մտիկ ընելու պէս՝ խեղճ

* Երեւել Ժէյլ-Էն Ժ'որ Անրի Գ.ը օգնանէր :

և անբաղդ կլին մը տեսայ, որ ինք նոյնպէս իր սեռին տկարութեան նահատակուած էր, և որ իրաւունք ունէր մխլթարելու և ցաւակցելու, այլ ոչ պախարակելու և աղարտելու:

Անշուշտ նէ հասկցաւ իր խոստովանութեան հետեւանքը, վասն զի ըսաւ ինձ.

— Ա՛խ, անոյշ գաւակս, շատ յանցաւոր կը գտնես զիս, ապաշխարութիւնը Տիրոջ առջև յանցանքը կը լուայ, բայց մարդերու աչքը միշտ կը տեսնէ զայն: Ար պարտաւորիմ իմ ձեռքովս կաղմուած կայութեանս հետեւանքը ընդունիլ և խոնարհիլ երբ պէտք է խոնարհիլ: Եթէ օտար բերան մը հաղորդէր քեզ այս մանր պարագաները, թերեւս այլայլելով հաղորդէր: Յանցանքէս ՚ի վեր շարունակ զբարարութիւն կ'ընեն էութեանս գէմ: Պնդեցին թէ վանքը վերադառնալէս ետք թաղաւորը շատ անդամ ինձ այցելութեան եկած է... անկայել ստութիւն մ'է այս: Բասն տարիէ ՚ի վեր ապաշխարանք քաշելս և լալս չկրցան մեր քոյրերուն առջև թողութիւն գտնելու արժանի ընել զիս: Վերանորոգում մը ստիպողական կը դառնար, պարտաւորութիւնս ներս ինձ կը հրամայէ ին զրդուել զայն. մեր քոյրերն անընդհատ խոչընդոտներ հանեցին, ամենէն փրկաւէս միջոցներս անընդհատ գերեցին: Վերջապէս մեծ հարուածը տալու որոշումը ըրի: Չեմ ուզեր մեռնիլ միաբանութիւնը ձգելով այն ողբալի թուրութեան մէջ որ կորստեանս պատճառն եղաւ...: Չէ, չէ: Ազատ են գաւազներու, ազատ են կեանքիս գէմ ոճիր գործելու...: Բայց Աստուած կը խօսի, և ես կը հնազանդիմ:

Աղբրեց զիս որ բոլոր զօրութեամբս աշխատիմ դաւաճանութիւններուն գիտաւորութիւնը իմանալու:

Պէտք չունէի այս աղաչանքին, և այն վախերն՝ որով դաւաճած երեցաւ նէ՛ այնքան մեծ վիշտ մը կը տային ինձ որ որոշեցի դաւադրութիւնը ՚ի գերե հանել կամ ես ալ անոր նահատակն ըլլալ:

Գիւրիին էր վանամայրին թշնամութիւնը զանազանել այն կրօնաւորներէն որք իրեն հնազանդ կը մնային:

Առջինները կը սահաւէին, կը փոփոսային, ահաբեկ կերպարան մը կը կրէին. երկրորդները պարզապէս սովորական կարգին կը հետեւէին, սակայն քիչ մը զարմանք ցոյց տալով երբ իրենց ընկերութիւններուն դադանի խօսակցութիւնները կը տեսնէին:

Կարգ ըստ կարգէ հաւատարիմ կրօնութիւններուն մօտեցայ:

Անոնց երկուքը աւելցնելով, եռանգը զրգուելով յաջողեցայ զօրաւոր հակախան (contre-mine) մը հաստատելու, և ՚ի նպաստ բարութեան դաւադրութիւնն աւելի կուսակիցներ ունեցաւ քան թէ գէշութեան համար դաւադրութիւնը:

Երբ երկու բանակներն ուրուադրեցան, ժամանակ առ ժամանակ քանի մը նախամարտ կռիւներ եղան:

Չորս կամ հինգ դասակները մեր վրաններն անցան, և իմացայ որ մեքենայութիւնը փոխ-վանամայրին փառասիրական նպատակներուն համար կը նիւթուէր: Նէ Մարի Տը Պօվիլիէյի տիտղոսին և պաշտօնին աչք անկած էր:

Արգ տիկին փոխ-վանամայրը ժամանակաւ զիս գնդանը նետելու հրամանը տուած ըլլալով, կ'ուզէի իր այս անուութեան փոխարէնը կարելի եղածին չափ շուտ հատուցանել իրեն:

Բայց ներս գէմ ապացոյցներու պէտք ունէի, և ամեն օր աւելի դժուարին կ'ըլլար ապացոյց ստանալը: Երկու բանակին մէջ բացարձակ էր անվստահութիւնը, անյայտ կասկածներ ունէի միայն. հրաշալի յաջողակութեամբ կը սահաւէին թշնամութիւնները, և լանջանակի կեղծաւորութիւնը սքանչելիք կը գործէր անոնց քով:

Այս ամեն կրօնութիւններուն բոլորովին անկեղծ բարեպաշտութեան մը գիմակով մի և նոյն տապանակին առջև ակնիօր և ձեռնամաճ ժողովուրդը տեսնելով և դիտնալով սակայն թէ անոնցմէ իւրաքանչիւր որ սրտին մէջ ատելութեան թոյն մը կը կրէ և յօժարակամ կ'ուզէ ըրտնդով յօշել իր առջև ծնրաբարձ ընկերութիւն, ստուգիւ կը սրտմտէի:

Այս ամեն բաները չէին հաստատել այն յանկարծական կոշտ մը զոր վանքին համար զգացիր էի: Նորընծայութեան զգեստն թրդէն ծանր կը դար ինձ:

Այս կիները ամեն բանի կարող համարելով և մայրապետին ստորադնները առաջադնեն տեղի աղէկ ըմբռնելով՝ աղաչեցի որ ճաշարանին մէջ կերակուր չուտէ և իր սենեկին մէջ դորձածէ այնպիսի մտնողներ որոնց փորձն եղած ըլլայ : Բայց այս զրուշութիւնն ալ անօգուտ կ'ըլլար եթէ աչերս կատարելապէս բացած չըլլայի : Գառազրութեան դադանի թեւերը բռնելու յոյսս կտրելով, մեր թշնամիներուն ամեն ընթացքը և շարժումները կը դիտէի, հաստատ որոշած ըլլալով աղմուկ մը հանել եթէ փոխ-մայրապետը ամօթապարտ ձգելու առիթը ներկայանար :

Այս առիթը ներկայացաւ Քրիստոսի մարմնոյ և արեան տօնին հետեւեալ օրը :

Երեկոյեան միջոցին միաբանուհիները սովորութիւն ունէին ճաշատունին մօտ սենեկի մը մէջ հաւքուելու, ուր իրենց համար նստարաններ շարուած էին պատերուն բոլորաթիւր :

Այս սենեկին մէջ տեղը հնդկափայտէ (bois des Indes) տեսակ մը բեմ կար :

Մարի Տը Պօվիլիէ բեմին վրայ կը տեղաւորուէր, Աւետարանին ձեւի քանի միւս թիւնները կը մեկնէր, կամ բարեպաշտական ուրիշ դիւրք մը կը կարգար, մերթ ընդ մերթ կենալով և կրօնուհիներուն հաղորդելով այն խորհրդածութիւնները զոր ընթերցումը կը թեւադէտ իրեն :

Աւելի վաղը, կապիի փայտէ շինուած թիկնաթուի մը վրայ կը նստէր փոխ-մայրապետը, ժողովին նիստը լմնալէն առաջ նշան մը կ'ընէր, նորընծայուհիներուն մին խօսոյն կ'երթար և նորէն կը դար արծաթեայ սկահ մը բեքելով զոր վանամօր զրբապաշտը քօլը կը գնէր : Վանամայրն ամանը կ'առնար, որուն մէջ սովորաբար շաքարախառն ջուր կ'ըլլար, կը խմէր ծարաւ անցունելու համար, և իր ընթերցումը կամ մեկնաբանութիւնները կը շարունակէր :

Այլ յիշեմ թէ այն օրը Մարի Տը Պօվիլիէ բարեպաշտական գիրք մը կը կարգար որ այն ատեն մեծ համբաւ ունէր, և որ կ'անուանէր *Ներածական* ի *Քրիստոսի* *Կենսոյ* : Ըսած էր ինձ թէ

քաջ կը ճանչէ հեղինակը, որ էր Փրահստա Տը Սալ՝ ժընէվէ եպիսկոպոս :

Փոխ-մայրապետին մէկ նշանին վրայ արծաթեայ սկահը բերուեցաւ ըստ սովորութեան :

Այն ատեն յունիսի մէջն էինք, օդն անտանելի կերպով տաք էր : Մարի Տը Պօվիլիէ տեսակ մը բարեհաճութեամբ կը նայէր նորընծայ կուսին որ ջուր կը բեքէր իրեն :

Սրահին մէջ յանկարծ գողում մ'եղաւ :

Մօտս նստող կրօնուհիներուն մին կարծես ջղաձգային յանկարծահաս յուզումէ մը սարսուեցաւ : Իրեն նայեցայ. խմբակներուն մէջ ամենէն եռանդալին խօսողներուն մին էր ան : Իր երեսը կապտադոյն էր : Փոխ-մայրապետին գէմքն ևս աւելի այլայլած էր, և իր նայուածքը չէր զատուեր մայրապետէն որ ամապարանօք սկահը շուրթերուն կը մօտեցնէր :

Երակներուս մէջ ցուրտ մը զգացի, լնքէս փայլակ մ'անցաւ :

Անգամ մը ցայտելով մինչև բեմը նետուեցայ, և Մարի Տը Պօվիլիէյին ձեռքէն յափշտակեցի սկահը որուն պարունակութեան մէկ պղտի մասը խմած էր տակաւին : Շարժումը, ցայտն և դորձն այնքան արագօրէն տեղի ունեցան որ կրօնուհիներն ոտք ելան դուռնաբեկ և զողահար :

— Ի՞նչ ունիս, աղջիկս, հարցուց վանամայրը :

— Այդ ամանին մէջ թո՛յն կայ, պատասխանեցի, սրտամտութեամբ լի նայուածք մը սեւեռելով փոխ-վանամայրին վրայ :

Այս կիներ նայուածքս անդունեց և զօչեց .

— Զրդարտութիւն, զրպարտութիւն :

— Տիկին, ըսի անոր, բարեհաճէ՛ աւելցածը խմելու և անմեղութիւնդ այդ կերպով մեր առջև հաստատելու :

Փոխ-վանամայրը նահանջեց մեռելի մը պէս գեղնելով, և իր թիկնաթուին վրան ընկաւ խայտառակութեամբ և կատրու թեւամբ ճզմուած :

— Քովս եկէք, քոյրերս, քովս եկէք, զօչեց Մարի Տը Պօվիլիէ զարհուրանքով :

Ախթարթի մը մէջ մեր բանակի զինուորները բեմը շրջապատեցին :

Մեր թշնամիներուն մեծագոյն մասը դաւադրութեան զերեւումը տեսնելով աճապարանօք եկաւ միացաւ հաւատարիմ զուեղին հետ :

Մեզմէ հետի հինգ կամ վեցը յանցաւորներ մնացին որոնց ոտքը սատտիկ բռնուեցաւ երբ իրենց յանցաւորութիւնն երեւան ելաւ, հետեաբար չկրցան իրենց ընկերոջ հիններուն հետեւիլ :

Փոխ-վանամայրին վրայ յարձակելով արիութեան առաջին օրինակը տուի :

Կաշկանդուեցաւ նէ, և իսկոյն նետուեցաւ ճիշդ այն ստորերկրեայ զնդանն ուր իր հրամանաւն այնքան սոսկալի անձկութեան ժամ մ'անցուցնել տուեր էր ինձ. զնդանին դուռը կըլցուեցաւ :

Միւս մեղսակիցները զիւրութեամբ զսպեցինք :

Բայց այս ամեն անկարողութեանց ժամանակ կը մոռցուէր օդնութիւն հասցնել Մարի Տը Պօլիլիէյի : Արձաթեայ սկահին մէջ մոլախիւղի օշարակ կար. նէ այս օշարակէն բաւական խմած ըլլալով իր կեանքը վտանգի մէջ էր, և արդէն ահարկու ախտանշաններ կ'երեւային : Իր սենեակը տարինք զինքը. վաղելով վանքին աղարակը դաշին և պնակ մը տաք կաթ բերին. և երեկոյն իսկ ստուգապէս զիտէինք թէ վտանգն աներեւոյթ եղած էր :

Հետեւեալ օրը բոլոր Բարիւ Մօնմարթի Պենեալիթմ հիներուն այս տարօրինակ պատմութեան տեղեկացաւ. իմացաւ թէ անոնք իրենց արքատուհին թունաւորել ուզեր էին :

Մարի Տը Պօլիլիէ պալատին մէջ բազմաթիւ բարեկամներ ունէր տակալին, և ամեն կողմէն այցելութեան եկողներ եղան : Հետզհետէ ընդունեցաւ նէ Տը Գօնուէ իշխանուհին, տիկին Տը Նըվէրը, Տը Վանթատուր և Տը Սիւլի գքսուհիները, Տը Պոյ-Էօն մարեշալուհին և տիկին Տը Նա Գայէթը որ իր աղջկը ձեռքէն բռնելով բերած էր. զմայլելի և զեռ բոլորովին փոքրահաս պատանուհի մ'էր այս, և եղին մը պէս փողբուն սալաքարերուն վրայ կ'ոստոտէր :

Մայրին քով ներա այսպէս զուարթութեամբ վաղվելը տես-

նելով մտքէս չէի անցուներ թէ թաղաւորի մը սէրը տասնութ տարիէն ետք զան ևս վանքի մը վանդակապատներուն ետեւը պիտի տանէր :

Արանց դասէն նախ միայն Տ'Էթրէ մարեշալն եկաւ, նաև ծերունին Սիւլի որ հալուստովն անգամ հաւատարիմ մնացած էր իր տիրոջ՝ Անրի Գ.ի յիշատակին :

Այս ծերն ընտանեկան պատկերի մը սուղաւորութիւնը ըրաւ իմ վրայ :

Այս ամեն ակնաւոր անձերը մայրապետին սենեակը կը տանէին :

Արդէն անոնց մեծագոյն մասը Լուվրի մէջ տեսեր էի, և նորընծայութեան քօղերուս ներքեւ անոնց և ոչ մին ճանչեց տիկին Տը Սէնթ-Էվրեմօնի սանուհին :

Իսկ կնքամայրս չերեցաւ՝ անշուշտ վախնալով որ ինձ կը հանդիպի :

Բայց շուտով դէմ առ դէմ դտնուեցայ ճանչուորի մը զուարթ երեսին հետ :

— Ի՛նչ. դո՛ւն ես, Մարիօն . . . խեղճ պատանուհի . . . ատանկ հաղուած ըլլաս . . . : Այս հանդիպումն փոխարէն փառք կը տամ Աստուծոյ : Սա մեր շուտիկ կ'ոմուհին երբեք չուղեց մեզ ըսել թէ ուր թաղած է քեզի. երեւիսցէ թէ ո՞րքան անհանդիստ էինք : Տէպարօ սոսկալի կերպով զայրացած վիճակի մէջ կը դտնուի. Սէն-Թօմա-Տիւ-Լուվր փողոցն աղմուկներ պիտի հանէ : Յիրաւի ձախճող եմ . . . միշտ երկրորդ կարգի եմ, և երբ սիրահարին մէկը կ'երթայ, ուրիշ մ'ունենալը կը տեսնեմ . . . : Վերջապէս հոգ չէ, պակ դիս . . . տէ . . . : Զմայլելի ես այդ նորընծայութեան հալուստով :

— Բայց, գնդապետ . . . :

— Լուէ . . . մարդ կը գայ . . . : Վիշտերուդ պատճառ եղայ, պիտի փարատեմ զանոնք, անհոգ եղիւր :

Եւ վանամայրին սենեակը մտաւ, ուր էր արդէն պզտի մարդիկէն իր կինը : Միայն ինքը զիս ճանչած ըլլալով արագօրէն

այս խօսքերը ականջիս ըսելու համար թող տուած էր որ մնալ-
քիզուհին իրմէն քիչ մ'առաջ անցնի :

Արիշ անձեր վրայ հասան , որով Պատմութիւնը արդիւնեցաւ
ուրիշ խօսք ալ ըսելու . եկողներն էին Քրանսուա Տը Սալ ե-
պիսկոպոսն և Կիլիկիոյ Տը Շանթալ : Սրբազան եպիսկոպոսն այն
ատեն Բարիզի մէջ կը գտնուէր Վիզիթանտին ըսուած կրօնու-
հիներուն վանքը մեկուսանալու համար :

Իր օրհնութիւնը տուաւ ինձ : Բա՛րէ , կ'սկսէի այս օրհնու-
թեան անարժան ըլլալ :

Կրօնուհիներուն ապստամբութիւնը զսպելու ազդու կերպով
նպաստեց էի . սակայն սրախս մէջ ուրիշ ապստամբութիւն մը կը
գոռար , և ամեն օր այս ապստամբութեան նորանոր անուններ կը
տար : Ա՛լ չէի աղօթել , դայթակղութիւն տուեր էին ինձ այն մո-
լութիւնները , չարանիւթ նպատակներն և անողոքելի ատելու-
թիւնն որոնց վանքի մը մէջ զարդանալը տեղեր էի :

Փախելու գիտաւորութիւնս յայտնի և ճշմարիտ էր , հոգեբոյր
ուրախութեամբ ընդունեցայ այն յոյսը զոր պահ մ'առաջ Պա-
ստմութիւնը տուած էր ինձ , և անհամբերութեամբ այս յոյսին իրա-
դործութեանը սպասեցի :

Օրէ մ'աւելի չէի պարտաւորիր մաշուիլ :

Հետեւեալ օրն երբ մայրապետին սենեակը մտայ , կին մը նշմա-
րեցի որ կրակարանին առջև ծռուած էր և բուսաջութերը կը տաք-
ցընէր . դուրսը դարձուց այս կինն և զարմացման աղաղակ մը
չկրցայ զսպել :

Թերեզա Պիւլմանն էր նէ :

— Այս պատանուհին կը ճանչես , սիրելի աղջիկս , հարցուց
վանամայրը :

— Այո՛ , փութաց պատասխանելու Թերեզա , օրիորդը Տը
Պատմութիւնը մարքիզուհին տունը տեսած եմ :

Հիւանդուհին անկողնոյն մէջ դնդապետէն ստորադրուած յե-
տադայ տունակը տուաւ ինձ .

» Խեղճ վանամայրս ,

» Երէկ Բարիզ վերադառնալու ժամանակ մարդիկուհին և ես
» կը խօսակցէինք ցաւալի կացութեանդ և այն վստահին վրայ ,
» որու թերեւ տակաւին երկար ատեն ենթարկուած պիտի ըլլաս
» կրօնուհիներուդ հետ : Ատելութիւնն օրուան մը մէջ չանցնիր .
» կը վախճանք որ քեզի թունաւորելու նորանոր փորձեր ըլլան
» թերեւ : Մարդիկուհին քեզ կը դիմէ իր սպասուհիներուն մին ,
» որու իբր անձիդ կրնաս վստահիլ . կինս կը յորդորէ քեզի որ
» այս կնիւն ձեռքովդ դուրսէն գնել տաս ընթրիքիդ հարկաւոր
» ամեն բաները և անոր միայն վստահիս » :

Անմիջապէս հասկցայ Պատմութիւնին յանդուգն խաբէութիւնը ,
և յաջողեցայ յուզումս Մարի Տը Պօլիէիէյէն պահելու :

Քառորդ մ'ետք Թերեզա խղիկիս մէջն էր , ուր հազարումէկ
կերպով զիս շոյեց և բացատրեց ինձ զինքը վանքը բերող զար-
մանալի խարդախութեան զսպանակները :

Նախ իր առեանդին նկատմամբ կասկածներս փարատեց , վստն
զի Տէպարօ՝ Բիշլիօի սենեակին մէջ ուրիշ ըսելիք տննաւով այս
մասին բան մը չիմացուցած էր ինձ , և իմ ալ մտքէս չանցած
էր այս առեանդին վրայ հարցումներ ընել իրեն :

Իրօք Էմմանուէլ ինքն աներեղթ բրէր էր դժբաղդ դաւադա-
նակիր նուիրակին նշանուհին՝ Թերեզան :

Հարսնիքէն երկու օր առաջ Թերեզային հետ խօսքը մէկ ը-
րաւ , և ամենայն դիւրութեամբ ընդունել տուաւ անոր իր նպա-
տակը , պատուոյն վրայ խօսք տալով աւելի փոքրահաս և մանա-
ւանդ աւելի գեղեցիկ էրիկ մը տալու անոր :

Ինչպէս կրնայ դուշախուիլ , այս համաձայնութենէն ետք՝ հարս
ու փեսան տանողներուն ճամբուն վրայ պահակներուն յարձակիլը
միայն զիպուածի արդիւնք չէր : Անոնց պաշտօնատարներուն մին
որ Էմմանուէլին բարեկամն էր , յատկապէս զանոնք այն ճամբան
բերած էր , և առեանդին մէն մի մանաւոր պարազան խիստ յա-
ջողակ կերպով մը կարգադրուած էր :

Տէպարօ իր խօսքին հաւատարիմ մնալով ստուգապէս Թերէզը զան կարգած էր գեղեցիկ կալուածքի մը հողարարձութիւն հետ, այս կալուածքը Սէն-Վիկթօր արուարձանին մէջ Տէպարօյին սեպհականութիւնն էր: Թերէզը ինձ նկարագրեց պաշտելի սղտի տուն մ'որ զմայլելի պարտէզներ, գիւթական անտառակներ ունէր, անթերի դրախտ մը, հուրինեբու բնակարան մը, զուրճ-սաւ ինձ հէ իր նկարագրութիւնը աւարտելով տեղաւորուելով շուտով տեսնելու յոյս ունիմ:

Թող կը տայի որ խօսի Թերէզը:

Սիրտս ուժգնակի կը բախէր, զլուխս սաստիկ տաքցած էր, ալ չէի կրուեր:

Ազատութիւնն ինձ տրուելու եկած էր, աւելնով, հոգեկին ու բախանալով ընդունեցի զայն:

Կը մնար ինձ հասկնալ այն զարմանալի համադրուածութիւնը, որով Տէպարօ և Պասօմբէր՝ շղթայս խորտակելու նպատակաւ միացեր էին միասնական ջանադրութեան մը համար: Շատ սրբաշէր էր այս բանը:

Հելվէտիացիներուն գնդապետն իր կնիքով ինքն ինքն տալով պահանջանդիւն սրահը զնայ և հոն դառն Տէպարօն և Սէն-Սօրլէնը որոնց սիրտը տակաւին թունդ կ'ելնէր մայր-թաղուհիին բարկութեան պատճառաւ: Բիշլիէօյին քովը ձգեր էին Մարի Տը Մէտիսին, որ ստիպուած էր բաւական համարիլ անոնցմէ տրուած քանի մը բացատրութիւնը, նաեւ կատաբեալ և ակնածական խորհրդապահութեան մը խոստումը:

Այս պարոնները զիս կը փնտռէին որպէս զի յորդորեն լուռ կեանալու. նոյն միջոցին գնդապետն եկաւ իրենց քովը:

Փութաց յայտնելու անոնց մատուցին հետաքրքրական պատմութիւնը, և Տէպարօ այս արկածին շնորհիւ իր յոյսերուն որքան շահիլը անմիջապէս ընդհանարելով Պասօմբէրին խոստովանեցաւ զիս սիրելը:

Հետեւեալ օրն իմացան աներեւութանալ:

Իմանալով սաստիկ բարկացած՝ զնայ կնքամօրս տունը: Հար-

ցուց անոր թէ ինչ բրած էր զիս, և ինչպէս կ'ենթադրուի տիկին Տը Սէնթ-Էմիլիոն ծաղրեց Տէպարօյին ժպտութիւնը. խեղճ փաստարանն ամենին բան մ'իմացած պիտի չըլլար եթէ բարեբաղդաբար գնդապետը Մարի Տը Պօլիէլիէյին այցելութեան եկած չըլլար:

Այս այցելութեան օրն իսկ իրենց նպատակը զործագրելու միջոցները կաղնեցին, և իսկոյն Թերէզն եկաւ:

Պասօմբէր համարձակեցաւ այս կինը զրկելու իբր իր կնկան մէկ սպասուհին. այս առասպելը շատ ճամբատանման էր, հետեւաբար ամենափոքր կասկածի տեղի չտուաւ:

— Հիմա, ըսաւ ինձ այս քսու կինը, փախուսաւ զիս ինչ է: Պանքին մէջ աշխարհական սպասուհիի մը կացութիւնը ունիմ. ուղած ժամանակս և ամեն պատուականերով կրնամ դուրս ելնել: Պանքին շրջակայները բանրեր մը կ'սպասէ, որ պատրաստ է իմացնելու թէ ինչ օր և ինչ ժամ ընտրած ենք փախելու համար: Պէտք է վստակիլ դրան սրահնորդուհին, բանալիներուն տրցակը առնուլ, և ահա կ'ազատինք:

— Զէ, ըսի, չէ: Պատաղութեան մէջ գրոյլուհին (louirère) մեզի զէմ էր. իսկոյն այս առիթը պիտի բռնէ վրէժը լուծելու և զիս վանքը կեցնելու համար. . . : Լատպոյն բան մը կը մտածեմ. . . : Այս գիշերը թող արեւմտեան պարսպին ստորոտը մարդ գտնուի կռուքի մը հետ:

Թերէզն այս մասին ուրիշ բան չհարցուց, և վաղեց բանբերին իմաց տուաւ:

Իսկ ես շուտով վաճառարին սենեակն իջայ:

Երբ գիշեր եղաւ, զինքը աւելի գէշ վիճակի մէջ տեսնել ձեացուցի: Թերէզը հաւաստեց անոր թէ խոհեմութիւն էր թոյլ տալ մեզ իր անկողնոյն քով հսկելու, և այս աբսուրդութիւնն առանց դժուարութեան արուեցաւ մեզ:

Բոլոր կրօնականները ժամն ինչին իրենց ննջարանը կ'երթային:

Կէս գիշերին մօտ Մարի Տը Պօլիէլիէ հանդարտ քուն մը կը քնանար:

Պահարան մը բացի որու մէջն էր մետաքսեայ ելարանը, առի ելարանը և Թերէզային առի: Ապա հիւանդին մերձենալով շուրթերս կամաց մը կցեցի ներս ձեռներուն մէկին որ անկողինէն դուրս կախուած էր: Աչքս արտօտքով կը թրջուէր, կը փափաքէի աւաղուհին քունէն արթնցնել և վերջին համբոյր զուգեւէլ իրմէն:

Քայց փախուտիս դէմ պիտի դնէր, բնաւ պիտի չուզէր թողուլ որ այսպէս միայնակ երթամ, եթէ նաև իրեն ըրած ծառայութեանս վարձատրութիւնն ըլլար թողուլը, վասն զի իր խիղճն իրեն պիտի հրամայէր կոմսուհիին ազդ առնել, հետևաբար մայրս նորէն պիտի կանչուէր. . . :

Չէ, չէ, անկարելի է արթնցնել, սէտք է մեկնիլ:

Սրբեցի արտօտքս և դուրս ելայ Թերէզային հետ՝ փողերէն երթալով անձայն, պալիթներէն անցնելով զյուշութեամբ:

Հինգ վայրկեան ետք պարսպին վրան էինք:

Պիւլմանին աղջիկը կը պարտաւորէր ելարանը առնուլ տանիլ՝ իջնելէս ետք, նորէն պահարանը դնել և լուսնալու մօտ միայն մեկնիլ մեղատանէն, նախ և առաջ վանամայրին սլահպանութիւնը կրօնուհի մը յանձնելու հոգ տանելով, արդէն ցոյց տուեր էի իրեն այս կրօնուհին, որուն անձնութիւնն ու խոհհամութիւնը կը ճանչէի:

Ելարանը պատին աստամանց մէկին կապեցինք:

Սկսայ իջնել, և սոսկումէ ազատ չմնացի երբ ամպերը ճգքող լուսնին նսեմ ճառագայթներուն օղնութեամբը տեսայ անդունդը որուն վրայ կախուած կը կենայի: Քանի մը վայրկեան աչքս դուրս ցեցի զլիսու պտոյտ չունենալու համար, ասպա քաջասրտութիւն ունեցայ և գետինը հասայ:

Էմմանուէլ պարսպին ստորոտը կ'սպասէր ինձ: Ջիս սրտին վրայ սեղմեց և զոչեց.

— Դո՛ւն ես, Մարիօն, զեղանի՛գ իմ Մարիօն. . . : Աղատութիւն, աղատութիւն:

Իբր պատասխան կ'ընայի մէկ բառ ըսել, միայն մէկ բառ որ, բա՛բէ, բոլոր ասպաղաս կ'ամփոփէր.

«Անպատուութիւն»:

